

สังคมและวัฒนธรรมของชนชาติจ้วง

ชนานันท์ ตรีวงศ์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2535

หน้า

ชนชาติจ้วงซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ทางภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีนกำลังได้รับความสนใจจากทั้งนักวิชาการไทย และชาวไทยทั่วไป เนื่องจากพบว่าชนชาติจ้วง ซึ่งมีจำนวนประชากรมากที่สุดในบรรดาชนชาติส่วนน้อยด้วยกัน กล่าวคือ มีจำนวนถึง 15,489,630 คน (จากการสำรวจใน ค.ศ. 1990) นั้น ใช้ภาษาในตระกูลเดียวกันกับคนไทยในเมืองไทย มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมประเพณี ภาษาร้อยละหกสิบกว่าที่จะออก

ภาษาของชนชาติจ้วงมีความสัมพันธ์กับภาษาไทยอย่างไรนั้นได้รับการศึกษามานานแล้วโดยนักภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานของนักภาษาศาสตร์อเมริกันเชื้อสายจีน ศาสตราจารย์หลี่ฟางกั๋ว (1977) ชื่อ " คู่มือภาษาไทเปรียบเทียบ " ได้แสดงให้เห็นถึงความ เป็นระบบของความสัมพันธ์ระหว่างเสียงของคำในภาษาจ้วงกับภาษาไทย จนสามารถที่จะ สร้างรูปคำของภาษาไทยดั้งเดิมของภาษาทั้งสองได้ ซึ่งนำไปสู่ความคิดว่าชนชาติทั้งสองอาจเคยอยู่ ร่วมกันมาก่อน

ส่วนลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติจ้วงจะมีความสัมพันธ์กันอย่างไร กับลักษณะของทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่ายังมิได้มีการศึกษา เปรียบเทียบกันเลยว่ามีความเป็นระบบของความสัมพันธ์กัน ทางวัฒนธรรมหรือไม่อย่างไร

"สังคมและวัฒนธรรมของชนชาติจ้วง" ฉบับนี้ได้คัดเลือกบทความและเอกสาร ผลงานของนักวิชาการจีนมาทำการแปล เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานไว้กับผู้สนใจได้ศึกษาเปรียบ เทียบกับสังคมและวัฒนธรรมไทยต่อไป โดยได้เริ่มตั้งแต่ผู้เขียนได้บทำงานในหนานหนิง ตั้ง แต่ปลายปีพ.ศ. 2535 ถึงต้นปี พ.ศ. 2537 ซึ่งมีคุณวาทิ หวาง (หวาง อี้) นักวิจัยแห่งสถาบันวิ จัยชนชาติกวางสีได้ ช่วยแปลบทความต่าง ๆ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์จาง เจิงเย่ และ อาจารย์หลู หย่งบิน แห่งแผนกวิชาภาษาจ้วง คณะภาษาชนชาติส่วนน้อย สถาบันชนชาติ กวางสี ที่กรุณาช่วยอธิบายความหมายของสุภาษิต และบทเพลงจ้วง ที่ผู้เขียนได้พยายาม แปลออกมา ด้วยเห็นว่า น่าจะเป็นข้อมูลที่ดีในการศึกษา เรื่องคติชน ของชนชาติจ้วงได้ ซึ่งผลงานนักวิชาการจีนในด้านนี้ยังมีน้อยมาก ขอขอบคุณพี่น้องชาวจ้วงในหลาย ๆ ท้องที่ให้การต้อนรับผู้เขียนอย่างดียิ่ง

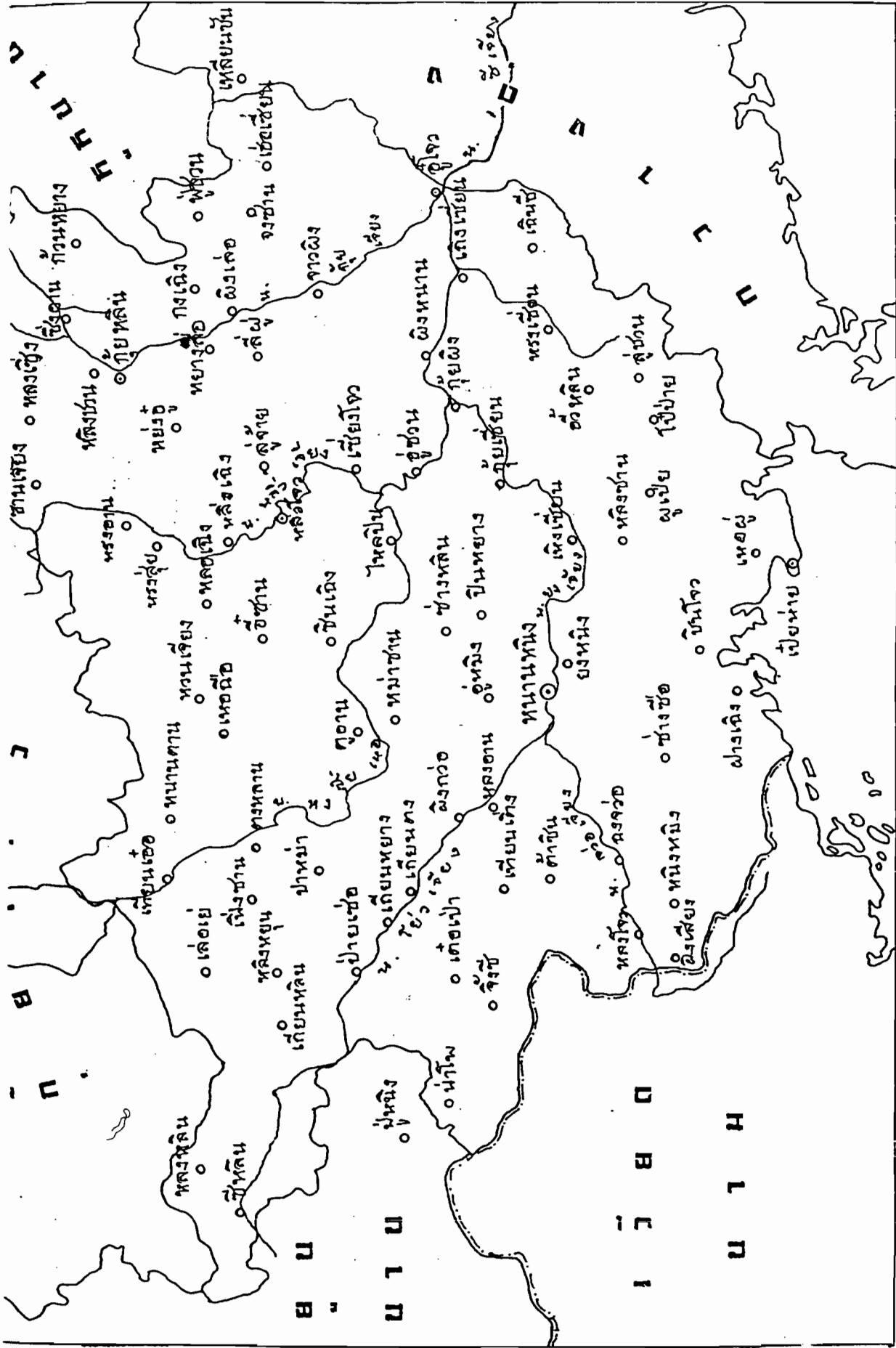
หวังเป็นอย่างยิ่งว่า "สังคมและวัฒนธรรมของชนชาติจ้วง" นี้คงจะให้ความรู้แก่ผู้ สนใจได้เป็นอย่างดี

สารบัญ

	หน้า
สถานภาพการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติจ้วง โดยนักวิชาการจีน	1
ชนชาติจ้วง	1
การศึกษาพัฒนาการทางสังคม	3
วัฒนธรรมของชนชาติจ้วง	5
ข้อเสนอแนะในการศึกษาชนชาติจ้วง	6
ผลงานที่เลือกสรร	7
ประวัติศาสตร์	12
การแต่งกาย	21
ที่อยู่อาศัย	25
อาหารการกิน	29
ประเพณีชีวิต	31
การเกิด	31
การแต่งงาน	34
พิธีแต่งงานที่น่าสนใจ	39
การรับลูกเขยมาอยู่บ้านเมีย	41
แม่หม้ายแต่งงานใหม่	41
การตาย	41
การสร้างบ้านและขึ้นบ้านใหม่	48
มารยาทของชาวจ้วง	51
มารยาทในการต้อนรับแขก	51
มารยาทในการกินและรับแขก	53

	หน้า
ชนบทระเพณีของชาวจ้วง	56
เทศกาลปีใหม่จ้วง	56
เทศกาลปีใหม่ (ตรุษจีน)	56
เทศกาลบูชากบ	59
เทศกาลชานเขว่ชาน (เดือนสามขึ้นสามค่ำ)	61
เทศกาลสู้ขวัญควาย	62
เทศกาลโม้อี้ต้าหวาง	64
เทศกาลจงหยวนเจ้	65
ศาสนาและความเชื่อ	66
เทพและผีของชาวจ้วง	67
ความเชื่อว่าคุณสิ่งมีชีวิต	69
ความเชื่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์ และความเชื่อเกี่ยวกับ	
บรรพบุรุษ	70
พ่อมดแม่มด	73
พิธีกรรมของพ่อมดหมอผี	75
ข้อห้ามและความเชื่ออื่น ๆ	77
กฎหมายพื้นเมือง	83
ลักษณะทางสังคม	85
ระดับครอบครัวและครัวญาติ	85
สังคมระดับชุมชน	86
สังคมชาวจ้วงในระบบไ้หล่าว (พ่อบ้าน)	87
สังคมชาวจ้วงในระบบทาส	88
สังคมในระบบถู่ซื่อ	90

	หน้า
เศรษฐกิจโบราณ	91
สมัยหาของป่าล่าสัตว์	91
สัตว์เลี้ยงสมัยดั้งเดิม	91
สมัยเกษตรกรรมดั้งเดิม	92
วรรณคดีพื้นบ้าน	94
เทพนิยาย	94
ตำนานพื้นบ้าน	95
นิทานพื้นบ้าน	96
เพลงชาวบ้าน	97
กลอนยาว	98
ความเป็นมาของตลาดเพลง	98
อุปราการของชาวจังหวัด	99
ดนตรีจังหวัด	101
ระบำชาวจังหวัด	102
การเล่นและกีฬาพื้นเมือง	103
งานฝีมือ	107
การหล่อกลองสำริด	109
เครื่องปั้นดินเผา	110
ภาษิตของชาวจังหวัด	111
เพลงชาวจังหวัดอำเภอห้วยซ่าน	148
เพลงรักชาวจังหวัดอำเภอห้วยหมึ่ง	201
เพลงรักของชาวจังหวัดอำเภอเตือเป่า (จังหวัดมุกดาหาร)	206
อักษรภาษาจ้วง	222

แผนที่มณฑลลาวเวียง

สถานภาพการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติจ้วง โดยนักวิชาการจีน

ก่อนที่จะกล่าวถึงสถานภาพการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติจ้วงนั้น ควรที่จะได้กล่าวถึงที่มาของชื่อชนชาติจ้วงกันเสียก่อน เพื่อความเข้าใจร่วมกันว่าชนชาติจ้วงหมายถึงชนเผ่าใดบ้าง และมีถิ่นที่อยู่อาศัยที่ใด เป็นหัวข้อแรก หลังจากนั้นจึงจะได้กล่าวถึง การศึกษาพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของชนชาติจ้วงต่อไป

1. ชนชาติจ้วง

อันที่จริงแล้วคำว่า "ชนชาติจ้วง" ในปัจจุบันเป็นชื่อที่ทางการจีนใช้เรียกรวม ๆ ถึงชนเผ่าหลายเผ่าในเขตมณฑลกว่างสี กลุ่มชนเผ่าหลายชนเผ่าเหล่านี้มีภาษาและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กัน คำว่า ชนชาติจ้วง จึงมีขอบเขตค่อนข้างกว้างครอบคลุมกลุ่มชนเผ่าหลายกลุ่มซึ่งมีไม่ต่ำกว่า 18 กลุ่ม

การใช้ชื่อชนชาติเพียงชื่อเดียวเพื่อหมายถึงกลุ่มชนเผ่าตั้ง 18 กว่าชนเผ่าดังกล่าวนี้นี้จึงทำให้เกิดภาพลวงว่าชนชาติจ้วงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางภาษาและวัฒนธรรม แต่ในความเป็นจริง เราจะพบถึงความหลากหลายของภาษา การแต่งกาย ประเพณีและวัฒนธรรมอื่น ๆ ของชนเผ่าเหล่านี้ ที่ถูกกำหนดให้อยู่ในชื่อชนชาติจ้วงเพียงชื่อเดียว จุดนี้เป็นจุดที่นักวิชาการภายนอกควรตระหนักถึงให้มาก

คำว่า "จ้วง" ปรากฏในบันทึกจดหมายเหตุของอัครราชทูตในราชวงศ์หยานชิ่ง (คศ. 1127-1279) ซึ่งหมายถึงชนเผ่าในเขตอำเภออู่ชานในปัจจุบัน อยู่ทางเหนือของมณฑลกว่างสี ซึ่งต่อมากำว่า จ้วง ได้ถูกใช้เรียกชนเผ่าอื่น ๆ ที่มีภาษาและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันในเขตภาคเหนือของกว่างสีเป็นบริเวณกว้างขึ้น เราไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่า คำว่า จ้วง ในสมัยนั้นเป็นชื่อที่ชนเผ่าในบริเวณนั้นใช้เรียกตนเองอยู่ก่อนแล้ว หรือว่าเป็นชื่อที่ใช้โดยชาวฮั่นที่อพยพเคลื่อนย้ายข้าม

เทือกเขาหนานหลิง เข้ามาในดินแดนกวางสีภาคเหนือแล้วใช้เรียกชนเผ่าที่ตนอาศัย
อยู่ปะปนในบริเวณนั้นกันแน่ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า บริเวณที่มีชาวฮั่นอาศัยอยู่ปะปน
เป็นจำนวนมากนั้นมักเป็นบริเวณที่มีกลุ่มชนที่เรียกตนเองว่าผู้จ้วง ในปัจจุบันเราได้
ทราบว่า พวกที่เรียกตนเองว่าเป็น "ผู้จ้วง" นั้น จะเป็นกลุ่มที่อยู่ทางภาค
เหนือของกวางสีคือแถบอำเภออี้ซาน อำเภอหลิวเจียง อำเภอหลอเจิง อำเภอหลู่จ้าย
อำเภอหยางช้อ อำเภอหลู่ผู้ อำเภอผิงเล่อ อำเภอเซียงโจว อำเภอไหลปิ่น
และภาคตะวันออกคือ อำเภอเหิงเซี่ยน และอำเภอเกียเซี่ยน ส่วนชนเผ่าในเขต
อำเภออื่น ๆ นอกเหนือจากที่ได้ปรากฏข้างต้นแล้ว ล้วนมีชื่อเรียกตนเองต่างกัน

ผู้ที่เรียกตนเองว่า "ผู้บ้าน" อาศัยอยู่ในเขตอำเภออู่หมิง อำเภอเถียนตง
อำเภอเถียนหยาง อำเภอปาหม่า อำเภอหม่าซาน และบางส่วนของอำเภอช่างหลิน

พวกที่เรียกตนเองว่า "คนบ้าน" อาศัยอยู่ในเขตอำเภออู่หมิงบางส่วน
อำเภอซินเจิง อำเภอช่างช้อ และอำเภอหนิงหมิง

พวกที่เรียกตนเองว่า "ผู้มาน" อาศัยอยู่ในเขตอำเภอหม่าซาน
อำเภอตุอาน อำเภอเหอฉือ และบางส่วนของเขตอำเภอหวนเจียง

พวกที่เรียกตนเองว่า "ปู่โย หรือ ปู่โย้ย" ซึ่งแท้ที่จริงแล้วก็คือชนกลุ่มที่
เรียกตนเองเช่นเดียวกับชนชาติปู่อี ซึ่งมีประชากรส่วนใหญ่อยู่ในเขตก๊วยโจวนั่นเอง
ดังนั้นจึงน่าจะจัดชนกลุ่มนี้อยู่ในชนชาติปู่อีมากกว่า แต่บังเอิญที่พวกที่เรียกตนเองว่า
ปู่โย้ย หรือ ปู่โย้ย นี้อาศัยอยู่ในเขตกวางสี จึงถูกจัดให้อยู่ในชนชาติจ้วงไปโดย
ปริยาย ด้วยสาเหตุหลายประการ คนพวกนี้อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเถียนเอ้อ
อำเภอเล่อเย่ อำเภอหนานตาน อำเภอเฟิงซาน อำเภอตงหลาน อำเภอตุอาน
อำเภอช่างหลิน อำเภอหลิวเจียงบางส่วน อำเภอหลิวเจิงบางส่วน อำเภอ
ไหลปิ่นบางส่วน อำเภออี้ซานบางส่วน อำเภอเถียนหยาง อำเภอเถียนหลิน
อำเภอหลงหลิน อำเภอซีหลิน อำเภอกว้างหนานและฟูหนิงในยูนนาน

พวกที่เรียกตนเองว่า "ปู่หนง" อาศัยอยู่ในเขตอำเภอหม่าซาน
อำเภอจิ้งซี อำเภอซีหลิน อำเภอเถียนเต็งในกวางสี และอำเภอกว้างหนาน

อำเภอฟูหนิง อำเภอเหยียนชาน อำเภอหม่าลี่โพในยูนนาน

พวกที่เรียกตนเองว่า "ปู้โต" อาศัยอยู่ในเขตอำเภอหลิงหยุน อำเภอหม่าชาน อำเภอตูอาน

พวกที่เรียกตนเองว่า "ปู้โถ" อาศัยอยู่ในเขตอำเภอตูอาน อำเภอหลงอาน อำเภอหม่าชาน อำเภอฝูสุย อำเภอหยงหนิง และบางส่วนในอำเภอเถียนหยาง

พวกที่เรียกตัวเองว่า "คนโถ" อาศัยอยู่ในอำเภอหลงโจว อำเภอหนิงหมิง อำเภอฉงจว่อ อำเภอเทียนเต็ง อำเภอจิ้งซี อำเภอซินโจว อำเภอฝูสุย อำเภอหลงอาน

พวกที่เรียกตัวเองว่า "ปู้ยาง" อาศัยอยู่ในอำเภอจิ้งซี อำเภอเต้อเปา และอำเภอน่าโพ

นอกจากนี้ยังมีพวก "หนงอาน" ในอำเภอจิ้งซี อำเภอฟูหนิง พวก "ปู้นา" ในอำเภอเถียนหลิน พวก "ปู้เพียน" ในอำเภอฝางเจิง พวก "ปู้โต" ในอำเภอหลงโจว พวก "ปู้หมิน" ในอำเภอน่าโพ พวก "ปู้ซา" ในเขตเหวินชาน พวก "ปู้แสง" ในอำเภอเหิงเซี่ยน และพวก "ปู้เอง" ในอำเภอหม่าชาน

กลุ่มชนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ถูกเรียกรวมกันว่าเป็น "ชนชาติจ้วง"

เมื่อทราบเช่นนี้แล้ว เรานักวิชาการจากภายนอกจึงไม่ควรมีภาพลวงนี้ ขณะเข้าไปทำการศึกษา

2. การศึกษาพัฒนาการทางสังคม

หลังจากประเทศจีนได้เปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ. 1949 มาเป็นระบอบคอมมิวนิสต์แล้ว ทางพรรคได้ดำเนินการสำรวจชุมชนของชนกลุ่มน้อยทั่วประเทศ ในเขตของกวางสีก็ได้เริ่มการสำรวจตั้งแต่ ค.ศ. 1950 เป็นบางจุด จนถึง ค.ศ. 1958 จึงได้สำรวจทั่วพื้นที่ และเริ่มทะยอยพิมพ์เอกสารที่เรียกว่า "การสำรวจประวัติสังคมชนชาติจ้วง" โดยคณะกรรมการชนชาติแห่งชาติ พิมพ์แจกจ่ายเป็นการภายใน มีเนื้อหา

ที่เกี่ยวกับ การเกษตรกรรม ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี ความเชื่อ การฝีมือ ฯลฯ ของแต่ละชุมชน

อาจกล่าวได้ว่างานที่ศึกษาชุมชนของชนชาติจ้วงรุ่นแรก ๆ ก็คือผลการสำรวจของทางการนั่นเอง ผลงานรุ่นหลัง ๆ เกี่ยวกับชาวจ้วงนั้นก็ได้อาศัยข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่ เอกสารเหล่านี้ได้รับการตีพิมพ์ขึ้นจำหน่ายทั่วไปในปี 1984-1987 โดยมีทั้งหมด 7 เล่ม

องค์ความรู้ที่ได้จากผลงานของนักวิชาการจีนที่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมของชนชาติจ้วงนั้น ก็คือ นักวิชาการจีนเห็นว่าชนชาติจ้วงเป็นชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้มาตั้งแต่สมัยหินเก่าแล้ว ทั้งนี้เพราะมีการค้นพบซากมนุษย์หิน เครื่องมือหินอยู่ทั่วไป ซึ่งมีทั้งซากมนุษย์สมัยหินเก่า จนถึงสมัยหินใหม่ และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่แสดงว่ามีผู้คนอาศัยอยู่ในแถบนี้มาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้นักวิชาการจีนยังได้เปรียบเทียบลักษณะกระโหลกของมนุษย์สมัยหินกับกระโหลกของชาวจ้วงปัจจุบันก็เห็นว่าคล้ายคลึงกันด้วย (รายละเอียดมีในตอนที่ 2 ว่าด้วยประวัติศาสตร์)

เมื่อบันทึกจดหมายเหตุในสมัยจีนชื่อฮองเต้ (221 ปี ก่อน คศ.) และบันทึกจดหมายเหตุในสมัยฮั่น (ต้นคริสตศวรรษ) ปรากฏชื่อชนเผ่า "ปายเยว่" ว่าอาศัยอยู่ดินแดนทางภาคใต้ โดยเฉพาะชนเผ่าเยว่สาขาซีโหวและสาขาลั่วเยว่นั้นว่าอาศัยในแถบกว้างดั่งกับกว้างสีในปัจจุบัน จากข้อมูลนี้ทำให้นักวิชาการจีนเชื่อว่า บรรพบุรุษของชาวจ้วงน่าจะมาจากชนเผ่าเยว่ 2 ชนเผ่านี้ หลักฐานที่นำมาสนับสนุนความเชื่อนี้ได้แก่ความคล้ายคลึงกันของภาษาของชนเผ่าเยว่กับภาษาจ้วงปัจจุบัน ลักษณะการอยู่เรือนไม้ใต้ถุน การสักตัว การย้อมฟันดำ และหลักฐานจากบันทึกจดหมายเหตุอีกหลายชิ้น (รายละเอียดดูในตอนที่ 2 หัวข้อประวัติศาสตร์)

ในด้านสังคมของชนชาติจ้วงนั้น นักวิชาการจีนเห็นว่า สังคมดั้งเดิมของบรรพบุรุษเป็นสิ่งคมโคตรวงศ์ จนกระทั่งถึงสมัยจินตอนต้น (214 ปี ก่อน คศ.) ได้พัฒนาเป็นสิ่งคมทาส เพราะเหตุของวิธีการผลิตที่มีเครื่องมือเครื่องใช้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จนกระทั่งถึงสมัยราชวงศ์ถัง (คศ. 618-907) สังคมของบรรพบุรุษ

ชาวจ้างจึงเริ่มเข้าสู่สังคมศักดินา สังคมในระบบศักดินาได้ดำเนินมาจนกระทั่งสมัยราชวงศ์ชิง ซึ่งรวมระยะเวลาแล้วนานนับพันปี ลักษณะพัฒนาการทางสังคมนี้เข้ากับทฤษฎีของมาร์กซ์ซึ่งนักวิชาจีนรับมา

ผลงานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และสังคมของชนชาติจ้างที่ค่อนข้างเด่นเท่าที่พบน่าจะได้แก่ผลงานของ หวง เชียนพาน (1988) ได้บรรยายถึงตั้งแต่สังคมดั้งเดิม สังคมในสมัยราชวงศ์ต่าง ๆ เรียงมาเป็นลำดับ ซึ่งในแต่ละบทได้เสนอไว้ค่อนข้างละเอียด นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ไว้อีกด้วย ในส่วนที่เกี่ยวกับชนเผ่าปายเฮว ซึ่งถือว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวจ้างนั้น ผลงานที่เด่นได้แก่งานของ เหมิง เหวินทง (1983) และเจียง ปิงจางและคณะ (1988) เป็นการสำรวจประวัติของชนเผ่าเฮว เส้นทาง การเคลื่อนไหว วัฒนธรรมของชาวเฮว การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การทำมาหากินของเผ่าเฮว อีกเล่มหนึ่งคืองานของ หยู เทียนจื่อและคณะ (1988) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับอาณาจักรหนานเฮวโดยเฉพาะ เริ่มตั้งแต่การก่อตั้งของหนานเฮว การเมือง การเศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม ความสัมพันธ์กับราชวงศ์อื่น จนกระทั่งถึงการเสื่อมสลายของหนานเฮว

ด้วยเหตุที่ชาวจ้างในสมัยก่อนมิได้มีตัวอักษรเป็นของตัวเองที่จะใช้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ถึงแม้จะมีอักษรที่รับเอาอักษรจีนมาใช้ก็ไม่ได้รับการพัฒนาและใช้กันทั่วไปจึงทำให้ไม่มีการบันทึกเรื่องราวของตนเองไว้ การศึกษาสังคม ประวัติศาสตร์ของชาวจ้างจึงต้องอาศัยหลักฐานของชาวยุโรปเกือบทั้งสิ้น

3. วัฒนธรรมของชนชาติจ้าง

ดังที่แสดงให้เห็นไปแล้วว่า ชนชาติจ้างที่เรากล่าวถึงกันอยู่นี้ อันที่จริงแล้วรวมเอาชนชาติเข้าไว้หลายกลุ่ม ดังนั้นรายงานการศึกษา วัฒนธรรมประเพณีของชาวจ้างในท้องถิ่นต่าง ๆ กัน จึงพบวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ที่หลากหลาย อย่างไรก็ตามเราได้รับรู้ว่าชนชาติเหล่านี้มีลักษณะร่วมทางศิลปะ วัฒนธรรม

หลายประการ ซึ่งเราไม่แน่ใจว่าเป็นลักษณะร่วมมาแต่ดั้งเดิม หรือว่าเป็นลักษณะที่ ยืมส่งต่อกันในภายหลัง

ลักษณะร่วมที่กล่าวถึง ได้แก่ ความเป็นชนชาติที่ชอบการโต้เพลง ร้อง เพลงในโอกาสต่าง ๆ จนได้รับการขนานนามว่า ดินแดนแถบนี้เป็นทะเลเพลง เป็น ชนชาติที่รู้จักการทอผ้ามานานมีลวดลายประณีต รู้จักการทำนาดำในที่ราบมานาน บ้านเรือนมีใต้ถุน มีชาน ผู้หญิงกินหมาก นับถือผีและเทพยดาหลายตน เจ้า สาวกลับบ้านแม่ของตนระยะหนึ่งหลังวันแต่งงาน และมีการนำกระดูกคนตายขึ้นมาใส่ ไหฝังอีกครั้งหลังจากฝังศพครั้งแรกให้เนื้อหนึ่งผุพังแล้ว

ผลงานที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจ้วงที่ เด่นงานหนึ่งคืองานของ เหลียง ถึงว่าง (1987) ซึ่งบรรยายถึงตั้งแต่ ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน การแต่งงาน การเกิด การทำศพ ความเชื่อ ศาสนา เทศกาลต่าง ๆ รวมทั้งการละเล่น การนันทนาการต่าง ๆ อีกด้วย

การศึกษาวัฒนธรรมของชาวจ้วงโดยนักวิชาการอื่นนั้น ผลงานเกือบทั้ง หมดเป็นลักษณะของการพรรณาจากบันทึกที่ตนได้ประสบมาเท่านั้น ผลงานที่เป็นการวิ เคราะห์หาเหตุผลหาผลในแง่มุมต่าง ๆ นั้นนับว่ายังมีน้อยมาก

4. ข้อเสนอแนะในการศึกษาชนชาติจ้วง

ประการแรก ไม่ว่าเราจะศึกษาชนชาติใด ๆ ก็ตามที่อาศัยอยู่ในดิน แคนภาคใต้ของจีนเราไม่สามารถจะจำกัดกรอบของการมอง เฉพาะชนชาติเดียว เดียว ๆ แล้วนำมาสรุปว่าเป็นวัฒนธรรมของชนชาตินั้นได้ ดินแดนภาคใต้ของจีนมี ชนเผ่าหลายชนหลายเผ่ามาตั้งแต่สมัยโบราณ น่าเชื่อได้ว่าได้มีการผสมผสานและส่งต่อ ทางวัฒนธรรมกันอย่างกว้างขวางมาก่อน

ประการที่สอง นักวิชาการที่สนใจศึกษาเรื่องจ้วง ควรจะได้มีการศึกษา ผลงานของนักวิชาการจีนก่อนเป็นความรู้พื้นฐาน หลังจากนั้นจึงเข้าไปในแหล่ง ของชาวจ้วงด้วยตนเอง บริเวณที่ควรเข้าไปศึกษาควรเป็นถิ่นที่ชาวจ้วงยังคงรักษา

ประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ แบบเก่าได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่มีปะปนกับชาว
 ลื้อ ชาวแม้ว เข้า น้อยนั่นเอง ดินแดนทางภาคตะวันตกของกวางสีจึงเหมาะแก่
 การนี้มากกว่าดินแดนทางภาคเหนือและภาคใต้ของกวางสี

ประการที่สาม เมื่อได้ข้อมูลแล้วนำมาเสนอนั้น ควรจะแสดงให้ทราบว่า
 ข้อมูลนั้นได้มาจากชนชาติจ้วงกลุ่มที่เรียกตนเองว่าอย่างไร เป็น ผู้จ้วง ผู้บ้าน ปู่ชา
 หรือว่า ปู่หมื่น เป็นต้น

5. ผลงานที่เลือกสรร

ผลงานต่อไปนี้นับว่าเป็นงานที่เกี่ยวกับชนชาติจ้วงที่ค่อนข้างเด่น ควรแก่
 ผู้ที่สนใจศึกษาชนชาติจ้วงได้มีการศึกษาผลงานเหล่านี้ไว้เป็นข้อมูลพื้นฐาน

รายการข้างล่างนี้ ได้เรียงตามชื่อผู้แต่ง มิได้แบ่งเป็นหมวดเรื่อง

Guangxi Minzu Xueyuan Minzu Yanjiu Suo, 1982. Zhuangzu Lishi

Ren Wu Zhuan (ประวัติบุคคลในประวัติศาสตร์ชนชาติจ้วง)

Guangxi Renmin Chubanse. มีประวัติคนสำคัญ เช่น หนงจื่อเกา

เจียว ลาวกั๊ย เป็นต้น

Guangxi Shaoshu Minzu Shehui Lishi Diaocha Zubian, 1962.

Huashan Ya Bi Hua Ziliao Ji (ประมวลเอกสารเกี่ยวกับ

ภาพเขียนฮัวชาน) Guangxi Renmin Chubanse. แผนกการ

กระจายของภาพเขียนสี บทวิเคราะห์อายุภาพเขียนสี ชนชาติที่เขียนภาพ

Guojia Minwei, 1982. Guangxi Shaoshu Minzu Diqu Shi Ke Bei

Wen Ji (ประมวลศิลาจารึกของชนชาติในเขตกวางสี) Guangxi

Renmin Chubanse. รวบรวมเนื้อหาในศิลาจารึก 151 เรื่อง

เป็นศิลาจารึกที่พบในอำเภอซ่างหลิน ต้าชิน เทียนเต็ง หลิงหยุน

เป็นต้น

- Hu Zhenshi, 1980. Zhuangzu Wenxue Gailun. (วรรณคดีชนชาติจ้วง
ปริทรรศน์) Guangxi Renmin Chubanse มีประวัติวรรณคดี
นิทานพื้นบ้าน บทกวี วรรณคดีมุกปาฐะ ฯลฯ
- Guojia Minwei, 1984-1987. Guangxi Zhuangzu Shehui Lishi
Diaocha (สำรวจประวัติสังคมชนชาติจ้วงกวางสี) Guangxi
Minzu Chubanse. รายงานการสำรวจชุมชนจ้วง มีรายละเอียด
เกี่ยวกับการทำมาหากิน ประเพณี ความเป็นอยู่ ความเชื่อ และอื่น ๆ
รวมทั้งหมด 7 เล่ม
- Huang Xian Pan, 1957. Guangxi Zhuangzu Jian Shi (ประวัติ
สังเขปชนชาติจ้วงในกวางสี) Guangxi Renmin Chubanse.
พูดถึงความเป็นมาของชนชาติจ้วง การกระจายของประชากร
ลักษณะสังคมสมัยโบราณ ประเพณีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม อักษรจ้วง.
- Huang Xian Pan, Pan Huang, Zheng Qing และ Zhuang Yi Min,
1988, Zhuangzu Tongshi. (ประวัติที่ต่อเนื่องของชนชาติจ้วง)
Guangxi Minzu Chubanse. กล่าวถึงประวัติชนชาติจ้วงตั้งแต่สมัย
สังคมดั้งเดิม เรียงลำดับมาในทุกสมัยราชวงศ์ จนถึงสมัยหมิงกว้อ
- Huang Ti Rong, 1985. Guangxi Lishi Dili (ภูมิศาสตร์เชิงประวัติของ
กวางสี) Guangxi Minzu Chubanse. อธิบายสภาพธรณีวิทยา
แหล่งโบราณคดี ความสัมพันธ์ของชนเผ่าโบราณ
- Huang Yong Sa, 1981. Ge Hai Ji. (บันทึกอย่างสมบูรณ์เกี่ยวกับทะเลเพลง)
Guangxi Minzu Chubanse. พูดถึงลักษณะของเพลงพื้นเมือง
วิเคราะห์รูปแบบเพลงพื้นเมือง เสนอเกณฑ์การจำแนกเพลง ความ
สัมพันธ์ระหว่างเพลงแบบเก่ากับแบบใหม่

- Jiang Bing Zhao, Wu Mian Ji, Xi Tu Cheng, 1988. Bai Yue Minzu Wenhua. (วัฒนธรรมชนชาติปายเยว่) · Xuelin Chubanse. บรรยายถึงการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการของสังคมปายเยว่ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม เทคโนโลยี ศาสนา ความเชื่อ รวมชาวเยว่สาขาซีโอวและลั่วเยว่
- Lan Hong En, 1981. Guangxi Minjian Wenxue Sanlun. (วิเคราะห์วรรณคดีพื้นเมืองกวางสี) Guangxi Renmin Chubanse. วิเคราะห์วรรณคดีพื้นเมือง เทพนิยาย เรื่องเล่านิทาน เพลงโบราณ และบทร้องของพอมด
- Liang Ting Wang, 1987. Zhuangzu Fengsu Zhi (บันทึกประเพณีของชนชาติจ้วง) Zhongyang Minzu Xueyuan Chubanse. พูดถึงประเพณีการแต่งงาน อาหาร ที่อยู่อาศัย การเกิด การแต่งงาน การทำศพ ความเชื่อ เทศกาล การทำมาหากิน สังคม และการละเล่นพื้นเมือง
- Liu Jie, 1959. Guangxi Zhuangzu Wenren Wenxuesi Gaiyao. (สังเขปเกี่ยวกับนักวรรณคดีและประวัติวรรณคดี) พูดถึงวรรณคดีสมัยโบราณ วรรณคดีตั้งแต่สมัยจินถึงสมัยสุย สมัยถังและสมัยสงครามฉิน พัฒนาการของวรรณคดีสมัยปัจจุบัน เพลงที่ใช้ในการทำงาน เพลงความรัก บทกวี
- Lu li, Hu Zhong Si, 1983. Zhuangzu Wenxue Gaikuang. (สภาพสังเขปวรรณคดีชนชาติจ้วง) Hunan Renmin Chubanse. เป็นบทเพลงเกี่ยวกับเทพนิยาย นิทาน บทกวี ละคร ของชาวจ้วง.
- Meng Wen Tong, 1983. Yue Si Cong Kao (สำรวจประวัติชนเผ่าเยว่) Guangxi Renmin Chubanse. รวมบทความวิเคราะห์ปัญหาประวัติชนเผ่าเยว่ ปัญหาการอพยพ ความสัมพันธ์ระหว่างชนกับอาณาจักรกว.

Ou Yang, Luo Xin, Zhou Zuo Qin, Wang Shao Qing, Zhen Qing Quan, 1986. Zhuangzu Wenxue Si. (ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมคดีชนชาติจ้วง) Guangxi Renmin Chubanse. สรุปวรรณคดีจ้วงตั้งแต่สมัยโบราณ จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง รวบรวมวรรณคดีของจ้วงในมณฑลยูนนานและกวางตุ้ง.

Qin Guo Sheng, Liang Ting Wang, 1984. Zhuangzu. (ชนชาติจ้วง) Beijing Minzu Chubanse. ความเป็นมาของชนชาติจ้วง ประวัติศาสตร์โบราณ ระบบการปกครอง การทำมาหากิน ประเพณี เทศกาล ศิลปะ วรรณคดี การละเล่น ความเชื่อข้อห้าม

Qu Song Ci, 1946. Taizu Zhuangzu Yuezu Kao. (การค้นคว้าชนชาติไทย ชนชาติจ้วง ชนเผ่าเยว่) Zhong Hua Shu Ju Chuban. การกล่าวถึงชาวเผ่าเยว่ว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวจ้วงและชาวไทย เป็นชนพื้นเมืองในลี้หนานทางใต้ของจีน

Wu Yong Zheng, 1988. Zhongquo Tusi Zhidu Yuan Yuan Yu Fazhan Shi. (ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของระบบศักดินาในจีน) Si Chuan Minzu Chubanse. พุดถึงการปกครองในระบบผู้ซื้อตั้งแต่สมัยฉินยันจนถึงสมัยหมิงชิง

Yang Xiu Zhao, Lu Ke Kang, He Hong, Yue Jing, 1989. Guangxi Shaoshu Minzu Yueqi Kao. (วิเคราะห์เครื่องดนตรีชนชาติส่วนน้อยในกวางสี) Li Jiang Chubanse. ความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องดนตรีกับประเพณี ระบบเสียงเครื่องดนตรี แนะนำเครื่องดนตรีของชนชาติต่าง ๆ มีภาพประกอบ

Yu Tian Zhi, Qin Sheng Min, Lan Ri Yong, Cin chai Lun, 1988.

Gunan Yueguo Si. (ประวัติอาณาจักรชาวเยว่ภาคใต้โบราณ)
Guangxi Renmin Chubanse. กล่าวถึงการก่อตัวของอาณาจักร
เยว่ภาคใต้ อาณาเขต ระบบการปกครอง เศรษฐกิจ ศิลปะ
วัฒนธรรม ประเพณี ชนเผ่าในกลุ่มหนานเยว่ ความสัมพันธ์ระหว่าง
ชาวเยว่กับชาวจีน และอาณาจักรใกล้เคียง บทบาทในประวัติศาสตร์
ภูมิภาคนี้

Yuan Sao Fen, 1989. Dang Dai Zhuangzu Tanwei (สำรวจชนชาติจ้วง
ในปัจจุบัน) Guangxi Renmin Chubanse. วิเคราะห์ลักษณะ
คนจ้วง ลักษณะนิสัย ประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ ศาสนาความเชื่อ
ที่อยู่อาศัย ค่าเรียกญาติ ประชากร

Zhang Xiong, 1989. Zhongguo Zhongnan Minzu Si. (ประวัติชนชาติ
ภาคใต้ตอนกลาง) Guangxi Renmin Chubanse. กล่าวถึงประวัติ
สังคมของชนชาติในภาคใต้ ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยหมิงชิง

Zuou Zhongxian, 1986. Nanfang Minzu Lungao. (วิเคราะห์ชนชาติ
ภาคใต้) Guangxi Minzu Chubanse. วิเคราะห์ประวัติความเป็น
มาของชนชาติในหลิงหนาน ประวัติของลัวเยว่ สงครามระหว่าง
ทหารจีนกับชนเผ่าซีโอว อาณาจักรหนานเยว่ สังคมระบบทาส บุคคล
สำคัญในประวัติศาสตร์ภาคใต้

Zhuangzu Jiansi Zubian, 1980. Zhuangzu Jiansi (ประวัติชนชาติจ้วง
โดยสังเขป) Guangxi Renmin Chubanse. กล่าวถึงสังคมดั้งเดิม
สังคมระบบศักดินา และสังคมใกล้ปัจจุบัน ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี
ความเชื่อ ชีวิตความเป็นอยู่ การต่อสู้ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์

ประวัติศาสตร์

สำหรับความเป็นมาของจ้วง หนังสือเรื่องยี่นชู้ต๋อหลี่จื่อ ของเหยียนช็อกู (สมัยราชวงศ์ฉิน) บรรยายว่า "ตั้งแต่เจียวจื่อถึงหู่จื่อ ระยะประมาณ 7-9 พันล้านชนเผ่าปายเยว่อยู่ปนกัน มีหลายชนเผ่าไม่ใช่อื่นทั้งหมด"

คำว่า ปายเยว่ เป็นคำที่ใช้เรียกชนเผ่าพื้นเมืองภาคใต้ของจีน แสดงว่า ปายเยว่ มีชาติวงศ์ ชนเผ่าต่าง ๆ กัน บรรพบุรุษของชาวจ้วงก็รวมอยู่ในนี้เป็นชนเผ่าหนึ่งหนึ่งของปายเยว่

จากหลักฐานโบราณคดีก็บ่งชี้ว่าเหตุ ทำให้ทราบว่าวัฒนธรรมของปายเยว่ส่วนมากจะมาจากวัฒนธรรมสมัยหินใหม่ตอนปลาย เนื่องจากชนเผ่าต่าง ๆ มีถิ่นที่อยู่ใกล้กัน และชนเผ่าต่าง ๆ ก็ไปมาหาสู่กัน สภาพภูมิศาสตร์คล้ายกัน ดังนั้นประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ จึงเหมือนกัน ในวงโบราณคดีเห็นพ้องกันว่า วัฒนธรรมเครื่องปั้นพืชมัลลายเป็นลักษณะร่วมของปายเยว่

ภาคใต้ของจีนเขตที่มีวัตถุโบราณรูปเรขาคณิต มีอยู่ 7 บริเวณคือ หนึ่ง บริเวณภาคใต้ของหลิงเจิ้น รวมไปถึงภาคใต้ของอานฮุย บริเวณที่สองคือบริเวณไท่หนู รวมไปถึงอ่าวหางโจว บริเวณที่สามคือเขตก้านหวอ ทะเลสาบโผหยางเป็นศูนย์กลาง ยังมีเขตหนาน ทะเลสาบตั้งถิงและภาคใต้ของทะเลสาบตั้งถิง บริเวณที่ 5 คือ เขตหมิ่นถาย รวมไปถึงฮักเกี้ยน เจ้อเจียง และไต้หวัน บริเวณที่ 6 คือ เขตเยว่ตงหมิ่นหนาน รวมไปถึงทางใต้ของกลุ่มน้ำจีวหลงในฮักเกี้ยน กับ กลุ่มน้ำตงเจียงทางภาคตะวันออกของกวางตุ้ง และบริเวณที่ 7 คือ เขตหลิ่งหนาน รวมถึง กวางสี กวางตุ้ง เขตเหล่านี้ไปตรงกับบริเวณที่อยู่อาศัยของปายเยว่

เมื่อปี ค.ศ. 1987 นักวิชาการได้จัดการประชุมกันขึ้นที่หลูซาน นักวิชาการทั้งหลายเห็นพ้องกันว่าวัฒนธรรมเครื่องปั้นพืชมัลลายเกิดขึ้นในสมัยหินใหม่ตอนปลาย พัฒนามากขึ้นในสมัยชางโจว สมัยเซียงโจว และเสื่อมโทรมลงในสมัยจ้านกั๋ว สมัยจิ้น และฮั่น ซึ่งเห็นได้ว่าพัฒนาการของเครื่องปั้นพืชมัลลาย ไปด้วยกันกับประวัติความเป็นมาและการเสื่อมสลายของชนเผ่าเยว่

จากหลักฐานบ่งชี้บ่งชี้บ่งชี้ เหตุ เราอาจแยกแยะชนเผ่าปายเยว่ออกอย่างคร่าว ๆ ได้หลายชนเผ่าดังต่อไปนี้

1. ก้านเยว่ บางคนเห็นว่าเป็นการเขียนผิดของคำว่า หยุเยว่ ก้านเยว่กระจายอยู่ในเขตเจียงซี (อำเภอหยุก้านในปัจจุบัน) สมัยซีโจว หัวหน้าก้านเยว่สร้างอาณาจักรฟางกว้อ
2. หมิ่นเยว่ กระจายอยู่แถบผู้เจียนและภาคตะวันออกของเจียงซี
3. ตงโหวเยว่ กระจายอยู่ตามภาคใต้ของเจ้อเจียง ลุ่มน้ำโหวเจียง
4. หยางเยว่ กระจายอยู่ทางภาคตะวันออกและภาคใต้ของหูหนาน ภาคเหนือของกวางตุ้ง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของกวางสี
5. ซานเยว่ กระจายอยู่บริเวณอานฮุย เจียงซู เจ้อเจียง เจียงซี ผู้เจียน ใต้หวัน บางส่วนของหูหนานและกวางตุ้ง
6. เตียนเยว่ กระจายอยู่บริเวณคุนหมิงในยูนนาน
7. หยุเยว่ กระจายอยู่บริเวณอำเภอจ้อกุยในหูเป่ย์ และเฟิ่งเจ้ในเสฉวน
8. หนานเยว่ กระจายอยู่บริเวณภาคกลางและภาคใต้ของกวางตุ้ง
9. เย่หลาง กระจายอยู่บริเวณอำเภออานซุ่น อำเภอเงินเฟิ่งในกั๋วโจว
10. ซีโหวเยว่ กระจายอยู่บริเวณภาคตะวันตกของกวางตุ้งและภาคตะวันออกของกวางสี
11. โล่วเยว่ กระจายอยู่บริเวณริมทะเลภาคใต้ และอยู่ภาคตะวันตกของกวางสี แหลมเหลยโจว เกาะไหหล่า และภาคเหนือของเวียตนาม

จากถิ่นการกระจายของชนเผ่าปายเยว่ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า กลุ่มซีโหวและโล่วเยว่ มีความสัมพันธ์ทางชนชาติกับชาวจ้วงในกวางสีกับชนเผ่าส่วนหนึ่งในเวียตนาม ซีโหวกับโล่วเยว่จึงน่าจะเป็นบรรพบุรุษของชาวจ้วง

หนังสือหวายหนานจ้อซึ่งเขียนในสมัยฮั่น แสดงให้เห็นว่า เมื่อฉินชื่อฮองเต้ (ก่อน คศ. 221 ปี) ยกทัพมาหลังหนานนั้น สังคมของเผ่าซีโหว มีบุคคลที่มีฐานะเป็น จวิน (พญา) เจียง (แม่ทัพ) และคนเหล่านั้นทำการต่อต้านกองทัพฉิน นายพลของกองทัพฉินชื่อฉูจิวถูกลูกฆ่าตาย ทหารบาดเจ็บหลายหมื่นคน พิสูจน์ว่าสังคมของซีโหวในสมัยนั้นเป็นสังคมที่มีระบบชนชั้นแล้ว

หนังสือกวางโจวจี บันทึกว่า โล่วเยว่ ในสมัยนั้นมีโล่วหวาง (ฮองเต้) โล่วโหว้ (ฮองเฮ่า) โล่วเจียง (แม่ทัพ) และตำแหน่งอื่นๆ ในเขตแดนของโล่วเยว่

ชนเผ่าทีโหว โลว์เยว่ หลังจากสมัยตงฮั่น (ค.ศ. 25-220) แล้ว ถูก
เรียกเป็นชนเผ่าคู่หู หลี่เหยิน เหลี้ยวเหยิน ตังเหยิน และ เหลียงเหยิน

คำแรกที่ปรากฏว่ามีในสมัยหนานซัง (ค.ศ. 1127-1279) คนในสมัยซังชื่อ
หลี่เจิงโป๊ เขิกแก๊งสือได้กล่าวถึงว่าที่อีสานมีชาวจ้วง ชาวซัง ชื่อ จูผู้ เขียนหนังสือ
เรื่องซีหมานจงเฟ่ทว บอกว่าทางภาคใต้มีชาวจ้วง แม้ว เย้า เหลี้ยว เกอหล่าว ตัง
สมัยกั๊งส่วนมากจะใช้คำว่าจ้วง ถึงสมัยชิง (ค.ศ. 1644-1911) คำว่า
จ้วงใช้ทั่วไปในแคว้นลี่ ที่มาของคำว่า จ้วง คงมาจากเขตอีสาน เพราะสมัยโบราณ
เผ่าที่อยู่อีสานเรียกว่าจ้วง ชนเผ่าที่อยู่กวางสี กวางตุ้ง ยูนนาน ที่เรียกตนเองว่า
ปู้จ้วง ปู้ถู่ ปู้ทเว ปู้ไท่ ปู้มัน ปู้หลง ปู้เอ๋ ปู้ฮี้ ปู้เหลี้ยว ปู้โย ปู้หมิน ปู้เยว่
จะเรียกรวมกันว่าเป็นชนชาติจ้วง ถึงปี ค.ศ. 1965 นายกโจวเอินไหล เสนอความ
เห็นให้เปลี่ยนตัวอักษรดังในปัจจุบัน ซึ่งมีความหมายว่า "แข็งแรง"

ความที่เป็นมาของชาวจ้วงนี้มีความเห็นต่างกัน บางคนเห็นว่ามาจากต่างถิ่น
บางคนเห็นว่า เป็นชนเผ่าพื้นเมืองซึ่งถือว่า เขตกวางสี เป็นศูนย์กลางได้พัฒนามาเป็น
ชนกลุ่มน้อยที่มีประชากรมากที่สุดของจีน ซึ่งจะได้อาศัยหลักฐานทางโบราณคดี บันทึก
จดหมายเหตุ ภาษาศาสตร์ และ หลักฐานทางพันธุศาสตร์

หนึ่ง : จากหลักฐานทางโบราณคดี เขตหลิ่งหนานในสมัยโบราณมีมนุษย์อาศัยอยู่
จนถึงสมัยหินเก่า ตอนปลาย ที่อำเภอหลิวเจียงพบซากมนุษย์หลิวเจียง มนุษย์กาน
เจียน ที่อำเภอเหล่ปิ่น พบซากมนุษย์ภูเขาดิลิน ที่อำเภอลี่ผู้ พบซากมนุษย์ลี่ผู้ ที่อำเภอ
เกอตูอานพบซากมนุษย์กานเขียนกับมนุษย์ภูเขาดิลิน ที่หลิวโจวพบซากมนุษย์ถ้ำ
ปายหลินกับมนุษย์ลี่ผู้เล็ก ที่ก๊วยหลินพบซากมนุษย์เป่าจีเขียน ที่เถียนตงพบซากมนุษย์ตั้ง
โม้ ที่อำเภอหลิ่งซานพบซากมนุษย์หลิ่งซาน นอกจากนี้ ยังพบเครื่องมือหินในที่
เดียวกับมนุษย์ลี่ผู้ มนุษย์ฉีหลิน และมนุษย์ถ้ำไปเหลียน ส่วนที่ถ้ำชวนซานเยว่เหยียน
ที่ก๊วยหลิน ชื่อโคตเค่ที่หลิวเจียง เจินเจียเหยียนที่หลิวเจียง อ้ายตั้งที่จงจว๋ ลุ่ม
น้ำโยวเจียงหยกแกว๋อ ถียงตง ถียงหนยาง ปายเซ่อ และลุ่มน้ำซีเจียงที่อู่โจว
ก็ได้พบเครื่องมือหินด้วย

จึงเป็นเขตการกระจายของบรรพบุรุษชาวจ้วง และเป็นเขตการกระจายของ
ชาวจ้วงปัจจุบัน จึงเห็นว่าชาวจ้วงเป็นลูกหลานของมนุษย์โบราณเหล่านี้

สอง : จากหลักฐานบันทึกจดหมายเหตุ ในจดหมายเหตุโบราณมีการบันทึกเกี่ยว
กับการกระจายของมนุษย์ที่ลี้ลับหนาน หนังสือฮิวว บทวางฮิวว ได้บันทึกเกี่ยวกับ
ชนเผ่าในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ส่งบรรณาการให้กษัตริย์ราชวงศ์โจวว่า "ชนเผ่า
โหวเต็ง กุกว้อ สุนจื่อ ฉานหลี่ ปายฉู จิวจวิน ใช้ไข่มุก เพชร งาช้าง แร่ ขนนก
กับหมาตัวเล็ก ๆ ส่งให้กษัตริย์" โหวเต็ง กุกว้อ เป็นชนเผ่าในเขตลี้ลับหนาน ใน
บทนี้ยังกล่าวถึงสิ่งของพื้นเมืองภาคใต้ด้วยว่า "ไม้ไผ่ขนาดใหญ่เป็นของชนเผ่าลู่
เหยียน เพชรเป็นของพื้นเมืองช่างอู่ ตะพานน้ำมีที่โหวฮยาง" ลู่เหยียนและช่างอู่
อยู่ในเขตกวางสีในปัจจุบัน ส่วนกุกว้อนั้นในหนังสือช่างฮิวจินบอกว่ากุกว้ออยู่
ทางตะวันตกของอำเภอพานหยูในกวางตุ้ง สมัยราชวงศ์ฉิน กุกว้อเป็นกุก
หลินจวิน สำหรับชนเผ่าลู่เหยียนนั้น คนในสมัยราชวงศ์ซิงที่ชื่อจิวเจิงได้เขียนหนังสือ
ชิวชิวเน่ชิวชิวบอกว่า "ลู่ออกเสียงคล้ายโล้ว ลู่เหยียนอาจเป็นโล้วเฮว" สำหรับ
ช่างอู่ในหนังสือหลี่จิวบอกว่า "ช่างอู่อยู่ในเขตหนานเฮว... พวกฉันมีทหารชื่อว่าอู่ฉี
ได้ไปสู้รบกับเผ่าหนานเฮว รบชนะได้ตั้งถึงและช่างอู่" จากหลักฐานเหล่านี้แสดง
ให้เห็นว่าเมื่อสามพันปีก่อนมีมนุษย์อาศัยอยู่ในลี้ลับหนาน มนุษย์เหล่านี้จะเป็นชนเผ่า
หนึ่งของบรรพบุรุษชาวจ้วง อยู่ในสภาพภูมิประเทศเหมือนกัน มีภาษาและ
วัฒนธรรมที่เหมือนกัน ประกอบกันเป็นชนชาติที่มีระบบร่วมกัน พัฒนาเป็นชนชาติ

เขตภาคเหนือของลี้ลับหนานพบเครื่องสำริดที่มีตัวหนังสือจารึกว่า "หนาน
หยี่ ช่างอู่ หนานโหว หนานกว้อ หนานห่าย" ซึ่งเป็นชื่อเรียกของชนเผ่าใน
ลี้ลับหนาน ในหนังสือชื่อจิง บทคำหยาหนานหยี่บอกว่า "ในสมัยราชวงศ์โจว
กษัตริย์โจวเซวียนหวาง ให้คนชื่อจาวหูไปบุกร้างถางพงในที่ต่าง ๆ จนถึงหนานห่า
ย" แสดงว่าก่อนสมัยชุนชิวในเขตลี้ลับหนานมีคนหลายชนเผ่าอาศัยกระจายอยู่ และ
ยังพิสูจน์ว่าบรรพบุรุษของชาวจ้วงนั้น ในสมัยราชวงศ์ซาง-โจว ก็อาศัยอยู่อย่างมี
อิสระในเขตกวางสีนี้ และคงมิใช่ว่าถึงสมัยชุนชิวตอนปลายแล้วบรรพบุรุษจ้วงถึงจะ
ย้ายเข้ามาที่นี่

ก่อนคริสต์ศักราช 214 ปี ฉินสื่อฮ่องเต้ได้ส่งทหาร 5 แสนคนยกทัพมาถึง
 หลังหนาน หนังสือหวายหนานจื่อพรรณนาถึงสงครามครั้งนั้นว่า "สงครามทำกันมา
 3 ปี ทหารฉินเจาะคลองเป็นทางส่งเสบียงสู้รบกับชนเผ่าเยว่ ผ่าหัวหน้าเยว่ ซี
 โอวจวันชื้อฮู่ซ่ง แต่ชนเผ่าหนีไปอยู่ในป่าอยู่กับสัตว์ป่าไม่ยอมเป็นเชลยของทหารฉิน"
 หนังสือลือจี้ในบทฉินสื่อหวางเป็นจื๊อบอกว่า "ฉินสื่อหวางเคยให้คนไปยึดลู่เหลียง ตั้ง
 กุ้ยหลิน เขียงจั้น หนานไฮ่ ส่งทหารไปเผ่า ส่งนักโทษไปอยู่" จากบันทึกเหล่านี้ทำ
 ให้ทราบได้ว่าชาวฮั่นได้เข้ามาอยู่ในเขตกวางสีในสมัยฉินสื่อฮ่องเต้ อยู่ปนกับชนเผ่า
 เยว่ ก่อนสมัยฉินสื่อฮ่องเต้เอาทหารมาภาคใต้ใน กววงสีมีบรรพบุรุษชาวจ้วงและ
 ชนเผ่าอื่นอาศัยอยู่ สันนิษฐานได้ว่าชาวจ้วงเป็นชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่มาเป็นเวลา
 ยาวนาน และไม่อาจปฏิเสธได้ว่าหลังจากสมัยฉิน สมัยฮั่นแล้ว ชาวจ้วงกับชาวฮั่นมี
 การไปมาหาสู่กันเป็นเวลายาวนาน ชาวจ้วงมีบางส่วนกลายเป็นชาวฮั่น ชาวฮั่น
 บางส่วนกลายเป็นชาวจ้วง และชนเผ่าอื่น ๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลงคล้ายกันด้วย

สาม : จากหลักฐานทางภาษา ภาษาจ้วงจัดอยู่ในภาษาตระกูลจีน-ทิเบต กลุ่มจ้วง
 -ตัง สาขาจ้วง-ไต ซึ่งแตกต่างจากภาษาอื่น ภาษาจ้วงมีภาษาถิ่นเหนือและถิ่นใต้
 มีภาษาท้องถิ่น 12 ภาษา ไวยากรณ์ คำศัพท์พื้นฐานส่วนใหญ่เหมือนกัน มีคำ
 ขยายวางอยู่ข้างหลัง ซึ่งตรงกันข้ามกับภาษาอื่น แต่จะเหมือนกับภาษาดัง โม่
 เหล่า เหมานาน ปู้ฮี้ ไต ลู๋ย และหลี่ เรายุ้ว่าภาษามีการพัฒนาคู่ไปกับการพัฒนา
 การทางสังคม ชนชาติที่มีความสัมพันธ์กันจะมีความสัมพันธ์ในทางภาษาด้วย ภาษา
 จ้วงกับภาษาไต ภาษาปู้ฮี้ ภาษาดัง ภาษาโม่เหล่า ภาษาลู๋ย ภาษาเหมจ
 หนาน และภาษาหลี่ มีลักษณะไวยากรณ์เหมือนกัน แสดงว่า ชนเผ่าเหล่านี้พัฒนามา
 จากชนเผ่าโล่วเยว่ ซีโอวเยว่ ชนเผ่านี้กระจายอยู่ในกววงสี เคยอยู่ร่วมกัน
 ด้วยการออกเสียงและไวยากรณ์ของภาษาจ้วงแตกต่างจากภาษาอื่น จึงแสดงว่า
 ชาวจ้วงเป็นชนเผ่าพื้นเมืองในแถบนี้ ชาวฮั่นมาถึงกววงสีหลังสมัยฉินและสมัยฮั่น
 ดูจากคำเรียกชื่อตนเองของชาวจ้วงจะพบว่า ชาวจ้วงในอำเภอเถียนตง เถียน
 หยาง ผิงกว่อ ปายเซ่อ ชาวจ้วงเรียกตัวเองว่า ปู้ถู่หรือผู่ถู่ ในตูอาน เต๋อเป่า จิ้ง
 ซี น้าโพ เรียกตนเองว่า ปู้หนง ในอำเภออู่หมิง ผงหนิง ชาวจ้วงเรียกตนเองว่า

ปู่ย่าน ที่อำเภอภูเขียวเรียกตนเองว่าปู่ยั้ง ที่เถียนหลิน หนานตาน เที่ยนเอื้อ ตงหลาน ไหลปิน หวานเจียง ชาวจ้วงเรียกตนเองว่าปู่ฮี้ ที่ผิงกว่าบบางส่วน เรียกตนเองว่าปู่หลง ชาวจ้วงในถิ่นต่าง ๆ ต่างเรียกชื่อต่าง ๆ กัน แต่มีคำรวมกัน คือคำว่า ปู่, ผู้ หมายความว่า "คน" ปู่ถู่ หมายถึง "คนดิน" (คนพื้นเมือง) คำว่าปู่ถู่แตกต่างจากคำว่า "ปู่แขก" (แขกที่มาจากต่างถิ่น) หนงกับน่งมีความหมายว่า "ดงป่า" คือคนในดงป่า เขตกวางสีเต็มไปด้วยภูเขาสูงมีป่าไม้มากมาย ชาวจ้วงอาศัยอยู่ในป่าจึงเรียกตนเองว่า ผู้หนง ปู่ยั้ง ส่วนคำว่า ปู่ย่าน ในภาษาจ้วงหมายถึง "หมู่บ้าน" ก็คือคนตามหมู่บ้าน ชาวจ้วงและชนเผ่าอื่น ๆ อาศัยอยู่ในเขตภูเขาและที่ราบหุบเขาเล็ก ๆ แต่ชาวอื่นอาศัยอยู่ในบริเวณเมือง ภาคตะวันตกของกวางสีในเมืองใหญ่ชาวจ้วงกับชาวอื่นอยู่ปนกัน และชาวอื่นมีจำนวนมากกว่า ฉะนั้นในบางพื้นที่ ชาวจ้วงจึงเรียกตนเองว่า ปู่ย่าน ภาษาของชนชาติต่าง ๆ ก็มีการสืบทอด มีพัฒนาการ มีการเปลี่ยนแปลง คำศัพท์ที่ใช้ในชีวิต การทำนา ไม่อาจหาไปได้ ปู่ถู่ ปู่ย่าน ปู่หลง คำเรียกเหล่านี้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เมื่อวิเคราะห์จากคำเหล่านี้จึงเชื่อว่าชาวจ้วงเป็นชนเผ่าพื้นเมือง

ฉี : หลักฐานจากชื่อสถานที่ การวิเคราะห์ชื่อสถานที่จะมีค่าต่อความเป็นมาและการอพยพของชนชาติ ในเขตกวางสีมีสถานที่มากมายที่ใช้คำในภาษาจ้วงเป็นชื่อเรียก จึงเป็นหลักฐานว่าชาวจ้วงเป็นชนชาติพื้นเมืองของที่นี่ เช่นในภาคใต้ของกวางสีในอำเภอฝูฝู่ย มีชื่อสถานที่ว่า ลิวโถว ลิวเหลียง ลิวล่า ลิวฉง ลิวเฮ่า ทางภาคตะวันออกของกวางสีที่อำเภอโป่ปายมีชื่อสถานที่ ลิวเหลียง ลิวล่า ลิวฉาง ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของกวางสีอำเภอเหอฉือมีชื่อสถานที่ว่า เชียลิว เชียลิวตั้ง หม่าลู่ ลิวเหยวน ลิววาน ลิวหนิง ลิวเจียว ลิวหลี่ ลิวเจียง ลิวหยง นุ่ยลู่ ปู่ลู่ โน่หม่าเกียน เหวยลิว เหวยลู่ ทางภาคตะวันออกของกวางสีที่อำเภอลู่ไฉ้ มีชื่อเรียกสถานที่ว่า ลิวกู่ ลิวหม่าน ลิวเติง ลิวหลาน ลิวเหอ ลิวเหยียน ลิวซุน ลิวปาย เหลียงลิว โล่วปู้ โล่วจื่อ ตู่เล่อ คำว่า ลิว กับ โล่ว ออกเสียงคล้ายกัน ลิวในภาษาจ้วงถิ่นใต้หมายถึง "หุบเขา" ในภาษาถิ่นจ้วงเหนือ หมายถึง "ระหว่างภูเขา, กลางภูเขา" ตามปกติแล้วชื่อสถานที่ของชนชาติ

ใด ๆ ก็จะใช้ภาษาของชนชาตินั้นมาเป็นชื่อเรียก นอกจากนี้ในเขตภาษาจ้วงยังใช้คำว่า ปาย นำ กู้ โถ หลง น่ง มาเป็นคำแรกของชื่อสถานที่ เช่น ปายเซ่อ นำโพ ที่อำเภอผินหยางมีชื่อว่า กูล่า ที่อำเภอยงหนิงมีชื่อสถานที่ว่า นำหลง ที่อำเภอเหิงเซี่ยนมีชื่อสถานที่ว่า นำหยาง ที่อำเภอจงจว๋มีชื่อสถานที่ว่า โถหลู ที่อำเภอต้าซินมีชื่อสถานที่ว่าหลงเนี่ยน หล่งเหม่ย ชื่อสถานที่เหล่านี้ ถ้าใช้ภาษาจ้วงมาแปลถึงจะมีความหมาย นอกจากนั้นในเขตจ้วงชื่อไร่นาจะใช้คำว่า "นำ" มีอยู่ทั่วไป เช่น นำน่ง นำเผิง นำเซ่อ ในภาษาจ้วง "นำ" หมายถึง "นา" ส่วน น่ง หมายความว่า "หุบเขา" เซ่อ หมายความว่า "แห้ง" เผิง หมายความว่า "โคลน" ฉะนั้น นำเซ่อ นำเผิง จึงมีความหมายว่า นาหุบเขานาแห้ง และ นาทม วิเคราะห์จากชื่อสถานที่ดังกล่าวจึงพิสูจน์ว่าชาวจ้วงอาศัยอยู่ในเขตนี้เป็นชนพื้นเมืองมาแต่เดิม

ห้า : หลักฐานทางพันธุศาสตร์ สิ่งมีชีวิตทุกชนิดต่างก็มีลักษณะเฉพาะของตนเองมนุษย์ก็เช่นกัน ร่างกายของมนุษย์ได้ปรับเข้ากับสภาวะแวดล้อมเป็นเวลายาวนานเชื้อชาติของชนเผ่าต่าง ๆ กันก็ย่อมจะมีลักษณะทางพันธุกรรมที่แตกต่างกัน ลักษณะของยีนส์ ลักษณะของหมู่เลือด เอ บี โอ ก็มีความแตกต่างกัน การใช้วิธีการศึกษาแบบ PTC (เบนซิน ซัลเฟอร์ ยูเรีย) มาทดลองให้แยกกลิ่น ก็จะสามารถบอกความแตกต่างระหว่างชนชาติได้

มีรายการศึกษาว่าชาวอเมริกันอินเดียน มีคนที่แยกกลิ่นไม่ได้ถึง 10% ชาวอเมริกันนิโกร แยกกลิ่นไม่ได้ 3-9% ชาวฮั่นมีคนที่แยกกลิ่นไม่ได้ 9.6-9.69% ชาวชิเบตมีคนที่แยกกลิ่นไม่ได้ 12.25-13.69% ชาวตุรกีมีคนที่แยกกลิ่นไม่ได้ 19% ชาวเขาในอเมริกามีคนที่แยกกลิ่นไม่ได้ถึง 25% ชนชาติเหวยหู่เอ มีคนที่แยกกลิ่นไม่ได้ถึง 28% ชนชาติฮ่าจ้าเคอมีคนที่แยกกลิ่นไม่ได้ 34% และชนชาติเคอเค่อจือมีคนที่แยกกลิ่นไม่ได้ถึง 42%

เพื่อที่จะศึกษาหาความต่างระหว่างชนชาติจ้วงกับชนชาติอื่นในเขตกว้างสี่ในแนวพันธุศาสตร์นี้ นักวิจัยได้เลือกนักเรียนจากโรงเรียนอาชีวะและโรงเรียนมัธยม

มาทำการทดลองพีทีซี จำนวน 951 คน ในการทดลองจะใช้สาลีจุ่มเบนซิน ซัลเฟอร์ ยูเรีย ที่มีความเข้มข้นต่าง ๆ กันให้นักเรียนชิม คนที่มีพ่อแม่เป็นชาวจ้วงจะจัดเป็นกลุ่มจ้วง คนที่เป็นลูกผสมจ้วงกับอื่น จัดเป็นกลุ่มหนึ่ง และคนที่พ่อแม่เป็นอื่นจัดเป็นกลุ่มอื่น จากจำนวน 951 นี้มีนักเรียนหญิง 557 คน นักเรียนชาย 394 คน อายุ 13-22 ปี จากการทดลองพบว่า นักเรียนจะรู้สึกพอใจในระดับความเข้มข้นเฉลี่ย 8.38 ± 1.068 ในกลุ่มชาวจ้วง 702 คน คนที่แยกกลิ่นไม่ได้มี 189 คน คิดเป็น 26.9 % ในกลุ่มชาวอื่น 161 คน คนที่แยกกลิ่นไม่ได้มี 54 คน คิดเป็น 33.5% และในกลุ่มลูกผสมจ้วง-อื่น 88 คน คนที่แยกกลิ่นไม่ได้มี 33 คน คิดเป็น 37.5% จากการทดลองพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเห็นได้จากกลุ่มจ้วงกับกลุ่มอื่น $t=27$ $p < 10$ และกลุ่มจ้วง กลุ่มอื่น กลุ่มลูกผสมเมื่อใช้ $\chi^2 = 9.51$, $p < 0.01$ มีนัยสำคัญ

ในทางพันธุศาสตร์เราทราบว่าความสามารถในการแยกกลิ่น รส ของ พีทีซี นั้น จะขึ้นอยู่กับลักษณะยีนส์เด่น T ซึ่งตรงกันข้ามกับยีนส์ t, TT จะสามารถแยกกลิ่นรสได้ในระดับความเข้มข้นต่ำ tt จะสามารถแยกรสกลิ่นได้ในระดับความเข้มข้นสูง ส่วน Tt ความสามารถอยู่ในระดับกลาง ๆ ซึ่งเป็นผลจากการทดลองโดยใช้หลักการของฮาร์ดไวน์เบอร์ก (Hardy - weinberg)

(แปลจาก "จ้วงจู่ทงสื่อ" ของหวาง เชียนผาน, หวางเจิ้งชิ่ง และ จางอ๋หมิน, หนานหนิง : สำนักพิมพ์ชนชาติกวางสี, 1988)

เสื้อผ้า

ด้วยเหตุที่ชนชาติจ้วงมีประชากรจำนวนมาก กระจายอยู่ในพื้นที่กว้างขวาง และยังอยู่ปะปนกับชนเผ่าอื่น ๆ ด้วย ที่ราบกับที่สูง ดินฟ้าอากาศแตกต่างกัน ดังนั้นเครื่องแต่งกายก็แตกต่างกันตามท้องถิ่น

ที่หม่ากวาน มณฑลยูนนาน ชาวจ้วงเผ่าหนึ่ง ผู้หญิงเกล้าผมรูปหอย ใช้ผ้าสีเขียวโพกหัว ปลายผ้าเป็นพู่หลายสี เสื้อเอวแคบแขนเล็ก ผ่าอกมีกระดุมหลายเม็ด ตัวเสื้อยาวถึงกัน แขนยาวถึงข้อมือ ขอบแขนเสื้อมีแถบกว้าง 3 นิ้วทลีสีต่างๆ เผ่าหนึ่งเมื่อก่อนไม่ใส่กางเกง ใส่กระโปรงมีจีบ บางคนกระโปรงมีจีบเกินร้อยจีบ ฝีมือประณีต สีสรรซับซ้อน

ที่ภาคเหนือของกวางสีผู้หญิงชาวจ้วงใส่เสื้อเอวสั้น สีน้าเงินหรือมีลายดอก ข้างนอกคลุมด้วยเสื้อขาวไม่มีคอ ผ่าอก เสื้อคลุมนี้ยาวถึงเอว หน้าอกติดกระดุมที่ทำด้วยผ้า 2 แถว เสื้อตัวในที่มีลายดอกหรือสีน้าเงิน จะเผยออกมาให้เห็นได้ เสื้อคลุมชั้นนอกนี้ตามปกติไม่ปักดอกไม้ ไม่ทำขลิบที่ขอบ กางเกงสีน้าเงินสีดำ ขากว้าง ปลายขาลอยจากเท้าหลายนิ้ว มีแถบ 2 แถบ แถบหนึ่งค่อนข้างกว้าง อีกแถบหนึ่งแคบ ทั้งสองแถบอาจเป็นสีแดงหรือสีน้าเงิน ผู้หญิงใช้ผ้าที่มีลายดอกโพกหัว

ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของกวางสี เช่นที่หลงเซ็งเมื่อก่อน ผู้ชายใส่เสื้อผ่าอก ตัวใหญ่ ใช้กระดุมทำด้วยทองแดง ปัจจุบันผู้ชายใส่เสื้อเบี่ยงขวา ใช้ผ้าดำโพกหัว ใส่รองเท้าผ้า หวีรองเท้าทำเป็นรูปร่างคล้ายปูยเมม (เป็นคลื่น) สำหรับผู้หญิงแล้วจะใส่เสื้อที่ขอบคอมีแถบขลิบสีที่เรียกว่าหลานกาน มี 5 สี ใส่กระโปรงยาวถึงหัวเข่า ปักลวดลาย ผู้หญิงใส่รองเท้าหัวแหลมหลายสี

ในแถบทางใต้ เช่นที่อำเภอต้าซัน ตำบลเปาซวี หมู่บ้านปานเจีย ผู้หญิงใส่เสื้อสั้นกระโปรงยาว ตัวเสื้อสั้นและรัดรูป ยาวแค่พุดกว่าแค่จรดหัวกางเกง แขนยาว 6 นิ้ว คอเบี่ยงขวา ตัดกระดุมเบี่ยงขวาด้วย ที่ขอบคอ ขอบที่เบี่ยงขวา ขอบแขน มีขลิบด้วยลวดลายต่าง ๆ ผู้หญิงที่มีอายุมักใส่สีดำหรือสีน้าเงินตลอดปี ผู้หญิงวัยกลางคนในฤดูร้อนกับฤดูหนาวใส่เสื้อสีเขียว กระโปรงทับของผู้หญิงใช้ผ้าที่ทอขึ้นมาเอง ตัดเป็นรูปพัด 2 ข้าง ปกติเป็นสีดำและมีสายยาวเพื่อมัด วิธีการมัดคือมัดทาง

ด้านหน้าก่อนแล้วรอบกลับไปมัดด้านหลัง แล้วรอบมามัดเป็นปมทางด้านหน้า ชาย
กระโปรงด้านซ้าย ยกขึ้นเห็นมัดทางด้านขวา ชายกระโปรงด้านขวายกขึ้นเห็นมัด
ทางด้านซ้าย ส่วนผู้ชายใส่เสื้อไม่มีปกคอ ผ่าอก อาจมีแถบที่ผ่าอกนั้น กางเกง
ขากว้าง ใส่รองเท้าปลายปากเปิด ปลายโค้ง บางคนใช้ผ้าโพกหัวซึ่งอาจมี
ความยาวถึง 10 ฟุต

ที่อำเภอจิ้งซี หมู่บ้านเหยินจวง หญิงสาวใส่เสื้อสีเขียว คอเปียงขวา
ขอบคอ ขอบปลายแขนมีแถบลายสีดำ ข้างในใส่เสื้อสีขาวใช้ผ้าสีขาวมัดลาย ผ้า
โพกหัวจะโพกจนปิดถึงคิ้ว

ที่อำเภอหลงหลิน ผู้หญิงใส่เสื้อตัวสั้นและคับ ไม่มีกระดุม แต่ใช้เป็นสาย
สีน้ำเงิน สีขาว หรือสีดำ มัดอยู่ที่ข้างตัวเสื้อด้านขวา ขอบเสื้อมีลวดลายพาดอ้อม
มาหน้าอกเลยไปรอบคอ เป็นแถบกว้างประมาณ 3 นิ้ว ถ้าเสื้อเป็นพื้นสีน้ำเงิน
ขอบปลายแขนมีแถบสีแดงหรือน้ำเงิน เข้มหรือสีเหลืองกว้างประมาณ 1 นิ้ว ผู้หญิง
ใส่กางเกงขากว้างสีเข้ม และยังมีกระโปรงสั้นมีจีบรอบยาวถึงหัวเข่า หัวกระ
โปรงมีสายผ้า 2 เส้น สั้นและยาว ปลายสายทำเป็นพู่ สายที่สั้นอ้อมไปมัดด้านหลัง
สายยาวอ้อมมามัดข้างหน้า

ที่หลงเล่อ ผู้หญิงใส่เสื้อตัวยาวถึงหัวเข่า แขนกว้าง 7-8 นิ้ว ที่หน้าอกมี
แถบผ้าสีดำขนาดกว้าง ในแถบผ้านี้ยังคาดแถบสีแดงเล็ก ๆ อีก 3 แถบ

นักวิในสมัยราชวงศ์ถัง เขียนในหนังสือหลังเป็ชวจี้กานว่า "เครื่องแต่ง
กายไม่เหมือนกับอื่น ที่หน้าอกปักลาย มีผ้าโพกหัวประดับด้วยดอกไม้เงิน ใช้ผ้าดำ
โพกหัว ผู้ชายใส่หมวกยอดแหลมสีแดง เสื้อสั้นถึงสะดือ" หนังสือ โชหมานบอกว่า
"จ้วงใส่เสื้อดอกไม้ กระโปรงสั้น" หนังสือจ้าวซึ่งผู้จ้อบอกว่า "เสื้อยาวไม่ถึงเข่า
กระโปรงมีจีบรอบตัว มีลูกตุ้มประดับรอบกระโปรง"

หนังสือหม่ากวานเขียนชื่อ บอกว่า "ผู้ชายแต่งกายคล้ายชาวอื่น" ผู้หญิงทำ
ผมแบบหอย ใช้ผ้าสีเขียวโพกหัว ที่ปลายผ้ายังมีลูกตุ้มทำด้วยฝ้ายห้อยอยู่ เสื้อผ้ามีสี
เขียวดำ ใส่กระโปรงไม่ใส่กางเกง เสื้อผ่าอก มีกระดุม เอวเล็ก แขนเล็ก เสื้อ
ยาวถึงกัน แขนเสื้อถึงข้อศอก ขอบปลายแขนเสื้อมีแถบสีต่าง ๆ กระโปรงมีจีบรอบตัว
เครื่องประดับมี กำไล แหวน สร้อยคอ ปิ่นปักผม ทั้งหมดทำด้วยเงิน"

ปัจจุบันเสื้อผ้าผู้ชายผ่าอกแบบอื่น ใส่กางเกงขายาว กุดหนาวใส่รองเท้า ผู้หญิงใส่เสื้อคอเฉียงขวา ใส่กางเกง มีผ้าโพกหัว ใส่รองเท้า ถุงเท้า ที่หลงเจ้า อ่าเกอหลงเซิ่ง ผู้หญิงใส่เสื้อผ้า ไม่มีปกคอ คอเสื้อมีแถบลายห้าสี ใส่กางเกงขายาว ที่หัวเข่ามีแถบผ้าปักลวดลาย

ชาวจ้วงแต่งกายแตกต่างกันไปในแต่ละที่ แต่มีลักษณะสำคัญร่วมกันคือ เสื้อ ผู้หญิงเป็นแบบคอเฉียง ไม่มีปกคอมีแถบลายหรือหลานกาน ใส่กางเกงขายาว ขอบ ขากางเกงมีหลานกาน นุ่งกระโปรงสั้นทับ ชายกระโปรงมีแถบสีขลิบไว้ โพกผ้าสีดำ รองเท้าผ้าปักลวดลาย เครื่องประดับมีตุ่มหู กำไลมือ กำไลคอ ทำด้วยเงิน ที่แตกต่างกันตามถิ่นต่าง ๆ คือลวดลายไม่เหมือนกัน

เสื้ออาจแบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือ หนึ่ง แบบที่สั้นถึงสะดือ มีอยู่ที่หลงหลิน ผิงกว่อ อู่หมิง ยงหนิง สอง แบบเสื้อยาวถึงหัวเข่า พบที่ หลิงหยุน เล่อเย่ หลงโจว เสื้อผ้าผู้ชาย เป็นเสื้อไม่มีปกคอ อาจเฉียงขวาหรือผ่าอก ใส่กางเกงขายาว มีผ้าโพกหัว ผ้ารัดเอว รองเท้าผ้า สมัยก่อนกับสมัยปัจจุบันไม่แตกต่างกันมากนัก

การสักร่างกาย

ในการสักจะใช้หนามหรือเข็มทำด้วยกระดูก แล้วใช้มันหม้อมาทำน้ำหมัก สักแล้วทาให้น้ำหมักซึมเข้าไปใต้ผิวหนัง สักบริเวณหน้าผาก หน้าอก หลัง แขน ขา หนังสือโบราณชื่อหลังว่ายตายดำ โดย โจว ชวู่ เฟย ในสมัยราชวงศ์ซ่งกล่าวว่า ผู้หญิงสักหน้า แสดงว่าเป็นสาวแล้ว อายุประมาณ 15 ปี ก็เริ่มสัก หนังสือ ล้อจี สมัยราชวงศ์ซ่ง บอกว่า คนที่สักร่างกายคือ ชนเผ่าโหวเฮ่ว

การสักหน้าผากได้มาจากความเชื่อในสัญลักษณ์ หนังสือหลี่จี สมัยราชวงศ์ ชุนชิว บอกว่า ภาคใต้ของจีน มีชนเผ่าหมานสักหน้าผาก ไม่ใช้ไฟทำอาหาร

การย้อมฟันแดง

ที่หลงหลินมีการย้อมฟันแดงเพื่อความสวยงาม โดยเอาเปลือกต้นไม้เรียก เฟินหนิง มาผสมกับบ้ายฝานสุ่ย ได้นำสีแดงแล้วเอากระดาษฟางมาชุบน้ำมาติดที่ฟัน ติดอยู่ประมาณ 3 คืน ฟันจะกลายเป็นสีแดง ซึ่งปัจจุบันไม่ทำแล้ว

การย้อมฟันดำ

ที่ซึ่หลินของกว้างซี และที่ฟูหนิงในยุหนาน ผู้หญิงย้อมฟันดำ เพื่อความสวยงาม และเชื่อว่าเป็นการป้องกันผีปีศาจเข้าตัว โดยใช้โหลเยว่กับหงายจีเซว่เถิงปนกับน้ำปูนขาวอมไว้ในปากถึง 3 วัน ฟันก็จะกลายเป็นสีดำ แล้วใช้หมากกับใบเมเปิลมาตำเอาน้ำมาย้อมให้ติดทนอีก เรื่องนี้ปรากฏในหลงเปี้ยวจีหมาน เขียนโดยหลิวซีปาน และปรากฏใน หมานซู ของ ถาง ผานโหว

การทำให้ฟันหลอ

ในหนังสือไต้ผิงหวานยู่จี สมัยราชวงศ์ซ่ง บันทึกว่า "ชนเผ่าหลี่เหยิน ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วทำให้ฟันหลอ" นักวิชาการเชื่อว่าทำเช่นนี้เพื่อแสดงว่า เด็กกลายเป็นผู้ใหญ่แล้ว ทำเพื่อความสวยงาม หรือถือว่าเป็นสัญลักษณ์ว่าแต่งงานแล้ว ปัจจุบันไม่มีการทำเช่นนี้แล้ว

การตัดผมสั้น

การตัดผมสั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสักตัว เป็นประเพณีชนิดหนึ่ง ด้วยเหตุที่เขตหลังหนานนี้มีน้ำมาก ผู้คนอาศัยอยู่ใกล้น้ำ เพื่อสะดวกในการดำรงชีวิต จึงสักตัว ตัดผมเพื่อป้องกันผื่น้ำ ในหนังสือโซวเยี่ยนว่น กล่าวว่า "สักตัวเพื่อป้องกันผื่น้ำ"

การเจาะหู

ผู้หญิง ผู้ชาย เมื่อก่อนเจาะหูกันหมด ในหนังสือเซว่ซีจิงจ้าย "ชาวจ้วงหนานตานไม่ใส่รองเท้า เจาะหูใส่ตุ้มหู ผู้หญิงผู้ชายเช่นกัน เลื้อผู้ชายสั้นคืบ มีจิบรอยเล็ก ๆ ยาวกว่าหัวเข่า เลื้อผู้หญิงมีสีแดงเป็นลวดลาย กระโปรงเล็ก ชายกระโปงมีสีแดงเขียวประดับ ยาวกรอมเท้า"

(แปลจาก "จ้วงจู้เพิงสูจ้อ" ของ เหลียงถึงหว้าง, ปักกิ่ง : สถาบันชนชาติส่วนกลาง, 1987.

"จ้วงจู้ปายเคอฉือเตียน" ของคณะกรรมการชนชาติกวางสี (หนานหนิง : สำนักพิมพ์ประชาชนกวางสี, 1993.)

ที่อยู่อาศัย

การกระจายของบ้านเรือนชาวจ้วงจะกระจายตามประเพณีของชาวจ้วงที่ ชอบอยู่ใกล้กัน บางที่กระจายเรียงลงมาจากเนินเขาถึงตีนเขา บางที่เรียงกันรอบ เนินเขา บางที่เรียงเป็นชั้นบันได บางที่เรียงเป็นแถวเดียวตามเนินเขา ในพื้นที่ที่ไม่มีเนินก็จะกระจาย ๆ กันไป แต่ว่าบ้านจะทำเป็น 2 ชั้น

บ้านชาวจ้วงปัจจุบันส่วนใหญ่ทำด้วยดินอัดเป็นก้อนหลังคามุงกระเบื้อง แต่ ในเขตตะวันตกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ของกวางสีส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ หรือ อาจมีผนังดิน หลังคามุงด้วยหญ้า บ้าน 2 ชั้นมีใต้ถุน ข้างบนคนอยู่ ข้างล่างเลี้ยง สัตว์ บ้านส่วนใหญ่มี 3 ห้องนอน ห้องโถงสว่างกว่าห้องที่อยู่ 2 ชั้น ห้องที่อยู่ 2 ชั้นค่อนข้างมืดกว่าห้องโถง บางทีก็มี 5 ห้อง หรือ 3 ห้อง การตกแต่งเป็นแบบ เรียบ ๆ ห้องโถงตกแต่งมากที่สุด ห้องโถงจะมีที่ที่ทำด้วยไม้หรืออิฐเป็นหิ้งไว้บูชา บรรพบุรุษ ห้องโถงใช้รับแขก ทานอาหารและพักผ่อน ถ้าบ้านไหนมีพื้นที่ไม่ กว้างนัก ห้องโถงยังใช้เป็นที่นอนของคนแก่ และเก็บเครื่องใช้ในการทอผ้าไว้ที่หลัง ประตู

ชาวจ้วงมีประเพณีเกี่ยวกับการกำหนดที่อยู่ที่นอน แม้ว่าจะจะเป็นบ้านแบบมี ใต้ถุน แบบธรรมดาที่ไม่มีใต้ถุน หรือบ้านของเจ้าที่ดินก็ต้องรักษาประเพณีนี้ ใน บ้านของชาวจ้วง หิ้งผีเป็นศูนย์กลาง และเตาไฟก็เป็นศูนย์กลางด้วย หิ้งผีเป็นที่ เคารพสูงสุดในบ้านจะอยู่ในแนวเส้นผ่าศูนย์กลางของตัวบ้าน เป็นที่แสดงความศักดิ์ สิทธิ์ของการบูชาบรรพบุรุษ และอำนาจที่สืบทอดลงมาของตระกูล และยังเป็น ที่แสดงอำนาจของผู้ชาย ถ้ามองจากด้านตรงข้ามหน้า ตัวบ้านที่เป็นส่วนหลังจะมีพื้นที่ น้อยกว่าด้านหน้า ด้านหน้าเป็นห้องโถงที่ใช้มาประกอบพิธีและกิจกรรมต่าง ๆ สอง ข้างเป็นห้องเล็ก ห้องเล็กมีประตูผ่านจากห้องโถงใช้เป็นห้องรับแขก ห้องเจ้าบ้าน

เป็นห้องที่อยู่ด้านหลังห้องโถง ไม่มีประตูผ่านจากห้องโถง หลังหึ่งฉีกกติกจะไม่
มีคนอยู่ ห้องนี้เป็นห้องนอนของหัวหน้าครอบครัว แขนกผู้ชายจะไม่ควรผ่านประตูนี้
รวมทั้งแขนกผู้หญิงด้วย ที่หน้าหึ่งฉีกจะมีโต๊ะ เก้าอี้ ไว้ต้อนรับ แขนกผู้หญิง เด็ก ๆ
หรือ ลูกสะใภ้ จะห้ามไม่ให้นั่งมานั่งหรือเก้าอี้ของหัวหน้าครอบครัว แม้ว่าหัวหน้า
ครอบครัวจะไม่อยู่บ้านก็ตาม มิฉะนั้นจะถือว่าล่วงเกิน ลบหลู่ เสียมารยาท

การกำหนดห้องอยู่ห้องนอนของเรือนแบบมีใต้ถุน จะไม่ค่อยเหมือนกัน ใน
ระหว่างชาวจ้วงในที่ต่าง ๆ ที่อำเภอหลงเซิ่ง ตำบลหลงจี แม้ว่าหึ่งฉีกจะเป็นศูนย์กลาง
กลางของเรือน แต่ว่าเตาไฟที่อยู่ 2 ข้าง หน้าหึ่งฉีกจะเป็นศูนย์กลางด้วย เตาไฟ
กับหึ่งฉีก จะเรียงกันท่ามมเป็นรูปสามเหลี่ยม ห้องที่อยู่ด้านหลังหึ่งฉีกจะเป็นห้องของพ่อ
เพราะถ้าให้ผู้หญิงเข้าอยู่จะเป็นการล่วงเกินฉิบรพบุรุษ ห้องของแม่อยู่ด้านซ้าย มี
ประตูเล็กติดกับห้องของพ่อ ห้องลูกสะใภ้อยู่ด้านขวา สิ่งที่น่าสนใจคือ ห้อง
ลูกชายอยู่ด้านขวาของห้องโถง ห้องของแขนกที่จะมาพักอยู่ทางด้านซ้ายของห้องโถง
ห้องของลูกสาวอยู่ห้องที่อยู่ใกล้บันได เพื่อเป็นการสะดวกที่จะคบหากับชายหนุ่ม
การกำหนดที่อยู่ที่นอนแบบนี้ จะเห็นว่า สามีกับภรรยาแยกห้องกันอยู่

ที่ตำบลปายตั้ง อำเภอเทียนเอ้อ หึ่งฉีกกับเตาไฟก็ท่ามมกันเป็นรูปสาม
เหลี่ยม แต่การกำหนดห้องนอนแตกต่างจากบ้านจ้วงที่หลงจี ห้องนอนของหัวหน้า
ครอบครัวจะไม่อยู่หลังหึ่งฉีก แต่อยู่ในห้องที่เชื่อมหึ่งฉีกไปด้านซ้าย ห้องหลังหึ่งฉีกนี้เป็น
ห้องธรรมดา ลูกสาว ลูกสะใภ้จะมาอยู่ก็ได้ แสดงให้เห็นว่าชาวจ้วงในทางตะวันตก
เฉียงเหนือของกวางสี ความที่เชื่อถือว่ามีผู้ชายเป็นใหญ่มีไม่มากนัก

ชาวจ้วงถือว่าประตูบ้านเป็นช่องทางนำเงินทอง ทรัพย์สิน โชค เข้าบ้าน
และเป็นช่องทางกันปีศาจ ผีร้าย ที่อยู่ข้างนอก ชาวจ้วงจึงให้ความสำคัญต่อกี่ตั้ง
ของประตูบ้าน ปกติประตูบ้านจะอยู่ตรงกลางของตัวเรือน ชาวจ้วงบางที่เชื่อว่าถ้า
เปิดประตูบ้านแล้วมองเห็นภู เขาอยู่ตรงข้ามแล้ววิญญาณของบรรพบุรุษจะอยู่ไม่สุข
คนจะลูกไม่ตก ดังนั้นจึงให้ประตูอยู่ด้านซ้าย ไม่อยู่ตรงกลาง ประตูอยู่ด้านข้าง
หมายถึงได้ทรัพย์สินก้อนใหญ่มาถึงมือ (มืออยู่ด้านข้างใช้โกยทรัพย์สินได้ - ผู้แปล)
บ้านชาวจ้วงบางที่ไม่มีประตูหลัง เพราะเชื่อว่าทรัพย์สินจะได้ไม่รั่วไหลออกไป หรือ

ถ้ามีประตูหลังจะสร้างไม่ให้อยู่ในแนวเดียวกับประตูหน้า ไม่เช่นนั้นทรัพย์สินที่เข้าทางประตูหน้าก็จะรั่วไหลออกประตูหลัง เก็บสะสมทรัพย์สินไม่ได้ และไม่เป็นมงคลต่อเจ้าของเรือนด้วย

ที่อานผิง ถ้าประตูอยู่ตรงกลาง ห้องนอนจะอยู่ 2 ข้างด้านหลัง ประตูหันไปทางทิศตะวันออก ห้องนอนจะอยู่ทางตะวันตก ถ้าประตูอยู่ทางตะวันตก ห้องนอนอยู่ทางตะวันออก ห้องนอนกับประตูจะอยู่ใกล้ติดกันไม่ได้ หิ้งผีจะอยู่ตรงหน้าตรงข้ามกับผนังด้านที่มีประตู ระเบียบชานตรงหน้าประตูห้ามแขวนเนื่อห่ม ห้ามกินข้าวที่นี้ ห้ามฆ่าหมูที่นี้ ในห้องโถงจะไม่วางเตียง ด้วยเหตุที่กลัวว่าผีบรรพบุรุษจะทำโทษ

บางที่มีประเพณีที่จะต้องถอดรองเท้าก่อนเข้าบ้าน จากข้อห้ามเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชาวจ้วงให้ความสำคัญต่อส่วนต่าง ๆ ของบ้าน ประตูหน้าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโชคชะตาของคนทั้งบ้าน ประตูเป็นที่ป้องกันภัย โจรผู้ร้าย ผี ทรัพย์สิน เงินทอง การแต่งงานและการทำศพก็ต้องผ่านประตูนี้ด้วย การที่ชาวจ้วงให้ความสำคัญต่อประตูจึงมีความหมายมากจริง ๆ

ชาวจ้วงยังให้ความสำคัญต่อลักษณะของการนอน เมื่อเวลานอนห้ามปลายเท้าชี้ไปทางประตู เพราะว่ามีคนตาย ศพในโลงก็จะชี้ไปทางนี้

ชาวจ้วงถือว่าการแสดงความเคารพทางเพศในบ้านเป็นการกระทำที่ไม่เป็นมงคล มนุษย์ในสมัยก่อนอาศัยกันอยู่ในป่า ฉะนั้นบรรพบุรุษของชาวจ้วงจะไม่ร่วมหลับนอนกันในบ้าน ในหนังสือโบราณเคยบันทึกว่า "สมัยราชวงศ์ซ่ง ที่ยงโจว ชีตั้งสามีภรรยาอนต่างห้องกัน พอถึงกลางคืน สองคนนัดกันไปร่วมหลับนอนกันในห้อง" จะไม่ทำในห้องนอนในบ้านเด็ดขาด ถือว่าการร่วมเพศในบ้านจะทำให้ผีเข้าบ้าน จะเป็นภัยต่อคนในบ้าน บางที่สามีภรรยาอาจไปร่วมเพศในเวลากลางวันในป่า ที่ปากทางเข้าป่าเสียก็ยังไม่ไว้ เมื่อคนอื่นเห็นสัญลักษณ์ก็จะหลีกเลี่ยง ถ้ายังเดินผ่านถือว่าผิดประเพณีของจ้วง คนนั้นจะถูกทำร้ายหรือลงโทษได้

ในหนังสือกว้างตุงชินหวี เขียนว่า ชาวจ้วงในกว๋างตุ้งมีประเพณีเช่นนี้คือ หลังแต่งงานแล้ว เจ้าสาวไม่ไปอยู่บ้านเจ้าบ่าว ร่วมเพศกันในป่า จนเมื่อตั้งครรภ์แล้วจึงบอกสามี แล้วสร้างเรือนใหม่อยู่

ในหนังสือไถผิง หวานหยวี่จี้ บอกว่า "ในสมัยราชวงศ์ซ่ง ที่กว๋างสี่ยังมี

บางที่ที่คงมีประเพณีแบบพิเศษ ทุกเดือน จากวันที่ 10 ถึงวันที่ 20 ชายหนุ่มหญิงสาวที่มีเชื้อไม่เหมือนกัน จะแต่งตัวสวยงาม เป่าแคนไปชุมนุมกัน ตอนเที่ยงคืน คนที่ช่อบพอกัน อาจไปร่วมหลับนอนในป่าได้"

ประเพณีที่กล่าวนี้ไม่ใช่มีเฉพาะของชาวจ้วง ชาวอื่นก็มี เดียวนี้ประเพณีนี้เปลี่ยนไปแล้ว สามภรรยาพร้อมหลับนอนในบ้านได้ แต่ยังมีเค้าให้เห็นประเพณีดั้งเดิม คือ ปกติสามภรรยาไม่นอนห้องเดียวกัน พบได้ที่ตำบลหลงจี สามภรรยาจะแยกห้องกันอยู่ ปัจจุบันสามภรรยาอยู่ห้องเดียวกันได้ แต่ต้องแยกเตียง เตียงหนึ่งเป็นสินสมรสเดิมที่ฝ่ายหญิงนำมาจากบ้านตน เพื่อแสดงความบริสุทธิ์สามภรรยาจะไม่ร่วมหลับนอนบนเตียงนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นเค้าของประเพณีจ้วงที่ถือการอยู่ต่างห้องนอนกัน ห้องนอนไม่ใช่ที่ร่วมเพศ ดังนั้น สามหรือภรรยา อาจนำเพื่อนสนิทมานอนด้วยก็ได้ หรือเป็น พี่ น้อง มานอนด้วยได้ ต่างคนต่างก็กางมุ้งนอนอยู่ ชาวจ้วงถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา และไม่มีใครฉิน

ชาวจ้วงปัจจุบันยังห้ามแขกที่เป็นตัวเมียกันนอนด้วยกันในบ้าน แม้แต่ลูกสาวที่แต่งงานแล้ว ลูกสาวกับลูกเขยมาก็ห้ามนอนด้วยกันในบ้านพ่อแม่ ถ้าเกิดว่าแขกนอนด้วยกันในบ้าน เจ้าของบ้านจะไปเชิญหมอผีมาทำพิธีขับไล่ผี เชื่อว่าผีมาแล้วเพราะคนนอนด้วยกันในบ้าน และกลัวว่าผีจะมาอีก หมอผีจะนำเจ้าของบ้านเดินรอบบ้านหนึ่งรอบ ตัดหัวไก่ หยอดเลือดไก่ อ้อมบ้านป้องกันผีร้าย ทำเช่นนี้เจ้าของบ้านจึงจะสบายใจได้

แปลจาก "จ้วงจู๋เฟิงสู่อู๋" ของ เหลียงถึงหว้าง, ปักกิ่ง : สถาบันชนชาติส่วนกลาง, 1987.

อาหารการกิน

ชาวจ้วงบริโภคข้าวเป็นหลัก กินเนื้อสัตว์ทุกชนิด แต่มีบางที่ที่ไม่กินเนื้อสุนัข เชื่อว่ากินเนื้อสุนัขจะเกิดหกล้มเป็นบาดแผลที่หน้าได้ บางที่ชอบกินเลือดดิบ เช่น แกะ หรือ หมู ที่ลึงหยุน เล่อเย่ว ป่าหม่า ที่ลิวเจียงกินเลือดเป็ด บางที่ เช่น อู่หมิง จว่อเจียง และภาคใต้หลายที่ชอบกินปลาดิบ ที่หลงเซ็งและชานเจียงชอบกินเนื้อหมูหมักรสเปรี้ยว

ชาวจ้วงกินอาหาร 3 มื้อ อาหารเย็นมีกับข้าวมากที่สุด อาหารเช้าและอาหารเที่ยงมักเป็นข้าวต้มกับผัก

ในเทศกาลขึ้นปีใหม่ (ตรุษจีน) เป็นเทศกาลที่คึกคักที่สุดเพื่อเป็นการฉลองปีใหม่ จึงต้องฆ่าหมู ฆ่าไก่ โดยเฉพาะในคืนส่งท้ายปีเก่า ถึงวันปีใหม่ วันที่ 2 ทุกบ้านต้องทำกับข้าว 8-10 ชนิด คืนส่งท้ายปีเก่ากับข้าวทุกอย่างต้องทำเป็นจำนวนมากเพราะต้องให้เหลือถึงวันปีใหม่ หมายความว่าต้องมีอาหารเหลือเพื่อข้ามปี

เดือน 2 ขึ้น 2 ค่ำ เทศกาลบูชาศาลเจ้าอาหารจะเหมือนวันขึ้นปีใหม่

เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ (เซ็งเม็ง) กินหัวหมู กับข้าวเหนียวห้ำสี

เดือน 4 ขึ้น 8 ค่ำ กินปลาแห้ง เป็นเทศกาลสู้วัวควาย กินขนมบัวลอยด้วย

เดือน 5 ขึ้น 5 ค่ำ กินเนื้อหมู และทำขนมบะจ่างขนาดใหญ่คล้ายเขา

ควาย กินขนมไข่น้ำ

เดือน 6 ขึ้น 6 ค่ำ กินเนื้อวัว เนื้อแกะ ทำขนมบัวลอย บะจ่าง และนำอาหารมาไหว้คอกควาย

เดือน 7 ขึ้น 7 ค่ำ และ 14 ค่ำ กินเป็ด อยู่ในเทศกาลบูชาเทวดาเพศหญิง ทำขนมห่อใบตองชนิดหนึ่ง

เดือน 8 ขึ้น 8 ค่ำ กินไก่และเป็ด

เดือน 9 ขึ้น 9 ค่ำ กินห่าน กินขนมทอดลูกกลม ๆ

เดือน 10 ขึ้น 10 ค่ำ กินเนื้อ กับมีขนมทอดลูกกลม ๆ และข้าวเหนียวแห้งทอด

เดือน 11 กินเนื้อหมา มีขนมลูกกลม ๆ ในเทศกาลตงจื่อ ลูกสะไภ้ นำกลับไปให้พ่อแม่ด้วย

เดือน 12 แรม 8 ค่ำ กินไก่ ในเทศกาลไหว้ผีเตาไฟ มีขนมข้าวเหนียว
แห้งทอดและบะจ่าง

การกินขนมทอดยังมีความหมายว่า ทั้งครอบครัวสามัคคีกันเปรียบดัง
ขนมทอดที่ทนต่อน้ำมันร้อนที่ทอด การกินขนมข้าวเหนียวแห้งทอด ก็หมายความว่า การ
สามัคคีด้วยเหตุที่ข้าวเหนียวแห้งจับตัวกัน

การกินบะจ่าง คือ การอวยพรให้มีสุขภาพดี สดใส

(แปลจาก "จ้วงจู้เฟิงฉิงลู่" ของหวาง ฉ่วนอานและคณะ, หนานหนิง :
สำนักพิมพ์ประชาชนกวางสี, 1991)

ประเพณีชีวิต

การเกิด

ก่อนที่ชาวจ้วงจะมีลูก จะเริ่มมีพิธีเกี่ยวกับการเกิดแล้ว ชาวจ้วงเห็นว่าการกเป็นดอกไม้ของเทวดาที่ดูแลการเกิด แต่ว่าดอกไม้เหล่านี้ไม่ได้มาถึงโลกมนุษย์ง่าย ๆ ดังนั้นคนใดแต่งงานแล้วหลายปียังไม่มีลูก ก็ต้องทำพิธีเชิญดอกไม้ และพิธีสร้างสะพานเพื่อให้ดอกไม้ได้เดินทางมาถึงเจ้าบ้านนั้น ๆ แล้วเกิดเป็นลูก

พิธีการเชิญดอกไม้ ประกอบพิธีโดยให้หมอมผีหรือพ่อมดมาสวดคาถาบูชาเทวดาดอกไม้นี้ ขณะที่ทำพิธีจะใช้ผ้าแพรบาง ๆ มาทำช่อดอกไม้จำนวนหลายดอก ผูกกับท่อนไม้ เชิญผู้เฒ่าชายมายกท่อนไม้ขึ้นไปวางไว้หน้าประตูห้องนอนของหญิงที่ต้องการมีลูก หญิงคนนั้นเรียกผู้เฒ่าคนนั้นว่า พ่อบุญธรรม เมื่อก่อนชาวจ้วงทำพิธีนี้ต้องใช้เงินทองจำนวนมากเช่นที่หลัวเจียง การทำพิธีเชิญดอกไม้ต้องใช้วัวหนึ่งตัว ล่ามไว้ห้อยพวงดอกไม้ที่คอวัว พ่อมดมาสวดคาถาทำพิธี อีกคนใช้ไม้ปลายแหลมจ่อไว้ที่หัววัว อีกคนใช้ท่อนไม้ทุบลงไป วัวนั้นก็หกล้มลงแล้วจึงฆ่าและเนื้อวัวเลี้ยงแขก

การตั้งสะพานหรือการต่อสะพาน ตัวอย่างที่อำเภอต้าซิน ชาวจ้วงใช้ไม้ไผ่ 2 ท่อนทำสะพานบนถนน ที่อำเภอหม่าซานใช้ผ้าแดงผืนหนึ่ง แล้วเชิญพ่อมดมาสวดทำพิธี ที่ทวนเจียง ใช้ผ้าแดงผูกไว้หน้าประตูห้องของหญิงที่ต้องการมีลูก แล้วตัดกระดาษเป็นรูปเด็ก เอาผ้าแดงเสียบปลายไม้ไผ่ แล้วเอาไม้ไผ่นั้นไปทำสะพานเหนือคลองเล็ก ๆ ที่ทุ่งนา อีกทั้งยังต้องไปที่ศาลเจ้าโหวาง (ผีที่ดูแลการเกิด) เพื่อบูชาเทพดอกไม้ฮวาเลน

เมื่อรู้สึกว่เด็กในท้องดิ้นเป็นครั้งแรก ก็จะเริ่มทำพิธีบูชาฮวาเลน ที่ตำบลป๋ายตั้ง อำเภอเทียนเอ้อ เมื่อคลอดไม่ออก คลอดยาก จะต้องไปทำพิธีบูชาแม่น้ำอิชชานให้ลูกเป็นเหมือนน้ำที่ไหล จะได้คลอดออกมาเร็ว ๆ ถ้าคลอดไม่ออกและผู้เป็นแม่ตาย หน้าหลุมศพผู้หญิงนี้จะปลูกต้นกล้วย จะทำให้ขวัญผู้หญิงคนนั้นสงบ เพราะตอนคลอดนั้นต้องดิ้นรนจนเหงื่อเต็มตัว

เมื่อคลอดลูกแล้วคนในบ้านจะเอาไต่เหล่า 1 ไต่ ผึ่งอยู่ใต้ดิน เมื่อลูกโตแต่งงานแล้วก็ขุดเอาไต่เหล่านั้นมาเลี้ยงแขก และยังหมายความว่าลูกเหมือนไต่เหล่าผึ่งอยู่ใต้จะได้ไม่จากพ่อแม่ เติบโตเป็นผู้ใหญ่ได้

เมื่อทารกเกิดได้ครบ 3 วัน สามี่จะนอนบนเตียงทำท่าว่าเป็นผู้หญิงที่คลอคลุกแล้ว เมียจะรับใช้เขาเรียกว่า "ผู้ชายออกลูก" เชื่อว่าทำอย่างนี้ ผู้หญิงที่คลอคลุกจะไม่เจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการคลอด นี่อาจจะเป็นคำที่แสดงว่าผู้ชายเริ่มยึดอำนาจของผู้หญิง

สมัยใกล้ปัจจุบัน ที่ตำบลป่าายตั้ง เมื่อคลอดลูกแล้ว คนในบ้านจะเอาใบไม้มาเสียบที่ประตู ภายใน 3 วัน คนแปลกหน้าห้ามเข้าบ้าน เพราะเชื่อว่าถ้าคนแปลกหน้าเข้าบ้านจะทำให้โชคในการเงินเสียไป วันหลังจะหาเงินทองยาก ถ้าคนไหนไม่รู้ว่าบ้านนั้นคลอดลูกแต่บังเอิญเข้าไป เจ้าบ้านจะให้ผู้นั้นดื่มน้ำชา 1 ถ้วย เพื่อเป็นการแก้เคล็ด เจ้าบ้านจะเสียบใบไม้ว่าหน้าประตูอีกหลายที่

พิธีฉลองลูก 3 วัน ทำอย่างคึกคัก จะต้องมีสัตว์ 3 ชนิด เพื่อบูชาเทพยดาที่ตำบลอานผิง อำเภอต้าซิ่น บ้านของยาย จะต้องส่งข้าวเหนียวหนึ่ง 1 ทาบ และไข่เป็ดสุก 10-20 ฟอง ให้บ้านที่มีลูก เชิญเด็ก ๆ ทั้งหมดมาขึ้นล้อมรอบบ้าน แล้วร้องตะโกนว่า "มาเถิดลูก ไปไถนา ไปหาฟัน กันเถอะ..." เมื่อร้องเสร็จแล้ว เด็กแต่ละคนจะได้รับข้าวเหนียว 1 ก้อน และ ไข่เป็ดสุก 1 ฟอง เชื่อว่าทำอย่างนี้แล้วเมื่อลูกโตจะเป็นคนขยัน ในพิธีนี้ยังต้องเชิญหนุ่ม ๆ มาร้องเพลงอาจนานตั้งแต่ 1 คืนถึง 3 คืน

ที่ตำบลชวนชาน อำเภอหลัวเจียง เมื่อเด็กอายุครบหนึ่งเดือนต้องเชิญแขกมากินเหล้าเพื่ออวยพรในพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์พิธีหนึ่ง คือ พิธี "ยายส่งผ้าอ้อม" มีการหว่านข้าวตามถนนจากบ้านยายจนถึงบ้านลูกสาวที่มีลูก เจ้าบ้านจะรินเหล้าข้าวเหนียว 1 จอก ใส่ดับหมูหรือเนื้อหมูชิ้นหนึ่ง ประคองยกให้ยายดื่ม เพื่อแสดงความเคารพ ยายมอบผ้าอ้อมที่เป็นผ้าทอหลายสีของชนชาติจ้วง (จ้วงจีน) ยายกับผู้มีลูกจะต่อเพลงกันว่า

ยาย : ปลาหลัวฮื่อไปออกไชนันตันไม้
นกระจอกไปทำรังที่ทะเล
วันศิริมงคลมาถึงแล้ว
ประตูบ้านของหลานก็มีขนหงส์

แม่ : เมื่อคืน ตะเกียบมีใบไม้ใหม่ ๆ แล้ว

วันนี้ธรรมชาติก็ร้องเพลงแล้ว

วันศิริมงคลมาถึงแล้ว

ทางเงิน ทางทอง ทางข้าว

ดอกไม้กับลมก็มาต้อนรับคุณยาย

ยาย : ดอกไม้ต่าง ๆ ก็บานสะพรั่ง

ฝั่งบินไป บินมา

ทางเงิน ทางทอง ทางข้าว

ยายเอาผ้าอ้อมมา

นำทางเงินทางทองทางข้าวมาด้วย

แม่ : เส้นทอง เส้นเงิน เส้นสีต่าง ๆ

มาปักเป็นหงส์บนผ้าอ้อม

ดอกบัวเพิ่งโผล่จากน้ำ

ได้เห็นผ้าอ้อมในใจรู้สึกรื่นเริง

เพลงผ้าอ้อมนี้เป็นเพลงอธิษฐานให้ลูกโตเหมือนดอกบัว ประเพณีนี้ปัจจุบัน

ยังมีอยู่

ที่อำเภอตำบองหิน เมื่อลูกครบเดือนจะต้องมีพิธีการตั้งชื่อ คุณยายต้องเอาสัตว์ 3 อย่าง คือ หมู ไก่ ปลา มาบูชาเทวดา แล้วหมอผีจะให้นามต่อหน้าเทพดา ถ้าเป็นลูกคนแรกก็จะตั้งชื่อให้พ่อแม่ด้วย เช่นว่า ถ้าทารกชื่อ มังกร พ่อก็จะถูกเรียกว่า พ่อมังกร แม่จะถูกเรียกว่า แม่มังกร นอกจากกรณีพิเศษใด คนทั่วไปจะไม่เรียกชื่อเดิมของพ่อแม่ จะเรียกว่า พ่อมังกร และแม่มังกรเสมอ

ชื่อเด็กจะมีคำว่า "daeg" นำหน้า ถ้าเด็กคนนี้แต่งงานแล้วชื่อดังกล่าวจะไม่ใช้แล้วจะใช้ชื่อจริง ถ้าเรียกจะเป็นการดูถูก บางที่ไม่มีพิธีตั้งชื่อ เด็กที่อายุไม่ถึง 1 ขวบ คุณปู่หรือพ่อแม่จะตั้งชื่อให้

ที่อำเภอเถียนหลิน เมื่อเด็กคลอดแล้วจะนำน้ำอุ่นต้มซิงและใบส้มโอมา
อาบให้เด็ก เอาใบส้มโอเสียบที่หน้าประตู เสียบด้านซ้ายแสดงว่าเป็นผู้ชาย เสียบ
ด้านขวาแสดงว่าเป็นผู้หญิง เมื่อคุณยายได้ข่าวจะเอาไก่ ไช้ไก่ไปบ้านลูกสาวเพื่อดู
แล ภายในหนึ่งเดือนแม่ลูกอ่อนห้ามออกจากบ้านไปทำงาน ห้ามโดนน้ำเย็น ๆ ยายจะ
เป็นคนซักเสื้อผ้า ผ้าอ้อมเด็ก ภายในสามวันที่หัวเตียงจะติดกระดาษแดงเขียนชื่อ
เทพดาที่ให้ลูก ข่าไก่จูดรูปเช่นไฉ่ว ทำขนมบะจ่างแจกให้เพื่อนบ้านเป็นการแจ้ง
ข่าวว่ามีเด็กทารกเกิดขึ้นแล้ว ญาติทางแม่จะส่งของมาให้ เช่น ไช้ไก่ ไก่ ข้าว ถั่ว
เนื้อหมู ขาหมู ยังมีของมากยังมีเกียรติ ลูกครบเดือนแล้วจะเลี้ยงอาหาร
เพื่อนบ้านกินโต๊ะเรียกว่าเหล้าครบเดือน แจกไช้สีแดงให้แขก หลังจากนั้นแม่จะพา
ลูกอ่อนกลับบ้านคุณยายอยู่ที่นั่นครบหนึ่งเดือนจึงกลับบ้านสามี ภายในเดือนแรกของ
การคลอดสามีห้ามเข้าห้องของภรรยา ต้องตั้งเตียงนอนเอง เมื่อเด็กครบหนึ่งร้อยวัน
แล้วก็จะมีการเลี้ยงแขกอีก เรียกว่า เหล้าร้อยวัน เลี้ยงญาติทั้งฝ่ายสามี ฝ่ายภรรยา
เพื่อน ๆ ยายต้องมอบผ้าอ้อม ผ้าห่ม น้ำ ลุง ฝ่ายภรรมอบเสื้อผ้าเด็ก หมวก
รองเท้าน้ำ ผ้าอ้อม แม่อุ้มลูกมาให้ปู่ ย่า ตั้งชื่อเล่นให้ ชื่อเล่นยังมีความหมายทางดู
ถูกยิ่งดี เช่น เด็กชายใช้คำว่าหนอน เด็กหญิงใช้คำว่า ชี เป็นชื่อเล่น นัยว่าเพื่อ
ป้องกันจากภัยต่าง ๆ

การแต่งงาน

ชาวจ้างสมัยก่อนจะเลือกเนื้อคู่โดยผ่านการร้องเพลงโต้ตอบ ในหนังสือตั้ง
ชื่อเขียนชื่อสมิขราชวงศ์ชิง บันทึกว่า ชายหนุ่มหญิงสาวร้องเพลงกัน คนใดเห็นว่า
เหมาะสมจะแต่งเป็นผัวเมียกัน

นอกจากร้องเพลงในตลาดเพลงแล้วในสมิขราชวงศ์หมิงยังมีการโยนผ้าใน
วันขึ้นปีใหม่ ชายหนุ่ม หญิงสาว โต้เพลงกัน ถ้าสองฝ่ายรู้สึกถูกคอกัน ชายหนุ่มจะ
โยนผ้าให้หญิงสาว หญิงสาวจะมอบเสื้อให้ชายหนุ่ม พอถึงเดือนเจียงขึ้น 13 ค่ำ
ชายหนุ่มจะใส่เสื้อตัวนั้นไปบ้านหญิงสาว พ่อกับแม่หญิงสาวจะต้อนรับด้วยความยินดี
ชายหนุ่มหญิงสาวเข้าไปโต้เพลงกันในห้อง ชายหนุ่มอยู่ด้านซ้าย หญิงสาวอยู่

ด้านขวา โต้เพลงกันจนถึงแรม 1 ค่ำ ผู้ชายคืนเสียให้ฝ่ายหญิง ผู้หญิงสวมอบผ้า ที่ปักดอกไม้ให้ชายหนุ่ม นับเป็นการสัญญาในความรัก ประเพณีนี้เคยโดนห้ามโดยรัฐบาลกลางสมัยต้นราชวงศ์ชิง

ชายหนุ่มหญิงสาวยังมีโอกาสพบกันในวันตลาดนัด ที่ตลาดนัดสองข้างทางจะมีชายหนุ่ม และหญิงสาวยืนอยู่ข้างทางที่ตลาด จนถึงเวลาเย็น ชายหนุ่ม หญิงสาว มองกันไปมองกันมา ไม่ต่อเพลงกัน ต่างคนต่างหาคนที่ตนเองพึงพอใจ จะพูดเบา ๆ กับเพื่อน ๆ เพื่อปรึกษาขอความเห็น ถ้าคู่ใดพึงพอใจกัน จะใช้สายตาสื่อความหมาย แล้วหลีกตัวไปอย่างเงียบ ๆ ไปที่ถนน เดินไป คู่กันไป การทำเช่นนี้เป็นการเลือกคู่อีกวิธีหนึ่ง ซึ่งมีไม่มาก

ก่อนจะมีการหมั้นจะมีการดูดวงชะตาด้วย ทางภาคตะวันตกของกวางสีมีกระบวนการหมั้นหมายเป็น 4 ขั้นตอน คือผู้ปกครองจะสอบถามทั้งฝ่ายชาย ฝ่ายหญิง ว่าชอบพอกันแน่หรือไม่ นี่แสดงว่าชายหนุ่มหญิงสาวเลือกคู่ได้โดยเสรี ขั้นที่สองคือฝ่ายชายส่งของหมั้นให้แม่สื่อ นำเงินจำนวนหนึ่ง เนื้อหลายสิบชั่ง ไก่ 1 ตัว ส่งไปให้บ้านฝ่ายหญิง จากนั้นในวันขึ้นปีใหม่มังต้องส่งของไปให้บ้านฝ่ายหญิงอีกจนกว่าจะถึงเวลาแต่งงาน ขั้นที่สามจะ"เอาชะตา"เป็นการทำพิธีที่กำหนดขึ้นก่อนแต่งงาน 20 วัน ให้คนไปเอาวัน เดือน ปีเกิดของฝ่ายหญิงมา ขั้นที่สี่ เป็นการส่งสินสอด โดยปกติจะส่งเหรียญเงิน 100-250 เหรียญ เนื้อ 70-100 ชั่ง และฝ่ายหญิงจะส่งรองเท้า 1 คู่ ผ้าเช็ดหน้า พู่กันและน้ำหมึก

มีหลายท้องถิ่นที่ถือว่าการดูชะตาเป็นเรื่องสำคัญ ที่ตำบลอานผิง อำเภอต้าซิน จะให้หัวหน้าตระกูลเป็นผู้เลือกดูดวงชะตาของฝ่ายหญิงสาว อาจเลือกดูหลายคนหรือลืบกว่าคน ชะตาของหญิงกับชายจะขัดกันไม่ได้ นิสัยของทั้งสองฝ่ายก็ถือว่าสำคัญ ผู้ชายจะต้องไม่เจ้าชู้ ไม่เล่นการพนัน หน้าตาไม่ผิดปกติ ผู้หญิงจะต้องเรียบร้อย สวย ทำนาได้ ทอผ้าเป็น ที่ตำบลงหลงหลาน ถือว่าดวงชะตาเป็นเรื่องสำคัญ และถือ "สองดำ หนึ่งลาย" คือ ฝ้าดำ มือดำ รองเท้าปักลาย ฝ้าดำ หมายถึงความขยันขันแข็ง มือดำหมายความว่าข้อมผ้าเป็น รองเท้าลาย หมายถึงความว่ามีฝีมือทางเย็บปัก

ถิ่นอำเภอหม่าซาน ตูอาน ซินเจิง ก่อนการหมั้นพ่อแม่ทั้งสองฝ่ายจะเตรียมใบชาหอมไว้ ในวันหมั้น หญิงสาวแต่งตัวสวยเต็มที่แล้วให้เพื่อน ๆ พาไปที่บ้านฝ่ายชายไปพบกับพ่อแม่ อา ลุง พี่ น้า และพี่สะใภ้ของฝ่ายชาย แล้วมอบรองเท้าที่ตนเองเป็นฝ่ายทำขึ้นให้คนละคู่ และมีรองเท้าที่ทำเป็นพิเศษอีกคู่หนึ่ง พันรองเท้าสลักเป็นรูปหัวใจมอบให้ฝ่ายชายต่อหน้าคนอื่น ๆ หมายความว่าได้ส่งหัวใจที่รักชายหนุ่มให้แล้ว และไม่เปลี่ยนใจ เมื่อกิน "ข้าวหมั้น" เรียบร้อยแล้ว ชายหนุ่มส่งหญิงสาวและเพื่อน ๆ กลับบ้านเพื่อพบว่าที่พ่อตาแม่ยายและญาติ ๆ ชายหนุ่มจะสวมกำไลมือให้หญิงสาวต่อหน้าธารกำนัล หมายความว่าได้หมั้นแล้ว ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมากเพราะรองเท้าเป็นรองเท้ายาง กำไลมือกลายเป็นนาฬิกา

ที่ตำบลอานผิง อ.ต้าซิน สมัยก่อน ในการหมั้น ฝ่ายหญิงจะคว่ำถั่วเหลืองจำนวนครึ่งถ้วยมาให้หัวหน้าครอบครัวฝ่ายชาย และพ่อฝ่ายหญิงใช้มือจับถั่วนั้นขึ้นมากิน เรียกว่า "ใช้ถั่วทำการหมั้น" แล้วนำข้าว เนื้อต่าง ๆ ที่ฝ่ายชายนำมาทำเป็นอาหารเลี้ยงญาติมิตร

บางที่ในการหมั้นต้องส่งหมาก นี่เป็นประเพณีอันยาวนานมาแล้ว ในหนังสือป้ายชานชื่อจื่อ ภาคประเพณี บันทึกว่า "คนพื้นเมืองมีเรื่องการแต่งงาน การหมั้นใช้หมากเป็นของหมั้นที่สำคัญ บ้านมีเงินจะใช้หมากนับพันลูก ใช้ใบไม้ไผ่ 20-30 ใบ ท่อแล้วเอาด้ายสีแดงมัด การส่งหมากนี้ยังมีเรื่องเล่าถึงความเป็นมาว่า ในสมัยก่อนพี่ชายรีบไปงานแต่งงานของน้อง พอไปถึงกลางทางก็ได้กลิ่นเหม็นจนตาย น้องชายไปร้องไห้ที่หลุมศพว่า "ถ้าน้องได้ส่งหมากไปให้พี่ พี่ก็จะไม่ตาย" หลังจากนั้นชาวจ้วงจึงใช้หมากเป็นของหมั้นเพื่อแสดงถึงการมีอายุยืน ร่มเย็น

การหมั้นของชาวจ้วงบางที่มีเพลงร้องที่ชื่อว่า "เพลงหมั้นด้วยสุรา 10 จอก" ร้องว่า

ชาย : ส่งดวงใจให้น้อง
ขอให้น้องรับดวงใจดวงนี้
สุรাজอกนี้ทำให้คนมีน้ำใจ
คนทำให้คนมีศีลธรรม
ศีลธรรมมีค่ากว่าทองคำ

หญิง : น้องไม่ใช่ใครอื่น
 ดอกไม้จะนำผิ้งมา
 แล้วจะมีน้ำผิ้ง
 นกหงส์คู่หนึ่งจะบินไปด้วยกัน

ชาย : สุรารอกที่ 2 จะยกให้เป็นครั้งที่ 2
 สุราส่งถึงน้องอยู่ปฎิเสธ
 น้องดื่มสุรารอกนี้ อยากคุยอะไร
 พี่จะมาคุยด้วย

หญิง : ได้รับสุรารอกที่ 2 สุราหอมดี
 น้องไม่ปฏิเสธ
 คนที่ดื่มก็หวังจะมาเหล่า
 คนที่ชอบดอกไม้ก็เอาดอกไม้ไป

ชายหนุ่ม หญิงสาว ร้องเพลงโต้ตอบจนถึงจอกที่สิบ จึงเปลี่ยนของหมั้นกัน
 ก็เป็นอันเสร์จพิธี

ในการแต่งงาน จะต้องเลือกวันมงคล เตรียมของ เตรียมเลี้ยงอาหาร
 ชาวจ้างที่ผู้ส่วย ถ้าน้องแต่งงานก่อนพี่ชาย พี่ชายจะหลบอยู่ข้างนอก น้องสาวจะเอาผ้า
 แดงยาว 4-5 ฟุตจุนในแขวนที่ประตูห้องนอนพี่ชาย ถ้าพี่ชายอยู่ต่างถิ่นก็จะแขวนไว้ที่
 หิ้งผี เพื่อขอกภัยจากผี และอวยพรให้พี่ได้แต่งงานโดยเร็ว

ที่ ชินโจว เรียกการแต่งงานว่า "ส่งแก่" หมายถึงส่งเจ้าสาวไปอยู่
 บ้านสามีจนถึงวัยแก่ ในคืนก่อนแต่งงานเจ้าสาวจะนุ่งเสื้อผ้าใหม่ เพื่อนเจ้าสาวนั่ง
 ล้อมวงกันร้องเพลง มักเป็นเพลงเศร้า พอถึงดึกจึงไปส่งให้บ้านเจ้าบ่าว ประเพณี
 แต่งกลางคืนนี้ยังพบได้ในหลายที่ เช่น จิ้งซี

ในวันแต่งงาน ฝ่ายชายจะให้คนในหมู่ญาติมิตรที่มีประสบการณ์นำขบวนรับ
 เจ้าสาวไปบ้านเจ้าสาวไปบ้านเจ้าสาว ในขบวนมีพ่อมด กางร่มผ้าสีดำ ผู้หญิง
 สิบกว่าคน พวกเขาเล่นดนตรี ชายหนุ่มหามเครื่องทองที่เป็นสินสอดไปด้วย ของเหล่านี้
 มีเนื้อหมู ข้าว เงิน และมีเกี้ยวเพื่อเจ้าสาวนั่ง ขบวนจะเดินทางไป ดัดสี่ตีเป่าไป

จนถึงบ้านเจ้าสาว ทางบ้านเจ้าสาวก็คึกคักตั้งแต่วันก่อนแต่งแล้ว สาว ๆ ในหมู่บ้านมาร้องเพลงกันชื่อว่า "เพื่อนจาก" ร้องว่า

"เอาน้ำมันขามาจุดตะเกียง ดวงไฟสวย คีนี่พี่น้องจะจากกัน
แล้ว พรุ่งนี้เกี่ยวจะหามไฟไปแล้ว เหลือพี่น้องอยู่บ้าน น้ำตาไหล"

อีกเพลงร้องว่า "ใช้ลานตากข้าวรวงข้าวเหลืองอร่ามแต่ลมพัดรวง
ข้าวรวงหนึ่งไปหมู่บ้านอื่น พี่น้องหมู่บ้านอื่นจะดีใจ แต่พี่น้องบ้านเราจะร้องไห้จนได้
ขาด"

ก่อนที่เจ้าสาวจะออกประตูบ้านจะร้องเพลงที่ใช้ในพิธีการ คือ เพลงด่า
แม่สื่อ พ่อสื่อ เพลงด่าเจ้าบ่าว เพลงด่าผู้หญิงที่มาจับตัว เพลงร้องกับพ่อแม่
เพลงร้องกับน้อง ๆ เพลงร้องกับชาวบ้าน ซึ่งเป็นเพลงเศร้า

พอขึ้นเกี่ยวแล้วเจ้าสาวยังร้องเพลงจนทำให้เพื่อนที่ไปส่งต้องน้ำตาไหล
ตามประเพณีจ้างคนที่ร้องให้ไม่ได้อาจถือว่า "หิวผิว" แต่บางท้องถิ่นเช่นที่ตำบลจิว
เจีย อำเภอทองเจ็ญ เจ้าสาวไม่จำเป็นต้องร้องให้ ก่อนเจ้าสาวจะออกไปแต่งงาน
พ่อแม่จะให้เพื่อน ๆ ญาติ ๆ มาอยู่เป็นเพื่อนก่อน 3-5 วัน ร้องเพลงกันให้เจ้าสาว
มีความสุข เสียงเพลงจะดังดูดให้ชายหนุ่มที่อยู่ละแวกนั้นมา ชายหนุ่มใส่หมวกขาว
ใช้ผ้าเช็ดหน้าสีขาว ร้องเพลงอวยพร โต้เพลงกับสาว ๆ บนเรือน หลายวันหลายคืน
บ้านเจ้าสาวต้องต้อนรับหนุ่ม ๆ สาว ๆ เป็นอย่างดี ให้ดื่มน้ำชา น้ำขิง

เมื่อเจ้าสาวถึงบ้านเจ้าบ่าว บ้านเจ้าบ่าวบรรเลงดนตรี จุดประทัด เจ้า
สาวถูกนำไปไหว้บิดรพบุรุษ และเข้าห้องหอ คีนั่นเจ้าสาวและเพื่อน ๆ อยู่ใน
ห้อง ร้องเพลงกันทั้งคืน ตอนเช้าจึงกลับบ้าน ต่อมาอีกหลายวันเจ้าบ่าวจะนำ
ของขวัญไปไหว้พ่อตา แม่ยาย พร้อมกับรับเจ้าสาวมาด้วย

สิ่งของของเจ้าสาวเรียกว่าสินเดิมจากพ่อแม่ นั้นจะมีมากน้อยตามฐานะพ่อ
แม่ ปกติมีผ้าห่มใหม่หลายผืน มุ้งหลายหลัง เสื้อผ้าหลายชุด ตู้ หีบ โต๊ะ เตียง
เป็นสมบัติเดิมที่ขาดไม่ได้ ถ้ามีฐานะยากจน ก็อาจมีผ้าห่มแบบจ้าง (จ้างเงิน)
หลายสิบผืน ควาย ไถ่น้ำ หรือมีสาวใช้ด้วย สมบัติที่นำมานี้จะวางไว้ที่ห้องโถง

ของบ้านเจ้าบ่าวเพื่อให้แขกที่มาร่วมงานได้ชมสมบัติเต็ม ยังมีมาก เจ้าสาวยังมี
เกียรติ มีสถานภาพสูงขึ้น มีเกียรติสูงในหมู่ภรรยาของพี่น้องฝ่ายชาย

พิธีแต่งงานที่น่าสนใจ

การแต่งงานที่น่าสนใจมีแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ที่แถวอำเภอจึง
ที่ เต๋อเป่า น่านโพ ต้าชิน และเทียนเต็ง มีงานเลี้ยงว่าที่ลูกเขยก่อนการแต่งงาน
นั้นว่าเพื่อตรวจสอบลูกเขย งานเลี้ยงจัดที่บ้านฝ่ายหญิง จัดในระยะหลังปีใหม่ ก่อนขึ้น
10 ค่ำ พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะให้คนไปเชิญว่าที่เจ้าบ่าวมา เจ้าบ่าวจะมีเพื่อนไปด้วย
ในงานเลี้ยง ผู้อาวุโสต่าง ๆ ที่มาร่วมงานจะสอบถามเจ้าบ่าวถึงเรื่องของการ
การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประเพณี มารยาท ความรู้เรื่องดินฟ้าอากาศ เจ้าบ่าว
ต้องตอบอย่างนอบน้อม ถ้าตรงไหนไม่รู้อาจถามเพื่อนที่มาด้วย เพื่อนที่มาด้วยจะเป็น
คนช่างพูด มีความรู้ ฉลาด ช่วยเจ้าบ่าวได้ทุกครั้ง ทำให้เจ้าบ่าวสอบผ่าน
การทดสอบได้ ในงานเลี้ยงยังมีสาว ๆ ในหมู่บ้านมาล้อมคูดูอยู่ และจะให้ความเห็นต่อ
เจ้าสาวต่อไป

บางท้องถิ่น ก่อนแต่งงานฝ่ายหญิงจะเชิญให้คุณลุง (พี่ของแม่) มาบ้านทำ
การไหว้ผีบรรพบุรุษ เมื่อไ้กันครั้งแรก ลุงจะหวิ้ผมให้เจ้าสาว อวยพรให้
สมความปรารถนาทุกประการ หวิ้ผมแล้วเจ้าสาวจึงเริ่มร้องไห้

แถบลุ่มน้ำหงส์เหอ และหลิวเจียง ก่อนที่เจ้าสาวจะขึ้นเกี้ยว ต้องมีพิธี
ไหว้คือให้เจ้าสาวนั่งที่ห้องโถงหันหลังให้กับห้องผี มีคนหนึ่งซึ่งมีพ่อแม่มีลูกชาย ลูก
สาวครบ เอาข้าวขามหนึ่งมาจากบ้านเจ้าบ่าวมาทำพิธี ผู้ทำพิธีร้องเพลงว่า "
ข้าวขามนี้ขาน่ารัก น้ำตาลอยู่ข้างบน เนื้ออยู่ข้างใน เจ้าสาวกินข้าวบ้านเจ้าบ่าว
แล้ว ลูกหลานทุกคนจะได้เป็นจอหงวน" ใช้ตะเกียบคีบหัวหอม ข้าวไ้ และน้ำตาลใน
ขาม ให้เจ้าสาวกิน เจ้าสาวต้องคายออกมาทั้ง 3 ค่ำ น้องชาย น้องสาว จะใช้กระ
โปรงไปรับค่าข้าวนั้น แล้วคนที่ถือขามข้าวจะยื่นตะเกียบให้เจ้าสาว เจ้าสาวยื่นให้
คนอยู่ข้างหลัง ห้ามหันหลังไปมอง หมายความว่า ไม่มองมาข้างหลังอีก หันหน้าไปหา
สามี่เลี้ยงลูกให้สามี่ หลังพิธีนี้แล้วเจ้าสาวเปลี่ยนเป็นชุดแดง ใส่รองเท้าแดง โปก

ผ้าที่มุ่มทั้งสี่ห้อยด้วยเหรียญทองแดง มีผู้หญิงอาวุโสกว่าหญิงเข้านั่งเกี่ยว ที่พันเกี่ยว จะมีเหรียญจากบ้านเจ้าบ่าววางอยู่ เพื่อเป็นเคล็ดว่าวันหลังจะมีเงิน หลังเกี่ยวมี ไม้ฟุต กรรไกร กระจก และคัมภีร์ที่ใช้ไล่ผีร้าย เกี่ยวถึงบ้านเจ้าบ่าวแล้วก่อนลง เกี่ยวพ่อมดใช้น้ำหนึ่งชามจุ่มเขียนอักษรที่ประตู พ่นน้ำมนต์รอบ ๆ เกี่ยวเพื่อขับไล่ ผีร้ายที่อาจติดตัวมา ผู้หญิงที่อาวุโสกว่าแบกเจ้าสาวข้ามประตูไปไหว้ผีบรรพบุรุษ เจ้าบ่าวมีผ้าโพกหัว ใส่เสื้อยาวผ่าอก เบี่ยงสไบ มีดอกไม้ผ้าปักอก เมื่อเจ้าสาว ข้ามประตู เจ้าบ่าวจะใช้ไม้ฟุตเคาะที่หัว 3 ครั้ง นัยว่าเพื่อแสดงอำนาจ เจ้าสาว ต้องเดินข้ามกระถางถ่านไฟแล้วไปไหว้บรรพบุรุษ ไหว้พ่อแม่ ญาติมิตร สุกท้ายไหว้กัน และกัน เมื่อเข้าห้องหอแล้วต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออกขึ้นเป็นชั่วโมงถึงจะได้พัก ผ่อน น้องสาวเจ้าบ่าวเอาน้ำมาให้ล้างหน้า หลังงานเลี้ยงแล้วญาติมิตร เพื่อน ๆ จะมาลาที่ห้องโถง เจ้าสาวจะมายกน้ำชาให้ญาติ ๆ แสดงเป็นการรู้จักญาติ ญาติจะ ส่งอั้งเปาให้ วันนี้เจ้าสาวเจ้าบ่าวนอนร่วมห้องกันได้ พิธีเช่นนี้เป็นพิธีที่ชาวจ้วงและ ชาวฮั่นมีเหมือนกัน

ที่ตำบลหลงจี อำเภอหลงเซิ่ง เมื่อเวลาเจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว ก่อนออกประตู จะให้คนที่พ่อแม่ ลูกสาวลูกชายครบ หรือพ่อเจ้าสาวเป็นคนแบกเจ้า สาวออกประตู เจ้าสาวถอดรองเท้า เมื่อข้ามไปแล้วจึงจะใส่รองเท้าได้ หมายความว่าเดินออกไปแล้วจะไม่หันกลับมาอีก เจ้าสาวไม่นั่งเกี่ยวจะเดินร่วมไป กับเพื่อนหญิง เพื่อนชายที่ร้องเพลงได้ไปส่งตัวบ้านเจ้าบ่าว ข้าวของที่นำไปมีรองเท้า 1 คู่ เสื้อผ้า 1 ชุด เพื่อให้เจ้าบ่าว มีผ้าเบี่ยงให้แม่เจ้าบ่าวและป้าเจ้าบ่าวคนละ ผืน ให้เข็มขัดแก่พ่อและลุงเจ้าบ่าว เจ้าสาวต้องไปถึงบ้านเจ้าบ่าวก่อนเที่ยง ก่อนวันแต่งงานฝ่ายชายได้ส่งสินสอดไปให้ฝ่ายหญิงแล้ว ดังนั้น ทางฝ่ายชาย เพียงส่งคนไปรับเจ้าสาวเพียงครึ่งทาง เมื่อเจ้าสาวมาถึงใต้ถุนอยู่ตึ้นบันได เพื่อนที่ มาด้วยยืนล้อมรอบ พ่อมดสวดมนต์ พ่นน้ำมนต์ ฆ่าไก่ตัวผู้ให้เลือดหยดไปรอบบริเวณที่ เพื่อนยืนอยู่ เพื่อขับไล่ผีและสิ่งดุร้ายต่าง ๆ เจ้าสาวเหยียบบันไดทำด้วยไม้ไผ่ที่ วางพาดตรงกลางบันไดจริง เดินไปถึงหน้าประตู หญิงสาวอีกคนหนึ่งกางร่มพาเจ้า สาวไปยืนบนไม้ที่ปูไว้บนพื้นหน้าห้อง แล้วพาเข้าห้องหอ จะมีคนมาเอาไม้แผ่นนั้นไป

หมายความว่ามาแล้วไม่กลับไป ที่ห้องโถงมีถ้วยน้ำร้อนใส่ข้าว ใส่ไข่ไก่ เมื่อเจ้าสาวเข้าห้องแล้วหญิงสาวที่กางร่มนั้นจะเอาถ้วยนี้แอบไว้ข้างหลัง ตามประเพณีหญิงที่กางร่มเป็นตัวแทนฝ่ายหญิง คนที่อยู่ข้างนอกเป็นตัวแทนฝ่ายชาย ถ้าตัวแทนฝ่ายชายแย่งเอาไปได้ แล้วทิ้งไปก่อน หมายความว่าวันหลังฝ่ายชายจะเป็นใหญ่ แต่ถ้าฝ่ายหญิงได้ทิ้งไปก่อน หมายความว่าฝ่ายหญิงจะเป็นใหญ่ ในห้องหอมีม้านั่งเล็ก ๆ มีดอกไม้เสียบอยู่ที่หลังจี๋ เจ้าสาวจะไม่ร้องไห้ ไม่มีการไหว้บรรพบุรุษ เจ้าสาวคุยกันกับเพื่อน ๆ ในห้องหอ กลางคืนเพื่อน ๆ เจ้าสาวยังโต้เพลงกับหนุ่ม ๆ ในหมู่บ้านเจ้าบ่าว รุ่งขึ้นเจ้าสาวกลับบ้านพ่อแม่ แล้วอาจกลับมาบ้านบ่าวในวันวันนั้น หรือวันที่ 2 เจ้าบ่าวไปรับ หมู่บ้านเจ้าบ่าวจะผลัดการเลี้ยงเจ้าสาว มีการร้องเพลงกันถึง 3 คืน เจ้าบ่าว เจ้าสาว ไม่ได้ร่วมหลับนอนด้วยกัน

ประเพณีไม่อยู่บ้านสามที่หลงจิ้นเห็นได้ชัดหลังวันที่ 4 เจ้าสาวกลับบ้าน แล้วจนถึงปีหน้าเดือน 2 ขึ้น 2 ค่ำ จึงจะมาอยู่บ้านสามมี เมื่อถึงฤดูทำนา สามมีจะให้ภรรยาใส่เสื้อผ้าใหม่ รองเท้าใหม่ไปเหยียบที่นาเพื่อให้ได้ผลอุดมสมบูรณ์

การรับลูกเขยมาอยู่บ้านเมีย

สมัยก่อน ครอบครัวใดไม่มีลูกชายก็จะรับลูกเขยมาอยู่บ้าน หรือถ้ามีก็อาจรับมาอยู่ได้ ลูกเขยที่มาอยู่ร่วมครอบครัวฝ่ายหญิงถือว่าเป็นลูกตนเอง ต้องเปลี่ยนชื่อ เปลี่ยนแซ่ตามภรรยา จะเหลือชื่อที่ค่าสุดท้าย ชื่อแรก ชื่อจะเปลี่ยนไปตามรุ่น จะเรียงตามลำดับของพี่ ๆ ของภรรยา

แม่หม้ายแต่งงานใหม่

แม่หม้ายเมื่อต้องการแต่งงานใหม่จะมีความลำบากใจเมื่อสามีตาย และผู้คนที่เชื่อว่าเป็นคนชะตาไม่ดีจึงทำให้สามีตายอนุญาตให้แต่งงานใหม่ได้ แต่พิธีไม่รื่นเริง แม่หม้ายวัยกลางคนส่วนมากไม่แต่งงานใหม่ เพราะชาวบ้านจะติฉิน แม่หม้ายที่จะแต่งงานใหม่ส่วนมากไปพบกับชายที่ต้องแต่งด้วย นิดวันเวลา พิธีแต่งงานมีง่าย ๆ คือ ฝ่ายชายส่งแม่เฒ่าคนหนึ่งไปรับฝ่ายหญิง ก็ได้แล้ว ถ้าลูกของสามีเดิมยังเด็กอยู่ จะพาไปบ้ายสามีใหม่ เปลี่ยนนามสกุลขึ้นกับสามีใหม่

บางที่แม่หม้ายแต่งงานใหม่เป็นการจากไปอย่างเงียบ ๆ อ้างว่าไปทำงาน ไปถึงที่ปลอดภัยก็ให้ฝ่ายชายส่งคนมารับไป คล้ายกับว่าทำสิ่งที่ไม่ดี ทรัพย์สินข้าวของ เอาไว้ที่บ้านสามีเดิม

ที่ภาคกลางของกวางสี เรียกผู้หญิงที่แต่งงานได้ไม่ครบเดือนว่า "แม่หม้ายได้ร่ม" ถ้าจะแต่งงานใหม่ จะห้ามแต่งงาน หน้า แต่งตัว ให้ไปตอนกลางคืน จากประตูด้านหลัง ฝ่ายชายส่งผู้หญิงมารับที่หัวหมู่บ้าน พอไปถึงครึ่งทางก็ให้ผู้ชายหลายคนวิ่งออกมาทำท่าโกรธ เกลียด ร้องว่า "ห้ามให้เขามาด้วย ถ้ามาจะตีให้ตายเลย" ทำเช่นนี้เพื่อขับไล่วิญญาณสามีเดิม แล้วพาผู้หญิงนี้ไปบ้านสามีใหม่ เมื่อไปถึงก็ปิดประตูทันที เพื่อเป็นการป้องกันผีร้ายไม่ให้เข้าบ้านได้ทัน ผู้หญิงที่มีลูกแล้ว สามีตาย ถ้าแต่งงานใหม่ต้องออกประตูไปตอนเที่ยงคืนที่เอาแขวนพราพันพิน ใส่หมวก กาบไม้ไผ่ ใส่รองเท้าฟางเก่า ๆ ขาด ๆ ห้ามออกขณะไก่ขัน ห้ามหมาเห่า ให้ผู้หญิงคนหนึ่งมารอรับที่หัวหมู่บ้าน ไปอยู่ที่กระท่อมที่สร้างขึ้น อยู่ในกระท่อมเป็นเวลา 49 วัน เพื่อหลีกหนีจากวิญญาณของสามีเดิม ครบ 49 วันแล้วจึงไปบ้านสามีใหม่ได้ แม่หม้ายที่สามีไม่ปกติ เรียกว่า "แม่หม้ายสะพานหัก" ถ้าแต่งงานใหม่จะยิ่งลำบากใจ เพราะต้องไปอยู่ในป่า 3 คืน ทุกคืนไปกอดต้นไม้ใหญ่ หลายครั้ง หมายความว่าแต่งงานกับต้นไม้ใหญ่ เชื่อว่าชะตาไม่ดีจึงทำให้สามีตาย จึงจะให้ต้นไม้ตายก่อน สามีที่ 2 จึงจะไม่ต้องตายเพราะดวงชะตาตนเอง

การตาย

พิธีการทำศพเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนชั้นสุดท้าย ที่อำเภอต้าซันเมื่อมีคนตายแล้วญาติจะจุดประทัดสามนัด เรียกว่าเป็นการแจ้งเวลา ญาติๆ ได้ยินเสียงก็จะนำผ้าขาวไปบ้านคนตาย ลูกหลานจะสวมชุดไว้ทุกข์แล้วไปแจ้งข่าวตามบ้านญาติต่าง ๆ หมอผีจะพาลูกชายไปที่แม่น้ำเพื่อเอาน้ำ เมื่อหมอผีนำลูกชายมาถึงริมน้ำ หมอผีจะสวดมนต์ ลูกชายจะทิ้งเหรียญเงินลงไปแม่น้ำเพื่อช้อน้ำ แล้วใช้ไหเล็ก ๆ ตักน้ำไปต้มใส่ใบส้มโอหรือใบส้ม ลูกสาวหรือลูกชายจะเป็นคนอาบน้ำศพให้ บางท้องถิ่นจะมีการโกนผมให้คนตายที่เป็นผู้ชายหรือหิวผมให้คนตายที่เป็นผู้หญิง อาบน้ำศพและทำให้ตาของผู้ตายปิดลง พูดว่า ต่อไปนี้ไม่ต้องห่วงแล้วไม่ต้องหัน

มามองเรื่องต่าง ๆ ในโลกมนุษย์ บางท้องถิ่นการอาบน้ำศพทำเพียงพอเป็นพิธีเท่านั้นคือลูกชายหรือลูกสาวเอาใบส้มโอรุ่มน้ำมาหยดลงบนหน้าผู้ตายก็เป็นอันเสร็จ

ที่ป้ายตั้ง อ. เทียนเอื้อ การอาบน้ำศพมีลักษณะแปลกไปคือ

ลูกชายของคนตายจะพุงคนตายให้หนึ่งที่เก้าอี้ในห้องโถง เมื่ออาบน้ำศพแล้วก็ใส่เสื้อผ้าใหม่ให้ เอาผ้าขาวมาห่อใช้กระดาษขาวมาปิดศีรษะไว้ ให้นอนอยู่บนไม้กระดานที่ห้องนั้นเพื่อรอการยกเข้าโลง

การไปเอาน้ำที่แม่น้ำมาอาบน้ำศพเป็นพิธีที่มีมาเป็นเวลายาวนาน ในหนังสือหลังว่ายตายดำ สมันราชวงศ์ซึ่ง ก็มีการกล่าวถึงพิธีนี้ แสดงว่ามีมาเป็นเวลาดั้ง 1000 ปี มาแล้ว

หลังอาบน้ำศพลูกชายลูกสาวใส่ชุดไว้ทุกข์ใช้ผ้าขาวโพกหัว ใส่รองเท้าวางที่มีเชือกขาวมัด แขนข้อมือไม้ไผ่ที่เอว มือถือคบไฟทำด้วยไม้ไผ่ไปแจ้งข่าวให้หน้าชายทราบ บางท้องถิ่นอาจให้ผู้อื่นไปแจ้งข่าวได้

ก่อนยกศพเข้าโลง บางท้องถิ่นใช้ขี้เถ้าหรือถ่านไม้ทูลละเอียดยโปรยไว้บนพื้นโลง แล้วใช้กระดาษปูทับชั้นหนึ่ง แล้วปูผ้าขาวอีกชั้นหนึ่ง ในปากและมือของผู้ตายใส่เหรียญเงิน รอให้น้ำชาขมายมาถึงจึงจะยกศพเข้าโลง ถ้าน้ำชาขมายยังไม่มาก็เอาศพเข้าโลงได้ แต่จะต้องเปิดฝาโลงอีกที่เมื่อน้ำชาขมายมาถึง เรียกว่า "พลิกศพ" บางท้องถิ่นก่อนยกศพเข้าโลงหมอผีจะพาลูกชายของผู้ตายและน้ำชาขมายเดินรอบหมู่บ้านหรือเนินเขาหนึ่งรอบ เรียกว่าเป็นการ "ตัดถนนให้ผู้ตายไปสู่เมืองผี"

เมื่อเอาศพเข้าโลงแล้ว เท้าของผู้ตายจะหันไปทางหน้าประตู หมายความว่า วิญญาณได้ออกจากบ้านไปแล้ว ดังนั้นชาวจ้วงจึงถือว่าเวลาคนปกตินอนจะไม่หันเท้าไปทางประตู ถือว่าไม่เป็นมงคล ถ้าผู้ตายตายก่อนพ่อแม่ ผู้ตายจะใส่ชุดไว้ทุกข์ให้พ่อแม่ด้วย แสดงถึงความกตัญญูต่อพ่อแม่ หลังเอาศพเข้าโลงแล้วจะใช้ผ้าขาวหรือผ้าดำคลุมทับหลายชั้น แล้วจึงตอกโลงปิดตะปู้

ข้าวของที่ฝังพร้อมกับคนตายมีไม่มาก ส่วนมากจะวางของใช้อยู่ในโลง ที่มีมือของผู้ตายจะมีเงินจริง ๆ เพื่อไปใช้ในเมืองผี บางที่ใช้ไหเล็ก ๆ ใส่เมล็ดข้าวเพื่อนำไปหว่านในเมืองผี

โต๊ะไหว้ศพจะวางอยู่กลางห้องโถงเป็นโต๊ะสี่เหลี่ยมมีป้ายเขียนชื่อผู้ตาย

วันเดือนปีเกิดและตาย มีเครื่องเช่นไหว้ ป้ายดังกล่าวนี้เป็นข้างพื้นบ้านทำให้ สูง 3 ฟุตจีน กว้าง 2 ฟุต ใช้ไม้ไผ่ทำโครง ใช้กระดาษเงินกระดาษทองมาปิด ทำคล้ายรูปปราสาท ฝีมือบรรจง ป้ายนี้เว้นช่อง 3 ช่อง ช่องกลางเขียนชื่อผู้ตายมาปิดไว้ อีก 2 ช่องเขียนว่า "ขวัญ 3 ดวงไปสู่เมืองผี" และ "มิ่ง 7 ดวงไปสู่ภูมิลำเนา" มีผ้าขาวหลายผืนโยงจากชื่อหลังคาของห้องโถง ลูกชายลูกสาวจะคอยอยู่ข้าง ๆ โถง

ในระบบความเชื่อของชาวจ้วง เชื่อกันว่ามีเมืองผีและเมืองมนุษย์ โดยมี "สะพานไหน่เหอ" กั้นอยู่ระหว่างเมืองผีกับเมืองมนุษย์ คนที่ตายแล้ววิญญาณจะข้ามสะพานนี้ไปเมืองผีและเริ่มชีวิตในเมืองผี เพื่อให้วิญญาณของผู้ตายได้มีชีวิตอยู่ร่วมเย็นในเมืองผี ลูกหลานผู้ตายจึงต้องประกอบพิธีต่าง ๆ ให้ การไว้อาลัย การประกอบพิธีจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก

ชาวจ้วงจะตั้งโถงศพไว้ที่ห้องโถงนาน 3-4 วัน บางแห่งตั้งไว้เป็นเดือน และยังต้องเลือกฤกษ์ยาม เลือกสถานที่ฝังศพที่ดี เมื่อชุดหลุมฝังศพได้แล้วจึงจะประกอบพิธีทำศพ โดยเชิญพ่อมดหมอผีมาหลายคนถึงหลายสิบคนมาสวดมนต์ส่งวิญญาณไปเมืองผี พ่อมดจะสวดมนต์ "จิงกังจิง" และ "ซาหมี่จิง" การสวดมนต์จะมีกำหนดไว้ว่า เวลากลางวันสวดบทไหน กลางคืนสวดบทไหน สวดวันละกี่รอบ วันที่หนึ่งสวดบทใด จะกำหนดไว้อย่างชัดเจน ขณะสวดมนต์ลูกหลานต้องร้องไห้ ส่วนหมอผีก็จะสวดคำมंत्रภาษาจ้วงโบราณ แขนกที่มากจะมาไหว้ค่านับศพที่ป้ายชื่อผู้ตาย ใ้ค่านับแสดงการไว้อาลัย ลูกหลานผู้ตายก็จะคุกเข่าก้มหัวค่านับตอบ ผู้ที่เป็นคนจัดการงานศพจะยืนอยู่ต้อนรับแขกที่หน้าประตูรับเอาลังของที่แขกนำมาช่วย และมีคนจดรายการไว้ด้วย เพื่อวันหลังจะได้ทำตอบแทน ถ้าเป็นแขกผู้หญิงที่รู้จักมักคุ้นกันก็อาจจะไปที่ข้างโถงเพื่อร้องไห้อย่างเศร้าโศก คู่ชีวิตของผู้ตายไม่ต้องไปเฝ้าโถงจะพักอยู่ห้องข้างหลัง แขนกที่มาจะเข้ามาในห้องเพื่อปลอบใจ บ้านใดที่พอมีฐานะก็อาจเชิญนักเป่าปี่เป่าแตรมาบรรเลงในงาน เพื่อนหมู่บ้านใกล้เคียง ๆ ก็อาจนำสิ่งของมาช่วย มีการจุดประทัดต้อนรับ

แขกที่มาไว้อาลัยนั้นลูกเขยจะมีเกียรติที่สุด เขาจะทำหน้าที่คล้ายลูกชาย และจะนำสิ่งของมา คือผ้าขาวกว่า 10 ฟุตจีน เขียนชื่อผู้ตาย คำสวดผู้ตาย มอบม้า

สีขาวทำด้วยกระดาษเพื่อเป็นพาหนะให้ผู้ตายขึ้นไปเมืองผี และยังมอบขนมทอดทำด้วยข้าวเหนียวปั้นเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น มังกร หงส์ ปลา กิเลน หรือปั้นเป็นรูปผลไม้ เช่น ส้มโอ กล้วย สับปะรด ส้ม ในสมัยราชวงศ์ซ่ง เมื่อลูกเขยมาคำนับศพจะมีม้าสีขาวมา มี 2 คน นำทางมาที่ประตูบ้านผู้ตาย ฝ่ายทางบ้านจะให้คนหลายคนถือมีดขวางทางไว้ ทำท่าต่อสู้กัน ฝ่ายลูกเขยชนะแล้วจึงจะเข้าไปคำนับศพผู้ตาย เรียกว่า "สู้ม้าขาว"

แขกทางไกลที่มาคำนับศพจะออกไปหลังจากฝังศพผู้ตายแล้ว มิฉะนั้นจะถือว่าไม่ให้เกียรติบ้านผู้ตาย ดังนั้นจึงต้องอยู่กับเจ้าภาพและชาวบ้าน กินอาหารมังสวิรัตกับลูกชายลูกสาวของผู้ตาย กลางคือที่พักอยู่ในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะดูแลแขกโดยไม่จำเป็นต้องรู้จักกันมาก่อนหรือไม่ ฉะนั้นในช่วงการไว้อาลัยผู้ตายนี้จึงเป็นโอกาสให้ผู้คนที่รู้จักกัน เพื่อนมิตรจากที่ต่าง ๆ ได้มีโอกาสมาพบกันปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ ชายหนุ่ม หญิงสาวได้มีโอกาสโต้เพลงกัน และคู่รักเก่าก็มีโอกาสมาเจอกันด้วย

สมัยก่อนในหลาย ๆ ท้องถิ่น มีการร้องเพลงสดุดีผู้ตายไว้ด้วย เช่น ลูกสะใภ้ร้องเพลงไว้อาลัยว่า

"เมื่อพ่อยังอยู่ พ่อต้องทำงานหนัก ไม่ได้กินข้าวอิ่มสักมื้อ พ่อปากกัดตีนถีบ ไม่ได้นอนสบายสักคืน บนโต๊ะมีเนื้อ มีปลา มากินให้อิ่ม ห้องโถงมีเตียงจัดดีแล้ว ท่านมานอนให้สบาย ฆ่าเป็ด ฆ่าไก่ กระดาษ เสื้อผ้า ฎูปเทียนเตรียมเรียบร้อย เครื่องไหว้ก็เตรียมเรียบร้อย มาที่นี้ไว้อาลัยท่าน น้ำตาไหลจนเสื้อเปียก"

ถ้าแม่ตาย ลูกสาว ลูกชาย มีเพลงร้องไว้อาลัยว่า

"คุณแม่เอ๋ย เป็นทุกข์เป็นห่วงมาตลอด ลูกไก่ต้องอาศัยแม่ไก่ เหยี่ยวมา ลูกก็ไปซุกหลบที่ท้องแม่ไก่ แม่เอ๋ยแม่ แม่ทอผ้าเพื่อลูกตลอดคืน ผ้าทุกนิ้วได้ผ่านมือแม่ เหงื่อของแม่ทำให้ด้ายเปียกทุกเส้น แม่เอ๋ยแม่ แม่ผมขาวเพื่อลูกหลานทำงานหนักจนเส้นเอ็นขาด คนอื่นก็ไม่รู้ ไปหาเกร็ดมังกรมาทำหลังคา ให้ลูกหลานคุณแม่อีกที ประเดี๋ยวต้องจากคุณแม่ไปคนละทาง ใครจะรู้เมืองทางเมืองผีจะให้แม่กลับบ้านได้"

บางท้องถิ่นได้รับอิทธิพลของชนชาติอื่น ในระหว่างทำพิธีสวดคำไว้อาลัยแขกจะนั่งล้อมเป็นรูปครึ่งวงกลม ลูกหลานของผู้ตายนั่งตรงข้ามกับแขก นั่งคุกเข่า

อยู่ 2 ข้างโต๊ะบูชา ผู้จัดการพิธียืนอยู่ทางซ้ายของโต๊ะ อีกคนหนึ่งเป็นผู้อาวุโสยืนอยู่ทางขวา ผู้จัดการพิธีจะประกาศว่า เริ่มพิธีได้ ก็จะมีเสียงดนตรีบรรเลง เมื่อบรรเลงเสร็จ ผู้ที่ยืนอยู่ทางขวาก็กล่าวคำไว้อาลัย บทไว้อาลัยส่วนใหญ่มีเนื้อหาในการสดุดีคุณความดีของผู้ตาย เมื่ออ่านเสร็จแล้ว ลูกชายลูกสาวก็ม้วนหัตถ์นำแสดงความขอบคุณ เด็กชาย 2 คน ถวายคนละใบในงานใส่ขนมทอดที่ลูกชายนำมา นำไปวางไว้ที่โต๊ะบูชา แล้วโค้งตัวคำนับ ลูกสาว ลูกชายผู้ตายก็ม้วนหัตถ์นำตอบ แล้วจัดการเผากระดาษคำไว้อาลัย

บางท้องถิ่นอาจมีการแสดงละคร โดยพ่อมดจะใส่หน้ากากร้องรำทำเพลงแสดงเนื้อหาจากคัมภีร์ เช่น เรื่อง ปู่โป้ เรื่องเจ้าฟ้าร้อง เจ้าฝน และเจ้าลม ใช้อาวุธที่ทำด้วยไม้ต่อสู้กัน สู้กันไปร้องเพลงกันไป ซึ่งเป็นละครของพ่อมด

การฝังศพ ตามปกติแล้วจะหามศพไปฝังในตอนเช้าราว 10 นาฬิกา พ่อมดหมอผีเป็นผู้นำเดินข้างหน้าโลงศพ ด้านหลังโลงเป็นลูกชายลูกสาว แล้วจึงถึงแขกที่มาร่วมงาน ขณะวางโลงศพ ลูกชายลูกสาวหนึ่งคนก็เข้าต่อหน้าหลุมฝังศพ พ่อมดหมอผีสวดมนต์แล้วจึงจะใช้ดินกลบ ที่อำเภอหม่าซานในวันเผาศพนั้นจะไม่เลี้ยงอาหารเข้ากัน เมื่อฝังศพเสร็จแล้วแขกจึงจะได้กินอาหารซึ่งทำไว้หลายอย่างมากมาย เป็นการขอบคุณจากเจ้าภาพ เรียกว่า "อาหารเข้าที่กินสาย" หรือภาษาจ้วงบอกว่า "งายกว่าย" ต่อมาคำนี้ใช้แทนคำว่า "งานศพ"

ที่อำเภอต้าซิน บางท้องที่ ลูกสาวลูกชายจะคุกเข่าก้มที่ประตู แล้วยกโลงข้ามหัวไป เรียกว่า "รองโลง" เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญู ลูกสะใภ้คนโต และลูกสาวคนโตถือคบไฟเดินนำหน้าเพื่อส่องทางให้ผู้ตายไปสู่เมืองผี ก่อนฝังคนที่ไปส่งศพทุกคนจะโยนก้อนดินลงไปหลุมศพคนละก้อนเพื่อเป็นการอธิษฐานให้ผู้ตายอยู่อย่างสันติสุข

ที่ป่ายตั้ง อำเภอเทียนเอ้อ ลูกสะใภ้จะไม่ไปส่งศพของพ่อแม่สามี ลูกสาวของผู้ตายจะแบกไหที่มีข้าว เหล้า เนื้อ เดินนำในมือถือคบไฟ ลูกชายถือผ้าผืนใหญ่เขียนชื่อผู้ตายเดินนำหน้า ลูกชายจะหามโลงทางด้านหน้า ญาติอื่นจะหามตรงกลางโลงหรือท้ายโลง พ่อมดหมอผีแขกอื่น ๆ เดินตามหลังโลง บางที่พ่อมดนั่งบนโลงศพมือถือดาบเพื่อเป็นการบันดาลให้วิญญาณผู้ตายได้ขึ้นสวรรค์ ในหลายที่

มีการร้องเพลงไว้อาลัยไปจนตลอดทาง

ที่ตำบลลี้วเหย่ และ ต้าฮว่า อำเภอตูอาน ยังมีอีกประเพณีหนึ่งคือ เมื่อสามีภรรยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตาย คู่ของผู้ตายจะใช้ผ้าขาวยาวราว 3-5 ฟุตจนกว้าง 1 ฟุต ทำเป็นธง ใช้อักษรจ้วงโบราณเขียนเพลงจ้วงระลึกถึงคุณความดี น้ำใจความรัก ที่มีต่อกันเพลงนี้ใช้ร้องที่หน้าโต๊ะไหว้ศพ เมื่อไปถึงหลุมศพก็จะร้องที่หน้าหลุมศพ แล้วใช้ไม้ไผ่พันผ้าเสียบไว้บนหลุมฝังศพ เพลงนี้มักแสดงเนื้อหาของความคิดถึงอย่างเศร้าโศก เช่น เพลงร้องว่า

"เมื่อคุณจากโลกนี้ไปแล้ว ฉันไม่มีจิตใจเลี้ยงวัว เลี้ยงแกะ ไม่มีจิตใจไปตลาดร้องเพลง จากคุณแล้วรู้สึกเศร้าสลด ทั้งลูกที่น่ารักไป น้ำใจของคุณฉันลืมยาก คุณจากพ่อแม่ พี่น้องไป น้ำใจที่มีต่อฉัน ยังอยู่ในใจไม่ลืม"

เพลงอาลัยคนรัก ยังแสดงถึงความเศร้าโศก เช่น ร้องว่า

"ฉันถึงคนที่รักทุกคืน ฉันจะยอมไปอยู่กับวิญญาณของคุณ คุณตายแล้วไปอยู่เมืองผี แต่ฉันยังลืมคนที่รักไม่ได้ และความรักของฉันก็ลืมยาก อยากไปเผาธงที่หลุมศพไว้เป็นการระลึกให้คุณ เมื่อลมพัดมาเบา ๆ ก็ยังทำให้ฉันคิดถึงเราจากกัน"

เพลงอาลัยของเพื่อนจะร้องว่า

"เธอจากโลกมนุษย์ไปแล้ว มิตรไมตรีจิตของเธอ ยังทำให้เราระลึกถึงต่อไปเราผ่านหลุมของเธอ เรายังต้องคิดถึงเธอ จากกันแล้วเพื่อเอ๋ย ความคิดถึงยังอยู่ในใจของเราตลอด ไม่รู้ถึงเมื่อไรสวรรค์จะมีตาให้ขวัญของคุณมาถึงโลกมนุษย์ ถึงจะจากก็จากเถอะ แต่เวลาไม่สามารถทำให้ความจำของเราลบเลือนกลางวัน และกลางคืน น้ำตาก็ไหลตลอดเพราะความคิดถึง"

หลังเอาศพไปฝังแล้ว ลูกจะเอาเสื้อผ้ามาปูบนพื้นตรงหน้าโต๊ะบูชาเพื่อเผ้าป้าย เป็นระยะเวลา 1 เดือน ระยะเวลานี้จะใส่ชุดไว้ทุกข์ตลอด และห้ามนอนกับสามีหรือภรรยา ไม่นั่งเก้าอี้ตัวสูง ไม่ไปตลาดนัด ไม่ไปตัดผม ไม่ไปตลาดเพลง ไม่ไปคบค้าสมาคมกับใคร ครบหนึ่งเดือนจึงจะเผ้าป้ายนั้นได้ ระยะเวลาหนึ่งเดือนนี้ทุกมื้อก่อนกินอาหารต้องเอาอาหารไปเช่นไหว้ผู้ตายก่อน การเผ้าป้ายนี้บางท้องถิ่นอาจมีระยะเวลา 1 ปี หรือหลายเดือน ตามปกติแม่ตายแล้วจะต้องเผ้าป้ายนานกว่ากรณีที่พ่อตาย เช่นที่ตำบลเขี่ยเหลย แม่ตายต้องเผ้าป้าย 120 วัน ถ้าพ่อตายต้อง

เผ่าป่า 100 วัน ที่เสียชีวิตนี้ยังมีประเพณีเผาศพ เมื่อมีคนตายแล้ว ชาวบ้าน
ทุกบ้านเอาฟืนมาหอบหนึ่ง หาทิ้งวางเผาศพ เผาแล้วเอากระดูกไปล้าง แล้วใส่ไห
ตามลำดับร่างกาย นำไปฝังอีกที ถ้าเป็นคนตายที่ผิดปกติ เช่น ตายเพราะมีดดาบ
ตกน้ำตาย ผูกคอตาย ตกผาตาย จะทำร้านที่ใต้ถุนวางศพ พิธีศพจะเรียบง่าย

คนตายที่ฝังศพไว้ 3 ปีแล้ว ลูกหลานจะเชิญพ่อมดมาสวดคาถา แล้วเปิด
หลุมศพเอากระดูกผู้ตายมาล้างมาเช็ดใส่ในไห ไหนี้เป็นไหที่ทำใส่กระดูกโดยเฉพาะ
สูง 2 ฟุตกว่า เส้นผ่าศูนย์กลาง 1.5 ฟุต ไหใส่กระดูกนี้จะฝังในที่ที่ดี และทำ
ป้ายหิน ยอดหลุมที่เป็นเนินเสียบไม้ที่พื้นผ้าขาวไว้

สมัยก่อนไหใส่กระดูกนี้มักนำไปไว้ในถ้ำที่ไม่ขึ้น อากาศแห้ง เก็บร่วมกับ
ไหกระดูกของคนในตระกูล การฝังไหนั้นเป็นวัฒนธรรมชนชาติจีน ปัจจุบันยังมีบาง
ท้องถิ่นที่ยังรักษาประเพณีเก็บไหกระดูกไว้ในถ้ำ

บรรพบุรุษของชาวจ้วงเคยทำศพแบบแขวนโลง หรือเสียบโลงบนหน้าผา
เอาโลงไปแขวนอยู่บนหน้าผาสูงที่ปีนยาก บางทีจะวางอยู่บนไม้ที่เสียบไว้บนหน้าผา
แต่ต้องมีที่กันฝนไว้ ไม้ที่ทำโลงจะเป็นไม้ที่ดีและแข็งแรงสามารถผ่านเวลานานไม่ผุ
โลงที่ใช้ทำหลายรูปแบบเช่นโลงที่พบที่อำเภอผิงกว่างทำคล้ายเรือคว่ำ

ในสมัยราชวงศ์ซ่งเรียกโลงแขวนนี้ว่าเป็น "ถ้ำเทวดาเปลี่ยนกระดูก"
ประเพณีนี้สืบทอดมายาวนาน ชนเผ่าเข่าสมัยโบราณนิยมทำเช่นนี้ เขตที่มีเผ่า
เหลียว มักจะพบโลงเสียบแขวนที่หน้าผา ที่ตำบลเหมียนเจียง อำเภอหลงโจว
ได้พบก่อนไม้ และกระดานไม้ ที่ใช้ในการแขวนโลง ชาวบ้านเรียกว่า "ไม้เทวดา"
เชื่อว่าเป็นไม้ที่เทวดาเหลือไว้ จะเอาป็นยิงไม่ถูก สาเหตุที่บรรพบุรุษชาวจ้วง
แขวนหรือเสียบโลงไว้บนหน้าผานั้นยังไม่ทราบได้ อาจเป็นไปได้ว่าชาวจ้วงเห็นว่า
หน้าผาเป็นที่อยู่อาศัยของวิญญาณ เป็นหนทางไปสู่สวรรค์หรือว่าเป็นการระลึกถึงสมัย
โบราณที่เคยอาศัยอยู่ตามถ้ำเขา

การสร้างบ้านและขึ้นบ้านใหม่

บ้านของชาวจ้วงแบบมีใต้ถุนส่วนมากจะหันหน้าไปทางทิศใต้หรือทิศตะวันออก
ออก แต่นี้ไม่ใช่เรื่องสำคัญ เรื่องสำคัญคือการเลือกสถานที่สร้างบ้าน สถานที่

สร้างบ้านจะต้องเลือกเนินเขาที่มีลักษณะพิเศษ คือมีป่าไผ่มาก มองเห็นได้ทางไกล ๆ มีแหล่งน้ำ ก่อนสร้างบ้านต้องเชิญหมอผีมาเลี้ยงทายเลือกที่สร้างบ้าน เชื่อว่า ถ้ามีภูเขานีนลูกกลม ๆ จะเป็นเหมือนถุงใส่เงินใส่ทอง จะสามารถนำทรัพย์สินมาให้ ถ้ามีภูเขานีนที่วางพังกัน เชื่อว่าลูกหลานจะเรียนหนังสือเก่ง ถ้ามีภูเขานีนเป็นรูปสามเหลี่ยม มีผาหินขาว เชื่อว่าลูกหลานจะเป็นนักรบยอดเยี่ยม เลือกที่ได้แล้วจึงจะเชิญช่างไผ่มา

ที่ตำบลป่ายั้ง อ่าเภอเทียนเอ้อ การไปเชิญช่างไผ่มาต้องเดินไปทางเล็ก ๆ ในตอนกลางคืน หลีกเลี้ยงการพบกับคนที่ถือจอบเดินผ่านมาเพราะเชื่อว่าจอบหมายถึงการขุด สร้างบ้านแล้วอาจมีคนตาย วันที่เริ่มลงมือสร้างบ้านก็ต้องเลือกวันมงคลต่อผู้อยู่ ต่อทรัพย์สิน ต่อการมีลูกดก ก่อนที่ช่างไผ่จะเริ่มลงมือต้องนำเนื้อหมู เนื้อไก่ มาบูชาเทพแห่งช่างไผ่ชื่อหลู่ปาน

บ้านมีใต้ถุนส่วนมากจะกว้าง 16 ฟุตจีน ยาว 32 ฟุตจีน สูง 24 ฟุตจีน ซึ่งเป็นขนาดใหญ่ ถ้าขนาดเล็กจะเล็กครึ่งหนึ่ง ช่างไผ่จะวางแผนบ้าน ช่างหินมาทำพื้นบ้าน พื้นบ้านส่วนมากใช้หิน พื้นบ้านดีแล้วก็จึงจะเลือกวันมงคลในการตั้งเสา การตั้งเสาและการตั้งคานเป็นเรื่องสำคัญ ห้ามล่วงเกินลบลู่ผีในเสาในคาน ต้องเชิญหมอผีมาหาวันมงคล บูชาผี สวดมนต์ และมีการห้ามมิให้ตั้งคานในเวลาเที่ยง เพราะเชื่อว่าลูกหลานจะออกตัญญู ห้ามไม่ให้ไก่ตีกัน ห้ามไม่ให้มีหมากัดกัน เมื่อวางคานแล้วป้องกันไม่ให้ไก่ขึ้นไปเกาะบนคาน แม้เมื่อคานยังวางอยู่บนพื้นก็ห้ามไก่บินข้าม หมากกระโดดข้าม เชื่อกันว่า คนในบ้านจะอยู่อย่างไม่สงบสุข ในวันใส่คานทุกคนชาวบ้านมาช่วยกันคานหลักที่ผูกผ้าแดงผูกยกขึ้น จุดประทัด ชายหนุ่มยกขึ้น ปีนขึ้นไปใส่คาน เมื่อตั้งคานแล้วเจ้าภาพฆ่าไก่เชิญหมอผีทำพิธีสวดสรรเสริญคาน เจ้าของบ้านนำข้าวเหนียว ขนม ลูกกวาด เงินเหรียญ หวานจากคานให้เด็ก ๆ แย่งกัน และชาวบ้านอวยพรให้ เจ้าบ้านมีความสุข เจ้าภาพจัดโต๊ะเลี้ยงแขก หลังจากตั้งคานแล้ว เจ้าบ้านจะเลือกวันปูพื้น ทำหลังคา ใส่นั่งไม้ไผ่ต่อไป ซึ่งอาจกินเวลาหลายเดือนกว่าจะเสร็จ

การเข้าบ้านใหม่ ที่เทียนเต็ง คนที่เข้าบ้านก่อนที่สุดคือพ่อมด ในมือถือคบไฟ เจ้าของบ้านถือกระดาษชุบ ถัดมาเป็นแม่บ้านหอบน้ำมา ญาติมิตรหิ้วเครื่อง

ผู้ใช้ไม้สอยเข้าบ้านไป ถึงในบ้านแล้วเจ้าบ้านจะรีบคบไฟจากฟอมด เจ้าบ้านหนึ่ง
ข้าวเหนียวแจกผู้ร่วมงาน

ที่อำเภอหลงหลิน เจ้าบ้านหอบข้าว 1 หาบ หาบน้ำ 1 หาบ ถีบคบไฟ
ยกเครื่องทอผ้า เข้าไป แล้วทำการเรียก หมู ไก่ หมา การทำเช่นนี้หมาย
ความว่า มีข้าวของอุดมสมบูรณ์ มีน้ำ อุดม มีไฟ การทอผ้าได้ดี มีสัตว์เลี้ยง
ชีวิตในครอบครัวมีความสุข สงบ

ที่อำเภอหนานตาน ต้องจุดประทัดก่อนเข้าบ้าน หาบพิน หาบข้าว
น้ำมัน กลิ้ง เข้าไปแล้วก็จุดไฟกองใหญ่ ๆ ไว้

ที่หวานเจียง จุดไฟกองใหญ่ที่เตาไฟไว้ก่อน พอถึงฤกษ์ยาม เจ้าบ้าน
จะเอากระบุงที่ไม่ได้ใส่อะไร เดินเข้าไปพร้อมกับร้องว่า นี่คือบ้านของฉัน ฉันมา
แล้ว เป็นการไล่ผี เพื่อให้คน และสัตว์เลี้ยง อยู่กันอย่างสงบสุข

ที่อำเภอตงหลาน เจ้าบ้านจะเข้าบ้านตอนกลางคืน มือซ้ายถือเงิน
เหรียญ มือขวาถือข้าว 1 กระบอก นำสมาชิกในบ้านเข้าไปแล้วจุดไฟกองใหญ่ไว้
ตลอดคืน เพื่อปรารภนาให้ชีวิตในวันหลังรุ่งเรือง การงานทุกอย่างราบรื่น

ที่อำเภอหน้าโพ จะเอากระดาษสีแดงเขียนคำที่เป็นศิริมงคล ติดที่ขอบประตู
ในห้องโถงวางอ้อยที่ยังมีใบสด ๆ อยู่ 1 ต้น เพื่ออวยพรให้ชีวิตข้างหน้าจะหวานชื่น
บนโต๊ะมีน้ำ 1 ชาม มีกิ่งส้มโอ เพื่อเป็นการป้องกันสิ่งชั่วร้าย หลังเข้าบ้านแล้ว
เจ้าภาพจะเลี้ยงโต๊ะขอบคุณชาวบ้าน ชาวบ้านจะมอบของขวัญให้ เช่น กระจก
กระตักน้ำ อั้งเปา กาละมัง

ความเชื่อของชาวจ้วงทางภาคตะวันตกเกี่ยวกับการสร้างบ้าน มีว่าการ
ขุดดิน ตั้งเสา ทำบ้านนั้นจะทำให้ผีตกใจหนีไปสิงอยู่ที่อื่น เพื่อไม่ให้ผีกลับมา ชาวจ้วง
จึงแขวนไม้กวาด กรรไกร กระจก กระดิ่ง มีรูตรงกว้างอยู่ที่ประตู เชื่อว่ากระจก
จะส่องผีได้ว่าปรากฏหรือไม่ กระดิ่งมีรูจะมองเห็นปีศาจไปทางไหนได้ กรรไกร
จับผีได้ ไม้กวาดกวาดผีได้ และอาจนำหัวไถมาวางไว้กับข้าวหนึ่งถ้วย ไซ่หนึ่งฟอง
จุดธูป 3 ดอก เพื่อทำการขอโทษที่ทำให้ผีตกใจขณะมีการสร้างบ้าน

ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ยังมีการฝังหัวใตไ่ว้ที่ใต้ธรณีประตู่ ถ้าไม่มี
ก็อาจฝังมีดหรือสิ่งอื่น ๆ ที่แหลมคม จะทำให้ผีปีศาจไม่กล้าเข้าบ้านเพราะกลัวสิ่งมี
คม ทุกคนในบ้านจะปลอดภัยจากผีร้าย

(แปลจาก "จ้วงจู้เฟิงสู่จื่อ" ของ เหลียง ถิงหว่าง, ปักกิ่ง : สถาบัน
ชนชาติส่วนกลาง, 1987)

มรรยาทของชาวจ้วง

มรรยาทในการต้อนรับแขก

ชาวจ้วงเป็นชนชาติที่มีอัธยาศัยไมตรีต่อแขกมาก ผู้เป็นแขกไม่ว่าจะคุ้น
เคยหรือไม่ก็ได้รับการต้อนรับอย่างดี ลูกหลานของชาวจ้วงจะได้รับการสอนอย่าง
เข้มงวดในเรื่องนี้ ชาวจ้วงจำนวนมากถือว่าการที่ลูกหลานของตนรู้จักต้อนรับแขก
เป็นหรือไม่ รู้จักมรรยาทในการคบหาสมาคมหรือไม่ เป็นมาตรฐานการอบรมใน
ครอบครัว เมื่อชาวจ้วงต้อนรับแขกนั้นมีหลายอย่างที่น่าสนใจ

หนึ่ง : เชิญแขกเข้าบ้าน คนมาจากต่างถิ่น ต่างหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็น
ผู้ชายหรือผู้หญิง คนแก่หรือเด็ก ๆ เห็นแล้วต้องทักทาย เชิญแขกเข้าบ้านอย่างกระตือ
รือล้น แขกที่ผ่านทางมาดื่มน้ำชา กินข้าวต้ม คนที่มาหมู่บ้านจะอาศัยในหมู่บ้านได้
คนในหมู่บ้านจะต้อนรับเป็นอย่างดี

สอง : การให้ที่นั่งแก่แขก เมื่อเชิญแขกเข้าบ้านแล้ว ก่อนอื่นต้องหาที่
นั่งให้แขกอาจเป็นม้านั่งหรือเก้าอี้ ถ้าเจ้าบ้านมีอายุน้อยกว่าแขก เจ้าบ้านจะยังไม่
นั่งกับแขกจะยืนอยู่ห่าง ๆ คอยกับแขกก่อน ถ้าแขกอยากคุยด้วยก็จะชวนให้นั่ง เจ้า
บ้านจึงจะนั่งได้ ในการนั่งต้องไม่นั่งไขว่ห้าง ห้ามเหยียดขาไปยังแขก ห้ามนั่ง
เรียงติดกับแขก ต้องนั่งต่อหน้ากัน มิเช่นนั้นจะเสียมรรยาท

สาม : เชิญดื่มน้ำชา เมื่อแขกนั่งพอสมควรแล้ว ก็นำน้ำชามารินให้
แขก ในเขตชาวจ้วงชนบทนิยมดื่มน้ำชา ปกติจะใช้หม้อเคลือบใส่น้ำชา ฤดูร้อนดื่มน้ำ
ชาที่เย็นแล้ว ฤดูหนาวจะวางหม้อน้ำชาข้างเตาไฟ เพื่อมีน้ำชาร้อน ๆ ดื่ม บางที่

ไม่มีน้ำชา ก็จะเชิญแขกกินข้าวต้มแทน เมื่อยกน้ำชาหรือข้าวต้มให้แขกนั้น เจ้าบ้านต้องประคองด้วยมือ 2 ข้าง ใช้มือข้างเดิยถือว่าไม่มีมารยาท

สี่ : การทำอาหารรับรองแขก เมื่อแขกเข้าบ้านได้เวลาสมควรแล้ว เจ้าบ้านมักจะทำอาหารรับรอง ล้างข้าวใส่หม้อแล้วแขกจะไปไม่ได้แล้ว ถ้าแขกเห็นว่าเจ้าบ้านล้างข้าวใส่หม้อแล้ว แขกยังจะกลับไปถือว่าผิดมารยาทของชาวจีน

ห้า : ในการกินอาหาร แขกผู้ชายกับเจ้าบ้านผู้ชายร่วมโต๊ะกัน แขกผู้หญิงกับเจ้าบ้านฝ่ายหญิงร่วมโต๊ะอีกโต๊ะหนึ่ง ถ้ามีคนมากคนที่มาอาวุโสหน่อย จะให้คนแก่ร่วมทานอาหารกับแขก คนอาวุโสหน่อยจะอยู่อีกห้องหนึ่ง หรืออยู่ใกล้ๆ ประตู หรือยื่นข้าง ๆ คอยบริการตักข้าวให้แขก ไม่ควรจะให้แขกตักข้าวเอง ข้าวชามที่หนึ่งตักแล้วจะวางบนโต๊ะไว้ เมื่อเวลาตักข้าวชามที่สองให้แขกนั้นต้องใช้ 2 มือประคองส่งให้แขก ผู้ที่เป็นแขกถ้าคิดว่าตนเองจะกินไม่หมดก็จะบอกผู้ที่ตักข้าวได้ เพราะหากกินไม่หมดแล้ว ชาวจีนถือว่าเป็นการลบลู่บุญคุณของข้าว

หก : เป็นเพื่อนแขก ในการกินข้าวและดื่มเหล้ากับแขกนั้น คนอายุน้อยจะบริการรินเหล้าให้แขก เจ้าบ้านห้ามเลิกดื่มเหล้าก่อน ต้องให้แขกดื่มเหล้าให้พอก่อนเจ้าบ้านจึงจะหยุดดื่มได้ เมื่อแขกหยุดดื่มแล้วและขอเริ่มกินอาหาร เจ้าบ้านจะต้องหยุดดื่มถึงแม้ว่าจะยังดื่มไม่พอก็ตามและต้องกินข้าวเป็นเพื่อนแขกด้วย ขณะกินข้าวควรเลือกรับกับข้าวที่ดีส่งให้แขกถึงในชามชาม คนที่มีอายุน้อยห้ามคืบกับชามที่อยู่ต่อหน้าแขก

เจ็ด : ขอให้แขกพักอยู่ด้วย ไม่ว่าแขกอยู่ครึ่งวันหรือหนึ่งวันแล้ว เมื่อแขกอยากไป เจ้าของบ้านจะพูดหวังเหนียวไว้ ขอให้อยู่ต่อหรือไม่ก็เก็บของของแขก เช่น หมวก ร่ม หรืออื่น ๆ ไว้ เพื่อทำให้แขกไปไม่ได้ แต่ถ้าแขกจะไปจริง ๆ ก็ต้องให้ไป คนทั้งบ้านจะไปส่งแขกหน้าหมู่บ้าน เมื่อไปเป็นแขกยังบ้านผู้อื่นเราก็ควรต้องรู้มารยาทเหล่านี้ด้วย

มารยาทในการกินและรับแขก

ชาวจ้างตามปกติกินอาหาร 3 มื้อ บางที่อาจกิน 4 มื้อ มารยาทในการร่วมโต๊ะอาหารของชาวจ้างก็น่าสนใจ ตามปกติเวลากินข้าวทุกคนในบ้านจะร่วมโต๊ะเดียวกัน แต่ลูกสะใภ้ที่เพิ่งแต่งงานใหม่ ๆ บางคนช้อายมากก็จะเอากับข้าวไปทานที่อื่น เมื่อพ่อแม่ลูกกับลูกสะใภ้ร่วมโต๊ะอาหารนั้น ที่นั่งจะถูกกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด ที่นั่งที่อยู่ด้านหิ้งฉีบรรพบุรุษเป็นที่นั่งของพ่อแม่ ตรงข้ามกับพ่อแม่เป็นที่นั่งของลูกสาวและลูกสะใภ้ อีก 2 ข้าง เป็นที่นั่งของลูกชายหรือลูกสาว ที่ตำบลหลงจิ่งอำเภอหลงเซ็ง ชาวจ้างที่นั่นกินข้าวโดยนั่งล้อมเตาไฟ ตรงข้ามกับพ่อแม่เป็นลูกสาว ทางขวาของพ่อแม่เป็นลูกชาย ทางซ้ายของพ่อของพ่อเป็นที่นั่งของแม่ ถ้าหากว่ามีแขกก็จะนั่งที่นั่งของลูกชายให้แขก

ตามปกติในเวลากินข้าว คนที่มีอายุน้อยจะคอยตักข้าวให้คนอายุมากโดยเฉพาะลูกสะใภ้ยังเป็นหน้าที่โดยตรง เมื่อยืนข้ามข้าวห้ามยืนผ่านหน้าคนอื่น ต้องอ้อมไปทางด้านหลังข้าง ๆ ใช้สองมือประคองส่งให้ จึงจะถือว่ามารยาท

เมื่อมีการเลี้ยงโต๊ะ ผู้ชาย ผู้หญิงมักไม่ร่วมโต๊ะกัน โต๊ะผู้ชายอยู่ห้องโถง โต๊ะผู้หญิงอยู่ห้องหลัง เพราะถือว่าผู้ชายมีอำนาจมากกว่า ผู้ชายดื่มเหล้า ผู้หญิงมักไม่ดื่ม เวลาในการเก็บโต๊ะก็ไม่เหมือนกัน ถ้าเป็นผู้หญิงที่มีอายุแล้วและดื่มเหล้าเป็นก็สามารถร่วมโต๊ะที่ห้องโถงได้ แต่ถ้าเป็นผู้หญิงวัยกลางคนจะไม่สามารถร่วมโต๊ะกับผู้ชายที่ห้องโถงได้ ในการจัดที่นั่งนั้น ก็จะเชิญแขกที่มีอายุมากและคนแก่ในบ้านนั่งด้านในหันหน้ามาทางประตู เจ้าบ้านจะนั่งอีกด้านหนึ่ง แขกอื่น ๆ นั่งด้านข้างอีกด้านหนึ่ง คนที่มีอายุน้อยจะคอยยืนอยู่ด้านหลังแขก รินเหล้าให้แขกแล้วจึงจะนั่งได้ ในการตักข้าวให้แขกนั้น ห้ามมิให้ช้อนตักข้าวกระทบกับหม้อมีเสียงดัง เพราะว่าอาจทำให้แขกเข้าใจว่าข้าวไม่พอและไม่กล้ากินให้อิ่ม เมื่อจะส่งข้าวให้แขกจะต้องอ้อมไปด้านหลัง ใช้สองมือยกประคองให้แขก ส่วนการรินเหล้าอาจรินผ่านหน้าคนอื่นได้ ในการคืบอาหารไม่ว่าจะเป็นกับข้าวอะไร ก็ต้องคืบขึ้นที่ดี ๆ ให้แขกก่อนเสมอ คนอื่นจึงจะคืบได้ โดยเฉพาะกับข้าวที่ทำด้วยเนื้อไก่คืบให้แขก อารูโสก่อนจึงจะถึงคนแก่ในบ้าน คนวัยกลางคน และคนอายุน้อยตามลำดับ และคนที่ทำหน้าที่คืบกับข้าวแจกแขกนั้นมักเป็นคนสุดท้าย ผู้เป็นแขกปกติไม่คืบกับข้าวเองเลย

ตามประเพณีของชาวจ้วง จานใส่กับข้าวของแขกนั้นไม่ควรจะให้ว่างเลย มีกับข้าวยิ่งมากยิ่งขึ้นแสดงถึงความเคารพ ฉะนั้นเจ้าบ้านมักค้ำกับข้าวให้แขกตลอด ถ้าแขกกินไม่ค่อยเร็วในบางท้องถิ่นยังใช้ตะเกียบอันหนึ่งเสียบเนื้อหลายชิ้นใส่เข้าปากของแขกเรียกว่า "กรอกเนื้อ" แสดงว่าเจ้าบ้านต้องการให้แขกกินมาก ๆ จนเห็นว่าแขกกินไม่หมดยังมีเหลืออยู่ในชามข้าว ชาวจ้วงจึงถือว่ามีมารยาทในการเลี้ยงแขก

ในสมัยก่อนบ้านไหนมีแขกมาถึงบ้านแล้ว แขกคนนั้นก็จะเป็นแขกของทั้งหมู่บ้าน ทุกบ้านผลัดเปลี่ยนกันเลี้ยงแขก โดยเฉพาะเป็นแขกที่มีเกียรติ บางครั้งมือหนึ่งอาจจะต้องไปรับเลี้ยงถึง 5-6 บ้าน บ้านที่หนึ่งฟังจะกินข้าวเสร็จบ้านที่ 2 ที่ 3 ก็ให้คนมารออยู่แล้ว ตามประเพณีจ้วงนั้นแขกจะปฏิเสธไม่ได้ แม้ว่าจะไปกินเหล้าสักอีกหนึ่งหรือเนื้อชิ้นหนึ่ง เจ้าบ้านก็ยินดีถือว่าให้เกียรติมาก แต่ไม่ให้แขกกินเหล้าเมาจนเซ ชาวจ้วงถือว่าต้อนรับไม่ดี

ในงานเลี้ยงงานแต่งงาน หนึ่งโต๊ะจะจัด 8 ที่นั่ง แม้ว่าจะจะเป็นเด็กเล็ก ๆ ก็จะมีที่นั่งหนึ่ง เขาจะค้ำกับข้าวด้วย แม้จะเป็นคนค้ำให้ใส่ชาม ใช้ใบไม้ห่อกลับบ้านที่หมาชาน ถ้าบ้านไหนฆ่าหมูก็จะเชิญคนในหมู่บ้านบ้านละ 1 คน มากินหนึ่งมือ ทุกคนเอาไส้กรอก และเนื้อไปเล็กน้อย

ชาวจ้วงบางถิ่นมีธรรมเนียมอีกอย่างหนึ่งคือการดื่มเหล้าแบบแลกกันดื่ม โดยใช้ช้อนป้อน พร้อมกับร้องเพลง "ยกเหล้าให้ดื่ม"

"กาใส่เหล้าขาวสวยดี เหล้ายกถึงหน้า คุณอย่ารังเกียจ
ฉันมีใจจริงที่ยกมาให้ แขกผู้มีเกียรติ เคารพคุณเหมือนเทวดา
กาใส่เหล้า ถ้วยใส่เหล้า ยกถึงหน้าคุณ อย่าโกรธ
แม้เหล้าไม่ดีแต่ก็มีน้ำใจ คุณจะเป็นเทวดา
ขอให้ดื่มไปครึ่งถ้วย"

ต้มเหล้าแล้วจึงมีการคืบกับแก้ม. ซึ่งยังมีการร้องเพลงเกี่ยวกับกับข้าว

ด้วยว่า

"ทำอาหารไม่เป็น อาหารทุกอย่างไม่อร่อย
 คนทำกับข้าวทำไม่เป็น
 ไม่เหมือนพ่อครัวที่หนาน เหลิงลู่ทาน ทำได้อร่อย
 แม้ผู้หนาน เหลิงลู่ทานไม่ได้ 'แต่ตะวันยังไม่ตก
 ขอให้แขกให้เกียรติ กินกับข้าวให้มากหน่อย
 ต้มเหล้า กินกับ ไม่อ้อม ไม่กลับบ้าน"

(แปลจาก "จ้วงจู้เฟิงลู่จื่อ ของ เหลียง ถิงหว้าง, ปักกิ่ง :
 สถาบันชนชาติส่วนกลาง, 1987.

"จ้วงจู้เฟิงฉิงลู่" ของ หวาง ฉ้วนฮานและคณะ, หนานหนิง :
 สำนักพิมพ์ประชาชนกวางสี, 1991.)

เทศกาลปีใหม่จ้วง

เทศกาลนี้จัดก่อนถึงวันตรุษจีนประมาณ 1 เดือน เป็นเทศกาลของชาวจ้วงที่อำเภอจงเจียง มณฑลกุ้ยโจว ทุก ๆ ปีเมื่อถึงเดือน 11 แรม 15 ค่ำ ทุกบ้านจะฆ่าหมู ฆ่าแกะ ทำการบูชาบรรพบุรุษ และทุกบ้านทั้งหมู่บ้านจะไปเซ่นไหว้ที่ศาลเจ้า พอถึงวันขึ้นหนึ่งค่ำเดือน 12 ทุกบ้านเริ่มไปมาหาสู่กันทั้งในหมู่บ้าน และไปต่างหมู่บ้าน มีการเลี้ยงโต๊ะ โต๊ะเพลงกัน หนุ่มสาวเริ่มมองหาคู่รัก ชายหนุ่มทั้งหลายจัดเป็นกลุ่ม ๆ ลัดเลาะไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อร้องเพลง เพื่อเลือกหญิงสาวกัน กิจกรรมเหล่านี้กระทำกันไปจนถึงขึ้น 7 ค่ำ เดือน 12

สำหรับความเป็นมาของเทศกาลปีใหม่จ้วงนั้น ชาวจ้วงแถบนี้มีเรื่องเล่าว่า เมื่อก่อนบรรพบุรุษของพวกเขาอพยพไปจากกวางสีมาอยู่ที่กุ้ยโจว เดิมตกลงกันว่า ทุกปีพอถึงวันตรุษจีนจะต้องกลับภูมิลำเนาเดิม เพื่อไปบูชาบรรพบุรุษ แต่ด้วยเหตุที่หนทางไกล การไปมาทำได้ยาก ดังนั้นญาติที่ยังอยู่ที่ภูมิลำเนาเดิมจึงอนุญาตให้พวกเขาที่อพยพมาขึ้นปีใหม่ก่อนเป็นเวลาหนึ่งเดือน อีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า เมื่อก่อนนั้นผีในศาลเจ้าเป็นลูกกำพร้า ขอดทานเขากินและเต็บโตในหมู่บ้านชาวจ้วง เขามีกำลังแข็งแรงมาก สามารถขับไล่ผี สู้กับยักษ์ได้ ตอนหลังได้มีผียักษ์เข้ามาคุกคามทำร้ายชาวจ้วง ทุกคนวิ่งหนีอันตรายกันไปหมด ลูกกำพร้าไม่ลืมบุญคุณของชาวจ้วง จึงได้ช่วยชาวจ้วงขับไล่ผีตนนั้นไป และยังเฝ้านา เฝ้าหมู่บ้านไว้ ทำให้ชาวจ้วงกลับมาหมู่บ้านและใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้ เมื่อคนในหมู่บ้านจัดฉลองความอุดมสมบูรณ์นั้น ลูกกำพร้าก็พักผ่อนอยู่กระท่อมใต้ต้นไม้ ตอนนั้นเป็นเดือนสิบเอ็ดแรม 15 ค่ำ เพื่อระลึกถึงผีศาลเจ้าชาวจ้วงแถบนี้จึงเลือกเอาเดือน 12 ขึ้น 1 ค่ำเป็นวันปีใหม่

เทศกาลปีใหม่ (ตรุษจีน)

เทศกาลปีใหม่เป็นเทศกาลที่คึกคักที่สุด ในวันส่งท้ายปีเก่า หลังจากกินอาหารมื้อที่มีกับข้าวมากมายที่สุดแล้ว ชาวจ้วงจะนั่งล้อมเตาไฟสรวลเสเฮฮากันเพื่อส่งท้ายปีเก่า พอถึงเที่ยงคืนก็จุดธูป จุดเทียน เอา หมู ไก่ บะจ่าง เหล้า ขนม มาวางบนโต๊ะเพื่อบูชาเทพยดา เด็ก ๆ จุดประทัดฉลอง ในหลาย ๆ ที่ ผู้หญิงจ้วงจะ

เอากระบอกไม้ไผ่ไปตักน้ำใหม่มาเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ผู้ชายถือโคมไฟไปยังศาลเจ้า
เผากรวดซา ออกไปเที่ยวแรกมาแล้วต้องเอากิ่งไม้สด ๆ มาเสียบไว้ที่ประตูบ้านเพื่อ
ความเป็นศิริมงคล และไล่ภูติผี ชาวจ้วงในเขตภูเขาหลายที่ในเวลาที่ย่ำค่ำ ๆ ใน
ตอนเช้าผู้หญิงจะรีบไปตักน้ำที่บ่อหรือแม่น้ำ ระหว่างทางจะเก็บก้อนหินมาอุ้ม อุ้มก้อน
หินทำเสมือนว่าเป็นสัตว์เลี้ยง และเลี้ยงเสียงสัตว์เหล่านั้น เพื่ออธิษฐานให้สัตว์
เลี้ยงเติบโตได้ดี น้ำที่หามาให้นำมาต้มใส่น้ำตาลขิงและใบไม้ไผ่ ทั้งครอบครัวดื่มด้วย
กัน เชื่อว่า ในปีใหม่นี้ทั้งบ้านจะมีชีวิตหวานมีความสุข การงานทุกอย่างราบรื่น
ฉลาดและสมปรารถนาทุกอย่าง

ในวันขึ้นปีใหม่ ส่วนใหญ่ชาวจ้วงไม่ไปเยี่ยมคนอื่น กลางวันกินขนมบัว
ลอย กลางคืนกินอาหารที่มีเนื้อ ที่อำเภอช่างหล่อ ตำบลหลวงสุข ในวันขึ้นปีใหม่
ห้ามกินผักเขียว ถ้ากินแล้วที่นาจะมีหญ้าขึ้นมากทำให้ได้ผลไม่ดี ยังห้ามคนพูดคำ
หยาบ ห้ามใช้กรรไกร ห้ามทะเลาะเบาะแว้ง ห้ามกวาดพื้นเพราะกลัวว่าจะกวาด
เงินทองออกไปหมด ห้ามเอาสิ่งของไปล่อใต้ถุน ห้ามให้ชิมสิ่งของ ห้ามตีกลอง
ตีฆ้องเพราะกลัวเทพยดาตกใจ แต่บางที่ก็ตีกลองได้ ในหลาย ๆ ที่ ตั้งแต่ 1 คำ
จนถึง 5 คำ ต้องจุดพินตลอด ห้ามไม่ให้ดับเพราะเชื่อว่าจะมีลูกเต้าสับไปตลอด
และห้ามฆ่าสัตว์ในวันขึ้น 1 คำ ด้วย

พอถึงวันขึ้น 2 คำ ชาวจ้วงเริ่มไปมากันระหว่างญาติเพื่อนมิตรต่าง ๆ
โดยเฉพาะลูกสาวที่แต่งงานออกไปต่างที่ ต้องนำเนื้อหมู เป็ด ไก่ พาสามีและ
ลูกกลับมาบ้านเยี่ยมตาและยาย ในเวลานี้ลูกเขยก็ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น มี
การเลี้ยงโต๊ะ คนแก่ในตระกูลก็มาร่วมดื่มด้วย ปกติลูกสาวกับลูกเขยจะอยู่บ้านตา
ยาย 2-3 วัน ถ้าเป็นลูกเขยใหม่การต้อนรับยิ่งคึกคัก พ่อตาแม่ยายถือโอกาสนี้ตรวจ
สอบนิสัยและมารยาทของลูกเขยใหม่ด้วย ถ้าตายายตายแล้วลูกสาวไม่ต้องพาลูก
เขยกลับมาเยี่ยมทุกปีก็ได้ ถ้าลูกเขยตายแล้ว ลูกของลูกเขยจะต้องกลับมาเยี่ยม
ตายายทุกปี ตามประเพณีของจ้วงแล้ว ถึงแม้ลูกสาวจะตายแล้ว ลูกเขยได้เมียใหม่
ลูกเขยยังต้องไปเยี่ยมพ่อแม่ของเมียเก่าด้วย มิฉะนั้นจะผิดธรรมเนียม ส่วนคนที่มี
พ่อบุญธรรม แม่บุญธรรมก็ต้องไปเยี่ยมด้วย เวลาไปเยี่ยมญาติส่วนใหญ่จะให้ขนม
ปะจ่าง

ปกติในเดือนเจียง ทุก ๆ วันก็นับเป็นวันฉลองปีใหม่ ในอำเภอจะตีกลองสำริดและตีระฆังนานถึง 1 เดือน วันที่ตีกลองที่สุดเป็นตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ ถึง 5 ค่ำ มีการเลี้ยงโต๊ะกันด้วยเนื้อไก่ เนื้อหมู ขนมบะจ่าง ช่วงปีใหม่เป็นโอกาสที่สนุกสนานที่สุดของคนหนุ่มและเด็ก ๆ เด็ก ๆ เล่นกันทุกวัน ชายหนุ่มหญิงสาวจัดตลาดเพลง มีรายการบันเทิงต่าง ๆ ที่อำเภอเหลียนชานยังมีการแสดงด้วยการใส่หน้ากากแต่งตัวเป็นวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ เอาโคมไฟที่ทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ทั่ว ๆ ไปแสดงตามหมู่บ้านต่าง ๆ

ในสมัยก่อนราชวงศ์ซ่ง ในเขตที่มีชาวจ้วงนี้จะมีเทศกาลฉลองความอุดมสมบูรณ์ หรือเทศกาลปีใหม่ โดยกำหนดตามฤดูกาลการทำงาน จนถึงหลังสมัยราชวงศ์หมิงถึงได้เปลี่ยนกำหนดเวลาให้ตรงกับวันตรุษจีนของชาวยุ่่น

ทางภาคตะวันตกของกวางสี พอถึงวันขึ้นปีใหม่ (ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1) ผู้หญิงที่เพิ่งแต่งงานใหม่ ๆ และสาว ๆ จะแย่งกันไปตักน้ำ นำชूप 3 ดอกไปด้วย เดินไปร้องเพลงไป พอไปถึงแล้วก็ปักชूपริมน้ำ เอาเงินเหรียญห่อด้วยกระดาษแดงทิ้งลงไปใต้น้ำ เชื่อกันว่าน้ำในวันขึ้นหนึ่งค่ำเป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ จะทำให้เสียงหวาน และฉลาด บางท้องถิ่นเชื่อกันว่ามีเทวดาเพศหญิงเฝ้าอยู่ริมน้ำและใส่ความฉลาดลงไปใต้น้ำ ดังนั้นคนไหนตักได้ก่อนจะฉลาดที่สุด น้ำนี้เรียกว่าน้ำฉลาด

ที่อำเภอหลงอาน ในวันขึ้น 1 ค่ำ ชาวบ้านมักจะเอาบะจ่างมาแขวนบนเครื่องไม้เครื่องมือที่ใช้ในการทำงาน แอกไถ และยังให้วัวควายกินขนมบะจ่าง ให้วัวควายพักผ่อนในช่วงนี้ด้วย

ที่อำเภอตงหนาน ปาหม่า เฟิงชาน ในวันขึ้น 1 ค่ำ เด็ก ๆ จะเอาเชือกที่ใช้ล่ามควายไปยังริมแม่น้ำไปหาก้อนหินที่มีรูหลาย ๆ ก้อน แล้วเอาเชือกล่ามควายนั้นร้อยหินถักกลับมาบ้านไปเช่นไหว้ ร้องเพลงควายหิน อธิษฐานให้ที่บ้านมีควายเต็มคอก พิธีนี้เรียกว่าพิธีเชิดควาย

ที่อำเภอตงหลาน ในวันขึ้น 1 ค่ำ ยังมีประเพณีหามแมวหมาไปอวยพรด้วย ชายหนุ่ม 5 คน หามแมว 1 ตัว หัก 4 กิโลกรัมไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทุกบ้านจุดประทัดต้อนรับ ส่งเนื้อปลาให้แมวและหมา ส่งบะจ่าง เนื้อต้ม เต้าหู้ ให้คนหาม ใช้ผ้าแดงพันคอแมวและหมา เมื่อไปถึงบ้านไหน บ้านนั้นจะเลี้ยง เพื่อเป็น

การขอบคุณแมวและหมาที่ช่วยจับหนู เพื่อรักษาข้าว และให้หมาเฝ้าบ้าน

ที่ตำบลอู่ตุง ตำบลฉางเล่อ อำเภอตงหลาน ตั้งแต่ชั้น 1 ค่า-15 ค่า ชายหนุ่มทั้งหลายหามกลองสำริดขึ้นไปบนยอดเขาเล็ก ๆ จัดการแข่งขันตีกลองเพื่อบูชาบรรพบุรุษ กลองใหญ่สู้กับกลองใหญ่ กลองเล็กสู้กับกลองเล็ก ชุดละ 3 คน ผลัดกันตีไปตลอดห้ามฆาดช่วง คนใดที่ตีได้ดังที่สุด นานที่สุดจะเป็นผู้ชนะ ชายหนุ่มหญิงสาวในหมู่บ้านมีการร้องเพลงกัน กินขนมพะจ่าง หลังการแข่งขัน

ที่ตำบลปาปาว อำเภอกว้างหนานของยูนนาน ตั้งแต่วันตลาดนัดนัดแรกของเดือนหนึ่ง ชาวบ้านในปาปาว 13 หมู่บ้านผลัดเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพทุกครึ่งจะเลือกม้ามา 12 ตัว มาแข่งขันขี่ม้า เมื่อเริ่มจุดประทัด คนข้างทางจะตบไม้ตบมือร้องเสียงดังๆ ถ้ามีคนตกม้าถือว่าในปีนั้นน้ำฝนจะดี ถ้าไม่มีคนตกม้าเชื่อว่าไม่เป็นศิริมงคล ประเพณีนี้จัดขึ้นเพื่อระลึกถึง มู่ตาเย่ ที่เคยลุกขึ้นต่อต้านกับเจ้าที่ดินในอดีตอีกด้วย

ที่อำเภอหลิวเจิง อำเภอหลิวโจว บ้านในที่เพิ่งมีลูกใหม่ ๆ ในวันขึ้น 10 ค่า ก็จะทำโคมไฟสีแดง มาแขวนที่ศาลเจ้าเพื่อบูชา ญาติทางแม่ก็จะส่งไข่สีแดงมาเป็นของขวัญถือว่ามีลูกแล้วก็จะมียุ

เทศกาลบูชาภบ

เทศกาลบูชาภบเป็นเทศกาลของชาวจ้วงที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำหงส์เหอ ได้แก่ อำเภอตงหลาน อำเภอเฟิงชานและอำเภอเทียนเอ้อ จัดขึ้นในระหว่างเทศกาลตรุษจีนชั้น 1 ค่าจนถึงแรม 15 ค่า พิธีการแบ่งเป็น 3 ชั้นตอนคือหากบบูชาภบ และการฝังภบ ความเป็นมาของเทศกาลนี้มีเรื่องเล่าถึง 2 เรื่อง เรื่องแรกเล่ากันว่าในสมัยก่อนมีลูกอกตัญญูหลายคนฆ่าพ่อฆ่าแม่ของตนเองเพื่อฉลองปีใหม่ ต่อมา มีลูกอกตัญญูคนหนึ่งชื่อตงหลิน เด็กคนอื่น ๆ อายากจะมาฆ่าพ่อฆ่าแม่ของเขาด้วย เขาไม่ยอมให้ฆ่าและไม่ยอมที่จะกินเนื้อของพ่อแม่คนอื่นด้วย เมื่อแม่ของเขาตายแล้วเขาเอาโลงใส่ศพ และเฝ้าโลงศพอยู่ มีภบอยู่นอกบ้านส่งเสียงดังตลอดเวลา ทำให้เขารำคาญมาก เขาจึงต้มน้ำร้อนเอาไปลวกภบให้ตาย เมื่อไม่มีเสียงภบทำให้ฝนไม่ตก ดินแตกระแหงไปทั่ว ตงหลินต้องไปหา ปู้โล่โก และแม่ลิ่วเจีย ซึ่งบอกว่า ภบไม่ใช่สัตว์ของโลกมนุษย์ เป็นลูกสาวของเทพฟ้าร้องเมื่อภบร้องฟ้าจึงจะมีฝน ดังนั้น

คงหลินจึงทำพิธีขอกภัยกบ พากันมาฉลองปีใหม่ และฝังกบเพื่อส่งไปสู่สวรรค์ด้วย อีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า กบเป็นลูกของเทพฟ้าร้อง ซึ่งส่งมายังโลกมนุษย์ เมื่อใดที่กบร้อง เทพฟ้าร้องก็จะส่งน้ำฝนมายังโลกมนุษย์ ดังนั้นเพื่อเป็นการขอบคุณเทพฟ้าร้องจึงมีการบูชากบทุกปี

ขั้นตอนของเทศกาลบูชากบนั้น ขั้นแรกคือเมื่อถึงเทศกาลปีใหม่ หมู่บ้าน 3-5 หมู่บ้านร่วมมือกันโดยทุกคนออกไปหากบที่ทุ่งนา ใครหากบได้ก่อนที่มีสุดจะเป็นผู้มีเกียรติที่สุด และต้องจุดประทัด 7 ครั้ง เพื่อบอกฟ้าดิน คนที่หากบได้เป็นคนแรก จะได้ชื่อว่าเป็น "หมากวี่กลาง" หรือลูกเขยเทพฟ้าร้อง หรือถูกเรียกเป็น "พ่อกบ" ยกย่องให้เป็นผู้สำคัญในเทศกาลนี้ เมื่อหากบได้แล้วก็จะเอากบใส่ไว้ในกระบอกไม้ไผ่ วางไว้บนเกี้ยวที่ใช้กระดาษทำ แล้วทำการแห่ไปยังศาลเจ้าในหมู่บ้าน จุดประทัด ตีกลองสำริด เพื่อเฉลิมฉลอง ขั้นที่ 2 คือการเฝ้าศพของกบเป็นระยะเวลาหนึ่งเดือน ตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ จนถึงแรม 15 ค่ำ ในตอนกลางวันเด็ก ๆ ในหมู่บ้านจะพากันหามเกี้ยวดังกล่าวเดินแห่ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ถึงบ้านใดชาวบ้านก็จะให้ข้าว ขนม บะจ่าง ไข่สี และเงิน กว่าที่จะถึงหัวค่ำก็จะได้ของมากมาย เด็กทุกคนกินอาหารเหล่านี้และแบ่งกันเอากลับไปบ้านด้วย ข้าวที่ได้มาเรียกว่า "ข้าวร้อยบ้าน" ถือกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ทุกเดือนขึ้นหนึ่งค่ำจะนำมาหุงกินเพียง 1 มื้อ เชื่อว่าได้กินข้าวร้อยบ้านแล้วจะทำงานได้ผลดี มีอายุยืน ทุกคนในบ้านมีความสุข ในตอนกลางคืน เกี้ยวที่มีศพของกบจะวางที่ลานหมู่บ้านหรือศาลากลางบ้าน จุดไฟกองใหญ่สว่างไสว ทุกคนในหมู่บ้านต่าง ๆ ถือคบไฟมาจากบ้านมาชุมนุมกัน และทำกิจกรรมรื่นเริงต่าง ๆ คนแก่ตีกลองสำริด ฆ้อง ๆ ส่าว ๆ ใช้หมวก กระบอกไม้ไผ่ บึงก็มาประกอบการเต้นรำ ร้องเพลง ชายหนุ่มหญิงสาวโต้เพลงกันจนถึงเวลาตีกลอง ชาวบ้านเฝ้ากบเป็นเวลา 25 คืน เวลากลางวันหามกบไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นเวลา 25 วัน พอถึงปลายเดือนก็จะเป็นขั้นตอนการฝังกบซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดของเทศกาลนี้

ทุกบ้านทำการฆ่าเป็ด ฆ่าไก่ ทำข้าวเหนียว 5 สี ทำอาหารเลี้ยงญาติมิตร หลังอาหารเข้าแล้ว คนที่เป็นพ่อกบจะนำชาวบ้านแห่กบไปยังหลุมฝังกบ ก่อนทำการฝัง คนแก่ที่มีอาวุโสในหมู่บ้านจะขุดเอากบที่เมื่อปีที่แล้วฝังไว้นั้นเอาขึ้นมาดู ถ้ากบเป็นสีดำหรือสีเทาทำนายว่าปีใหม่นี้จะมีผลผลิตการทำนาไม่ดี จะต้องจุดธูปบูชาขอให้

กบขึ้นสวรรค์ช่วยมนุษย์ไปบอกกล่าวให้เทพฟ้าร้องช่วย แต่ถ้ากบกลายเป็นสีเหลือง ชาวบ้านจะยินดีมาก จะตีกลอง และจุดประทัด 21 ครั้ง แล้วจึงทำการฝังกบตัวใหม่ ชาวบ้านยืนรอบที่หลุมฝังกบ ร้องรำทำเพลงเฉลิมฉลองการจบลงของเทศกาลบูชากบ

เทศกาลชานเข่วชาน (เดือนสามขึ้นสามค่ำ)

เทศกาลชานเข่วชาน คือเทศกาลเซ็งเม็ง และในบางถิ่นยังเป็นเทศกาลร้องเพลงหรือตลาดเพลงอีกด้วย ชาวจ้วงถือว่าบรรพบุรุษบุกเบิกหักร้างถางพง เป็นผู้ได้รับความลำบากอย่างมากมาย เลือดในร่างกายของชาวจ้วงทุกคนมีเลือดของบรรพบุรุษ ในโลงแขวนบนหน้าผาของบรรพบุรุษมีฝุ่นสีแดงปรากฏอยู่ ภาพเขียนสีที่สัวชาน ถ้าเกอหนึ่งหมิงก็ใช้สีแดงมาเขียน ดังนั้นการเซ็งไหว้บูชาบรรพบุรุษจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ในวันเซ็งเม็งทุกคนในครอบครัวจะพากันไปที่สุสานฝังศพบรรพบุรุษ สิ่งที่น่าไปด้วยมีข้าวเหนียว 5 สี เนื้อหมู กล้วยเทียน กระดาษเงินทอง ตามความเชื่อของชาวจ้วงนั้นเครื่องเซ็งเหล่านี้ต้องกินให้หมดหรือไม่ก็ทิ้งไป ไม่นำกลับบ้านเพราะเชื่อว่า ถ้านำกลับบ้านจะนำผีร้ายกลับมาด้วย

ในบางท้องที่เทศกาลเซ็งเม็งยังมีการจัดตลาดเพลงขนาดใหญ่ เรียกว่า ตลาดเพลงชานเข่วชาน ตลาดเพลงของชาวจ้วงอาจพัฒนามาจากการร้องเพลงโต้ตอบในการหาคู่รักซึ่งเกิดในสมัยราชวงศ์สุย-ถัง เจริญมากขึ้นในสมัยซ่ง-หยวน ตลาดเพลงแบ่งเป็นตลาดเพลงกลางวันและกลางคืน ตลาดเพลงกลางวันจัดอยู่ทุ่งนาศาระสำคัญคือการร้องเพลงเพื่อเลือกคู่ ส่วนตลาดเพลงกลางคืนจัดอยู่ในหมู่บ้าน สาระส่วนใหญ่จะร้องเกี่ยวกับการทำมาหากิน ฤดูกาล และเพลงเกี่ยวเรื่องสมัยก่อน วันเวลาของการจัดตลาดเพลง ส่วนใหญ่จัดอยู่ในเดือนสามขึ้น 3 ค่ำ แต่อาจจัดในวันขึ้นปีใหม่ วันขึ้น 8 ค่ำเดือน 4 วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 7 วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ก็ได้ หรือไม่ก็จัดในงานแต่งงาน วันเด็กครบเดือน วันขึ้นบ้านใหม่ หรือ แม้แต่วันที่มีตลาดนัด ที่ระหว่างทางก็อาจจัดตลาดเพลงได้ แต่ตลาดเพลงชานเข่วชานเป็นเทศกาลที่คึกคักมากกว่าวันอื่น

ก่อนถึงวันงาน ชาวบ้านจะเตรียมข้าวเหนียว 5 สี ไข่ สาว ๆ ยุ่งอยู่กับการทำลูกข่าง พอถึงวันงานตลาดเพลง หนุ่มสาวต่างก็แต่งตัวกันอย่างเต็มที่

หญิงสาวจะพกลูกช่วงมาด้วย ในบางท้องถิ่นยังต้องแห่รูปของเทพแห่งการร้องเพลงของชาวจ้วงที่ชื่อว่า "หลิวซานเจ้" เพื่อสักการะหลิวซานเจ้และอธิษฐานให้การโตเพลงเป็นไปอย่างราบรื่น ชายหนุ่มทั้งหลายจะกวาดสายตา ส่องสายตามองหาหญิงสาวที่ตนเองชอบ แล้วใช้เพลงมาร้องเป็นการสื่อสารให้หญิงที่ตนหมายปองซึ่งอาจได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนหรือครูเพลงได้ ถ้าชายหนุ่มหญิงสาวเคยชอบพอกันอยู่แล้วก็อาจจะแอบเดินเข้าไปในป่าเพียงสองต่อสองก็ได้

ในระหว่างเทศกาลตลาดเพลง อาจมีการละเล่นพื้นเมืองอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่น ที่อำเภอตูอาน เมื่อมีตลาดเพลงสาว ๆ จะทำเพิงพักไว้เพื่อให้หนุ่ม ๆ เข้ามาหาเพื่อโต้เพลงกัน ที่อำเภอจิ้งซี มีการแบ่งกลุ่มชายหนุ่มหญิงสาว โยนลูกช่วงกัน หญิงสาวใดชอบหนุ่มใดก็จะโยนลูกช่วงให้ชายนั้น ถ้าชายนั้นก็ชอบหญิงนั้นก็จะมีลูกของชวัญกับลูกช่วงโยนคืนให้หญิงสาวนั้น

ในหลายท้องถิ่นยังมีประเพณี "ชนไข้" คือชายหนุ่มจะเอาไข้ซึ่งข้อมสีแดงแล้วพยายามเอาไปกระทบไข้ในมือของหญิงสาว ถ้าหญิงสาวไม่ชอบหนุ่มคนนั้นก็จะมีมือปิดไข้เอาไว้ไม่ให้ถูกชน ถ้าหญิงสาวชอบหนุ่มคนนั้นก็อนุญาตให้ไข้ของตนเองโดนกระทบได้จนไข้แตกเรียกว่า "เปิดใจ" ของตนเองแล้ว ชายหนุ่มหญิงสาวนั้นก็จะมีไข้ด้วยกัน

ประเพณีหนึ่งคือการกินข้าวเหนียว 5 สี ความปรารถนาของหญิงสาวก็คือปรารถนาที่จะให้ชายที่ตนชอบกินข้าวเหนียวที่เธอทำมา ซึ่งหมายความว่าชายหนุ่มชอบเธอ บางครั้งปรากฏว่ามีหญิงสาวบางคน ข้าวเหนียว 5 สี ของเธอไม่มีใครหยิบกินเลย ทำรู้สึกน่าสงสารมากต้องร้องไห้เดินกลับบ้านไปเลย

เทศกาลลู่ชวัญควาย

เดือน 4 และเดือน 5 เป็นช่วงของเทศกาลลู่ชวัญควายของชาวจ้วง ชาวจ้วงมีความเชื่อว่า ควายเป็นสัตว์ที่มาจากสวรรค์ ไม่ใช่สัตว์ของโลกมนุษย์ และมีเรื่องเล่าขานกันมาว่าควายเกิดบนสวรรค์ในวันขึ้น 8 ค่ำเดือน 4 ดังนั้นจึงถือกันว่าในวันนี้เป็นวันเกิดของเทพควาย ในเวลานั้นบนเมืองมนุษย์เต็มไปด้วยหิน ดินสีเหลือง ทราย ฝุ่น มีอยู่ทั่วไป มนุษย์ต้องใช้ชีวิตด้วยความลำบาก เทพควายจึง

ถูกส่งลงมาจากสวรรค์ให้ลงมาหว่านพันธ์หญ้า (เพื่อให้หน้าดินดีขึ้น) เดิมกำหนดว่า
 เมื่อเดินไปสามก้าวก็หว่านพันธ์หญ้าอีกหนึ่ง แต่เทพควายนั้นจำผิดกลับเดินหนึ่งก้าว
 หว่านหญ้าไปสามก้าว ทำให้หญ้าเกิดขึ้นเต็มไปหมด ต้นข้าวเติบโตไม่ได้ เทพควายจึง
 ถูกลงโทษให้อยู่บนโลกมนุษย์กินหญ้า แต่เทพบนสวรรค์ก็ไม่ลืมวัวควายทุกปีเดือน 4
 ขึ้น 8 ค่ำ จะลงมาดูแลวัวควายไม่ให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ ชาวจ้างในปัจจุบันจึงถือเอา
 วันนี้เป็นวันทำพิธีบูชาเทพควาย ควายกับคนจะไม่ออกไปทำงานในวันนี้ เจ้า
 ของควายจะเอาใบเมเปิ้ลมาสักัดเอาน้ำแล้วหนึ่งกับข้าวเหนียว ทำให้ข้าวเหนียวเป็น
 สีดำ เอาข้าวเหนียวดำส่วนหนึ่งให้ควายกิน ช้างคอกควายก็จะตั้งโต๊ะบูชา จุดธูป
 เทียน และของอื่น ๆ เพื่อบูชาเทพควาย ชาวบ้านร้องเพลงเพื่อฉลองวันเกิด
 ของควายด้วย ที่อำเภอหลงเซียงยังมีศาลเจ้าควายด้วย ชาวบ้านจะฆ่าหมู 1 ตัว
 ทำอาหารทำพิธีบูชาที่ศาลเจ้านั้น เสร็จแล้วมีการเลี้ยงโต๊ะกันที่ศาลเจ้า ส่วนที่อำเภอ
 เกอดงหลาน อำเภอปาหม่า ยังมีการเอาแอกควายลงมาจากคอกควาย ช่อม
 แชมคอกควาย ที่ประตูคอกควายติดกระดาษสีแดงที่มีข้อความอวยพรให้ควายปราศ
 จากโรคภัย พอถึงรุ่งเช้าเด็ก ๆ จะจูงควายไปที่ริมแม่น้ำ เช็ดตัวหาเทาให้ควาย
 ตอนเที่ยงทุก ๆ บ้านทำพิธี คือที่ห้องโถงจัดโต๊ะอาหารไว้ เจ้าของบ้านจูงควายมา
 เดินรอบโต๊ะหนึ่งรอบพร้อมร้องเพลงว่า

"ควายเอ๋ย ทรัพย์สินของฉัน ควายเอ๋ยเงินทองของฉัน
 ดอกไม้บานแล้ว นกก็ร้องแล้ว น้ำในฤดูใบไม้ผลิก็เต็มแล้ว
 ข้าวก็โตเต็มท้องนาแล้ว เดือน 4 วัน 8 ค่ำ ก็มาถึงแล้ว
 วันปลดแอกมาถึงแล้ว ฉันจะนับถือควาย ปลดแอกให้คุณ
 พักผ่อนกินอาหารดีสักมื้อ ฟังฉันร้องเพลงวัวควาย"

พอร้องจบก็จะเอาก้อนข้าวเหนียว 5 สี กับก้อนเนื้อให้ควายกิน เมื่อ
 ควายกินคำแรกเสร็จก็จะป้อนคำที่สอง ทุกคนยืนชั้นลูปหลังวัวควาย กล่าวคำอวยพร
 ให้ควาย แล้วจูงควายกลับคอกเลี้ยงอาหารตามปกติ ทุกคนกลับมาที่โต๊ะอาหารกิน
 ข้าวกัน ถ้าบ้านไหนมีควายที่ตายแล้วก็จะเอาเชาควายมาแขวนที่ชื่อตรงห้องโถง
 พอถึงวันสู่ขวัญควาย จะมีการติดกระดาษสีแดงบนเชาควาย เพื่อแสดงความระลึกถึง

ควายนั่น

เทศกาลโม้อีดำหวาง

เดือน 6 ขึ้น 2 ค่ำ เป็นวันเกิดของเจ้าโม้อี ซึ่งเป็นวีรบุรุษของชาวจ้วง เขตลุ่มน้ำหลิวเจียง หลงเจียง ชาวจ้วงมีเรื่องเล่าขานกันว่า โม้อีเป็นลูกกำพร้า เกิดที่อำเภอหนานตาน สมัยเด็ก ๆ เลี้ยงวัวควายให้ชาวบ้าน โดนรังแกอยู่บ่อย ๆ เมื่อเขาโตขึ้นเขาจึงได้รู้ว่า พ่อของเขาเป็นผู้ที่กล้าต่อต้านฮ่องเต้ที่ให้ทหารมาลอบหนิงชาวจ้วงไปทำราชวัง พ่อของเขาถูกทหารตัดคอทิ้งลงในสระลึก เมื่อรู้เช่นนั้น โม้อีจึงกระโดดลงไปในสระเพื่อไปหาพ่อ

เมื่อเขาลงไปถึงก้นสระก็เห็นแสงสว่าง เห็นควายตัวหนึ่งซึ่งคือพ่อของเขา พ่อของเขาให้แก้วแก่โม้อี 1 พวง เขากินพวงแก้วนั้น ทำให้เขามีพลังกำลังมากขึ้นสามารถใช้ปลายร่มเจาะภูเขาที่พาดบังแม่น้ำ ทำให้แม่น้ำไหลไปได้ และยังยกภูเขาท่าทะเลได้ เขาใช้น้ำทะเลมาต้มเกลือให้กับชาวบ้าน เขาทำประโยชน์ให้กับชาวบ้านในหลายเรื่อง ฮ่องเต้ได้ยืมกิตติศัพท์ของเขาก็รู้สึกกลัวโม้อีมาก จึงให้คนมาฆ่าโม้อี โม้อีรู้ถึงคำสั่งของฮ่องเต้ เขาจึงต้องฝึกฝนตัวเองให้มีพลังกำลังมากขึ้นโดยใช้ดาบขนาดใหญ่หนัก 400 ชั่ง ใช้ธนูหนัก 320 ชั่ง ฝึกฝนอยู่ทุกวัน เมื่อฮ่องเต้ส่งทหารมาจึงได้ต่อสู้กัน ทหารมีจำนวนมากว่าเขาจึงใช้ผ้าโพกหัวพาดอกออกไปทำเป็นสะพานทอดขึ้นไปถึงยอดเขาอยู่ที่นั่น ฮ่องเต้ยอมให้เงินทองและให้ตำแหน่งแก่เขา เขาก็ไม่ยอมฮ่องเต้ ฮ่องเต้จึงเชิญให้เทวดามาซ่อนตัวอยู่กลางก้อนเมฆ ซ่อนกลตัดหัวโม้อีได้ แต่โม้อีก็ไม่ได้ล้มลงกลับใช้มือถือหัวของตัวเองบินขึ้นท้องฟ้าไป ส่งเสียงหัวเราะสามครา ทหารฮ่องเต้บางคนถึงกับเป็นลม บางคนต้องลนลานหนีไป ชาวจ้วงถือว่าโม้อีคือวีรบุรุษของพวกเขาที่เคารพมาก ทุกปีพอถึงเดือน 6 ขึ้น 2 ค่ำ จึงจัดพิธีบูชาโม้อี แต่ก็เป็พิธีขนาดเล็ก ๆ ทุก ๆ 6 ปี จึงจะจัดพิธีขนาดใหญ่ ในการจัดพิธีขนาดเล็กนั้นทุกบ้านจะฆ่าไก่ เป็ด จุดธูปเทียน บูชาโม้อี ขอให้โม้อีช่วยให้ชาวจ้วงมีความสุข ส่วนการจัดพิธีขนาดใหญ่นั้นจะจัดกันที่ศาลเจ้าโม้อี เครื่องเช่น ไหว้มีหมู 1 ตัว ควาย 1 ตัว ใช้เนื้อ กระจุก ตับและไส้มาทำอาหาร 12 อย่าง ซาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ และห้ามทำในเวลาเดียวกัน ต้องทำทีละอย่างๆ เมื่อทำอาหาร 12 อย่างครบแล้วจึงทำ

การเผากระดาษทำพิธี เช่น ไห้ว ทำพิธีเสร็จแล้วก็จัดแบ่งอาหารตามจำนวนครอบครัว
ในหมู่บ้าน

เทศกาลจงหยวนเจี

เป็นเทศกาลที่จัดในระหว่างเดือน 7 ขึ้น 14 ค่ำ ถึงแรม 1 ค่ำ ชาว
จ้วงเชื่อว่าเป็นระยะที่เทวดาผู้หญิงอาบน้ำ ในวันที่ชาวจ้วงจะเอาน้ำมาข้อมผ้า
ต้มยา ทำน้ำส้มจะทำได้ดีมาก ตอนเที่ยง ๆ ทุกบ้านจะไปตักน้ำที่แม่น้ำหรือบ่อน้ำมา
ใช้ บางท้องถิ่นเริ่มตระเตรียมตั้งแต่วันที่ 7 ค่ำ ซึ่งถือว่าเป็น "วันลูกสาว" ลูก
สาวที่แต่งงานแล้วจะกลับมาบ้านพ่อแม่ หลังวันที่ 7 ก็จะช่วยตระเตรียมข้าวของเพื่อ
ฉลองเทศกาลจงหยวนที่จะจัดขึ้น พอถึงวันเช่นไหว้ก็จะจัดโต๊ะบูชาเช่นไหว้บรรพบุรุษ
ซึ่งมีเครื่องเช่นคือ เนื้อหมู ไก่ 1 ตัว เป็ด 1 ตัว วันเส้น ขนม บะจ่าง ข้าวเหนียว
เช่นไหว้ จนถึงแรม 1 ค่ำ ใต้โต๊ะเช่นไหว้จะมีเสื้อกระดาษ กระดาษเงินทอง
ทุกครั้งที่ทำกรเช่นไหว้ก็จะเผาเล็กน้อย เผาแล้วจะใช้ใบตอง ในบัว หรือใบเฟือก
มาห่อหุ้มเข้าก่อนนั้นไว้ ถึงวันแรม 1 ค่ำสุดท้าย เผาหมดแล้ว จึงห่อหุ้มเข้ารวมกันเป็น
2 ห่อ ให้คนแก่ในบ้านใส่หมวกแล้วใช้ท่อนไม้ไผ่หอบห่อหุ้มเข้านี้ไปตั้งที่แม่น้ำ
บางครอบครัวยังมีการเผาเรือกระดาษ มีกระดาษ บ้านกระดาษเพื่อให้ผีบรรพบุรุษ
รุษนำไปใช้ในเมืองผี นอกตัวบ้านยังมีโต๊ะเครื่องเช่นเล็ก ๆ ตั้งไว้ มีเครื่องเช่น
ต่าง ๆ กระดาษเงิน เสื้อกระดาษ เครื่องเช่นที่โต๊ะนี้เมื่อเช่นเสร็จต้องกินให้
หมดจะไม่เหลือมาผัดเพื่อนำไปเช่นอีก เทศกาลนี้เป็นเทศกาลที่ทำให้ญาติมิตรไป
มาหากัน ลูกสาวได้กลับบ้านพ่อแม่เพื่อมาเช่นไหว้บรรพบุรุษ

(แปลจาก "จ้วงจู้เฟิงสู่อ้อ" ของเหลียง ถึงหว้าง, ปักกิ่ง : สถาบัน

ชนชาติส่วนกลาง, 1987.

จ้วงจู้ปายเคอฉือเตียน", ของคณะกรรมการชนชาติกวางสี,
หนานหนิง : สำนักพิมพ์ประชาชนกวางสี, 1993.)

ศาสนาและความเชื่อ

ศาสนาและความเชื่อของชาวจ้วงมีมาเป็นเวลายาวนานแล้ว โครงกระดูกของมนุษย์ในยุคหินใหม่ที่พบในถ้ำเจินผิง เขตก๊วยหลิน พบว่ามีฝุ่นสีแดงจับที่โครงกระดูกอยู่ สิ่งนี้พิสูจน์ให้เห็นว่าชาวจ้วงมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณมาตั้งแต่ยุคนั้นแล้ว ในบางท้องถิ่นยังได้พบรูปสลักผีบรรพบุรุษทำด้วยเครื่องปั้น หรือทำด้วยดิน ซึ่งทำขึ้นเพื่อการบูชาเช่นไหว้ จากการนับถือธรรมชาติ คือนับถือพืชสัตว์ การนับถือทอเท็ม การนับถือบรรพบุรุษ และการนับถือเทพยดาต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นระบบความเชื่อของชาวจ้วง

ในหนังสือเรื่อง "แม่ลิวเจีย" และ "ปู่โล่โถ" ได้เล่าถึงระดับของเทวดาต่าง ๆ ซึ่งหนังสือนี้เป็นบันทึกดั้งเดิมของบรรพบุรุษชาวจ้วง ปัจจุบันนี้ชาวจ้วงยังเคารพบูชา เจ้าฟ้าร้อง เจ้าไม้ เจ้ากบ เทวดาดอกไม้ และ ผีบรรพบุรุษ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าชาวจ้วงเคารพบูชาเจ้าหลาย ๆ เจ้า ชาวจ้วงเป็นลูกหลานของชนเผ่าเยว่โบราณ ซึ่งมีประเพณีนับถือผี ชาวจ้วงยังมีการใช้ไก่มาเสี่ยงทายและมีพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับผีและเทพยดาซึ่งมักจะประกอบพิธีโดยพ่อมด ต่อมาเมื่อได้รับอิทธิพลของลัทธิเต๋าของชนชาติอื่นแล้ว เนื้อหาสาระของลัทธิเต๋าก็ได้กลมกลืนไปกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวจ้วง จึงได้เกิด "หมอผี" ขึ้นมา กลุ่มหมอผีจะมีกฎระเบียบ มีองค์กรที่ค่อนข้างชัดเจน แต่ก็ยังไม่เท่ากับผู้ที่นับถือลัทธิเต๋าที่ต้องรักษาศีลอย่างเคร่งครัด หน้าที่ของหมอผีก็คือการไล่ผี บูชาเทวดา สะเดาะเคราะห์ และยารวยพร โดยมีคัมภีร์ของหมอผีซึ่งเขียนด้วยอักษรจ้วงโบราณ

พุทธศาสนาได้มีการเผยแพร่ขึ้นในเขตชาวจ้วงเมื่อสมัยราชวงศ์ตองจิ้น คือประมาณ ค.ศ. 300 และได้เจริญขึ้นในสมัยราชวงศ์ถัง พระที่อยู่ในเขตจ้วงเรียกรว่า "ฮวาเซิง" (พระลาย) คือครั้งหนึ่งเป็นพระครั้งหนึ่งเป็นคนธรรมดา ศาสนานิกายโปรแตสแตนท์และโรมันคาทอลิกได้มีการเผยแพร่ขึ้นเมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่มีอิทธิพลต่อการนับถือของชาวจ้วงไม่มาก

เทพและผีของชาวจ้วง

ปู่โล่โถ เป็นเทพบรรพบุรุษ เพศชาย เมื่อพ่อมดหมอผีจะสวดมนต์หรือประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็ตามจะต้องเชิญปู่โล่โถเข้าทรงก่อน แล้วจึงจะเชิญผีอื่น ๆ ได้ ปู่โล่โถ เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก สร้างพระอาทิตย์ ดาวเดือน สอนให้คนหาปลา ล่าสัตว์ ก่อไฟ ปลูกพืช สร้างสรรพสัตว์ และตั้งระเบียบของสรรพสิ่งต่าง ๆ

เทพฟ้าร้อง เป็นเทพสำคัญที่หมอผีนับถือเป็นผู้ส่งภพมายังโลกมนุษย์ พอกบส่งเสียงร้อง เทพฟ้าร้องก็จะรู้ว่ามนุษย์ต้องการฝน จึงทำให้มีฝนปลูกข้าวได้ ผลดี ชาวบ้านตอบแทนบุญคุณของเทพฟ้าร้องโดยสร้างศาลเจ้าไว้เช่นไหว้บูชา

ซานเจ็ง คือเทพแห่งแพทย์ของชาวจ้วง ในหนังสือเรื่อง กูจินถูซู่จีเจ็ง (ประมวลหนังสือโบราณกับปัจจุบัน) กล่าวว่าซานเจ็งแซ่ฉู่ แต่ที่กู่ยี่เขียนบอกว่าเป็นแซ่เจ็ง เรื่องเล่าพื้นเมืองของอำเภอตูอานบอกว่า เป็นชาวตูอาน โดยมีเรื่องเล่าว่า ซานเจ็งได้พบกับเทวดาบนภูเขา เทวดาได้มอบเสื้อที่ไม่มีรอยเย็บแก่เขา เสื้อนี้ใช้รักษาโรคต่าง ๆ ได้ หยั่งรู้อดีตและความเป็นไปต่าง ๆ ได้ เจ้าหน้าที่ได้กล่าวหาซานเจ็งว่าหลอกลวงประชาชน จึงได้จับเขาใส่ในระฆังใบใหญ่นำไปเผาถึง 3 วัน 3 คืน พอเปิดออกก็ไม่เห็นซานเจ็งเสียแล้ว คึนนั้นชาวบ้านพบเขาอยู่ที่บ้านของเขาเอง ชาวบ้านนับถือซานเจ็งมาก จึงได้ปลูกศาลเจ้าขึ้น เชื่อว่าจะช่วยไล่ผี ช่วยรักษาโรคภัยให้ชาวบ้านได้ ในเขตของชาวจ้วงหลายท้องที่จะพบศาลเจ้าซานเจ็ง

ปู่ตงทาน เป็นเทพเจ้าแห่งไฟที่หมอผีนับถือ

เท่อดาง เป็นเทพที่ทำให้มีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ทำให้มีสุริยคราส และ จันทรคราส

ผีแมงกว่าง เป็นเทพที่เป็นแมลงชนิดหนึ่ง เมื่อยังไม่มีจักรวาลนั้นเขา อยู่ในก้อนดินกลม ๆ ตอนหลังมีตัวต่อมากัดกินก้อนดินนั้น ทำให้แตกออกเป็น 3 ชั้น ชั้นข้างบนกลายเป็นแผ่นฟ้า ชั้นล่างตกลงมาเป็นพื้นดิน ชั้นกลางกลายเป็นผืนน้ำ เทวนี่สั่งให้เขามาทำงานบนโลกมนุษย์ เขาทำงานขยันมาก เขาทำให้พื้นดินเรียบ เทวนี่ยังให้เขาเป็นผู้สื่อสารถึงมนุษย์ด้วย ต่อมามีมนุษย์เพิ่มมากขึ้น กินข้าว ถ้าย อุดจากระทำให้โลกสกปรก ปู้โล้โถโกรธมากจึงทำให้เขามาบอกแก่มนุษย์ว่า แก่แล้ว ให้เปลี่ยนหนัง งูแก่แล้วให้ตาย ทุกวันกินอาหารมือเดียว แต่แมลงนี้มาสื่อสารผิดไป บอกแก่มนุษย์ว่า งูแก่แล้วเปลี่ยนหนัง คนแก่แล้วตาย และกินได้ 3 มือ ต่อมามนุษย์ มีมากขึ้น คนแก่แล้วตาย ตายแล้วไม่มีคนฝัง คนกินข้าวมากก็ถ่ายมาก ทำให้ โลกสกปรก ปู้โล้โถจึงได้รู้ว่าเขาสื่อสารผิด จึงลงโทษให้เขาเป็นผู้กำจัดมูลของคน สัตว์ เขาจึงได้เป็นแมลงที่อาศัยอยู่ในมูลของคน สัตว์

ผีเจ้าที่นาและผีบรรพบุรุษ ชาวจ้วงตั้งศาลเจ้าอยู่ที่หัวหมู่บ้านเช่นไหว้บู ชาวมกกันทั้ง 2 ผี

ฮวาโผเสิน คือเทพที่ให้กำเนิดลูกแก่ผู้หญิง ผู้หญิงจ้วงที่มีลูกคนแรก แล้วที่หัวเตียงจะปิดกระดาษที่เขียนว่า ฮวาโผเสินไว้บูชา

เชอหวาง (ศาลเจ้า) เป็นผีที่รักษาหมู่บ้าน สัตว์เลี้ยงและคน และยัง เป็นผีที่นำทรัพย์สินมาให้หมู่บ้าน

เจ้าหวาง (ผีเตาไฟ) เป็นผีที่ควบคุมเรื่องการครัว

ผีคางคก เป็นสัตว์ที่หัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้ส่งมาโลกมนุษย์ เพื่อทำให้มี ฝนตก พ่อมดนับถือผีคางคก (ชาวจ้วงธรรมดาไม่นับถือผีกบ)

ผีกบ เป็นความเชื่อของชาวจ้วงในลุ่มน้ำหงส์เหอ กบเป็นลูกเจ้าฟ้า ร้อง เมื่อกบร้อง เทพฟ้าร้องก็จะร้องทำให้มีฝนตกมายังโลกมนุษย์

ปัจจุบันหมู่บ้านจ้วงหลายท้องถิ่นมีสถานที่ตั้งเสาหิน ปลายเสาหินทำเป็นรูปเต่า เสาหินตั้งอยู่ใจกลางหมู่บ้าน มีการจัดโต๊ะบูชา ชาวบ้านเรียกว่าศาลเจ้า ทุกปีเดือน 2 วันที่ 2 จะเป็นวันบูชาศาลเจ้า ชาวบ้านเรียไรเงินและสัตว์เลี้ยง เพื่อมาทำอาหารเช่นไหว้ศาลเจ้า อธิษฐานให้ชาวบ้านทำนาได้ผลดี คนและสัตว์เลี้ยงสงบสุข

ความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งมีชีวิต

ชาวจ้วงเชื่อว่า สรรพสิ่งทั้งหลายมีชีวิต ในความคิดของพวกเขา นั้นภูเขา หิน ต้นไม้ ต้นหญ้า ต่างก็มีวิญญาณทั้งนั้น เชื่อว่าดวงจันทร์คือเทพ เมื่อฟ้าร้องก็ว่าเทพฟ้าร้องกำลังตีกลอง มีลมพัดแรงก็เชื่อว่าเทพแห่งลมกำลังใช้อำนาจ เมื่อมีฝนตกก็เชื่อว่าเทพแห่งฝนเป็นผู้ทำน้ำฝน ดวงดาวบนท้องฟ้าก็เป็นเทพ ซึ่งยังแบ่งเป็นเพศหญิง เพศชายได้อีก ถ้าเห็นดาวตก คนนั้นก็บอกว่าดาวผู้หญิงไปแต่งงานแล้ว ในเทพนิยายเรื่อง "ดาว 3 ดวง" พระอาทิตย์ พระจันทร์ และดาว เป็นครอบครัวเดียวกัน พระอาทิตย์เป็นพ่อ พระจันทร์เป็นแม่ ดาวเป็นลูก ด้วยเหตุที่พ่อเป็นคนเคร่งครัดในครอบครัวเกินไป แม่กับลูกจึงหนีไป จวบจนตะวันตกดิน พระจันทร์กับดวงดาวจึงออกมาบนท้องฟ้าได้

ชาวจ้วงที่อำเภอเทียนเอ้อ ถ้าเห็นสุริยคราส ก็บอกว่าคนไปทาลบหลู่ผี กบ กบโกรธมนุษย์จึงกินพระอาทิตย์ ต้องฆ่าไก่เช่นไหว้ และตีกลอง ยิงปืน ถึงจะได้เห็นพระอาทิตย์อีก ถ้ามีลมฝนใหญ่มา ชาวจ้วงเชื่อว่าพญานาคพลิกตัว จะต้องตีกลอง ตีฆ้อง เอากระดูกหมูที่เก็บไว้ตั้งแต่วันขึ้นปีใหม่มาเผา ทำให้ลมฝนหยุด เขตเทียนเอ้อ เป็นเขตที่สูง อากาศหนาว ในฤดูหนาวจะมีลูกเห็บ ชาวบ้านเชื่อว่ายักษ์ในถ้ำทูปก้อนหินแตกละเอียดแล้วพ่นขึ้นไปบนท้องฟ้าตกลงมาเป็นลูกเห็บ ต้องตีฆ้องตีกลองไล่ยักษ์ตนนั้น

ผีที่อยู่บนพื้นโลกมีมากมาย ดอกไม้ ต้นไม้ ต้นหญ้า ต่างก็มีวิญญาณ โดยเฉพาะต้นไม้ ต้นหญ้า หวายที่มีลักษณะแปลก ไม่ปกติ เชื่อว่าเป็นผี ต้นไม้บางชนิดยังได้รับความเคารพว่าเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ห้ามตัด ถึงเทศกาลต่าง ๆ ยังต้องไปทำ

พิธีบูชาต้นไม้เหล่านั้น มีหญ้าหลายชนิดที่ชาวจ้วงถือว่าเป็นผี เชื่อว่าการแต่งงานในเมืองผีก็ใช้หญ้ามาทำเป็นรูปคน ชาวจ้วงที่หมาขานนั้นถ้าจะเดินทางตอนกลางคืนจะต้องเอาหญ้าต้นหนึ่งมาเสียบไว้ที่เข็มขัด เชื่อว่า ผีในหญ้าเก่งกว่าผีอื่น ๆ จะช่วยให้เดินทางได้โดยปลอดภัย

ชาวจ้วงถือว่าภูเขามีสัญญาและภูเขาคือที่อยู่อาศัยของผีตายโหง ฉะนั้นจึงเกรงกลัวภูเขามาก ภูเขาคือที่ศักดิ์สิทธิ์จะห้ามตัดต้นไม้ ห้ามบุกร้างถางพง ขุดดิน ห้ามทำเป็นสุสาน โดยเฉพาะภูเขาคืออยู่หลังหมู่บ้านซึ่งเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของผีรักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน จึงห้ามตัดต้นไม้ในสถานที่นี้เด็ดขาด ผู้ละเมิดจะถูกลงโทษ ฉะนั้นหมู่บ้านชาวจ้วงจึงมีป่าไม้ มีต้นไม้ใหญ่เหมือนดงดิบอยู่ และยังถือว่าสัตว์ต่าง ๆ ก็มีวิญญาณ เชื่อว่ากบเป็นลูกของเทพฟ้าร้อง เป็นผู้ที่มาয়โลกมนุษย์เพื่อดูแลชาวจ้วง ชาวจ้วงบางที่ยังบูชาผี จะวาดรูปผีไว้ในศาลเจ้าเพื่อบูชา วิญญาณก็มีวิญญาณ ดังที่มีเทศกาล "สู้ขวัญควาย" แม้แต่ข้าว พืชผักในทุ่งนาก็มีวิญญาณมีผี ทุกปีเมื่อถึงเดือน 8 วันที่ 4 จะต้องไปทำพิธีเช่นไหว้ที่นา

ชาวจ้วงเชื่อว่าเราอยู่ท่ามกลางสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่มีวิญญาณ มีผีต่าง ๆ ขึ้น ภูเขาคาหิน ลงนาคานา ลงแม่น้ำหยาปลา หรือพักผ่อนในบ้าน ไม่ว่าจะทำอะไรใด ๆ จำต้องมีความระมัดระวังมิให้ไปลบหลู่ล่วงเกินผีหรือเทพต่าง ๆ เพราะจะทำให้ตนเองและคนในครอบครัวเกิดเคราะห์ร้าย

ความเชื่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์ และความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษ

ชาวจ้วงก็เหมือนกับชนชาติอื่น ๆ ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์ (โทเท็ม) ความเชื่อนี้พัฒนามาจากความเชื่อพื้นฐานที่ว่าทุกสิ่งมีชีวิตด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งต่าง ๆ มีผี แต่ว่าในบรรดาผีเหล่านี้จะมีผีประเภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับชีวิตของผู้คน ผีชนิดนี้มีสถานภาพพิเศษในความคิด ในจิตใจของผู้คน มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดกับชนเผ่าของตน จะช่วยปกป้องคุ้มครองชนเผ่าของตนให้อยู่ดีมีความอุดมสมบูรณ์ ความเชื่อแบบนี้ก็คือความเชื่อในสัญลักษณ์ ผู้คนจะเกรงกลัวผีชนิดนี้ ห้ามทำลาย ห้ามฆ่า ห้ามลบหลู่ และยังต้องทำพิธีเช่นไหว้ ชนเผ่าถือว่าตนเองเป็น

ลูกหลานของผีประเภทนี้ เป็นความภาคภูมิใจอย่างหนึ่ง และเอารูปสัญลักษณ์มา สักบนหน้าผาก ข้อมือหรือหน้าอก รวมทั้งเสื้อผ้าก็มีลวดลายสัญลักษณ์ นอกจากนี้ยังนำ มาทำสัญลักษณ์ของวงศ์ตระกูล เช่น นามสกุลของชาวจ้วง มีหลายนามสกุลที่นำมา จากสัญลักษณ์ หลังสมัยถึงจึงใช้อักษรอื่นที่มีเสียงคล้ายคลึงภาษาจ้วงมาใช้แทน เช่น แซ่โม้ คือวงศ์ตระกูล "วู้" แซ่ฉิ่ง คือวงศ์ตระกูล "ป่าไม้" แซ่เหลียง คือวงศ์ ตระกูล "ข้าว" แซ่พาน เป็นวงศ์ตระกูล "ล่าสัตว์" แซ่โหว เป็นวงศ์ตระกูล "กบ" และอื่น ๆ

โทเท็มที่ชาวจ้วงเคารพนับถือมีหลายอย่าง คือ ตะวัน เดือน ดาว เมฆ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า หมอก ฝน จรเข้ งู ไก่ป่า นก หมา กบ วัว แรด หมู เสือ กวาง ลิง ป่าไม้ ต้นไทร ไม้ไผ่ ต้นจิว ต้นไม้ที่รูปร่างแปลก ภูเขา และหินรูปทรงแปลก ๆ บ่อน้ำ ล่าธาร แม่น้ำ ในบรรดาโทเท็มทั้งหลายนี้ โทเท็มที่สำคัญ ๆ คือ

ฟ้าร้อง : ในเขตชาวจ้วงเป็นเขตที่มีฟ้าร้อง มีฝนตก ชาวจ้วงจึงถือว่า เทพฟ้าร้องเป็นโทเท็มของพวกเขา ยกย่องว่าเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องราวบนท้องฟ้า เหมือนอย่างที่เขาขึ้นนับถือ ยวี่หวางต้าตี้ ภาพของเทพฟ้าร้องที่จินตนาการขึ้นคือมีใบ หน้าสีเขี้ยวอมน้ำเงิน มีตาที่ส่งฟ้าแลบได้ มีปากแบบปากนก มีปีก 2 ข้าง เท้าเป็น เท้านก แต่รูปร่างเป็นมนุษย์ เป็นเทพที่มีอำนาจมาก เชื่อว่าพระจันทร์เป็นกลองของ เทพฟ้าร้อง มือขวาถือขวาน มือซ้ายถือสิ่ว เป็นผู้กำหนดความดีความชั่วของโลกมนุษย์

กบ : สมัยก่อนโทเท็มกบเป็นของชนเผ่าโหวเยว่ โหวเป็นคำที่ชาวอื่น ออกเสียงคล้ายกับคำว่ากบในภาษาจ้วง ฉะนั้นชนเผ่าโหวก็คือชนเผ่ากบ สมัย ชุนชิวจ้านกว้อ ชนเผ่าโหวได้ครอบครองเขตแดนหลังซี (ตะวันตกของหนานหลิ่ง) โทเท็มของชนเผ่าโหว ก็ได้ยกระดับเป็นผีที่คุ้มครองชนเผ่า ภาพเขียนสีที่ฮัวชาน ซึ่ง ทำขึ้นในสมัยนี้มีภาพคนที่ทำท่าทางแบบกบอย่างเห็นได้ชัด จนถึงปัจจุบันชาวจ้วงก็ยัง นับถือกบ ถือว่ากบเป็นลูกหลานของเทพฟ้าร้อง เป็นผู้ที่เทพฟ้าร้องส่งมายังโลกมนุษย์ ฉะนั้นกลองสำริดที่บรรพบุรุษจ้วงหล่อหลอมขึ้นนั้นจะปรากฏรูปกบ นอกจากนี้ที่อำเภอตงหลาน และเฟิ่งชานยังมีเทศกาลบูชากบ และหลาย ๆ ที่ห้ามฆ่ากบ

จรเข้ : บรรพบุรุษของชนเผ่าจ้วงคือชนเผ่าเยว่ นับถือจรเข้ หนังสือ
โบราณหลายชิ้นบันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น เรื่องหว่ายหนานจื่อในสมัยราชวงศ์ฮั่น
ตะวันตก บันทึกว่า "ภาคใต้ภูเขาจิวหนิงชนเผ่าที่ส่วนใหญ่จะใช้ชีวิตอยู่กับน้ำมากกว่า
อยู่บนดิน ชนเผ่าที่นี้ตัดผมสั้น สักผิวหนัง ทำให้ตนเหมือนจรเข้" นี่คือนิทาน
ของชนเผ่าเยว่ซึ่งมีการประมงเป็นกิจกรรมหลัก ชาวจ้วงเชื่อว่าจรเข้เป็นหนึ่งใน
สามเทพ คือ เทพฟ้าร้อง เทพปู่โล้โถ และเทพจรเข้

งู : ชาวจ้วงมีนิทานเล่ากันว่าสมัยก่อนมีแม่หม้ายแก่ ๆ คนหนึ่ง เลี้ยงงู
ตัวหนึ่งหางสั้น ๆ หลังจากแม่หม้ายคนนั้นตายแล้ว งูตัวนี้ก็ทำให้มีลมมาพัดเอาศพของ
แม่หม้ายไปฝังในถ้ำ งูตัวนี้จะมาไหว้หลุมศพของแม่หม้ายนี้ทุกปีในเดือนสามวันที่สาม
เมื่องูตัวนี้มาจะเกิดลมแรง ฝนตกหนัก ชาวจ้วงมีตลาดเพลงในเดือนสามวันที่สาม
เพื่อต้อนรับงู ซึ่งก็คือโทเท็มงูนั่นเอง

หมา : หมาเป็นเพื่อนสนิทและเป็นผู้ช่วยของคน ภาพเขียนสีชี้ว่าชาว
มีรูปภาพหมาจำนวนมากไม่น้อย ซึ่งเชื่อว่าเป็นโทเท็มของบรรพบุรุษในอดีต ชาวจ้วงมี
นิทานเรื่องหนึ่งว่า หมาเคยช่วยบรรพบุรุษชาวจ้วงโดยรับไปบนสวรรค์ขโมยเมล็ด
พันธุ์ข้าวของเทวดาลงมา ดังนั้นรวงข้าวจึงเหมือนหางหมา เมื่อก่อนชาวจ้วงที่
หนานตานเมื่อเอาข้าวใหม่มาหุงข้าวนั้น ซามที่หนึ่งต้องให้หมากินก่อน สมัยก่อนถ้า
ลูกเกิดมาพ่อตัวเองขึ้นมาก็เอาหมาจำนวนสิบตัวให้แม่เป็นการขออภัย

วัวควาย : ชาวจ้วงถือว่าวัวควายเป็นสัตว์บนสวรรค์ เทพส่งลงมายัง
เมืองมนุษย์เพื่อมาหว่านพันธุ์หญ้า แต่เป็นเพราะหว่านมากเกินไป เกิดหญ้ามากไป
หมด วัวควายจึงถูกลงโทษให้อยู่เมืองมนุษย์ช่วยกินหญ้า ชาวจ้วงบางที่ห้ามกิน
เนื้อควาย บางที่มีพิธีทำขวัญควายด้วย

เมื่อระบบถือพ่อเป็นใหญ่เพิ่มขึ้น ก็ได้เกิดความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ
ในตอนแรกความเชื่อเกี่ยวกับโทเท็มกับความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษจะรวม ๆ กัน ขึ้น

ฐานของการนับถือผีบรรพบุรุษก็คือความเชื่อในวิญญาณ ภาพเขียนสีฮัวซานมีภาพแบบทึบเงาซึ่งเป็นเรื่องพิสดารได้ว่าบรรพบุรุษของชาวจ้วงมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณแล้ว ชาวจ้วงปัจจุบันจึงมีประเพณีสู้ขวัญ ถ้ามีใครเดินทางไกลกลับมาบ้านเมื่ออยู่ห่างจากบ้านประมาณ 15 กิโลเมตร คนในบ้านจะเชิญพ่อมดนำตระกร้าไปรับคนนั้น ให้นำคนที่เดินทางมานั้นถอดเสื้อขึ้นนอกใส่ในตระกร้า พ่อมดจะสวดคาถาและนำผู้นั้นกลับบ้าน เมื่อมีคนตาย ชาวจ้วงจะทำพิธีกรรมให้เพื่อส่งวิญญาณ เหล่านี้คือความเชื่อในขวัญและวิญญาณ บ้านของชาวจ้วงตรงกลางจะเป็นห้องโถง มีโต๊ะบูชาบรรพบุรุษถึงวันสำคัญ วันเทศกาล ต้องจุดธูปเทียนบูชาเช่นไหว้บรรพบุรุษ ถ้าบ้านไหนมีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้น ก็จะไปหาแม่มดมาเข้าทรงผีบรรพบุรุษ เมื่อเข้าทรงแล้วก็ถามเรื่องต่าง ๆ จากแม่มดนั้นได้ บ้านของชาวจ้วงที่ต่าซันมีการเจาะรู เพื่อเป็นช่องทางเข้าออกของผีบรรพบุรุษ ห้ามผู้หญิงยืนอยู่ที่นั่น ถึงวันเซ่งเม็ง ชาวจ้วงต้องไปไหว้สุสานบรรพบุรุษ

พ่อมดแม่มด

ความเป็นมาของพ่อมดแม่มดของชาวจ้วงมีมาเป็นเวลานานมาแล้วด้วยเหตุที่ชาวจ้วงเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาติ จึงต้องมีวิชาไสยศาสตร์ที่สามารถนำอำนาจเหนือธรรมชาตินี้มาใช้ตามความต้องการ ในหนังสือเรื่อง บันทึกประเพณีชนเผ่าเยว่ เขียนในสมัยราชวงศ์ถัง มีตอนหนึ่งกล่าวว่า "เมื่อคนเจ็บป่วยไม่กินยาทุกวันทำพิธีอธิษฐาน เชิญพ่อมดมาตีฆ้องตีระฆัง ร้องรำทำเพลง เขียนคาถา สาดเหล้า ทำอยู่หลายวัน เมื่อเสร็จพิธีก็ใช้กิ่งต้นหลิวมาเสียบที่ประตู ห้ามคนอื่นมาเยี่ยม" จากบันทึกนี้แสดงว่าชนชาติจ้วงมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์แล้ว ชาวจ้วงเรียกแม่มดว่า "หย่ากิม" แม่มดจะบอกกับผู้คนว่า ตนเองเป็นคนกลาง สามารถติดต่อกับเมืองผีเมืองมนุษย์ได้ สามารถถามเรื่องต่าง ๆ จากผี และการร้องรำทำเพลงก็สามารถเป็นการไล่ผีได้ รักษาโรคได้ ในการเข้าทรงผี แม่มดจะฟุบตัวอยู่บนโต๊ะสองมือกุมหน้าผาก สองไหล่ยื่นอยู่ตลอดเวลา ทำท่าทางผีเข้าทรงแล้ว ร้องเพลงและตอบเรื่องต่าง ๆ ที่คนต้องการจะถามได้ เมื่อถามหมดแล้วก็ใช้นิ้วเคาะโต๊ะทำ

เหมือนเสียงม้าวิ่ง แสดงว่าผีได้ขี่ม้ากลับไปแล้ว ไม่ได้อยู่ในตัวของแม่มดแล้ว ก่อนที่จะเป็นแม่มดได้ ผู้นั้นมักจะเป็นโรคเจ็บป่วยอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อหายเจ็บป่วยแล้วก็อ้างว่ามีผีมาเข้าทรง กินอาหารที่ไม่มีเนื้อ เก็บตัวอยู่ในบ้าน 100 กว่าวัน ก็กลายเป็นแม่มดแล้ว พ่อมดไม่เหมือนแม่มด พ่อมดจะใช้สิ่งของมาเลี้ยงทาย เช่น ใช้หญ้า ไข่ ไข่ กระจุกไข่ กระจุกวัวควาย เปลือกหอย ใบไม้ไผ่ ครูของพ่อมดคือ "ชานหยวน" เป็นชายหนุ่มสามคนที่มีแม่คนเดียว แต่ต่างพ่อกัน หลังจากที่แม่ตายแล้ว พี่น้อง 3 คนได้ไปขอให้พระเป็นอาจารย์ ได้คัมภีร์รักษาโรค พี่น้อง 3 คนนี้เป็นผู้สร้างลัทธิพ่อมด

พ่อมดมักทำพิธีกันเป็นกลุ่ม ถ้าพ่อมดไม่มีอะไรทำก็เป็นคนธรรมดา มีเมียมีลูก ใช้ชีวิตเหมือนคนปกติธรรมดา แต่ทุก ๆ เดือนจะต้องมีหลาย ๆ วันที่กินอาหารที่ไม่มีเนื้อ คัมภีร์ของพ่อมดใช้ภาษาจ้วงโบราณเนื้อหาจะเกี่ยวกับ "ปู่โง" (ปู่ไล่ไกล) และ "โม่อีต้าหวาง" (เจ้าโม่อี)

เมื่อพ่อมดรับลูกศิษย์นั้นก็จะมีพิธีรับลูกศิษย์ คนที่ต้องการเป็นลูกศิษย์พ่อมดต้องมาห่มเลี้ยงผู้คน ให้พ่อมดและลูกศิษย์อื่น ๆ มาสวดคัมภีร์ 1-2 วัน ผู้ที่ต้องการเป็นศิษย์นั้นจะถูกห้ามไม่ให้หลับนอนกับภรรยาเป็นเวลา 1 เดือน จะต้องอยู่เพียงนอนอยู่ข้าง ๆ หิ้งฉับรพบุรุษ พ่อมดจะให้ศิษย์คนใหม่นั่งบนเสื่อ ใช้เสื่อมาพันรอบตัว เอาผ้าคลุมหัว พ่อมดสวดมนต์กล่าวบอก ชานหยวน ใช้น้ำใส่ ๆ เขียนคาถา สาดน้ำไล่สิ่งอัปมงคลออกไป ลูกศิษย์คนใหม่ต้องหลับตาฟังการสวดของพ่อมดตลอดเวลา เมื่อสวดเสร็จก็เปิดผ้าคลุมออก พ่อมดก็นำลูกศิษย์คนนี้ทำพิธีต่อตามกำหนดไว้ในคัมภีร์ของพ่อมด

กิจกรรมของพ่อมดคือการพ้อนรำทำพิธีเพื่อบูชาบรรพบุรุษหรือเทพเจ้า ในบางถิ่นจะจัดการพ้อนรำทำพิธีพ่อมดปีหนึ่งจัดครั้งหนึ่ง เมื่อก่อนทำพิธีบูชาผู้ให้กำเนิดลัทธิพ่อมด ตอนหลังทำเพื่อบูชาผีและเทพเจ้าต่าง ๆ ซึ่งปกติจะมีถึง 36 องค์ หมอผีมีหน้ากาก 1 อันสวมใส่เมื่อพ้อนรำร้องเพลง ซึ่งการพ้อนรำมีรูปแบบตายตัว กิจกรรมสำคัญอีกประการหนึ่งคือการเลี้ยงทาย ช่วยชาวบ้านถามถึงเรื่องราวต่าง ๆ อีกกิจกรรมหนึ่งคือการประกอบพิธีคนตาย พ่อมดจะเป็นผู้อ่านคัมภีร์ บางแห่งพ่อมดยังใส่หน้ากากและใช้คำหยาบ ๆ มาร้อง ถือว่าเป็นคำพูดของผี ดี

ห้อง กลอง ระฆัง กิจกรรมที่พอมดทำบ่อยที่สุด คือการ "ส่งผี" ถ้าบ้านใดมีคนเจ็บ ใช้ได้ป่วยเชื่อว่าผีเป็นผู้ทำ ก็จะใช้พอมดมาทำพิธี ฆ่าไก่ จุดธูปเทียน วางเงินกระดาษ พอมดเอากะบอกไม้ไผ่มาผ่าเป็น 2 ซีก บริกรรมคาถาแล้วขว้างกระบอกไม้ไผ่ลงบนพื้น ถ้าซีกหนึ่งคว่ำ อีกซีกหนึ่งหงาย แสดงว่าผียังไม่ยอมออกไป จึงต้องสวดบริกรรมคาถาต่อไป แล้วขว้างกระบอกไม้ไผ่อีก ถ้าคว่ำหรือหงายทั้ง 2 ซีก แสดงว่าผีได้ออกไปแล้ว

พิธีกรรมของพอมดหมอผี

พิธีอันหลงเป็นพิธีที่ทำขึ้นเพื่อขอพรให้ทั้งหมู่บ้านมีความสงบสุข ถ้าหมู่บ้านใดมีเรื่องร้ายเกิดขึ้นแล้วก็จะเลือกผู้เฒ่าในหมู่บ้านที่มีอาวุโสสูงมาเป็นผู้นำในการประกอบพิธีอันหลง ทุกบ้านเรือนจะเรียกร่วมเงินกันเพื่อเชิญหมอผี 7-9 คน มาทำพิธีดังกล่าว วันแรกของงานจะเป็นการเตรียมสถานที่ที่จะทำพิธี วันที่ 2 ทุกคนจะเอาเสื้อผ้าใหม่ ๆ หรือเสื้อผ้าที่ซักสะอาดแล้วใส่ไว้ในกระบุง เสื้อนี้เรียกว่า "เสื้อขวัญ" แล้วปิดด้วยbungกี ข้างบนวางตะเกียงน้ำมันและมังกรที่ทำด้วยผ้า เกล็ดมังกรทำด้วยเหรียญเงิน นำกระบุงเสื้อขวัญไปวางที่สถานที่สถานที่ทำพิธีโดยวางเรียงเป็น 2 แถว เว้นช่องกลางไว้ เพื่อให้หมอผีประกอบพิธีตรงช่องกลาง ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วแต่ยังไม่มีลูกเมื่อถึงตอนกลางคืนจะเอาตะเกียงดังกล่าวมาที่บ้านเพื่อขออธิษฐานให้วันหลังมีลูกได้ หลังประกอบพิธีเสร็จแล้วจะปิดหมู่บ้านอยู่หลายวันที่หัวหมู่บ้านมีป้ายบอกห้ามเข้า ถ้ามีผู้ใดละเมิดเข้ามาจะต้องเชิญหมอผีมาทำพิธีล้างหมู่บ้าน

พิธีล้างหมู่บ้านจะประกอบขึ้นเมื่อมีคนเข้าหมู่บ้านที่ยังอยู่ในระหว่างการห้ามเข้า หรือ ลูกสาวที่แต่งงานออกเรือนไปเกิดคลอดลูกที่บ้านพ่อแม่ หรือมีการกระทำใด ๆ ที่เป็นการลบหลู่ศาลเจ้า ถือว่าจะมีสิ่งที่ไม่ดีมาสู่หมู่บ้าน ต้องปรับเงินมาซื้อหมู ไก่ ปลา มาทำเครื่องเซ่นเชิญหมอผีพอมดมาทำพิธีไล่สิ่งที่ไม่เป็นมงคลนั้นออกไป หลังพิธีล้างบ้านแล้วจะมีการปิดหมู่บ้านห้ามผู้ใดเข้า

พิธีบูชาผีเจ้าที่ : หนึ่งปีจัดครั้งหนึ่งเป็นขนาดเล็ก สามปีจัดครั้งหนึ่งเป็นขนาดใหญ่ ปกติจะจัดอยู่ในเดือน 1 วันที่ 2 หรือเดือน 2 วันที่ 2 พ่อมดหมอผีจะประกอบพิธีที่ศาลเจ้า ทุกบ้านออกเงินกันซื้อธูปเทียน เครื่องเช่นไหว้ต่าง ๆ หมอผีสวดมนต์ทำพิธีต่าง ๆ ชาวบ้านนำเครื่องเช่นมาวางที่โต๊ะหน้าศาลเจ้าเรียงเป็น 2 แถว เมื่อหมอผีทำพิธีที่ศาลเจ้าเสร็จแล้วก็จะควงดาบสวดมนต์ไปตามบ้านเรือนทุกหลังเพื่อขับไล่ผี ทุกบ้านจะส่งเครื่องเช่นให้พ่อมดหมอผีด้วย

ขั้นภูเขาดาบ ผ่านทะเลไฟ : สมัยก่อนเมื่อมีคนตายไม่ปกติซึ่งรวมทั้งฟ้าผ่าตาย ตกภูเขาดาบ ตกบ่อน้ำ ตกน้ำตาย แขนงคอตาย ชาวจ้างเชื่อว่าผีเหล่านี้จะอยู่กับผีบรรพบุรุษไม่ได้ จำเป็นต้องทำพิธีเพื่อช่วยผีเหล่านี้ และเพื่อป้องกันผีเหล่านี้กลับมาก่อเรื่องร้ายได้ ลูกหลานของผีประเภทนี้ต้องป็นภูเขาดาบ ผ่านทะเลไฟเพื่อรับโทษแทน การผ่านทะเลไฟ คือการลุยไฟ เมื่อหมอผีสวดคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์แล้วก็จะนำลูกชายของผู้ตายเดินลุยไฟ ซึ่งมีถ่านไฟกองอยู่ พิธีนี้จัดที่ทุ่งนา ส่วนการป็นภูเขาดาบคือการป็นเสาไม้ ซึ่งมีมัดปึกอยู่ โดยหงายด้านคมมีดขึ้นข้างบน ปักไว้ 2 ข้างของเสาไม้ ปักเป็นหลาย ๆ ชั้น ปลายเสาไม้มีไม้ท่อนหนึ่งตอกไว้ในแนวขวาง เมื่อหมอผีสวดมนต์แล้วก็จะเขียนคาถาใส่กระดาษแล้วติดไว้ที่ปลายมีด ลูกชายของผู้ตายใส่รองเท้าแล้วลองเหยียบที่มีดพอเป็นพิธีเท่านั้น ส่วนหมอผีจะโหนตัวป็นขึ้นไปเป็นชั้น ๆ

ผีบรรพบุรุษ : ถ้าบ้านใดเกิดมีคนเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อไปเสียดายกับพ่อมดแล้ว พ่อมดบอกว่า ผีบรรพบุรุษอยู่ไม่สงบ เจ้าบ้านก็ต้องเตรียมเครื่องเช่น เชิญพ่อมดมาสวดคาถา ทำให้ผีบรรพบุรุษอยู่สงบและขอให้ผู้ป่วยหายจากเจ็บไข้

การย้ายที่ฝังศพ : เมื่อพ่อมดทำการเสียดายแล้ว พ่อมดบอกว่าที่ฝังศพของบรรพบุรุษตั้งอยู่ในที่ที่ไม่เหมาะสม ไม่เป็นมงคล บ้านของลูกหลานจะเสียทรัพย์สินเงินทอง จำเป็นต้องเชิญหมอผีมาทำพิธีหาที่ฝังใหม่ บางครั้งก็ไม่มีกรย้ายที่ฝังมีเพียงการสวดมนต์ของหมอผีเท่านั้น

ข้อห้ามและความเชื่ออื่น ๆ

- ในวันขึ้นปีใหม่ ห้ามพูดคำหยาบไม่เช่นนั้นจะปากเหม็น ห้ามพูดคำที่เกี่ยวกับสี ไม่เช่นนั้นจะถูกมัด แผลงหรือหมัดกัด ห้ามพูดชื่อนก สัตว์ ไม่เช่นนั้นต้นข้าวหรือข้าวจะถูกสัตว์เหล่านั้นมากทำลาย ห้าม ยืมของ ไม่เช่นนั้นครอบครัวจะยากจน ห้ามกวาดพื้น ไม่เช่นนั้น ทรัพย์สิ้นจะถูกกวาดออกไป หญิงสาวห้ามกินบะจ่างจะกลายเป็นคนดื้อรั้น ห้ามฆ่าสัตว์ ไม่เช่นนั้นสัตว์เลี้ยงประเภทนั้นจะเลี้ยงไม่โต ห้ามทำกับ ข้าวใหม่เพิ่มให้กินกับข้าวที่เหลือจากวันส่งท้ายปีใหม่ เพื่อแสดงว่า มีอาหารมากมายข้ามปี
- เมื่อไปเด็ดผักในสวนห้ามนั่งของ ๆ เก็บ ต้องยืนโค้งตัว เชื่อว่าต้น ผักจะไม่หักและเติบโตต่อไป
- ไปหาฟันที่ภูเข่าห้ามพูดคำว่า ตาย บาดเจ็บ เลือด ฝี และเหม็น เมื่อมีบาดแผลจะพูดคำว่า แดง เมื่อได้กลิ่นเหม็นจะพูดว่า หอม เชื่อกันว่าเมื่อเทพยดารักษาภูเข่าได้ยีนค่าที่ไม่เป็นมงคลจะโกรธ ทำให้ คนตกภูเข่าหรือได้รับบาดเจ็บ
- ในเทศกาลกู่หู่ ห้ามจุดกองไฟหรือสูบบุหรี่อยู่นอกบ้าน เชื่อกันว่า วันนี้เจ้าแห่งฝนกำลังทำฝนอยู่ ถ้าจุดไฟ หรือสูบบุหรี่จะทำให้เจ้าฝน ได้รับบาดเจ็บ ทำฝนไม่ได้เกิดความแห้งแล้ง
- ห้ามปัสสาวะในบริเวณศาลเจ้า ถ้ามีผู้ใดทำผิดต้องฆ่าไก่มาเช่นไหว้ ขอภัย
- ห้ามเข้าไปในป่าช้า ชาวจ้วงเรียกบริเวณที่เป็นป่าช้ามีหลุมฝังศพ มากกว่าตลาดผี ปกติชาวบ้านจะไม่เข้าไปในตลาดผี เพราะกลัวว่า จะมีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้น กลางคืนเข้าไปแล้วผีจะหลอก
- ถ้าเห็นงูร่วมเพศกันอยู่ เชื่อว่าจะมีภัย คนจะตายหรือได้รับบาดเจ็บ หรือจะเกิดป่วยหนัก เพื่อแก้เคล็ดคนที่เห็นจะต้องทิ้งเงินที่พกติดตัว มา หรือเอาเสื้อผ้าแขวนไว้ข้างทาง จึงจะรอดภัยอันตราย

- เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผี ชาวบ้านจะเชิญหมอผี 2-3 คน มาทำพิธี ช่าหมูและแกะมาเช่น ไหว้เทพยดา สวดมนต์ และทำเสื่อกระดาษขึ้นนำไปเผานอกหมู่บ้าน เมื่อออกไปถึงปากทางเข้าหมู่บ้านแล้ว ชาวบ้านจะเขียนคาถาใส่กระดาษติดไว้ที่ประตูบ้านทุกหลัง เชื่อกันว่า ผีจะเข้าหมู่บ้านไม่ได้ ระหว่างที่ทำพิธีนี้ห้ามคนนอกหมู่บ้านเข้าไปในหมู่บ้าน ถ้ามีคนนอกเข้าไปในหมู่บ้าน หมอผีจะทำพิธีล้างบ้าน
- ชาวบ้านเชื่อว่าภูเขาคือที่อยู่ของผี โดยเฉพาะภูเขาลังหมู่บ้าน จึงห้ามตัดไม้บุกร้างถางพง ห้ามทำเป็นสุสาน
- ถ้าคนใดโดนนกที่บินผ่านขี้ลงบนหัว เชื่อว่าจะเกิดเรื่องที่ไม่ดีต่อผู้นั้น อาจได้รับอันตรายสถานเบาที่สุดคือบาดเจ็บ สถานหนักที่สุดคือตาย ต้องระมัดระวังตัว จนกว่าจะผ่านปีใหม่ จึงจะรอดพ้นได้
- ถ้าอึกาบินเข้าไปในหมู่บ้าน แล้วส่งเสียงร้อง เชื่อว่าจะเกิดเรื่องไม่ดีภายใน 2-3 วัน จะมีคนตายในหมู่บ้าน ถ้าอึกาบินผ่านเหนือหัวผู้ใดผู้นั้นหรือญาติมีภัยหนัก
- ถ้าจะออกเดินทางออกไปทำธุระ ห้ามหุงข้าวตากุ้ง (ข้าวที่หุงยังไม่สุก มีลักษณะคล้ายลูกตาของกุ้ง) มิฉะนั้นจะมีภัย จะต้องเปลี่ยนการเดินทางเป็นวันใหม่ และยังต้องเช่นไหว้เทพยดาและให้หมอผีมาทำพิธีสะเดาะห์เคราะห์
- ในพิธีเข้าบ้านใหม่จะต้องจุดไฟมาจากบ้านหลังเก่าเพื่อแสดงความหมายว่ามีไฟตลอด ถ้าไม่จุดไฟห้ามนำสิ่งของเข้าบ้านใหม่
- ที่อำเภอหม่าซาน ชายหนุ่มหญิงสาวที่เคยชอบพอกัน ถ้าเกิดได้พบกันอีกครั้ง ห้ามฆ่าเบ็ดฆ่าไก่เลี้ยง เชื่อว่า การฆ่าเบ็ดไก่เลี้ยงจะไม่เป็นมงคล

- ในเวลาหัวค่ำ ถ้ามีไต้ขึ้นเชื่อว่าเป็นลางไม่ดี บ้านจะสูญเสียทรัพย์สิน ถูกขโมยหรือไฟไหม้ ได้รับอันตราย ถ้าไต้ขึ้นต้องตัดหัวไต้ตัวนั้นเพื่อป้องกันสิ่งไม่ดีที่จะเกิด
- ในพิธีทำศพ ก่อนนำศพไปฝัง ห้ามทุกคนกินอาหารที่มีเนื้อ รวมทั้ง หมอผีที่มาทำพิธีด้วย
- ห้ามเอาเท้าไปเหยียบเตาไฟ ห้ามใช้สิ่งใด ๆ ไปทาบเตาไฟ เชื่อว่าเป็นการลบหลู่เจ้าเตาไฟ
- ห้ามชาวบ้านใช้เตาไฟมาทำกับข้าวที่ใช้เนื้อหมา ถือว่าเป็นการลบหลู่เจ้าเตาไฟ จะเกิดเรื่องไม่ดีได้
- ลูกสาวที่ออกเรือนไป เพื่อกลับมาเยี่ยมบ้านพ่อแม่ห้ามไปแตะต้องสิ่งของที่วางอยู่ในห้องผีบรรพบุรุษ
- ชาวจ้างเชื่อว่า ตั้งแต่เดือน 8 จนถึงเดือน 2 ของปีใหม่ ตามปฏิทินจีนเป็นช่วงที่เจ้าฟ้าร้องนอนพัก โลกมนุษย์ช่วงนี้เป็นช่วงที่สงบ เป็นช่วงที่ดี จึงมักมีการแต่งงานกันในช่วงนี้ ตั้งแต่เดือน 3 ถึงเดือน 7 เป็นช่วงที่เจ้าฟ้าร้องออกเดินทาง จึงเกิดมีเสียงฟ้าร้อง ห้ามแต่งงานในช่วงนี้ เชื่อว่าจะถูกเจ้าฟ้าร้องลงโทษ การแต่งงานไม่ราบรื่น ครอบครัวไม่มีความสุข
- ห้ามให้ของขวัญแก่ผู้อื่นซึ่งเป็นจำนวนคู่ เพราะหมายถึงโดดเดี่ยว ไม่มีคู่
- ห้ามถ่มน้ำลายต่อหน้าผู้อื่น ถือว่าไม่มีมรรยาท
- เมื่อเวลาผู้หญิงกินข้าวแล้วทำให้ตะเกียบหลุดมือตกลงไปให้ล้างตะเกียบนั้น ห้ามเปลี่ยนตะเกียบคู่ใหม่ ถ้าเปลี่ยนเชื่อว่าวันหลังจะต้องแต่งงานใหม่

- ถ้าหน้าประตูบ้านมีต้นไม้ใหญ่บังอยู่ เชื่อว่าอนาคตของครอบครัวจะไม่ได้ หน้าประตูบ้านไม่มีสิ่งใดบังยิ่งมองเห็นได้ไกล ก็ยิ่งจะมีลูกหลานมาก มีสัตว์เลี้ยงมากมาย อุดมสมบูรณ์
- เมื่อจะออกเดินทางหรือตั้งใจจะทำกิจกรรมใด ๆ ถ้าทำงานข้ามแดน เชื่อว่าบรรพบุรุษบอกกลางให้ จะทำสิ่งใดก็ไม่บรรลุผล
- ที่อำเภอหลงหลิน วันขึ้น 3 ค่ำของเดือน 1 ต้องจุดไฟในเตาไฟไว้ ตลอดห้ามดับ เชื่อว่าถ้ามีไฟตลอด ตลอดปีจะมีข้าวของใช้ตลอด
- เมื่อผู้หญิงมีประจำเดือนถือว่าไม่สะอาด ห้ามลูกสะใภ้นอนชั้นบนของ บ้าน ไม่เช่นนั้นบรรพบุรุษจะลงโทษ
- ที่อำเภอหลงหลิน เมื่อจะเดินทางด้วยม้า วันนั้นห้ามกินไข่ไก่ เชื่อว่า ม้าจะพาล้มคว่ำได้
- ห้ามยืมคร่อมธรณีประตู ที่อำเภอชินโจว เชื่อว่าถ้าในบ้านมีสิ่งของที่ จะนำไปขาย ห้ามคนในบ้านหรือผู้อื่นยืมคร่อมธรณีประตู เชื่อว่าจะ ขายสิ่งของไม่ได้
- กลางคืนห้ามฉีvspาก เชื่อว่าถ้าฉีvspากตอนกลางคืน ผู้นั้นจะพาผีมา ด้วย
- ห้ามผู้ชายเข้าไปในห้องแม่ลูกอ่อน จะทำให้แม่ลูกอ่อนนั้นมีเคราะห์ ร้าย ห้ามจุดตะเกียงในห้อง เชื่อว่าจะมีสิ่งร้ายหนีออกไปทำร้ายผู้อื่น ห้ามคันหรือตู่หีบในห้องนี้ และที่หลังคาห้ามรื้อกระเบื้องมุงหลังคาออก เชื่อว่าจะทำให้ขวัญของเด็กทารกหนีออกไป
- ห้ามคนวัยกลางคนกินไก่ที่ตายในคอกไก่ เชื่อว่า ผู้นั้นจะตายอยู่ในที่ คุ่มขี้
- ที่อำเภอหลงหลิน ขณะที่ผู้หญิงซักผ้าที่จะนำมาใช้อุ่มลูก ถ้าได้ยืม เสี่ยงฟ้าร้องจะต้องหยุดทำ และทำลายผ้าชิ้นนั้น ไม่ว่าจะทำให้มากเท่า ไหร่แล้วก็ตาม ต้องเลื่อนเอาวันใหม่ และเอาข้าวเหนียว 1 ก้อน ใส่ในผ้าอุ่มลูก เพื่อให้กลิ่นของข้าวขั้บไล่สิ่งไม่ดี ทำลายสิ่งไม่ดีที่นำ ผีมา

- ภายในเวลาหนึ่งเดือนตั้งแต่เข้าบ้านใหม่ ห้ามนำข้าวของในบ้านออกไปนอกประตู เชื่อว่าทรัพย์สินเงินทองและบุญกุศลจะรั่วไหลออกไป
- ในหลายท้องถิ่นห้ามกินอาหารที่มีเนื้อในวันขึ้นปีใหม่ หรือห้ามกินอาหารที่มีเนื้อในมือเที่ยง ห้ามตากผ้าที่หน้าประตู ห้ามข่มขู่ผู้อื่น ห้ามตำข้าว ห้ามผ่าฟัน ห้ามผู้หญิงหวิวผม กลัวจะมีภัยอันตราย
- ชาวจ้วงที่หลงเหลือ ในเดือน 6 วันที่ 8 เชื่อว่าเป็นวันเกิดของข้าว ในวันนี้ห้ามหุงข้าว และห้ามเอาของออกจากบ้าน
- ชาวจ้วงที่ดำซัน ในวันดำกล้าวันแรกห้ามใส่เสื้อสีขาว ห้ามใช้ผ้าขาว คนที่ผสมขาวก็ห้ามทำนา ถือว่าสีขาวหมายถึงสีแห่งความตาย
- บางท้องถิ่นห้ามลงทำนาในวันที่ 6 เดือน 6
- ในวันเพ็ญหลังเดือน 5 ห้ามหาบปุ๋ย ห้ามชุดดิน ไม่ทำงาน
- เมื่อภรรยาคลอดลูก ห้ามสามีไปบ้านคนอื่นภายใน 3 วันนับจากวันคลอด
- ชาวจ้วงบางถิ่นห้ามกินเนื้อควายและเนื้อกบ
- ชาวจ้วงบางถิ่นห้ามกินเนื้อหมา หรือเนื้อสัตว์ป่าหน้าหิ้งผีบรรพบุรุษ
- พ่อมดหมอผีห้ามกินเนื้อหมา
- ห้ามเคาะ หรือทำให้ธรณีประตูสกปรก
- ห้ามสร้างบ้านโดยให้มุมของบ้านชี้ไปที่ประตูหน้าบ้านผู้อื่น จะทำให้ทรัพย์สินเสียหาย และอายุสั้น
- ในวันแข็งเม็งและวันไหว้พระจันทร์ ห้ามอุ้มลูกออกเดินทางเพราะเทศกาล 2 เทศกาลนี้เป็นเทศกาลที่เกี่ยวกับผี อาจทำให้ผีมาหาได้
- ถ้าเดินทางไปค้าขาย กลางทางพบผู้หญิงปัสสาวะ ต้องกลับมาบ้าน และเลื่อนการเดินทางไปวันใหม่ เชื่อว่าจะทำให้ค้าขายเกิดขาดทุน
- ห้ามพ่อ เข้าห้องลูกสะไภ้
- ผู้หญิงที่คลอดลูกได้ไม่ถึง 3 วัน ห้ามเดินผ่านโต๊ะบูชาบรรพบุรุษ

- ห้ามทะเลาะกันต่อหน้าหิ้งผีบรรพบุรุษ
- ห้ามเด็ก ๆ กินเนื้อควาย จะทำให้ตาบอด
- ห้ามร้องไห้ในวันขึ้นปีใหม่
- ในตอนเช้าก่อนจะไปทำค้าขาย ห้ามให้มีคนอยู่หน้าประตูเป็นเวลานาน ๆ
- คนที่ตกภูเขาดาย ห้ามฝังศพครั้งที่ 2 เชื่อว่าจะมีคนตกภูเขาดายอีก
- ในหลายท้องถิ่นขณะที่เจ้าสาวเดินออกจากบ้านเพื่อไปบ้านเจ้าบ่าว ห้ามเจ้าสาวหันกลับมามองข้างหลัง

(แปลจาก "จ้วงจู้ปายเคอฉือเตียน" ของคณะกรรมการชนชาติกวางสี, หนานหนิง : สำนักพิมพ์ประชาชนกวางสี, 1993.

"จ้วงจู้เฟิงสูจื่อ" ของเหลียงถึงหว้าง, ปักกิ่ง : สถาบันชนชาติส่วนกลาง, 1987.

"จ้วงจู้" ของ ฉินกว้อเชิงและคณะ, ปักกิ่ง : สำนักพิมพ์ชนชาติปักกิ่ง, 1984.)

กฎหมายพื้นเมือง

กฎหมายพื้นเมืองของชาวจ้วง อาจแบ่งได้หลายประเภทตามเนื้อหา

ประเภทแรก คือ ศีลธรรมที่ผู้คนต้องมีในการดำรงชีวิตในสังคม

ประเภทที่สอง คือ ข้อห้ามเฉพาะในชุมชน เช่น ห้ามขอกทาน ห้ามเป็นคนพาล ห้ามเล่นการพนัน ห้ามลักขโมย ห้ามเป็นโจร ห้ามข่มเหงผู้อื่น ห้ามออกนอกบ้านในยามวิกาล และห้ามปล่อยสัตว์เลี้ยงออกมาในฤดูตกกล้าดำนา หมู่บ้านจ้วงทุกหมู่บ้านจะมีกฎหมายหรือข้อห้ามพื้นเมือง เช่นที่ตำบลหลงจี่ มีจารึกบนศิลาในสมัยต้ากวางฮ่องเต้ ปีที่ 20 จารึกไว้ว่า "คนที่เกเร ก่อเรื่องร้าย จะทำให้มีเรื่องขัดแย้ง ทำให้ความสงบเปลี่ยนเป็นความวุ่นวาย จะเชื่อฟังคนเหล่านี้ไม่ได้"

ประเภทที่สาม เป็นกฎหมายที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมมือกันต่อต้านผู้มาคุกคาม ทำการต่อสู้กับโจร

ประเภทที่สี่ คือ กฎข้อบังคับที่ใช้สำหรับบุคคลนอกหมู่บ้าน เช่น ห้ามเข้าไปในศาลเจ้า หรือวัด

วิธีการลงโทษต่อบุคคลที่ละเมิดต่อกฎหมายพื้นเมืองจัดได้เป็น 5 ระดับ ดังนี้ ระดับที่หนึ่ง เป็นการปรับเงิน จะใช้กับบุคคลที่ทำผิดครั้งแรก หรือเป็นการลงโทษสถานเบา ระดับที่สอง คือ เขียนหนังสือขอภัยจะใช้กับคนที่ทำผิดสถานเบา แต่เคยทำผิดมาแล้ว ระดับที่สาม คือ การทรมานร่างกาย หัวหน้าหมู่บ้านจะเป็นผู้พิจารณาลงโทษ ชาวบ้านจะมาห้อมล้อมดู ถ้าบุคคลนั้นทำผิดจริง จะถูกลงโทษโดยการแขวนมือ หรือขาข้างเดียว ชาวบ้านใช้เทียนจุดไฟมาจี้ตามร่างกายหรือใช้ท่อนไม้ตี แต่จะตีบริเวณอกหรือเอวไม่ได้ ระดับที่สี่ คือ การขับไล่ เนรเทศ ใช้กับบุคคลที่ทำผิดสถานหนัก ตักเตือนแล้วก็ไม่ฟัง ชาวบ้านรังเกียจมาก ตระกูลหรือครอบครัวจะต้องเนรเทศบุคคลนั้นไป และเขียนบันทึกไว้เป็นหลักฐาน หลักฐานนี้อาจแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ ประเภทที่ตระกูลหรือครอบครัวเป็นผู้เขียนคำเนรเทศไว้ ประเภทที่นำชายเป็นผู้เขียนขึ้น ประเภทที่กรรมการตัดสินในหมู่บ้านเป็นผู้เขียน บุคคลที่ถูกเนรเทศจะกลับหมู่บ้านไม่ได้จนตลอดชีวิต ระดับที่ห้า คือ การลงโทษด้วยการถ่วงลงสระน้ำหรือฝังเป็น ๆ ใช้กับบุคคลที่มีโทษสถานหนักที่สุด คณะกรรม

การพิจารณาโทษจะแจ้งให้ชาวบ้านมาฟังการตัดสินแล้วช่วยลงโทษบุคคลนั้นให้จนถึงตาย

ที่ตำบลหลงจี อำเภอหลงเซิ่ง จะมีการจัดประชุมกันของชาวบ้าน 13 หมู่บ้าน เพื่อกำหนดกฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ จะจัดประชุม 2 ครั้ง คือ เมื่อเริ่มเข้าฤดูใบไม้ผลิ และ เมื่อเริ่มเข้าฤดูใบไม้ร่วง จัดประชุมเพื่อปรับปรุงหรือเพิ่มเติมกฎหมายข้อกำหนดต่าง ๆ หัวหน้าหมู่บ้านและชาวบ้านทุกหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมทุกคนมีสิทธิแสดงความคิดเห็นและทำการตกลงกัน ข้อตกลงจะต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้เข้าร่วมประชุม

ชาวจ้วงนอกจากจะมีกฎหมายของหมู่บ้านแล้วยังมีข้อกำหนดของตระกูลด้วย เช่น ชาวจ้วงที่เอาผิง ทุกตระกูลจะมีกฎหมายข้อกำหนดของตระกูล สำคัญที่สำคัญ คือ หนึ่งผู้ที่มีแซ่เดียวกันห้ามแต่งงานกัน คนที่อยู่ในตระกูลเดียวกันห้ามเป็นชู้กัน ประการที่สองคือคนในตระกูลช่วยกันดูแลพ่อแม่ยาย แม่ยาย และลูกกำพร้าในตระกูล ประการที่สาม คือ ถ้าครอบครัวใดไม่มีลูกสืบทอดก็ให้เลือกบุคคลในตระกูลมาสืบทอดมรดก ประการที่สี่ คือ มรดกที่ไม่มีผู้สืบทอด คนในตระกูลจะพิจารณาตกลงกัน คนในตระกูลจะขายที่นาต้องแจ้งให้คนในตระกูลทราบ ถ้าคนในตระกูลไม่ซื้อจึงจะขายให้ผู้อื่นได้ ประการที่หก คือ เมื่อคนในตระกูลเสียชีวิตลง พี่น้องในตระกูลต้องจัดงานศพ และต้องใส่ชุดไว้ทุกข์ ประการที่เจ็ด เมื่อคนในตระกูลมีการแต่งงาน หรือ เสียชีวิต คนในตระกูลต้องช่วยเหลือกันในค่าใช้จ่าย หรือ ให้ยืมโดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย ประการที่แปด ถ้าคนในตระกูลมีเรื่องขัดแย้งกัน ต้องให้หัวหน้าตระกูลมาตัดสิน ประการที่เก้า เมื่อมีบุคคลภายนอกตระกูลมาคุกคามผู้คนในตระกูลหรือมีขโมย โจร มาปล้น ทุกคนต้องช่วยเหลือกัน ป้องกันต่อสู้ กฎของตระกูลจะมีการแก้ไข ปรับปรุงไปตามเวลาและสถานการณ์

ลักษณะทางสังคม

ระดับครอบครัวและเครือญาติ

สังคมของชนชาติจ้วงในอดีตเคยถือแม่เป็นใหญ่ ผู้หญิงมีอำนาจสูง แต่งงานแล้วผู้ชายจะไปอยู่บ้านภรรยา อยู่บ้านภรรยาแล้วเปลี่ยนแซ่ตามแซ่ของภรรยา ลูกก็ใช้แซ่ของแม่ เมื่อแม่ตายแล้วลูกหลานต้องไปแจ้งพี่น้องของแม่ก่อน เมื่อพี่น้องของแม่มาถึงบ้านแล้วถึงจะเอาศพใส่ในโลงได้ มีคำพูดว่า "เทพฟ้าร้องมีอำนาจสูงสุด น้ามีอำนาจสูงสุดในโลกมนุษย์" แม่กับพี่น้องของแม่เป็นสายเลือดเดียวกัน สามีไม่ใช่สายเลือดเดียวกัน ในปัจจุบันยังมีพิธีผู้ชายออกลูก คือ เมื่อเมียคลอดลูกได้ 3 วัน แล้วจะให้ผู้ชายไปนอนบนเตียงภรรยาอยู่กับลูกทำท่าว่าเป็นผู้หญิงออกลูก

เมื่อผู้ชายล่าสัตว์ได้ ทำงานในไร่ได้ดีขึ้น สังคมจึงเปลี่ยนเป็นระบบถือพ่อเป็นใหญ่ ครอบครัวของชาวจ้วงปัจจุบันถือผู้ชายเป็นหลัก ลูกๆ มีสิทธิสืบทอดจากพ่อ การนับชิวโคตรก็นับฝ่ายผู้ชายเป็นหลัก ในครอบครัวหนึ่งปู่มีอำนาจเหนือคนอื่น สมาชิกของครอบครัวมีฐานะสิทธิ และหน้าที่ต่าง ๆ กัน ระดับอำนาจในครอบครัวจะใช้ครอบครัวที่มี 3 ชิวโคตรเป็นตัวอย่าง ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดคือปู่ ลำดับต่อมาคือ ย่า ลำดับต่อมาคือ พ่อ ลำดับต่อมาคือ แม่ ซึ่งเป็นลูกสะใภ้ ปกติเมื่อคุณปู่ตายแล้วอำนาจจะเปลี่ยนไปอยู่ที่คุณย่า ถ้าลูก ๆ แต่งงานแยกบ้านไปแล้ว ลูกที่อยู่กับปู่ย่า เลี้ยงปู่ย่า จะทำหน้าที่ดูแลการเงิน และเป็นหัวหน้าครอบครัว ลูกสะใภ้เริ่มมีสิทธิอำนาจตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ร่วมกับสามี

ในหมู่บ้านชาวจ้วง โดยปกติหมู่บ้านหนึ่งมักเป็นตระกูลหนึ่ง เป็นเครือญาติที่มีสายเลือดเดียวกัน หรือหลายหมู่บ้านเป็นแซ่เดียวกัน คือมีบรรพบุรุษร่วมกัน หัวหน้าเครือญาติมักเป็นผู้ที่มีอายุสูงสุดในตระกูล แต่บางครั้งถือว่าผู้ที่มีทรัพย์สินมากที่สุด อาจมีอำนาจสูงสุดเป็นที่ยอมรับกันโดยปริยาย ไม่มีการเลือกตั้ง มีหน้าที่ควบคุมดูแลสมาชิกในตระกูล ควบคุมมิให้สมาชิกในตระกูลกระทำการในเรื่องที่อกตัญญู ขโมยสิ่งของ เป็นชู้กับผู้อื่น เป็นต้น หัวหน้าตระกูลมีสิทธิอำนาจที่จะลงโทษคนใน

ตระกูลได้เช่น ปรับเงิน เขียนตี ทรมานร่างกาย หรือเนรเทศออกจากตระกูล มีหน้าที่ดูแลที่นาที่ใช้บูชาบรรพบุรุษ คือ นานปลงหนึ่งที่เก็บเกี่ยวแล้วจะเอามาใช้เช่น ไหว้บรรพบุรุษ มีหน้าที่ดูแลศาลเจ้า ออกกฎข้อกำหนดของเครือญาติ

สังคมระดับชุมชน

สังคมโบราณของชาวจ้วงเคยถือระบบแม่เป็นใหญ่ ต่อมาเปลี่ยนเป็นระบบพ่อเป็นใหญ่ จนถึงสมัยราชวงศ์ฉิน ก่อน ค.ศ. 214 ปี จึงเกิดมีระบบทาส มีเจ้านายกับทาส เจ้านายใช้ทาสทำงานมีอำนาจที่จะฆ่าทาสได้ เป็นเจ้าของที่ดิน เจ้าของทาส ระบบทาสของชนชาติจ้วงเป็นระบบที่พัฒนาไม่สมบูรณ์ ไม่มีอาณาจักร ไม่มีตัวหนังสือ ทาสเป็นสมาชิกในครอบครัวของเจ้านาย

ถึงสมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 907) สังคมจ้วงจึงได้รับเอาระบบถู่ซือ ซึ่งเป็นระบบศักดินา อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของส่วนกลาง แต่งตั้งหัวหน้าชนเผ่าให้เป็นถู่กวาน (หัวหน้าชุมชนที่เป็นคนท้องถิ่น) ที่ดินเป็นของถู่กวาน ชาวบ้านไม่มีสิทธิในที่ดิน ไม่ได้เป็นเจ้าของ ต้องทำนาให้ถู่กวานโดยเสียภาษี หากฝนได้ก็เสียภาษีล่าสัตว์ได้ก็ต้องส่งภาษีเป็นสัตว์ให้ หากปลาได้ต้องส่งภาษีปลาให้ ถู่กวานมีอำนาจสูงสุดในเขตปกครองเล็ก ๆ นั้น ถู่กวานจะแยกประเภทของนาแบบต่าง ๆ ให้ชาวบ้านทำโดยเสียภาษีตามประเภทของที่นา

ถึงสมัยราชวงศ์ซิง (ค.ศ. 1644-1911) ชาวบ้านทนระบบเดิมไม่ได้จึงได้ลุกขึ้นต่อต้าน รัฐบาลกลางจึงได้ใช้ระบบก่ายถู่กุยหลิวให้คนจากส่วนกลางมาปกครองแทนหัวหน้าเผ่าเดิม ชาวบ้านไม่ขึ้นต่อเจ้าของที่ดินอีก มีที่ดินเองทำเองกินเอง แต่ยังคงเสียภาษีที่ดิน ชาวบ้านทำงานให้รัฐบาลกลาง และส่งสัตว์หรือสิ่งของเพื่อใช้ในการเช่น ไหว้ในพิธีต่าง ๆ คนของรัฐให้ชาวบ้านทำงาน คนใดไม่ต้องการทำก็จ่ายเงินแทนได้

สังคมชาวจ้วงในระบบไร่หว่าน (พ่อบ้าน)

สมัยโบราณเขตจ้วงทุกหมู่บ้านมีระบบไร่หว่าน หรือ ระบบพ่อบ้าน พ่อบ้านมักเป็นคนที่มียาอายุ บางทีก็เป็นคนวัยกลางคน เป็นคนที่มีประสบการณ์ พุดจาเก่ง มีน้ำใจ มีความยุติธรรม เป็นผู้รอบรู้ในขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวจ้วง เป็นผู้สามารถแก้ไขข้อขัดแย้งในหมู่บ้าน ได้รับความเชื่อถือความเคารพจากชาวบ้าน พ่อบ้านจะช่วยเหลือทุกคนไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนในตระกูลของพ่อบ้านหรือเป็นคนในตระกูลอื่น จะให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีความยินดีที่จะช่วยผู้อื่นแก้ไขความทุกข์ยากลำบากต่าง ๆ พ่อบ้านมีสถานภาพต่างจากหัวหน้าตระกูล หัวหน้าตระกูลรับผิดชอบภายในตระกูลเท่านั้น เมื่อชาวบ้านต้องการความช่วยเหลือจากพ่อบ้านในเรื่องต่าง ๆ จะต้องเชิญพ่อบ้านเป็นพิธีที่ง่าย ๆ เช่นที่อำเภอหลงเซิ่ง ชาวบ้านใช้กระดาษสีแดงห่อลูกหมาก 1 ลูก มอบให้พ่อบ้านก็เป็นการเชิญแล้ว เรื่องที่พ่อบ้านจะช่วยเหลือจัดการนั้น เช่น ความขัดแย้งในตระกูล การแบ่งมรดก การทะเลาะวิวาทในครอบครัว หรือพ่อแม่ทำไม่ดีต่อลูกสะใภ้ ลูกหลานทำการอันเป็นเรื่องอกตัญญู ถ้าหัวหน้าตระกูลไม่อยู่ในฐานะที่เหมาะสมในการแก้ไข หรือแก้ไขไม่ได้ก็ต้องเชิญพ่อบ้านมาช่วยจัดการ ความขัดแย้งของลูกบ้าน เช่น ปล่อยั่วควายไปเหยียบย่ำพืชไร่ไร่นา การทะเลาะกัน การเป็นชู้กัน ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับที่ดิน ป่าไม้ ล่าสัตว์ ที่ฝังศพ พ่อบ้านจะทำหน้าที่ตัดสินชี้ขาด จนกระทั่งถึงเรื่องการทำร้ายฆ่าฟันกัน พ่อบ้านก็จะทำการตัดสิน ในบางเรื่องอำนาจของพ่อบ้านมีไม่มากนัก เช่น ข้อขัดแย้งของพนักงานรัฐกับชาวบ้าน เช่น ชาวบ้านไม่ต้องการเสียภาษีเป็นต้น พ่อบ้านจะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

วิธีพิจารณาตัดสินเรื่องต่าง ๆ ของพ่อบ้าน การแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ มีวิธีง่าย ๆ คือจะเรียกคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายมาแล้วเรื่องราวให้พ่อบ้านฟังเพื่อพิจารณาแล้วตัดสิน ในการพิจารณาตัดสิน พ่อบ้านจะนำบางตอนของเพลงพื้นเมืองมาประกอบหรือใช้สำนวนสุภาษิตคำสอนใจต่าง ๆ มากล่าวให้คู่กรณีฟัง ทำให้คู่กรณีเกิด

สำนึก ข้อขัดแย้งจะบรรเทาลงหรือหายไป แต่ก็มีบางกรณีที่พ่อบ้านมีความยุ่งยากในการตัดสิน อย่างกรณีการลักขโมย คนฟ้องไม่มีหลักฐาน ผู้ถูกกล่าวหาก็ไม่ยอมรับข้อกล่าวหา พ่อบ้านจำต้องอัญเชิญเทพเจ้าลงมาเป็นผู้ตัดสิน วิธีหนึ่งคือทำพิธีสาบานต่อฟ้าดิน พ่อบ้านกับหมอผีพาคุณครูไปที่ศาลเจ้า เอาน้ำใส 1 ชามมาวางไว้ ทั้ง 2 ฝ่ายจะเขียนคำฟ้อง วันเวลาที่เกิดข้อขัดแย้ง เสร็จแล้วขึ้นขันบนฟ้ากล่าวคำสาบานว่า "ถ้าฉันปรักปรำผู้บริสุทธิ์ ก็ขอให้ถูกฟ้าผ่าตาย ขอให้เทพยดามาเอาชีวิต" ส่วนคำที่ถูกกล่าวหาที่สาบานว่า "ถ้าฉันขโมยของจริงแต่ให้การเท็จ ก็ขอให้ฟ้าดินมาเอาชีวิต" ทั้ง 2 คนเผากระดาษที่เขียนนั้น หมอผีมน้ำป่นใส ใช้มีดตัดหัวไก่ เป็นเสร็จพิธี แล้วรอผลของการสาบาน

อีกวิธีหนึ่งคือใช้หมอน้ำมันมาตัดสิน โดยเอาหม้อใส่น้ำมันตั้งไว้ที่ศาลเจ้า เอาเผาไฟหมอน้ำมันให้ร้อน หมอผีสวดคาถา แล้วให้คุณครูเอามือจุ่มลงไปน้ำมัน ถ้าใครโดนน้ำมันลวกก็จะเป็นฝ่ายผิด เมื่อตัดสินแล้ว สองฝ่ายต้องเชิญพ่อบ้านไปทานอาหารที่บ้าน ปัจจุบันระบบไฉ่หล่าวไม่มีอีกแล้ว

สังคมชาวจ้วงในระบบทาส

ในสมัยจ้านกว๋อตอนปลาย สังคมดั้งเดิมของชาวจ้วงเริ่มเข้าสู่ระบบทาส และอยู่ในระบบทาสจนถึงสมัยราชวงศ์ถัง รวมเป็นเวลาประมาณ 1,000 กว่าปี การเกิดระบบทาสคือสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ไม่มีชนชั้นสู่การเป็นสังคมที่มีชนชั้น เช่นเดียวกับสังคมของชนชาติอื่น ๆ ระบบทาสของชาวจ้วงก็พัฒนามาจากระบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตของสังคม จากการค้นพบซากวัตถุโบราณเครื่องสำริดที่พบในอู๋หมิง เหิงเจียน ชินเจิง ผิงเล่อ และอู๋โจวในกวางสี และในเหวินชานของยูนนานนั้นพิสุจน์ได้ว่าเครื่องมือที่ทำด้วยสำริด ชาวจ้วงใช้เครื่องมือสำริดจนถึงปลายสมัยราชวงศ์ซุนชิวในหลุมฝังศพสมัยราชวงศ์ฮั่น ได้พบเครื่องมือโลหะเหล็กที่ผิงเล่อ กุ้ยเจียน การใช้เครื่องมือโลหะทำ

ให้ประสิทธิภาพในการผลิตของคนในสังคมสูงขึ้น ผลผลิตจึงมีส่วนที่เหลือเก็บ จึงเกิดระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ครอบครัวที่มีทรัพย์สินร่ำรวยก็มีโอกาสมีทาสได้ จากบันทึกจดหมายเหตุ พบว่า ตระกูลหลัก ที่ พานหยุ ตระกูลเขียน ที่เกาเหลียง ตระกูลหมิงที่ซินโจว ได้ชื่อว่าเป็นตระกูลใหญ่ ๆ ของป๋ายเฮ่ว ตระกูลเหล่านี้มีทรัพย์สินจำนวนมาก มีทาสเป็นทรัพย์สิน

ในสังคมระบบทาส ความสามารถในการผลิตไม่ค่อยสูงนัก ผลผลิตที่เหลือก็ไม่มากนัก เจ้านายต้องบีบบังคับให้ทาสทำงานหนักเพื่อเพิ่มผลผลิต เจ้าของทาสมีอำนาจสูงสุด ลงโทษทาสร่างกายหรือฆ่าทาสก็ได้ ที่ หลอปั๋ววาน อ่าเกอภัยเขียน พบหลุมฝังศพมีโครงกระดูกชายหนุ่ม หญิงสาว อายุ 13-26 ปี ถึง 7 โครง แสดงให้เห็นว่าเจ้าของทาสฝังศพของทาสรวมกัน ที่ดิน เครื่องมือ เครื่องใช้ และทาสเป็นกรรมสิทธิ์ขึ้นต่อเจ้าของทาส ทาสถือเป็นเครื่องใช้ที่พุดได้ ถ้าทาสคัดค้านหรือต่อต้านก็จะโดนสักหน้า โดนตัดจมูก หรืออาจถึงโดนฆ่าตาย เจ้าของทาสยังค้าขายทาสได้ มีบันทึกจดหมายเหตุกล่าวว่า "ที่หลังหนาน สามารถขายคนเป็นสินค้า ลูกจะสืบทอดมรดกที่เป็นทาสจากพ่อได้" เพื่อจะได้เพิ่มจำนวนทาสมากขึ้น บางครั้งจะมีการศึกสงครามเมื่อชนะจะได้เชลยศึกเอามาเป็นทาส ขณะเดียวกันชาวบ้านที่เป็นหนี้มาก ๆ ก็อาจกลายเป็นทาสได้ ชาวบ้านที่ยืมเงินจากเจ้าทาสถ้าไม่สามารถใช้หนี้คืนได้ก็จะไปเป็นทาสเจ้าหนี้

ระบบทาสของชาวจ้วงเป็นระบบที่เรียกว่า "หัวหน้าครอบครัว" เพราะว่าเจ้าทาสจะเรียกทาสว่า ลูกเต้า กษัตริย์ทางเผ่าซีโหว ชื่อว่า อี้ฮู่ซ่ง ได้นำชนเผ่าซีโหวทำการสู้รบกับทหารฉิน เชลยศึกที่ได้มาถือว่าเป็นสมาชิกของชนเผ่า เจ้าทาสชื่อเฉิงยาก็เรียกทาสของตนว่าเป็นลูกเต้า สังคมระบบทาสของชาวจ้วงยังเป็นระบบทาสที่ไม่สมบูรณ์เพราะไม่มีรัฐบาลกลาง ไม่มีตัวอักษรหนังสือ ทาสถือเป็นสมาชิกในครอบครัว ทาสไม่ค่อยต่อต้านกับเจ้าทาส ขณะเกิดระบบทาสในเขตชาวจ้วง

ยังได้รับอิทธิพลจากรัฐบาลกลางของอื่น ทำให้ระบบทาสพัฒนาไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะตอนหลังสมัยถึง รัฐได้เข้าไปครอบครองควบคุมเขตหลังหนานอย่างเข้มงวด ทำให้เขตภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้ของกวางสีมีระบบศักดินาพัฒนาขึ้น จนถึงสมัยราชวงศ์ถังตอนปลาย ภาคตะวันตกจึงเริ่มมีระบบศักดินาขึ้น ระบบทาสจึงเสื่อมสลายลง

สังคมในระบบกู่ชื้อ

สังคมในระบบกู่ชื้อเป็นระบบที่ใช้ในเขตของชนชาติส่วนน้อย รัฐบาลกลางจะให้หัวหน้าเผ่าพื้นเมืองเป็นผู้ปกครองชนเผ่าเดียวกัน โดยส่วนกลางจะแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าฝ่ายปกครอง พอถึงสมัยราชวงศ์หยวนจึงให้มีฝ่ายทหารเกิดขึ้น พอถึงราชวงศ์หมิงจะเรียกรวมฝ่ายปกครองและทหารว่า กู่กวาน มีการเก็บภาษีส่งรัฐบาลกลาง หรือส่งแรงงานให้รัฐบาลกลาง กู่กวานมีอำนาจสูงสุดในการควบคุมทั้งด้านทหาร การเงิน การปกครอง มีอำนาจในการลงโทษ ปรับ หรือฆ่าทาส รัฐบาลกลางแต่งตั้งชนชั้นผู้ปกครอง ตำแหน่งดังกล่าวลูกหลานสามารถสืบทอดได้ มีการแบ่งที่ดินให้ชนชั้นปกครองให้ชาวบ้านมาเช่าทำแล้วเก็บภาษีต่าง ๆ จวบจนสมัยราชวงศ์ชิง ระบบกู่ชื้อทรุดโทรมลง รัฐบาลกลางได้ใช้ระบบก่ายกู่กู่หลิว ดำเนินนโยบายเปลี่ยนผู้ปกครองเป็นชาวอื่นซึ่งแต่งตั้งมาจากส่วนกลาง

ชนชั้นในสังคมแบบกู่ชื้อมีดังนี้คือ

1. กู่กวาน และคนในตระกูลกู่กวาน
2. ชาวอื่น ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ
3. มู่เจีย คือหัวหน้าหมู่บ้าน
4. หมินเจีย คือชาวบ้านธรรมดา
5. ชาวบ้านในอำนาจของมู่เจีย

6. ทาส

7. คนใช้ในบ้านของภู่วาน

แปลจาก "จ้วงจู้เจี้ยนลือ" ของคณะกรรมการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ชาติจ้วง,

หนานหนิง : สำนักพิมพ์ชนชาติกวาสี, 1980. และ

"จ้วงจู้" ของฉินกว้อเซิงและคณะ, ปักกิ่ง : สำนักพิมพ์ชนชาติ
ปักกิ่ง, 1984.)

เศรษฐกิจโบราณ

สมัยหาของป่าล่าสัตว์

ในเขตชาวจ้วงมีมนุษย์อาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยหินเก่า หินใหม่ บรรพบุรุษ
เหล่านี้อาศัยอยู่ในถ้ำหินย้อยใกล้ลุ่มน้ำ ในถ้ำพบชั้นวัฒนธรรมที่มีเปลือกหอยหนาถึง
2 - 3 เมตร พบกระดูกวาง กระดูกหมู กระดูกหมีแพนด้า ซึ่งเป็นสัตว์ขนาดเล็ก
ส่วนเครื่องมือที่พบมีขวานหิน มีดหิน หอกหิน เข็มกระดูก เบ็ดตกปลาทำด้วยกระดูก
ที่พบส่วนมากจะล่าสัตว์น้ำ

สมัยหินใหม่บรรพบุรุษจ้วงมีเครื่องมือดีขึ้น จึงมีการล่าสัตว์เป็นอาหาร
มากขึ้น ที่อำเภอหน้าโพ ถ้ำกานถวอ พบซากกระดูกสัตว์ต่าง ๆ มากมาย เครื่องมือ
หินเป็นจำนวนมาก เช่น ขวานหิน ค้อนหิน หอกหิน เครื่องมือหินที่พบมากที่สุด คือ
หอกหิน พบเป็นจำนวนครึ่งหนึ่งของเครื่องมือหินทั้งหมด

สัตว์เลี้ยงสมัยดั้งเดิม

บรรพบุรุษของชาวจ้วงเมื่อมีการล่าสัตว์แล้ว ก็จะนำสัตว์ที่ล่าบางส่วน
มาเลี้ยง สัตว์ที่เลี้ยงเป็นอันดับแรก ๆ คือ หมู ในถ้ำเจินฝี่ที่กุยหลิน ได้พบ

โครงการอุดหนุนจำนวนมากถึง 67 โครงการ เชี่ยวหมีมีขนาดไม่ใหญ่ ไม่ยาว พันเล็กสั้น
ซึ่งเป็นผลมาจากการเลี้ยงดูนั่นเอง

สมัยเกษตรกรรมดั้งเดิม

เมื่อบรรพบุรุษของชาวจ้วงเริ่มสนใจการเติบโตของพืช ได้เรียนรู้กฎ
เกณฑ์ของการเติบโตของพืช ก็ได้ทดลองปลูกพืช รู้จักวิธีหว่านพันธุ์พืช กวางสีเป็น
เขตที่มีภูมิอากาศเหมาะในการผลิตข้าวป่า การพัฒนาพันธุ์ข้าวได้เหมาะสมกับภูมิ
อากาศทางภาคใต้ ในสมัยหินใหม่ตอนกลางก็มีการเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมแล้ว
เมื่อมีที่ดินแปลงหนึ่งก็จะใช้วิธีเผาหญ้า พงหนาม ใช้ขวานหินมาขุดดิน หว่านเมล็ด
พันธุ์พืชให้เติบโตเอง เมื่อข้าวสุกแล้วก็ใช้เคียวที่ทำด้วยหินหรือหอยมาเก็บเกี่ยว

ต่อมาเริ่มมีการใช้เสียมหินขุดดิน ในเขตชาวจ้วงมีการพบเสียมหินใบ
ใหญ่ ชัดอย่างละเอียด รูปแบบบรรจงมาก เมื่อมีการทำนาหลาย ๆ ปีแล้ว ที่นานั้นให้
ผลไม่ดีแล้ว ก็จะย้ายที่ทำกินใหม่ ซึ่งเป็นการทำนาไร่ เลื่อนลอย

ในหนังสือเรื่องสี่อี้ กล่าวว่า "สู่เขวมีนากว้าง ประชากรน้อย
วิธีการใช้เผาไฟ หว่านเมล็ดพันธุ์ กล้าโต 7 - 8 นิ้ว ก็ถางหญ้าทิ้ง ทดน้ำเข้านา ทำ
ให้หนอนตาย รอให้ข้าวสุก"

จนถึงสมัยชนเผ่าซีโหว-ลิวเฮว ดินแดนของชาวจ้วงก็มีการปลูกข้าว
การเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมแล้ว สัตว์เลี้ยงได้แก่ หมู หมา วัวควาย ม้า มี
การสร้างบ้านแบบมีใต้ถุน

สมัยจีนได้แผ่อำนาจมาปกครองหลังหนานนั้น เขตของชาวจ้วงมีวัว
ช้าง หยก เงิน ทอง เหลือง เพชร ผลไม้ ผ้า ซึ่งเป็นสินค้าที่เขตชาวฮั่นชอบซื้อ ใน
สมัยนั้นแถบกุยหลิน ปูซาน (กุยกาง) ชางอู่ (อู่โจว) เป็นศูนย์กลางของการค้า มี
เหอผู้เป็นท่าเรือขนสินค้า ถึงสมัยฮั่น ผู้คนแถบนี้เริ่มค้าขายกับพ่อค้าทางเอเซีย ซึ่ง
เป็นช่วงสงคราม ชาวฮั่นได้อพยพเข้ามาในเขตกวางสีมากขึ้น และได้นำเทคโนโลยี-

โดยีในการผลิตมาด้วยทำให้เศรษฐกิจในเขตจ้วงพัฒนามากขึ้น

สมัยราชวงศ์สุยถึงราชวงศ์ถัง มีการดำเนินนโยบายกุนเถียน คือ การขุดร้างถางพง ใครบุกเบิกได้มาก ผู้นั้นก็ได้มาก จึงทำให้มีที่นาเพิ่มมากขึ้น งานฝีมือในสมัยนี้ก็พัฒนามาก ผ้าที่มีชื่อคือ กุยกว๋อน เป็นสินค้าที่ขายดีมากในเมืองใหญ่ ๆ การหล่อกลองสำริดก็มีชื่อขึ้นมาก กลองสำริดของกวางสี พบว่ามีหลายรูปแบบมากขึ้น

สมัยราชวงศ์ซ่ง ถึงราชวงศ์หยวน เศรษฐกิจในเขตกวางสีพัฒนาอย่างรวดเร็ว ผลิตผลมีมากขึ้น ภาคเหนือของกวางสีใช้วัวควายมาช่วยทำนามาก ผลิตผลมีเหลือมากมาย มีการหลอมเหล็ก การจักสาน ทำเครื่องปั้นดินเผา การต้มเหล้า การต่อเรือ ศูนย์กลางการค้าในสมัยนี้คือที่เหินชาน หย่งผิง ชินโจว

สมัยราชวงศ์หมิง ถึงราชวงศ์ชิง เศรษฐกิจก็พัฒนาต่อไป รัฐบาลกลางให้รางวัลแก่ผู้บุกเบิกที่ทำกิน ทำให้มีการขยายที่ทำกินมากขึ้น มีระบบชลประทาน การใช้น้ำใต้ดิน บ่อน้ำ มีผลผลิตจนได้ส่งออก มีการปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด ส่วนงานฝีมือก็พัฒนาไป เช่น อ่าเกอฮู่หมิง ชินเจิงผลิตผ้า ที่ชินโจวจะผลิตเครื่องปั้นดินเผา ที่หลงอาน ตูอาน เหิงเซี่ยนจะผลิตกระดาษ และทั้งมีการผลิตเหรียญเงินอีกด้วย

(แปลจาก "จ้วงจู่ปายเคอฉือเตียน" ของคณะกรรมการชนชาติแห่งกวางสี, สำนักพิมพ์ประชาชนกวางสี, หนานหนิง, 1993)

วรรณคดีพื้นบ้าน

วรรณกรรมของชนชาติจ้วงมีลักษณะสาระค่อนข้างชัดเจน สาระสำคัญของวรรณคดีจ้วงมักเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของชาวจ้วง วรรณคดีจ้วงจะรวมถึง ดนตรี การขับลำนำ การพ่อนรำ การแสดงงิ้วด้วย

ในหนังสือชื่อโซวเขียนสมัยราชวงศ์อื่นก็มีการกล่าวถึงเพลงของชนเผ่าเยว่ แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมของชนเผ่าจ้วงมีมาแล้วเป็นเวลานาน

เทพนิยาย

ในสมัยดึกดำบรรพ์นั้นชาวจ้วงยังไม่เข้าใจเรื่องของธรรมชาติ จึงทำให้เกิดเป็นเทพนิยายเกี่ยวกับผี เทพยดาต่าง ๆ ขึ้น เนื้อหาสาระของเทพนิยายจ้วงเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นความอยากรู้อยากเห็นของผู้คนถึงกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เรื่องของผู้คนต่อสู้กับภัยธรรมชาติ เกี่ยวกับผี และเทพยดาต่าง ๆ เทพนิยายของชาวจ้วงเรื่องที่สำคัญ ๆ คือเรื่อง แม่ลูกตามหาขอบฟ้า ดวงตะวันกับดวงเดือน ดาว 3 ดวง เท่อคางยิงพระจันทร์ หลาวยินถมทะเล ปู้โปลั๊ เทพแห่งสงคราม และปู้โล้โถ เทพนิยายเรื่องปู้โล้โถ จัดว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดบอกถึงการกำเนิดโลกมนุษย์ อีกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกำเนิดโลกคือ เรื่องแม่ลิ่วเจีย

ปู้โล้โถ เป็นเทพนิยายของชาวจ้วงที่สำคัญที่สุด เรื่องราวมีอยู่ว่า ในกาลครั้งนั้นดินกับฟ้ายังมีได้แยกออกจากกันมีลักษณะเป็นก้อนดินก้อนหนึ่ง ต่อมาหินก้อนนั้นได้แตกออกเป็น 2 เลี่ยง ขึ้นข้างบนลอยขึ้นไปเป็นผืนฟ้า ขึ้นด้านล่างกลายเป็นผืนดิน ดินกับฟ้าอยู่ไม่ห่างกันนัก มีบุคคลหนึ่งที่มีความสามารถชื่อว่าปู้โล้โถ ใช้ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ทำให้ฟ้าสูงขึ้น แต่เมื่อฟ้าสูงขึ้นแล้วก็ไม่สามารถรอบดินได้หมด ปู้โล้โถจึงยกผืนดินให้สูงขึ้น บริเวณที่ปู้โล้โถจับยกกลายเป็นภูเขา หุบเขา เมื่อปู้โล้โถทำฟ้ากับดินแล้ว บนพื้นโลกจึงมีมนุษย์ ปู้โล้โถได้กำหนดสิ่งต่าง ๆ ให้มีกฎเกณฑ์ กำหนดว่าต้นไม้ต้องไม่มีใบ ต้องออกรวง ใบไม้ให้มีดอกเกินไป ถัดมากจะเติบโตไม่ดี สัตว์ทุกชนิดต้องออกลูกตามกฎเกณฑ์ สุนัขออกลูกคราวหนึ่งให้มี 6-7 ตัว หมูให้ออกลูก

เป็นครอกไม่ออกทีละตัว ส่วนเสียให้ออกลูกทีละตัว เปิดไก่ออกไข่ทีละฟอง
 กระจ่ายสามารถออกลูกทีละครอกทุกสี่สัปดาห์ ต้นไม้ ต้นหญ้า ต้องมีราก ห้ามเดิน
 ไปเดินมา ปู่โละโถยังกำหนดว่า ลูกสาวแต่งงานไปแล้วห้ามมาคลอດลูกที่บ้านพ่อแม่
 ไปกับเปิดห้ามร่วมเพศ วิวควายเป็นสัตว์ได้ครึ่งหนึ่ง ส่วนคนนั้นเป็นเพราะคนไป
 ถามปู่โละโถขณะที่ทำนมีงานยุ่ง จึงได้ปลั่งปากไปว่า "ถามอะไรกัน เมื่อไหร่ก็เมื่อนั้น"
 ตั้งนั้นมนุษย์จึงไม่มีกำหนดเวลาสมสู่ นอกจากนี้ปู่โละโถยังได้ยืมต้นไผ่มาจากเทพฟ้า
 ร้องมาให้มนุษย์ได้ทำอาหารในตอนกลางวัน ให้ความมอบอุ้มในตอนกลางคืน กำหนด
 ให้วิวควายช่วยไถนาไว้ สอนให้คนปลูกข้าว ปลูกพืชต่าง ๆ หยาปลา หากุ้ง จุด
 หมายถึงของปู่โละโถก็คือทำให้มนุษย์มีความสุข เมื่อปู่โละโถชรามากแล้วเรื่องใดที่ทำสำเร็จ
 ก็ได้มอบหมายให้ ปู่โป๊ เป็นผู้ทำต่อ

ตำนานพื้นบ้าน

ตำนานเรื่องเล่าของชาวจ้วงแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ
 ตำนานเกี่ยวกับบุคคลเช่นเรื่อง หลิวซานเจ้ เจ้าโม้อี้ เงินชุ่นท่าแม่น้ำแดง และเรื่อง
 นักรบหนงจ้อเกา อีกประเภทหนึ่งคือ ตำนานเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ เช่น ความเป็นมา
 ของภาพเขียนสีฮัวซาน ผ้านั้นของชาวจ้วง กลองสำริด แม่น้ำแดง(หงส์)
 และความเป็นมาของตลาดเพลง ตำนานของชาวจ้วงส่วนมากจะแฝงความปรารถนา
 ในชีวิตที่มีความสุข

ความเป็นมาของภาพเขียนสีฮัวซานมีตำนานเล่าว่าในอดีตอันไกลโพ้น มี
 ชายผู้หนึ่งได้ไปหาพื้นที่ภูเขา พบถ้ำ ๆ หนึ่งที่ดินเขาฮัวซาน ได้ยินเสียงกลองดังอยู่
 ในถ้ำ เมื่อเข้าไปดูใกล้ ๆ ก็เห็นทหารจำนวนมากอยู่ในนั้น กำลังฝึกทหารกันอยู่ มี
 แก้วแหวนเงินทองกองอยู่เต็มไปหมด ทหารเหล่านั้นบอกว่าวันหลังถ้าคุณอยากได้อะไร
 ก็มายืมได้ ยืมแล้วต้องคืน ดังนั้นชายหนุ่มหญิงสาวคนใดไม่มีเสื้อผ้าใหม่ ๆ ไม่มีเครื่อง
 ประดับแต่งตัวไปตลาดเพลงก็จะมายืมจากทหารที่ถ้ำ ใช้แล้วก็เอามาคืน มีเจ้าที่ดิน ผู้
 หนึ่งเป็นคนละโมภมาก ยืมของแล้วไม่เอามาคืน แถมยังไปยืมอีก ประเดถ้าจึงปิดลง

ทำให้เขาเดินชนประตูถ้าจนหน้าบวม เจ้าที่ดินมีความเคียดแค้นพวกทหารมากจึงไปฟ้องฮ่องเต้ว่า มีทหารกำลังจะก่อการกบฏ ฮ่องเต้จึงส่งทหารมาปราบ ทหารในถ้ำนั้นทำการต่อสู้ ทำให้ทหารฮ่องเต้ตายเกือบทั้งหมดที่หาดทราย หลังจากชัยชนะแล้วก็ได้จัดฉลองกิน ร้องรำทำเพลง ถึงกลางคืนยังก่อกองไฟเต็นรำกัน เงามองทหารเหล่านี้ได้ทอดไปสู่หน้าผาของฮวาซาน กลายเป็นภาพเขียนสีฮวาซานในปัจจุบัน

หงจื่อเกา เป็นหัวหน้าชาวจ้วง เป็นผู้นำชาวจ้วงลุกขึ้นต่อต้านการยึดครองของราชวงศ์ซ่ง ฮ่องเต้จึงส่งมาปราบ คือ นายพลตีซิงพร้อมกองทหารจำนวนมาก หงจื่อเการบแพ้ที่กุยเหวินฟู จึงได้หนีไปจนถึงต้าหลี่ ตอนหลังไม่ปรากฏว่าหงจื่อเกาเสียชีวิตลงที่ใด

หลิวซานเจ้ เป็นเรื่องเล่าของชาวจ้วงที่อำเภอฮือซาน โดยเล่าต่อ ๆ กันมาว่า หลิวซานเจ้เป็นหญิงสาวที่ฉลาดและขยัน เพียบพร้อมด้วยความสามารถและความสวยงาม เธอทำนาหาฝิ่นเก่ง ผู้ชายยังสู้ไม่ได้ โดยเฉพาะเธอร้องเพลงได้เก่งมาก ในตลาดเพลงใด ๆ ก็สู้เธอไม่ได้ ต่อมาวันหนึ่งมีบัณฑิต 3 คน จากกวางตุ้งมาโต้เพลงกับหลิวซานเจ้ที่หมู่บ้านเซี่ยเจียน ปรากฏว่าหลิวซานเจ้เป็นผู้ชนะ บัณฑิตสามคนนั้นรู้สึกอับอายมาก สองในสามบัณฑิตนั้นได้กระโดดน้ำตาย ภายหลังหลิวซานเจ้ได้ย้ายไปอยู่ที่หลิวโจว บัณฑิตที่เหลือจึงตามเธอไป ทั้ง 2 คน ไปที่ถ้ำลือฮือเพื่อโต้เพลงกัน และต่อมาทั้ง 2 ก็ได้กลายเป็นเทพ

นิทานพื้นบ้าน

นิทานของชาวจ้วงแบ่งเป็นนิทานจินตนาการ นิทานเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน นิทานเด็ก นิทานชาชั้น นิทานสอนใจ มีเนื้อหาขอบเขตกว้างขวางมาก นิทานเกี่ยวกับบรรพบุรุษต่อสู้กับยักษ์หรือสัตว์ร้าย เช่นเรื่อง พี่กับน้อง ยักษ์เจ็ดจุมูก เท่อเจียผู้กล้า ลูกเขยเป็นหมี ยายแปลงร่าง และอีกมาก นอกจากนี้มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้

ของชาวจ้วงกับชนชั้นปกครอง เช่น ชาวประมงกับกษัตริย์ เหล่าชาวนกับเจ้าที่ดิน อีกา เลื่อนชนกร้อยชนิด เรื่องที่เกี่ยวกับพุทธาธรรมสอนในเช่น เรื่อง ต่าเกี่ยวกับต่า หลุน (ลูกกำพร้าแม่ กับลูกเลี้ยง) เรื่องหมาไถนา สองพี่น้อง พี่น้องสองสาว เรื่องที่เกี่ยวกับความรัก เช่นเรื่อง นางหอย นางสนมคนที่เจ็ด เรื่องที่เกี่ยวกับการสั่งสอนเช่นเรื่อง ชาวนากับหมาป่า กุญแจทอง และเรื่อง ฟ้าดินของชาวจ้วง

เพลงชาวบ้าน

ชาวจ้วงมีนิสัยชอบร้องรำทำเพลง จึงมีการเรียกหมู่บ้านชาวจ้วงว่าเป็น "ทะเลเพลง" เพลงของชาวจ้วงถ้าแบ่งตามเนื้อหาแบ่งได้หลายประเภท คือ เพลงเกี่ยวกับชีวิต เพลงที่ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เพลงรัก เพลงใช้ขณะทำงาน เพลงร้องประกอบพิธี และ กลอนยาว

ชาวจ้วงจะร่วมร้องเพลงได้ในทุกที่ไม่ว่าจะเป็นที่ในนา บนภูเขา ในหมู่บ้าน และในเรือน หลังสมัยราชวงศ์ซ่งตลาดเพลงของชาวจ้วงได้พัฒนามากขึ้น ส่วนใหญ่จะจัดตลาดเพลงขึ้นในฤดูใบไม้ผลิ และฤดูใบไม้ร่วง

เพลงชาวจ้วงสามารถที่จะแบ่งตามรูปแบบของเพลงได้หลายประเภท ประเภทที่เรียกว่า เฟือน เป็นเพลงที่มี 4 วรรค วรรคละ 5 คำ หรือ 7 คำ มีรูปแบบการสัมผัสคือ คำสุดท้ายวรรคแรกสัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคสอง คำสุดท้ายของวรรคสองสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคสาม คำที่ 2 ของวรรคสามสัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคสี่ เมื่อร้องถึง 3 คำสุดท้ายจะต้องเอื้อนเสียงและร้องซ้ำ 2-3 หน

ประเภทที่เรียกว่า "ปี่" หมายถึงเพลงจ้วงที่ไม่กำหนดรูปแบบ เป็นแบบอิสระ ทำนองของปี่มีจำนวนมาก ส่วนใหญ่ชาวจ้วงในเขตตะวันตกเฉียงเหนือในหมู่บ้านที่ห่างไกลยังร้องกันอยู่

ประเภทที่เรียกว่า "ซี" เป็นเพลงจ้วงที่มีลักษณะของกลอนชาวฮั่น ลักษณะเด่นคือไม่มีการสัมผัสต้นหรือกลางวรรค แต่สัมผัสท้ายวรรค ส่วนใหญ่จะร้องแถวบริเวณภาคใต้ของกวางสี เพลงประเภทนี้ไม่จำกัดจำนวนวรรค

ประเภทที่เรียกว่า "เจีย" เป็นเพลงจ้วงที่ได้รูปแบบจากชาวอื่น มีรูปแบบคือมี 4 วรรค วรรคละ 7 คำ สัมผัสกันเฉพาะวรรคแรก วรรคกลาง และวรรคสี่ และมีคำสร้อยมาเอื้อนเสียง ส่วนมากจะใช้ร้องกันในเขตที่ชาวจ้วงกับชาวอื่นอยู่ด้วยกัน อาจใช้ภาษาจ้วงหรือภาษาอื่นก็ได้

กลอนยาว

กลอนยาวของชาวจ้วงคือ เรื่องปู่โล้โถ การกำเนิดฟ้าดิน กลอนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เช่น ประวัติชาวจ้วงหลงเซิ่ง กลอนที่เป็นการเล่าเรื่อง เช่น เพลงของต้าเวิน เพลงของต้าเปี้ย เพลงซิมกระดุกม่า เหวินเซียวกับเซียวหนี กลอนสอนใจ เช่น ฉวนหยางเกอ (เพลงบอกกล่าว) ซึ่งมีความยาวถึง 2,000 กว่าวรรค มี 20 ตอน เนื้อหาเกี่ยวกับความคิด จารัต ศีลธรรม สอนให้ผู้คนมีความขยัน ซื่อสัตย์ มีน้ำใจ กลอนยาวที่ยาวที่สุดมีหมื่นกว่าวรรค สั้นที่สุดประมาณร้อยวรรค

ความเป็นมาของตลาดเพลง

ตลาดเพลงเริ่มจากชีวิตในระดับชนเผ่า ในสมัยนั้นชาวบ้านยังมีความสามารถในการผลิตในระดับต่ำ ผู้คนทำงานร่วมกัน ผลผลิตที่ผลิตได้มีการแบ่งปันอย่างเท่าเทียมกัน ผู้คนจึงมีจังหวะในการใช้ชีวิตที่เหมือน ๆ กัน ในการทำงานหรือเมื่อเวลาพักผ่อน ผู้คนก็ชอบที่จะร้องรำทำเพลง การแต่งกลอนกดี การร้องการรำกดี เป็นกิจกรรมร่วมกันเป็นผลงานของผู้คนหลาย ๆ คน การที่ผู้คนหลาย ๆ คนกระทำกิจกรรมเกี่ยวกับเพลงร่วมกันจึงถือเป็นต้นตอของการกำเนิดตลาดเพลง ดังนั้นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้เกิดตลาดเพลงจึงเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินของผู้คนในสังคม และเป็นกิจกรรมที่ผู้คนใช้ชีวิตร่วมกัน สาเหตุที่ทำให้เกิดตลาดเพลงอีกประการหนึ่งก็คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับศาสนาหรือความเชื่อ ตัวอย่างเช่นในพิธีบูชาโทเท็ม ในวันพิธีผู้คนจะมาชุมนุมกันอยู่ในสถานที่ที่กำหนด วางของบูชาเช่น

ทว่า ผู้นำในการประกอบพิธีนำผู้คนทำพิธี มีการร้องเพลง ฟ้อนรำกัน เป็นการแสดงถึงความสนุกสนานรื่นเริง ขอพรจากเทพยดา ผีसाต่าง ๆ ให้คุ้มครอง ขอให้ชีวิตมีความสุข กิจกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อนี้อาจทำให้ขนาดของการร้องรำทำเพลงร่วมกันได้ขยายตัวไปถึงระดับระหว่างชนเผ่า ระหว่างโคตรตระกูล และหมู่บ้านหลาย ๆ หมู่บ้าน เมื่อการร้องรำทำเพลงได้ขยายตัวไปมากแล้ว จึงเป็นสาเหตุให้เกิดตลาดเพลงขึ้นมาได้ ดังนั้นพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดตลาดเพลงได้ สาเหตุที่สำคัญและเป็นสาเหตุโดยตรงที่ทำให้เกิดตลาดเพลงน่าจะมีสาเหตุจากประเพณี "ตุ้ยโอ่วฮุ่น" ในสมัยชนเผ่าชาวจ้วงมีประเพณีที่ให้ชายหนุ่มหญิงสาวลอบอยู่กินกันระยะเวลาหนึ่งเพื่อเป็นการเลือกคู่ชีวิต ชายหนุ่มหญิงสาวจึงมีการร้องเพลงเพื่อทดสอบแต่ละฝ่ายว่ามีความรู้ มีปัญญาความสามารถหรือไม่ และยังสามารถที่จะรับรู้คลื่นนิสัยของฝ่ายตรงข้ามจากการโต้ตอบเพลงกัน โอกาสทดสอบที่เหมาะสมที่สุด คือในโอกาสประกอบกิจกรรมทางความเชื่อ ในวันนั้นชายหนุ่มหญิงสาวจะมาชุมนุมกันเพื่อหาโอกาสโต้ตอบเพลงกับคนที่ตนหมายปองเอาไว้ กิจกรรมนี้ได้ดำเนินมาเป็นระยะเวลายาวนานตลาดเพลงจึงมีรูปแบบ เนื้อหา สาระที่เกี่ยวข้องกับการเลือกคู่ของหนุ่มสาว

อุปรากรของชาวจ้วง

อุปรากรของชาวจ้วงจะรวมถึง ละครพุด จ้วงพ้อมด และจ้วงหู่กระบอก

ละครพุด : ละครพุดของชาวจ้วงสามารถที่จะแบ่งออกเป็น ละครภาคเหนือ ละครภาคใต้ และละครของอำเภอฝูหนิง ละครภาคเหนือโดยมากจะใช้เพลงพื้นเมืองมาเป็นกลอนร้อง มีการเล่นแบบปานเต็งซี (ใช้มี้านิ่ง) ละครแบบนี้เกิดขึ้นเมื่อสมัยราชวงศ์ชิง (ศตวรรษที่ 19) แสดงในเขตเถียนหลิน ซีหลิน ปายเซ่อหลิงหยุน ส่วนละครจ้วงภาคใต้นั้นเริ่มมีขึ้นที่ตำบลหม่าฮ้าย ตำบลฮ่านหลงในอำเภอเต้อเป่า จึงมีชื่อเรียกว่า จ้วงหม่าฮ้าย จ้วงฮ่านหลง ช่วงที่เกิดจะเกิดซ้ำว่าละครภาคเหนือ ละครภาคใต้อันใหญ่จะแสดงอยู่ที่อำเภอเต้อเป่า เทียนเต็ง จั้งซี

น้ำโพน และบางส่วนของอำเภอเถียนตง เถียนหยาง และหลงอาน ละครจ้วงอำเภอฝูหนิงในมณฑลยูนนานนั้น อาจเริ่มมีขึ้นในสมัยราชวงศ์ซ่ง ส่วนใหญ่จะเล่นอยู่ที่เขตอำเภอฝูหนิงในมณฑลยูนนาน

ละครจ้วงที่แสดงอยู่มีจำนวนมาก ละครของจ้วงเหนือมีอยู่ 200 กว่าเรื่อง เรื่องที่สำคัญ ๆ ได้แก่ เหวินหลงกับเซียวหนี่ เด็กเลี้ยงวัว หนงจื่อเกา เนื้อหาของละครส่วนมากได้จากตำนานของจีน ส่วนละครจ้วงภาคใต้ที่สำคัญได้แก่ เลื่อนชนกร้อยชนิด น้ำเต้าล้าค่า กลองสำริดแดง ผ้าตีนจ้วงผืนหนึ่ง แก้วประกาย

ลักษณะของละครจ้วงก็คือใช้ภาษาจ้วงในการร้อง วรรคหนึ่งมี 5-7 คำ มีลักษณะสัมผัสแบบเพื่อน ท่วงทำนองที่ใช้เป็นแบบพื้นเมืองใช้เครื่องดนตรีพื้นเมือง การรำมีความสัมพันธ์กับการรำในพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อและการละเล่นพื้นเมือง

จ้วงพ่อมด : จ้วงพ่อมดมีการเริ่มมาจากการร่ายรำของพ่อมดหมอผี จ้วงประเภทนี้เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ซ่ง (ศตวรรษ 19 ประมาณ 1850) ส่วนใหญ่จะเล่นในเขตเหอฉี หลิวโจว หนานหนิง และปายเซ่อ จ้วงพ่อมดมีประมาณ 300 กว่าเรื่อง ส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ จ้วงพ่อมดมีทำนองการร้องมากมาย มีทำนองเสียงเศร้า ทำนองเสียงบ่น ทำนองเสียงสุดดี ทำนองเสียงระบายนความทุกข์ ทำนองเสียงร่าเริง ทำนองเสียงที่ใช้ไหว้บรรพบุรุษ ทำนองเสียงคนแก่ ทำนองที่ใช้ในการต้อนรับแขก ผู้แสดงจ้วงพ่อมดในสมัยแรก ๆ ใส่เสื้อคลุมยาวสีแดง ตอนหลังได้รับอิทธิพลละครอื่นมากขึ้น จึงมีเสื้อสีต่าง ๆ ในการประกอบการแสดง

จ้วงหุ่นกระบอก : ในสมัยราชวงศ์ซ่งมีทหารชาวเจียงซี ชื่อว่า จางเทียนจง ได้นำจ้วงหุ่นกระบอกของชาวฮั่นมายังอำเภอจิ้งซี ฆ่าฟันเมืองชาวจ้วงได้ เปลี่ยนจ้วงหุ่นกระบอกของชาวฮั่นมาเป็นแบบของชาวจ้วง ส่วนใหญ่จะมีการเล่นที่อำเภอจิ้งซีและเต้อเป่า ทำนองที่ใช้ได้ดัดแปลงมาจากทำนองมู่หลุนเตี้ยวซึ่งเป็นทำนอง

ของกลอนเล่าเรื่อง

ชาวจ้วงเชื่อว่า การเซิญคณะจ้วงมาแสดงให้ชมจะทำให้คนมีอายุยืน การทำ
ไร่ทำนาได้ผลดี

ดนตรีจ้วง

ดนตรีจ้วงส่วนใหญ่เป็นทำนองแบบพื้นบ้าน มีทำนองมากมาย ในเขตจ้วงถิ่น
หนึ่งหรือตำบลหนึ่งก็มีหลายทำนอง มีทำนองเรียบ ๆ ที่ใช้ประกอบเล่าเรื่อง มีทำ
นองแสดงอารมณ์เร่า เบิกบานใจ มีทำนองที่ใช้มาสั่งสอนใจเรียกว่า "ทำนองคนแก่"
มีทำนองคึกคัก จังหวะเร็ว ถ้ารวบรวมทำนองของชาวจ้วงทุกแห่งแล้วจะได้มากกว่า
1,000 ทำนอง มีการบรรเลงเดี่ยว ประสาน 2 เสียง ประสาน 3 เสียง
การร้องประกอบก็มีการร้องเดี่ยว การร้องคู่ การร้องนำร้องตาม การร้อง
ประสานเสียง

ทำนองที่มีชื่อที่สุดได้แก่ทำนองของตำบลปานฉาว ที่อำเภอฝูหนิง ทำนอง
ของหม่าอ้าย ฮ่านหลง ที่อำเภอเตอเป่า ทำนองกู่เหมยที่อำเภอเถียนหยาง ทำ
นองอำเภอหม่าชาน ทำนองอำเภอหวนเจียง

เครื่องดนตรีของจ้วงมีเครื่องดีดที่เรียกว่า "เทียน" มีฉิ่งกระเบื้อง มี
ลักษณะเป็นกระเบื้องใช้เป็นเครื่องดีดก็ได้ เครื่องสีก็ได้ นอกจากนี้ยังมีซอกระดุกม้า
(หมากู่) เป็นเครื่องสี กลองเอวต่อ (เฟิงเยากู่) ตัวยกเป็นเครื่องบันดิน
เผา หน้ากลองใช้หนังแกะทำเป็นเครื่องดนตรีสำคัญของจ้วงพ่อมด ซลุ่ยทำด้วยหอย
สังข์ ปี่เหอฮวานใช้ใบไผ่ 2 ซีกมัดด้วยหวาย

ชาวจ้วงยังมีคณะดนตรีที่เรียกว่า "คณะแปดเสียง" มีคนบรรเลง 8 คน
ในสมัยที่ปกครองด้วยระบบกู่กวาน เมื่อกู่กวานเข้าออกที่ทำงานหรือประกอบพิธีต่าง ๆ
จะใช้คณะดนตรีแปดเสียงมาบรรเลง ต่อมาดนตรีแปดเสียงได้กระจายไปยัง
ชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านมีงานแต่งงาน งานทำศพก็จะเชิญคณะดนตรีแปดเสียงไป
บรรเลง จากลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าดนตรีจ้วงมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมพื้นเมือง

ระบำชาวจ้วง

ระบำชนิดที่ทำท่าทางเลียนแบบสัตว์ เป็นส่วนสำคัญของระบำการบูชา เทพยดาของพอมด เมื่อพอมดทำพิธีบูชาเทพยดามักจะร้องด้วยรำด้วย ภาพเขียนสีที่ สุวาซานอาจจะ เป็นภาพบันทึกที่พอมดทำท่าทางเลียนแบบผีกบในการเต้นระบำเพื่อบูชาเทพยดา โดยแสดงท่าทางแขนทั้งสองข้างยกขึ้น สองขาถ่างออก นักวิชาการเชื่อว่า เป็นระบำแบบกบ ในสมัยเหว่ย-จิ้น ชนเผ่าเหลียวจะเต้นระบำกลองผีเพื่อบูชาเทพยดา ในสมัยราชวงศ์ซ่งในแถบเหนือของก๊วยหลินมีการใส่หน้ากากเมื่อเต้นรำบูชาเทพยดา ตอนหลังแยกเป็นระบำของแม่มด และระบำของหมอผีจะใส่หน้ากากผี หมอผีจะมีหน้ากากมากกว่า 30 อัน แต่ละผีก็จะมีการเต้นท่าทางและเนื้อร้องต่างกัน ระบำแม่มดจะใช้เมื่อมีการเชิญผีมาเข้าทรง ระบำที่เกี่ยวกับการบูชาเทพยดาที่สำคัญ ได้แก่ ระบำกลองสาริด ระบำวิ้วควาย ระบำปีใหม่

ระบำชนิดที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำงานและความรักมีอยู่หลายสิบประเภท ที่สำคัญคือ ระบำตำข้าว ระบำไม้คาน ระบำกลอง ระบำเก็บใบชา ระบำวิดน้ำ ระบำจับกุ้ง ระบำลูกช่วง ระบำใบท้อ และ ระบำนกเขาลาย ที่อำเภอเต๋อเป่าเมื่อมีการแสดงระบำไท่ผิงอู่จะมีผู้ชาย 2 คน ผู้หญิง 4 คน ผู้ชายแสดงท่าเอาเบ็ดและช้อนไปตกปลาที่แม่น้ำ ผู้หญิงมีช้อนมัดที่เอว มือถือสวิงไม้ไผ่เล็ก ๆ ไปช้อนกุ้ง มีการโต้ตอบเพลงกันรำรำด้วย ที่อำเภอยงหนิง มีการแสดงระบำนกเขาลาย มีผู้แสดง 3 คนแต่งตัวเป็นนกเขาลาย รำรำ และร้องโดยเลียนแบบท่าทาง และเสียงของนกเขาลายเป็นระบำฉลองความอุดมสมบูรณ์ ระบำของชาวบ้านส่วนมากเป็นการแสดงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพการทำงานและความรัก

การเล่นและกีฬาพื้นเมือง

การเล่นพื้นเมืองของชนชาติจ้วงที่มีทั่วไปคือการเข็ดสิงโต การเข็ดหงส์ การเข็ดม้า การเข็ดผีเสื้อ การเข็ดไก่อและ การเข็ดวัวควาย การเข็ดไก่ เป็นการเล่นของชาวจ้วงเขตตะวันตกของกวางสี ไก่ที่เข็ดทำจากไม้แกะสลักเป็นหัวไก่ ส่วนลำตัวใช้แดงกวามาแกะสลักเป็นตัว แล้วใช้ขนไก่มาปักที่ลำตัว มักทำเป็นไก่ตัวผู้ 2 ตัว แล้วมัดไว้บนไม้รูปตัวที่มีเชือกชักให้ไก่ทั้งสองตัวจิกกัน การเข็ดไก่อจะเล่นในช่วงขึ้นปีใหม่ ตั้งแต่ 1 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ แต่ละบ้านมักจะทำไก่อมาเข็ด เมื่อเข็ดเสร็จก็จะดึงขนไก่ออก 2-3 ขน ไปเสียบที่คอกไก่เพื่อเป็นเคล็ดให้สัตว์เลี้ยงได้เจริญเติบโต เมื่อเข็ดในหมู่บ้านเสร็จแล้วมักไปเข็ดในหมู่บ้านอื่น ๆ ด้วย

การเข็ดวัวควายนั้นชาวบ้านจะใช้ไม้ไผ่มาทำเป็นโครงแล้วใช้ผ้าสีดำคลุมใช้กระดาษหนา ๆ มาทำหัวควาย ต้มสีที่ลูกตา แล้วใช้ผ้ายึดติดกับโครงลำตัวของควาย การเข็ดควายจะมีคน 2 คน อยู่ข้างในเป็นคนเข็ด อีกคนหนึ่งถือคันทากทำไถนา มีการตีกลองร้องเพลงควาย เข็ดในหมู่บ้านต่าง ๆ เมื่อไปถึงหมู่บ้านใดก็จะไปเข็ดที่ศาลเจ้าก่อน แล้วไปเข็ดอวยพรให้ที่ละบ้าน ให้ทำนาได้ผลดี คนมีอายุยืน

การเข็ดสิงโต จะเข็ดในลานกว้าง ๆ ที่กลางลานปักลำไม้ไผ่สูงประมาณ 20 ฟุตจีน มีอั้งเป่าที่ยอดไม้ไผ่ เอาโตะมาวางซ้อนกันชั้นเรียกว่าเป็นภูเขาทองภูเขาเงิน ที่อำเภอเถียนหยางใช้โตะมาวางซ้อนกันสูงถึง 17 ชั้น ประมาณ 8.5 เมตร ใช้โตะ 36 ตัว คนที่เข็ดสิงโตจะทำท่าทางสิงโต อีก 2 คนสวมพระหัวโต ในมือมีพิศ ล้อหลอกสิงโตอยู่ ผู้คนที่มาชมจะจุดประทัดโยนใส่พวกที่เข็ดสิงโตนี้ หลังจากนั้นแล้วสิงโตก็ป็นชั้นภูเขาทองคำไปเอาอั้งเป่าที่ผูกอยู่บนยอดไม้ไผ่

การเล่นโคมไฟ เป็นการละเล่นของชาวจ้วงในแถบภาคตะวันตกของกวางสี เช่นอำเภอหลิงหยุน เล่อเย่ว ซีหลิน ใช้กระดาษสีต่าง ๆ มาทำโคมไฟ มีโคมประธาน โคมตาม โคมรูปปลา โคมไก่ โคมเปิด โคมนก ส่วนใหญ่จะเล่นกันเริ่มตั้งแต่ชั้น 2 คำ จัดเป็น 5 ระยะ ระยะแรกจะเป็นการพ้อนรำ การโต้เพลงของหนุ่มสาว ระยะที่สองเป็นการพ้อนรำเพื่อฉลองความอุดมสมบูรณ์ ระยะที่สามเป็นการพ้อนรำอวยพรปีใหม่ ระยะที่สี่เป็นการพ้อนรำฉลองการอยู่อย่างสันติสุข ระยะที่ห้าเป็นการพ้อนรำบูชาเทพยดา ขอพรเทพยดาให้ชาวบ้านมีผลผลิตอันอุดมสมบูรณ์ ตอนท้ายมักจะมีการเชิดสิงโตเป็นการตบท้าย

การโยนลูกช่วง เป็นการคบหาทำความคุ้นเคยกันในตลาดเพลงของหนุ่มสาว ลูกช่วงจะใช้ผ้าไหม 5 สีมาทำ ลูกหนึ่งจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2-3 นิ้ว จีน ทำอย่างประณีต ในการเล่นจะแบ่งกลุ่มระหว่างหนุ่มกับกลุ่มสาว ยืนอยู่ห่างกัน มีการร้องเพลงโต้ตอบกัน ถ้าสาวคนใดรู้สึกพอใจหนุ่มคนใดก็จะโยนลูกช่วงให้ ถ้าหนุ่มคนนั้นรับไว้แล้วถ้าพอใจสาวคนนั้นด้วยก็จะมัดของขวัญกับลูกช่วงโยนคืนมาให้สาวคนนั้น การละเล่นที่คล้าย ๆ กันนี้คือการโยนลูกช่วงเข้าห้วง ซึ่งจะเล่นอยู่ที่อำเภอจิ้งซี โดยการตั้งหลักไม้สูง 10 กว่าเมตรที่กลางลานกว้าง บนยอดจะมีห้วงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 20-80 เซนต์ ในการเล่นจะแบ่งกลุ่มสาว กลุ่มหนุ่มอยู่ห่างกัน ถ้าฝ่ายสาวโยนลูกช่วงเข้าห้วงได้ ฝ่ายหนุ่มจะต้องมอบผ้าโพกหัวให้ ถ้าฝ่ายชายโยนลูกช่วงเข้าห้วงได้ ฝ่ายสาวจะต้องมอบรองเท้าผ้าซึ่งเตรียมมาให้ ของขวัญเหล่านี้เป็นสื่อความรักความสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาว

การเตะลูกชนไก่ เป็นการละเล่นของชาวจ้วงภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ใช้เหรียญเงินที่มีรูตรงกลาง มัดด้วยชนไก่ 5 สี ชายหนุ่ม หญิงสาวแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คนไหนชอบคนไหนก็เตะใส่คนนั้นเตะกลับไปกลับมา

การแข่งดอกไม้ไฟ เป็นการเล่นที่อำเภอหมาซาน ในงานบุษาศาลเจ้า
เดิมที่การแข่งดอกไม้ไฟเป็นพิธีที่เกี่ยวกับการขอให้มียูก ชาวบ้านเชื่อว่า ถ้าบ้านใด
แข่งดอกไม้ไฟได้ บ้านนั้นจะมีลูกที่ดี คนที่ยังไม่มีลูกจะให้คน 10 กว่าคนมาจัดเป็นคณะ
ดอกไม้ไฟ เมื่อคนมาชุมนุมกันแล้วก็จะล้อมวงเข้า คนที่จุดไฟจะใช้กระบอกเหล็กที่
บรรจุดินปืนตั้งบนพื้น ปลายกระบอกมีห่วงเหล็กที่มีผ้าไหมสีแดงห่อไว้ เมื่อจุดกระบอก
ไฟแล้วห่วงเหล็กก็จะพุ่งขึ้นไป เมื่อตกลงมานั้น ผู้คนก็จะแย่งกัน เมื่อแย่งได้แล้วก็จะ
พยายามวิ่งเอาไปให้ผู้ตัดสิน จึงจะชนะได้ ผู้ที่จ้างทีมให้มาแข่งห่วงเหล็กนี้จะได้รับ
รางวัลเป็นกระจกบานใหญ่ เนื้อควาย หมู และเงินจำนวนหนึ่ง นำมาจัดการบุ
ชาบรรพบุรุษ วางห่วงเหล็กบนโต๊ะบูชา เลี้ยงแขกอยู่ถึง 3 วัน เจ้าบ้านนี้ได้รับ
เกียรติเป็นพิธีกรในการจัดงานปีต่อไป ที่อำเภอป่าเยื่อ การละเล่นแบบนี้จะจัดในวัน
ตลาดเพลง

การตีก่อนไม้ ใช้ก่อนไม้ 2 ท่อน ท่อนหนึ่งยาว 5 นิ้ว อีกท่อนหนึ่งยาว
1.5 ฟุต คนที่ร่วมกันเล่นไม้จำกัดจำนวน ชุดหลุมลึก 3 นิ้ว ใช้ก่อนสั้นวางขวางไว้
ปากหลุม ใช้ก่อนยาวจัดหรือตีไปให้ไกลที่สุด คนที่รับก่อนสั้นได้จะเป็นคนจัดคนต่อไป
คนที่จัดไปได้ไกลที่สุดเป็นผู้ชนะ

การเล่นลูกข้าง ลูกข้างใช้ไม้เนื้อแข็งทำใช้ เชือกพันให้แน่นแล้วใช้
แรงขว้างลงไปกับพื้น ลูกข้างของใครป็นได้เวลานานจะเป็นผู้ชนะ มีลัทธิที่จะใช้
ลูกข้างของตนไปตีลูกข้างของผู้อื่น การเล่นลูกข้างอาจจัดเป็นฝ่ายแข่งขันก็ได้ ใน
หลายท้องถิ่นในระยะที่ว่างจากการทำนา ทุกหมู่บ้านจะมีการแข่งขันลูกข้าง ผู้ที่ชนะจะ
ถูกเรียกว่า "พญาลูกข้าง" มีรางวัลให้

การเล่นม้าหมุน ใช้โครงไม้รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 2 โครงมาทำซ้อนกัน มี
เสาตรงกลาง ใช้โครงไม้ที่ซ้อนขวางกันนั้นส่วนลงบนเสาไม้ โครงไม้จะหมุนได้ มี

คนนั่ง 4 คน ทั้ง 4 คนใช้แรงถีบพื้นให้ม้าหมุนหมุนไปในเวลาที่จำกัด ทีมใดหมุนได้หลายรอบที่สุดจะเป็นผู้ชนะ การละเล่นที่คล้าย ๆ กันคือที่อำเภอหลงหลิน ตำบลเต๋อเอ้อ มีการเล่น ต่ำโมซิง ใช้คานไม้ยาวสวมลงบนปลายเสา คานไม้นั้นทำให้หมุนได้ มีคน 2 ข้าง แต่ละข้างอาจมีหลายคนก็ได้ โหนดัวกับคานไม้ ให้คานไม้หมุน

การกระโดดข้ามม้าขวาง จะจัดในเวลาว่างจากการทำนา ใช้ม้านั่ง 3 ตัวมาวางซ้อนกัน 2 ตัววางเป็นชั้นล่าง อีกตัวหนึ่งวางข้างบน บนพื้นปูด้วยฟางเพื่อป้องกันการกระแทกพื้นไม่ให้ได้รับบาดเจ็บในการกระโดดข้าม จะมีคน 2 กลุ่มเท่า ๆ กัน จะกระโดดข้ามม้านั่งสวนทางกัน แต่คนละด้านของม้านั่ง ต่อมาจะมีการกระโดดข้ามม้าตัวกลาง

การยิงไก่ ที่ตำบลเป่าซู่ อำเภอต้าซิน เมื่อถึงเทศกาลเพลงเดือนสาม มีการจัดตลาดเพลงที่ตึนกุเซา และลานยิงไก่ โดยล่ามไก่ไว้กับหลัก ห่างจากผู้ยิงประมาณ 100 เมตร ไก่ที่ใช้เป็นไก่ตัวผู้ มีการจับสลากว่าใครจะได้ยิงก่อน ใช้ปืนแก๊ปในเวลาจำกัด ผู้ที่ยิงถูกจะได้เนื้อไก่และรางวัลอื่น ๆ ในภาคตะวันตกของกวางสีบางแห่งมีการยิงหินที่กลิ้งลงมาจากภูเขา ผู้ยิงถูกเป็นผู้ชนะ

การเล่นมวยจีน ในสมัยก่อนชาวจ้วงก็รู้จักการเล่นมวยจีนแล้ว ตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิง ภาคตะวันตกของกวางสีนั้นเมื่อมีลูกชายแล้วก็ถือว่าเป็นทหาร พ่อแม่จะนำเหล็กที่มีน้ำหนักเท่ากับน้ำหนักของเด็ก ใช้ผ้าไหมสีแดงห่อแขนที่หัวเตียงของเด็ก เมื่อเด็กอายุได้ 10 กว่าขวบ ก็ใช้เหล็กนั้นมาทำเป็นดาบ สอนให้เด็กได้ฝึกวิทยายุทธ เจ้าตัดดินาหรือกู่ซิ่งในสมัยก่อนก็มักจะให้ชายหนุ่มมาฝึกวิทยายุทธกัน เมื่อถึงวันตลาด เพลง งานศาลเจ้าและงานฉลองอื่น ๆ ก็มีการแสดงวิทยายุทธให้ชมกัน

(แปลจาก "จ้วงจู่เฟิงสู่อี" ของเหลียง ดิงหวัง, สถาบันชนชาติ

ส่วนกลาง, ปักกิ่ง, 1987.)

งานฝีมือ

งานฝีมือของชาวจ้วงมีประวัติเป็นมายาวนาน งานฝีมือที่สำคัญมีการหล่อ การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องเคลือบ การทำเครื่องเงิน การทอผ้า การย้อม

การทอผ้ามีขั้นตอนค่อนข้างซับซ้อน ก่อนอื่นต้องใช้เครื่องมือชนิดหนึ่ง เรียกว่า "ข้าง" มาแยกเอาเมล็ดในปุยฝ้ายออก เป็นเครื่องมือที่มีไม้ด้านข้างสูง 2 ฟุต 2 ข้าง มีไม้ขวาง 2 ชั้นแนบกัน ปลายของไม้ทั้ง 2 นี้มีเกลียวแล้วต่อกับมือหมุน ใส่ปุยฝ้ายเข้าไปใช้มือหมุน ทำให้เมล็ดฝ้ายหลุดออก ใช้ปุยฝ้ายนี้มาดึงให้เป็นด้าย ใช้น้ำชาข้าวมาต้มเส้นด้ายนี้ ตากให้แห้ง แล้วนำมาปั่นใส่หลอดด้าย ใส่ในหูกทอผ้า ต่อไป

ชาวจ้วงชอบย้อมด้ายเป็นสีดำ สีน้ำเงิน ไม่ชอบย้อมเป็นสีแดง ฟ้ำหรือสีสด ๆ วัตถุประสงค์ที่นำมาย้อมมี คราม น้ำปูน เหล้า กาวหนังควาย และเถาเครือชนิดหนึ่งซึ่งจะให้สีน้ำแดงม่วง ภาษาจ้วงเรียกว่า "เกาหน่วน" ผสมส่วนผสมเหล่านี้ ตามสัดส่วน ใส่ในไหย้อม เติมน้ำให้เหมาะสม เครือเกาหน่วนต้องทุบให้ละเอียด ใส่ลงไป นำผ้าที่ต้องการย้อมชุบลงไปในไหให้สีซึมเข้าเนื้อผ้า เอาออกตากเมื่อเห็นว่าสีได้ซึมเข้าเนื้อดีแล้ว ถ้าต้องการย้อมให้เป็นสีน้ำเงินต้องย้อม 5-6 ครั้ง ถ้าต้องการสีดำต้องย้อม 10 กว่าครั้ง ล้างแล้วตากให้แห้งนำมาตัดเป็นเส้นได้

ผ้าทอของจ้วง เป็นงานฝีมือที่สำคัญของชาวจ้วง เมื่อสมัยราชวงศ์หมิงผ้าจ้วงเป็นของบรรณาการที่ต้องส่งให้สำนักพระราชวัง ผ้าทอของจ้วงมีลวดลายมากมาย ลวดลายที่พบได้บ่อย ๆ คือ ลายเรขาคณิต ลายนก ลายดอกไม้ ลายแมลง ลายปลา ลายเมฆ ลายคลื่นน้ำและลายทิวทัศน์

การหล่อกลองสำริด

มีบันทึกโบราณหลายชิ้นที่มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้กลองสำริด แม้ว่าจะมีการค้นพบกลองสำริดในหลาย ๆ พื้นที่ของจีนก็ตาม แต่ที่กว้างขวางจะพบกลองสำริดเป็นจำนวนมากที่สุด กลองสำริดประกอบด้วย 4 ส่วน คือ หน้ากลอง ตัวกลอง เอวกลอง และฐานกลอง ปกติแล้วกลองสำริดที่หล่อขึ้นตอนแรก ๆ จะมีขนาดเล็ก สมัยหลังจะขนาดใหญ่ หน้ากลองกับตัวกลองมีขนาดใหญ่ เอวกลองเล็ก และฐานกลองขยายออกใหญ่กว่าเอวกลอง ตัวกลองส่วนล่างจะมีหูกลอง กลองสำริดทุกด้านมีลวดลาย หน้ากลองตรงกลางมักเป็นลวดลายดวงพระอาทิตย์ ซึ่งคงจะเกี่ยวข้องกับกับความเชื่อของบรรพบุรุษชาวฉาง ตามความเชื่อของชาวฉางต้องบูชาพระอาทิตย์ ซึ่งพระอาทิตย์เป็นเทพที่ศักดิ์สิทธิ์ ห้ามหันหน้าไปสู่พระอาทิตย์ขณะถ่ายปัสสาวะหรืออุจจาระ หน้ากลองสำริดนอกจากจะมีลายพระอาทิตย์แล้วยังมีหุ่นกบเกาะอยู่ขอบหน้ากลอง อาจมีตั้งแต่ 4 ตัว 6 ตัว ถึง 8 ตัว นอกจากนี้ยังมีลายเมฆ ลายคลื่นน้ำ ลายเสือ ลายหนอน ลายดอกไม้ ลายเหรียญเงิน มีลวดลายหลายสิบแบบ กลองสำริดในสมัยใกล้เคียงปัจจุบันมีลายสัตว์ 12 ราศี

นักวิจัยได้แบ่งประเภทกลองสำริดออกเป็น 8 แบบ แบบที่มีอายุนานที่สุดคือแบบวานเจียป่า มีอายุเมื่อประมาณ ศตวรรษ 8-5 ก่อนศตวรรษ (ตั้งชื่อตามสถานที่ที่พบ) ทำขึ้นโดยชนเผ่าฉูเหวิน แบบ ลือไฉ่ซาน มีอายุประมาณศตวรรษ 4-1 ก่อนคศ. ทำขึ้นโดยชนเผ่าโล่วเซว่ แบบเหลิงส่วยชงและแบบเป่าหลิว มีอายุเมื่อประมาณศตวรรษที่ 1 ก่อน คศ. แบบหลิงซานมีอายุหลัง คศ. 300 กลองสำริดแบบเหลิงส่วยชง แบบเป่าหลิว และแบบหลิงซานเป็นกลองที่มีขนาดใหญ่ ลวดลายประณีตบรรจงซับซ้อน เป็นแบบที่มีพัฒนาการมากที่สุด กลองสำริดเหล่านี้ทำขึ้นและใช้ในหมู่ชนเผ่าหลี่ เหลียว อู๋ และซีโหว่เซว่ กลองสำริดแบบจุนยี่ แบบหมาเจียง และแบบซีเหมิง มีจำนวนน้อย มีอายุเมื่อประมาณ คศ. 10-20

จุดมุ่งหมายของการใช้กลองสำริดนั้น นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่าในตอนแรกจะใช้เป็นเครื่องประกอบในพิธี เช่นไหว้บูชา ที่สำคัญคือพิธีขอฝนซึ่งมีความสัมพันธ์

กับสิ่งคมเกษตรกรรมเห็นได้จากลายเมฆ ลายฟ้าผ่า และตัวกบบนกลอง ต่อมา
 เมื่อมีสงครามระหว่างชนเผ่า ก็มีการใช้กลองมาตีส่งสัญญาณ สมัยที่ยังเป็นสิ่ง
 ุคตรตระกูล ผู้ประกอบพิธีต่าง ๆ มักเป็นหัวหน้าโคตรตระกูล กลองสำริดจึงเป็น
 สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงสถานภาพ บารมีอำนาจและฐานะทางเศรษฐกิจ ในหนังสือ
 กว่างโจวจี เขียนโดยเฉยเหวียน สมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออก บันทึกไว้ว่า "สมัย
 โบราณ บ้านของชาวจ้วงที่มีฐานะร่ำรวยจะหล่อกลองสำริด แขนวนไว้ในลานบ้าน วัน
 ที่ 2 จัดโต๊ะเลี้ยงอาหารแก่คนในตระกูลและญาติมิตร แยกเต็มบ้าน ลูกสาวก็แย่งกัน
 ใช้ปั้นปักผมเงิน ปั้นทอง มาเคาะกลองอธิษฐานขอเนื้อคู่ที่ดี เคาะแล้วจะวางปั้นปักผม
 ให้เจ้าบ้าน คนที่มีกลองเรียกว่า ตูหล่าว ทุกคนนับถือ เมื่อทำสงครามกับกลุ่ม
 อื่น ๆ จะตีกลองให้ชาวบ้านมาชุมนุมกัน ชาวบ้านได้ยินเสียงก็จะรีบมาชุมนุม"
 ประวัติของกลองสำริดมีมายาวนานและการกระจายของกลองสำริดก็กินพื้นที่กว้างขวาง
 จุดมุ่งหมายในการใช้อาจแตกต่างกันตามท้องถิ่นต่าง ๆ

การหล่อกลองสำริด ก่อนอื่นต้องหาแร่มาทำสำริดก่อน เมื่อได้แล้วก็นำดิน
 เหนียวมาทำแบบข้างใน และข้างนอก แกะสลักลวดลายต่าง ๆ บนแบบด้านนอก
 ประกอบแบบเข้าด้วยกัน ตั้งให้มั่นคง เทน้ำสำริดลงในแบบ เมื่อเย็นแล้วก็แกะ
 แบบดินเหนียวออก แล้วขัดอย่างบรรจง แล้วหล่อหน้ากลองโดยใช้ดินเหนียวมาทำแบบ
 แกะลาย ทำวิธีเดียวกันกับทำตัวกลอง เอาหน้ากลองประกบกับตัวกลอง ใช้สำริดมา
 เชื่อมให้ติดกัน ใส่หูกลอง วิธีการหล่อกลองสำริดจะถ่ายทอดให้ลูกชายเท่านั้น ก่อน
 หล่อกลองสำริดต้องมีพิธีเช่นบูชาเทพยดา ก่อน บางที่ถึงกับมีการฆ่าคนเพื่อเช่นบูชา
 ปรากฏในลวดลายกลองที่ใส่เปลือกหอย ในยุคนานที่มีลวดลายพิธีกรรมฆ่าคนบูชา ใน
 ละครจ้วงเรื่องกลองสำริดก็มีตอนที่หญิงสาวชื่อโถฮัว ใช้มีดมากัดข้อมือให้เลือด
 หยดลงในเตาหลอมสำริดเพื่อให้ได้น้ำสำริดที่ดี

ชาวจ้วงถือว่ากลองสำริดเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ห้ามตีกลองโดยพลการ และ
 ไม่ใช่ทุกคนจะตีกลองได้ จะมีคนเฉพาะที่ทำหน้าที่ตีกลอง และมีวิธีตีกลองที่ได้กำหนด
 ไว้ นอกจากนี้ยังเชื่อว่ากลองสำริดบินได้ บินจากหมู่บ้านหนึ่งไปถึงหมู่บ้านหนึ่งได้

ตอนกลางคืนจะแปลงร่างเป็นชายหนุ่ม ช่วยค้ำคองหมู่บ้านของพวกเขา ยังเชื่อว่า ถ้าฝังกลองสำริดในพื้นดินจะทำให้ข้าวพืชอุดมสมบูรณ์ มีน้ำหล่อเลี้ยงตลอด ชาวจ้วงกลัวผู้เฒ่าชโยกกลอง กลัวกลองบินหนี ปกติเมื่อไม่ได้ใช้ก็จะฝังไว้ใต้ดิน ไล่เปลือกหอยและอื่น ๆ ประเพณีนี้ปรากฏตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง

เครื่องปั้นดินเผา

เครื่องปั้นเป็นงานฝีมือที่มีประวัติยาวนาน บรรพบุรุษของจ้วงทำเครื่องปั้นดินเผาในสมัยหินใหม่มีลายเชือก ลายจุด ลายพิมพ์ บนเครื่องปั้น ใช้ดินสีแดง สีเทา ปั้นเป็นหม้อ ไห และหม้อสามขาใบใหญ่ ที่ฝังแล้ว ภูเขาหยินชาน พบสุสานในสมัยจ้านกว่าตอนปลาย ในนั้นพบเครื่องปั้นฝีมือดีมาก ถึงสมัยราชวงศ์ฮั่นฝีมือในการทำเครื่องปั้นพัฒนามากขึ้น พบที่สุสานที่อำเภอกุ้ยเซียน มีเครื่องปั้นสมัยฮั่นมากมาย ที่อุ้วโจวและที่เถิงเซียนพบเครื่องปั้นที่ทำเป็นเครื่องใช้ วัสดุก่อสร้างและที่ฝังกับศพ แสดงให้เห็นว่ามีการใช้ปั้นหมุน และมีการแกะสลักลวดลาย ถึงสมัยราชวงศ์ถัง ฝีมือการทำเครื่องปั้นยังพัฒนามากขึ้น ในกวางสีพบเครื่องปั้นที่มีลายดอกบัว ทำเป็นกระเบื้องเคลือบ ไห 2 หูลีเหลืองมีจุดสีต่าง ๆ กาน้ำสีเขียว กาน้ำรูปหงส์ ซึ่งพัฒนามาเป็นเครื่องเคลือบทั้งสีนํ้า พอถึงสมัยราชวงศ์ซ่งฝีมือการทำเครื่องเคลือบยิ่งประณีตมากขึ้น มีสีหยก สีน้ำเงิน สีเขียว และสีเขี้ยวดำ ความวาวดีขึ้น และเริ่มมีสีขาว ที่เถิงเซียน เตาจงเหอพบเครื่องเคลือบเขี้ยว เขี้ยวดำ ทำเป็น จาน ชาม ถ้วย กล้องรูปกลม ตะเกียง หมอน ลักษณะสวยงามลวดลายเป็นลายพิมพ์ แกะสลักจุดและติดลวดลาย สมัยนั้นเครื่องเคลือบที่ผลิตในเตาจงเหอได้ส่งไปขายต่างประเทศแล้ว

(แปลจาก "จ้วงจูเจียนลือ" ของคณะกรรมการเรียบเรียงประวัติชนชาติ

ส่วนน้อย สำนักพิมพ์ประชาชนกวางสี, 1980 และ

"จ้วงจูเฟิงสุจื่อ" ของ เหลียงอิงหวาง, สถาบันชนชาติส่วน
กลางปักกิ่ง, 1987)

ภาษิตของชาวจ้วง

Gwn haeux ndiep daengz naz,

Gwn bya siengj daengz dah.

กิน ข้าว คิด ถึง นา

กิน ปลา คิด ถึง แม่น้ำ

Faex hung roeg daeuj coh,

Sim Sch baengzyoux lai.

ต้นไม้ ใหญ่ นก มา สู่

ใจ ชื่อ เพื่อน หลาย ๆ ชื่อ

Genj byaek genj baihgwnz,

Genj vunz genj aen sim.

เลือก ผัก เลือก ข้างบน

เลือก คน เลือก(ที่)อัน ใจ

Laeuj siu gvena vox nyaemq,

Vunz youq gvenq vox sim.

เหล่า, ต้ม เคย รู้ ต้ม

คน อยู่ เคย รู้ ใจ

(คุณเคยในการต้มเหล้ารู้ว่ารสชาติไม่ดีอย่างไร
คนอยู่ด้วยกันนานจึงจะรู้จักกันได้)

Hai ruz aeu vaij cingq,
Guh runz sim aeu soh.

พาย เรื่อ เอา ว้าย ตรง
คบ คน เอา ใจ ชื้อ

Saw mbouj gvaq raemx mboq,
Soh mbouj gvaq lwgnyez.

ใส บ่ กว่า น้ำ ชื้อ
ชื้อ บ่ กว่า ลูกน้อย

Boux Sim ndei ninz cix ndaek,
Boux guh caeg aek cix dot.

ผู้ ใจ ดี นอน จึง หลับ
ผู้ ทำ ลัก ออก จึง ปวด

Cox miz gang cij raeh,
 Vunz rox leix cij ndei.

พริ้ว มี เหล็ก จึง คม
 คน วิชา มารยาท จึง ดี

Hoj dangz mbouj gai laeux,
 Hoj haeux mbouj gai naz.

ขาด น้ำตาล บ่ ชาย กระบุง
 ขาด ข้าว บ่ ชาย นา

Iek mbauj gwn haeuxgyaj,
 Ngah mbauj gwn gaeqmeh.

อยาก บ่ กิน ข้าวกล้า
 หิว บ่ กิน แม่ไก่

Nit mbouj ciengj buh goeb,
 Iek mbouj caeg vunz gwn.

หนาว บ่ แสง ฟ้าห่ม
 อยาก บ่ ลัก คน กิน

Youq ranz baengh'ndaw gyok,
Ok rog baengh vunzlai.

อยู่ เรือน ฟัง ใน ตรอก
ออก นอก ฟัง คนหลาย

Byaekgat dingj ndaej nae,
Hozraez dingj ndaej ndaq.

ผักกาด ทน ได้ เกล็ดน้ำค้าง
คอยาว (ใจกว้าง) ทน ได้ คำด่า

Yaek aeu vunz roengz raemx,
Bonj faenh sien dot haiz.

อยาก เอา คน ลง น้ำ
ตัวเอง ก่อน ถอด รองเท้า

boux coengmingz miz loek couh gaij,
Boux ragraix raen loek cix muenz.

ผู้ ฉลาด มี ผิด จะ แก้ไข

ผู้ ร้าย เห็น ผิด จะ เก็บงำ

Hag ndei sam bi noix,

Hag rwix saek haet lai.

เรียน ดี สาม ปี (ยังว่า) น้อย

เรียน เลว ลึก เข้า(ก็ว่า) หลาย

Benj mbouj bauh mbouj ngauez

Faex mbouj laeu mbouj soh.

แป้น(กระดาน) บ่ ญ บ่ งา

ไม้ บ่ เหลา บ่ ชื่อ(ตรง)

Cax yied nyeuq yied raeh,

Vunz yied saex yied gvai.

พัว ยิง ลับ ยิง คม

คน ยิง สอน ยิง ฉลาด

Faex mbouj siuq mbouj gon

Vunz mbouj son mbouj rox

ไม้ บ่ ลิว บ่ กลวง

คน บ่ สอน บ่ รู้

Maenz yied neuj (reuj) yied van,
 Vunz yied gan yied iek.

มัน ยี่ง เหี่ยว ยี่ง หวาน
 คน ยี่ง คร้าน ยี่ง อยาก

Hag guh hanqbungz mbin fanh leix,
 Gaej guh roeglaej lienh bak rongz.

หัด ทำ แบบ ห่านฟ้า บิน หมื่น ลี
 อย่า ทำ แบบ นกกระเจิบ แค้อยู่ ปาก รัง

Seizcin mbouj ndaem naz,
 Seizhah ndaw mbung hoengq.

ฤดูใบไม้ผลิ บ่ ต่า นา
 ฤดูใบไม้ร่วง ใน กระบุง ว่างเปล่า

Sam yied caux goek,
 Loeg yied dungx imq.

เดือน สาม ทำ กก (ปลูกพืช)
 เดือน หก ท้อง อิ่ม

Yaek gwn manh ndaem gieng,

Yaek gwn dangz ndaem oij.

อยาก กิน เผ็ด ปลุก ชิง

อยาก กิน น้ำตาล ปลุก อ้อย

Guh hong lau ok hanh,

Gaej ngvanh haeux rim cang.

ทำงาน กลัว ออก เหงื่อ

อย่า หวัง ข้าว เต็ม ฉาง

Boux gaenx mbouj lau nit,

Bouxgik cix lau fwn.

ผู้ขยัน บ่ กลัว หนาว

ผู้คร้าน จึง กลัว ฝน

Bouxgaenx byaij miz gwn,

Bouxgik ninz dai iek

ผู้ขยัน เดินไป มี กิน

ผู้คร้าน นอน ตายอยาก

Song faj fwngz roengz namh,
Mbouj canh goj doh gwn.

สอง ฝา มือ ลง ตม
บี กำไร ก็ พอ กิน

Siengj gwn noh ciengx mou,
Siengj gwn haeux ndaem naz.

คิด กิน เนื้อ เลียง หมู
คิด กิน ข้าว ดำ นา

Cuk yied ndau yied yungz,
Rengz yied yungh yied ok.

ข้าวต้ม ยิ่ง คน ยิ่ง และ
แรง ยิ่ง ไข่ ยิ่ง ออก

Bouxgvai lw gyaj,
Bouxbaz lw naz.

คนฉลาด เหลือ กล้า
คนทึบ เหลือ นา
(เหลือกล้าไว้ดำซ่อม)

Caen gim mbouj lau feiz,
Miz leix mbouj lau haep.

จริง ทองคำ บ่ กลัว ไผ
มี หลักการ บ่ กลัว กัด

Daeng ndi diemj ndi rongh,
Leix ndi gangj ndi mingz.

ตะเกียง มี จุด มี รุ่ง
หลักการ มี พุด มี เข้าใจ

Fagcax cib liengx ganq,
Ndi lau nyangz faex genq.

พริ้ว(มี) ลีบ ชืด เหล็กกล้า
มี กลัว พบ ไม้ แก่น (แข็ง)

Rwi ndi ciuz vadoek,
Roeg ndi douh ocemeuz.

ผึ้ง มี ตอม ดอกไม้
นก มี ตอม ต้นหนามแมว

Boux hwnj romh fatcaiz,
 Boux ninz gvaiz baenz hoj.

ผู้ ต้น เข้า รุ่งเรือง
 ผู้ นอน สาย เป็น จนยาก

Hwnj caeux guh Sam haet,
 Couh gyaep baenz ngoenz hong.

ต้น เข้า ทำ 3 เข้า
 ก็ บวก เป็น วันหนึ่ง งาน

Ranz roh roeb fwn doek,
 Ruz boek youh roeb rumz.

เรือน รั้ว พบ ฝน ตก
 เรือ เกย ฟ้า พบ ลม

Raemj faex roeb dwg rumz,
 Buh dumz deng fwn rwed.

ห้า(โตน) ต้นไม้ พบ โตน ลม
 เสื่อ ชุ่ม ลูก ฝน วด
 (ผู้เข้าตำพलय)

Gyaep nyaen bungz loh nga,

Dwk bya deng saeng roh.

ไล่ อีเห็น เจอ ทาง แยก

ตก ปลา ถูก แทะ รื้อ

yawj faex guh ranz

yawj hanz dawz rap.

ดู ไม้ (จริง) ทำ เรือน

ดู ไม้คาน(จริง) ถือ หาบ

(ดูความสามารถของตนเอง)

Aenq haeux haeuj cang,

Aenq ndang caiz buh.

ดู ข้าว เข้า ฉาง

ดู ร้าง ตัด ฝ้า

Geh rin mbouj miz congh,

Mgwz ndonj mbouj miz lengq.

แง หิน บ่ มี ช่อง(รู)

ง ลอด บ่ มี รอย

Raemx mued mbouj gvaq ruz,

Fwngz cw mbouj gyaq dah.

น้ำ ขึ้น บ่ กว่า เรือ

มือ ปิด บ่ กว่า แม่น้ำ

Gingz fwngz dangj mbouj ndaej rumz,

Nyeng rwz dangj mbouj ndaej fwn.

ป้อง มือ กัน บ่ ได้ ลม

เอียง หู กัน บ่ ได้ ฝน

Noix rong nanz suek faengx,

Noix raemx nanz guh ceiz,

น้อย ใบตอง ยาก มัด ข้าวต้ม

น้อย น้ำ ยาก ทำ ขนม

Nou hach nou cij raeg,

Caeg gaj caeg heih dai.

หนู กัด หนู จึง รอด

ชโม่ย ข่า ชโม่ย จึง ตาย

Haeux noix mbouj baenz ngaiz,
Raemh lai mbouj baenz vah.

ข้าว น้อย บ่ เป็น งาม
ร่ำ(ไร) หลาย บ่ เป็น ความ

Gwn manh ra gyu,
Hai ruz ra cauh.

(ชอบ) กิน เผ็ด หวาน เกลือ(ไว้)
พวย เรือ หวาน ไม้ตัด

Daemz hawq ndwi bya,
Naz hawq ndwi haeux.

หนอง แห่ง ดาย ปลา
นา แห่ง ดาย ข้าว
(ไม่ควรทำในที่นั่น เพราะจะเสียเปล่า)

Bit raen raemx cix maj,
Gyaj raen bwnh cij ndei.

เปิด เห็น น้ำ จึง โต
กล้า เห็น ฝนปุย จึง ดี

Byach noix gyu nanz gwn,
Naz mbouj bwnk ndwi haeux.

ผัก (กับข้าว) น้อย เกลือ ยาก กิน
นา บ่ ไร่ป๋วย ดาย ข้าว (เสียข้าวไปเปล่า)

Duk rangz nanz san faeq,
Gaeqboux nanz faeg lwg.

ดอก หน่อไม้ ยาก สาน ฝ่าหม้อ
ไก่ผู้ ยาก ฟัก ลูก(ไข่)

Haeuxfiengj gouj caengz byak,
Maex ak cij maenz gwn.

ข้าวเม็ดเล็ก เก้า ชั้น เปลือก (จึงเห็นเมล็ด)
เมีย ดุร้าย จะ โลก กิน

Loh youq gwnz bak,
Mak youq gwnz go.

หนทาง อยู่ บน ปาก
หมาก อยู่ บน ต้น

Oij raek hoh nanz dam,
Rangz raek hoh nanz swnj.

อ้อย หัก ชื้อ ยาก ตาม
หน่อไม้ หัก ชื้อ ยาก มัดติด

Bya mbouj liz vaengz
Naeng mbouj liz noh.

ปลา บ่ จาก วัง(หนองเล็ก ๆ)
หนัง บ่ จาก เนื้อ

Caengh mbouj liz doz,
So mbouj liz gaenz.

ซั้ง บ่ จาก ลูกตุ้ม
กั๊ตวง บ่ จาก คั้น(ด้าม)

Rwi mbouj liz ndaej va,
Bya mbouj liz ndaej raemx.

ผึ้ง บ่ จาก ใต้ ดอกไม้
ปลา บ่ จาก ใต้ น้ำ
(ปลา บ่ จาก น้ำ ใต้)

Duzguk mbouj liz ndoeng,
Ngwzboengz mbouj liz raemx.

ตัวเสือ บ่ จาก ดง
งูฟง(ในน้ำ) บ่ จาก น้ำ

Vughvauz raen mbouj ndaej nditndat,
Duz Sap rach mhouj ndaej daengngoenz.

แมงมุม เห็น บ่ ได้ แดด
ตัวแมลงสาบ เห็น บ่ ได้ ตะวัน

Guh caeg muengh laeplwq,
Faeqfwj lau quangngoenz.

ชโมย รอ ความมืด
แมงมุม กลัว กลางวัน

Boux bin faex mbouj lau doek,
Boux laj goek dauq lau dai.

ผู้ เป็น ต้นไม้ บ่ กลัว ตก
ผู้ อยู่ใต้ ต้น กลับ กลัว ตาย

Raen bya mbouj gaek bae gip sae,

Ndaw saez mbouj goq ndaw dah.

เห็น ปลา บ่ จับ ไป เก็บ หอย

ใน ไซ บ่ กู้ ใน แม่น้ำ

(ใกล้เกลือกินต่าง)

Goq ngoenzneix dungx haen.

Ce ngoenzlaeng dungx iek.

หาเพียง วันนี้ ท้อง ตึง.

ถึง วันหลัง ท้อง อายาก

Roeg dam gwn heih dai,

Vunz dam caiz haih mingh.

นก โลก กิน ทำให้ ตาย

คน โลก ทวิทย์ ให้ภัยกับชีวิต

Gaeq dam gwn vaih ai,

Vunz sim lai vaih ciuh.

ไก่ โลก กิน ทำลาย กิน

คน ใจ หลาย ทำลาย ชีวิต

Gwn laeuj sai byaek,

Guhcaeg vaih ndanq

กิน เหล้า เป็ลื่อง ผัก(อาหาร)

ลักษโหมย ทำลาย ร่าง (ตนเอง)

Meuz miz seiz doek ringj,

Lingz miz seiz doek dat.

แมว มี ยาม ตก หิ้ง

ลิง มี ยาม ตก ตาด(ผา)

Va rang yinx rwi daeuj,

Noh haeu nengznyaen ciuz.

ดอกไม้ หอม เร็ยก ผั่ง มา

เนื้อ เน้า แผลงวัน ตอม

Gaiq noh haeu daengx banz,

Hengzmanz haeu daengx mbanj.

ก้อน เนื้อ เหม็น กิ่ง จาน

ไปทั่ว เหม็น กิ่ง หมู่บ้าน

(ปลาเน่าตัวเดียวเหม็นทั้งข้อง)

Ndaem faex muengh baenz ndoeng,
Coih roeh muengh vunz byaij.

ปลูก ไม้ หวัง เป็น ดง
ซ่อม ถนน หวัง ให้ คนเดิน
(มองการณ์ไกล)

Ndaem va muengh va rang,
Viq rangz muengh baenz faex.

ปลูก ดอกไม้ หวัง ให้ ดอกไม้ หอม
เพาะ กล้าไม้ หวัง เป็น ต้นไม้

Gonh dingh ndaej bya,
Ndaem naz ndaej haeux.

วัด หนอง ได้ ปลา
ดำ นา ได้ ข้าว

Gauq namh ndaej gwn,
Gauq mbwn dungx iek.

พึ่ง ดิน ได้ กิน
พึ่ง ฟ้า ท้อง อยาก

Ma dai yet gangj gyaq,
Dangh gvaq yet moeb namh.

หมา ตาย จึง พุด ราคา
งูเหลือม ไป จึง ตี ดิน
(สายไปแล้ว)

Gvaq dong cij ra ringz,
Fwn dingz cij cimh liengj.

ผ่าน ^ชมือ(เวลาอาหาร) จึง หา ของว่าง
ฝน หยุด จึง หา ร่ม

Nyaen deuz cij dwk naq,
Roeg gvaq cij bengq gung.

อึ้งเห็น เต็นไป จึง ยิง หน้าไม้
นก ผ่าน ไป จึง ยิง ธนู

Guk dawz mou cij doq hog,
Bouxcaeg deuz cij nyingz cungq.

เสื่อ เอา หมู จึง ต่อก คอก
ขโมย ไป(แล้ว) จึง ยิง ปืน

Raed genbuh f'ong mbaq,
 Raed dinvaq fong dangz.

ตัด แขนเสื้อมาปะ บ่า
 ตัด ตีนกางเกง มาปะ ก้น(ไม้ค้ำ)

Bit lau doenq,
 Nyungz lau oenq.

เปิด กลัว ตอน
 ยุง กลัว ควัน

Haeux lau betnyied rumz,
 Vunz lau geq cij hoj.

ข้าว กลัว เดือนแปด ลม
 คน กลัว แก่ กับ ยากจน

Bing lau byonj dungx,
 Gungq linj daet gimz.

ปลิง กลัว ปลิ้น ท้อง
 กุ้ง กลัว ตัด หนวด

Vaiz geq lau gingeig,
Vunz geg lau heuj lig.

ควาย แก่ กลัว ฤดูหนาว (เดือนกุมภาพันธ์)
คน แก่ กลัว เขี้ยวหลุด

Guk lau laz,
Max lau liengj.

เสื่อ กลัว กลอง
ม้า กลัว ฟ้าแลบ

Lwgnyez mbouj lau nit,
Duzbit mbouj lau fwn.

ลูกเด็ก บ่ กลัว หนาว
ตัวเปิด บ่ กลัว ฝน

Ngeih sam nyied souh maet,
Loeg caet nyied souh nyungz.

เดือนยี่ สาม ทน หมด
เดือนหก ทน ยุง

Makdoengi caeuq makgam,

Gak aen van gag yiengh.

สู้มแข่ง กับ สู้มเขียวหวาน

ตนเอง หวาน ตนเอง อย่าง (แบบตนเอง)

Gai noh naeuz noh cing,

Gai hing naeuz hing manh.

ชาย เนื้อ บอก เนื้อ สด

ชาย หิง บอก หิง เผ็ด

Gonj lai ndaej naeng,

Yaeng lai ndaej ndok.

เลือก หลาย ได้ หนึ่ง

เลือก หลาย ได้ กระดูก

Hanz raemx miz giz ing,

Ndaek rin miz giz daengj.

คาน น้ำ มี ที่ อิง

ก้อน หิน มี ที่ ตั้ง

Gyaez haeux cix cunz' naz,

Gyaez baz cix cunz daiq.

รัก ช้าว ก็ ดูแล นา

รัก เมีย ก็ ดูแล แม่ยาย

Mbwnrengx cix vih rumz,

Mbwn bumz cix vih fwj.

ฟ้าแล้ง ก็ เพราะ ลม

ฟ้าครึ้ม ก็ เพราะ ฟ้า (เมฆ)

Swiq naj gven daengz da,

Swiq ga gven gyaeujhoq.

ล้าง หน้า เกี้ยว ถึง ตา

ล้าง ขา เกี้ยว หัวเข้า

Daekdaeq danh ga vaiz,

Caij dai langhdangh dai.

จิ้งหรีด ตัด ขา ควาย

เหยียบ ตาย เป่ล่า ตาย

(ไม่เจียมตัว)

Duzgungq siengj gwn bya,

Duzma siengj gwn guk.

ตัวกึ่ง คิด กิน ปลา

ตัวหมา คิด กิน เสือ

Aeu faexrangz guh duk,

Cug fwnz rox goeng hoh.

เอา หน่อไม้ มาทำ ดอก

มัด ฟีน รู้ ชาติ ก่อน

Roeglaej gwn raemx daemz mbouj mboek,

Nengzyaen haeb din vaiz mbouj in.

นกกระจอก กิน น้ำ หนอง บ่ พร่อง

แมลงวัน กัด ตีน ควาย บ่ เจ็บ

Duzvaiz ndi gwn raemx,

Hix ndi gaemh ndaej gaeu.

ตัวควาย มี กิน น้ำ

ก็ มี ช่ม ได้ เขา

(อย่าช่มเขาควายกินน้ำ)

Geu mae mbouj baenz caq,
Go mak mbouj baenz suen.

เส้นไหม(ด้าย) บ่ เป็น เชือก
กอ หมากร บ่ เป็น สวน
(ต้นเด็ยวบ่เป็นสวนได้)

Aemj ndat nanz gwn,
Sim vunz nanz rox.

ข้าวต้ม ร้อน ยาก กิน
ใจ คน ยาก รั้

Bak soh cix baenz yw,
Bak lw cix gaej dingq.

ปาก ชื่อ จึง เป็น ยา
ปาก เหลือ จึง อย่า ฟัง

Haux youq rieng dvzvaiz,
Caiz youq riengq moumeh.

ข้าว อยู่ หาง ตัวควาย

Ngoenz mbaet gwn saek gaemz,

Sam bi baenz bak daeuj.

วัน ประหยัด กิน สัก คำ

สาม ปี เป็น ร้อย กระบอก

Congh iq mbouj fong,

Congh hong nanz caet.

รู เล็ก บ่ ปิด

รู ใหญ่ ยาก อุด

Haeuxyangz caengz mumh nding,

Covh neb lingz haeuj gamj.

ข้าวโพด ยัง ไม่ หนวด แดง

ควรร ไล่ ยัง เข้า ถ้ำ

Caengz ndaej nyaen sien dajfaenh,

Caengz ndaej nyaen sien haenh gaem gen.

ยัง ไม่ ได้ อีเห็น แบ่งปัน (กันก่อน)

ยัง ไม่ ได้ เมีย คุย(ได้) กำ แขน

Soengq noh coh bak' ma,
Soengq bya haeuj bak meuz.

ส่ง เนื้อ เข้า ปาก หมา
ส่ง ปลา เข้า ปาก แมว

Duzmoed dai cingz dangz,
Duznengz dai cingz meiq.

ตัวมด ตาย เพราะ น้ำตาล
ตัวแมลงวัน ตาย เพราะ น้ำส้ม

Bouxmiz youq ranz vad biz lij naeuz' ndat,
Bovxhoj dawzrap hwnj' geng lij naeuz liengz.

ผู้มี อยู่ เรือน พัด วิ ยัง พุด ร้อน
ผู้จน หาบ ขึ้น เนิน ยัง พุด เย็น

Ndwenlab ndit bengz,
Bouxhoj rengz cienh.

เดือนดับ แดด แสง
คนจน แสง ถูก

Raemx hwnj ruz hix hwnj,
Ngwz hung cong hix hung.

น้ำ ชื่น เรือ จิง ชื่น
งู ใหญ่ ช่อง จิง ใหญ่

Ndit ndat mbouj beij feiz,
Mauh ndei mbouj beij liengj.

แดด ร้อน ปี่ สี่ ไผ่
หมวก ตี ปี่ สี่ ร่ม

Gaej hawj nag souj bya,
Gaej hawj ma souj ndok.

อย่า ให้ นาก ฝ้า ปลา
อย่า ให้ หมา ฝ้า กระตูด

Byawz miz lwg mbouj gyaez,
Byawz baenz baez mbouj get.

ผู้ใด มี ลูก ปี่ รัก
ผู้นั้น เป็น แผล ปี่ เจ็บ

Ndaw ranz miz ngaiz naengj,
 Youh siengj faengx gwnzhaw.

ใน เรือน มี ข้าวเหนียว
 ยัง คิดถึง บะจ่าง บนตลาด

Goemq ndaej bak cunq,
 Goemq mbouj ndaej bqk vunz.

ปิด ใต้ ปาก ปีน
 ปิด บ่ ใต้ ปาก คน

Goenh dwk fwngz lwg daej,
 Haeux dwk saej lwg riu.

กำไล ใส่มือ ลูก ร้องไห้
 ข้าว ใส่มือ ลูก ยิ้ม

Ndi miz bak aeu ndaeng riu,
 Ndi miz ma aeu meuz raeuq.

มี มี ปาก เอา จมูก ยิ้ม
 มี มี หมา เอา แมว เฝ้า

Gwnz nyeng saek cik,

Laj mbit baenz ciengh.

ข้างบน เอียง สัก นิ้ว

ข้างล่าง บิด เป็น ฟุต

Miz cix gwn gvk,

Ndi mix henx doenj ndok.

(พอ) มี ก็ กิน แบบ เสื่อ

มี มี ทะทะ ท่อน ดูก

Gyaucin fwn doek,

Aemq gyaep daengz cingmingz.

ย่างเข้าฤดูใบไม้ผลิ ฝน ตก

ใส หมวกกูป ถึง เข็มแข็ง

(ฝนจะตกจนถึงเข็มแข็ง)

Famh laeb hah,

Raemx rim dah.

น้ำนอง ต้นฤดูร้อน

น้ำ เต็ม แม่น้ำ

(ถ้ามีน้ำช่วงนี้จะมีน้ำอุดมต่อไป)

Famh daihsawq,

Loh ndi hawq.

น้ำนอง ในตำลึง (ฤดูร้อนที่สุดใน 24 ฤดู)

ถนน มี แห่ง

Laebcou fwn doek,

Gwed mbangj loek ma ranz.

ต้นฤดูใบไม้ร่วง ฝน ตก

แบก บ้อง (ที่อยู่ในระหัดน้ำ) มา เรือน

Bouxlaux fungheiq fanj,

Mbouj fwn hix fan rumz.

ผู้เฒ่า ปวดข้อ กำเรียบ

บ่มี ฝน ก็ พัด ลม

Ronghndwen gang liengj henj,

Banmenx yaek miz fwn.

เดือนรุ่ง กาง รั่ม เหลือง

เย็นพรั่งนี้ อยาก มี ฝน

Caengz doek ok rumz hung,

Miz fwn hix mbouj naemq.

ยังไม้ ตก ออก ลม หลวง

มี ผน ก็ บ่ มาก(หน้า)

Gwzmbwn rim fwj gyaep,

Ngoenz ndit ndat mbwn gvengq.

บนฟ้า เต็ม ด้วย เมฆ เกล็ด

วัน(นั้น) แดด ร้อน ฟ้า แจ่ม

Rengx naih dauq niz mouh,

Fwn daeuj mbouj geij nanz;

Fwn nanz mouh rim ranz,

Mbouj nanz mbwn couh rengx.

แล้ง นาน กลับ มี หมอก

ฝน มา บ่ ก็ นาน

ฝน นาน หมอก เต็ม เรือน

บ่ นาน ฟ้า ก็ แล้ง

Doengx haet mok gyuem deih,
 Ndit ndat ndei dajdak.

ตอนเช้า หมอก คลุม ที่
 แดด ร้อน ดี ได้ตาก

Haet mok ndit,
 Haemh mok fwn.

เช้า หมอก แดด
 ค่ำ หมอก ฝน

Saidoengz youq baihsae,
 Saek seiz fwn couh daengz ;
 Sai doengz youq baihdoeng,
 Gyangngoerz cingx ndit ndat.

สายรุ้ง อยู่ เบื้องตะวันตก
 ลึก ครู่ ฝน ก็ มาถึง
 สายรุ้ง อยู่ เบื้องตะวันออก
 กลางวัน แจ่ม แดดร้อน

Lungz gwn daengngonz ok,
 Haetcog raemx couh rongz :
 Lungz gwn daengngoem doek,
 Raemx mboek roengz gyang da.

รู้ง กิน ตะวันออก
 พรุ้งนี้เข้า น้ำ จะ นอง
 รู้ง กิน ตะวันตก
 น้ำ ลด ลง กลาง แม่น้ำ

Byajyap namz byayap ndit
 Byajyap baihbaek byayap fwn

ฟ้าแลบ ทิศใต้ ฟ้าแลบ แดด
 ฟ้าแลบ ทิศเหนือ ฟ้าแลบ ฝน

Moedfwed mbin hwnj mbwn,
 Couh aeu fwn roengzraq.

แมงเม่า บิน ขึ้น ฟ้า
 ก็ เอา ฝน ลงท่า

Moed buen gya

Fwnraq daengz.

มด ย้าย บ้าน

ฝนท่า ถึง

Meuz swiq naj,

Liengj deq caj.

แมว ล้าง หน้า

ร่ม รอ ท่า

Yiuh mbin hemq gyang mbwn

Seih lwnhnaeuz yaek rengx

Duz de naengh daeuj hemq

Baenzlawz rengx goj miz fwn

เหยี่ยว บิน ร้อง กลาง ฟ้า

พูดกันว่า อยาก แล้ง

ตัว มัน นิ่ง มา ร้อง

เป็นอย่างไร แล้ง ก็ มี ฝน

Ndwencieng ndaem mak

Ndwenlab ndaem faex.

เดือนเจียง ปลูก หมาก (ผลไม้)

เดือนสิบสอง ปลูก ต้นไม้

Ndaem biek mbovj gvaq cingmingz,

Ndaem hing mbovj gvaq goekhawx.

ปลูก ฝ่อก บ่ เลย ึ่งเม็ง

ปลูก ึ่ง บ่ เลย ฤดูฝนข้าว (19-20-21 เมษายน)

Megsuek mbouj ndaej doxap,

Meggak mbouj ndaej doxliz.

ข้าวโพด บ่ ใต้ ถิ่น

ข้าวสาลี บ่ ใต้ ท่างถิ่น

(แปลจาก VAHBEIJ NDAWBIENGZ BOUXCUENGH ของ Dangz

Yinzbinh และคณะ, Gvangjsih Minzcuz Cuzbanjse

1982.)

เพลงชาวจ้วงอำเภอหม่าซาน

เพลงของชาวจ้วงในส่วนนี้เป็นเพลงที่ใช้ร้องเพื่อสั่งสอน และให้คติ
เตือนใจแก่นุชนรุ่นหลัง เป็นเพลงของชาวจ้วงภาคเหนือ แถบอำเภอหม่าซานและ
ใกล้เคียง

lwg ningq meh cix gyaez

ลก น้อย แม่ จิง รัก

1.

Meh mizndang gouj ndwen

Ndaw sim somj baenz meiq

Mbouj rox dai rox leix

Ngoenz gwnheiq causim

แม่ มีว่าง(ตั้งท้อง) เก้า เดือน

ใน ใจ สัม เป็น น้ำสัม

บ่ รั้ว ตาย รั้ว ยิง

วัน กินอากาศ(อดทน) ล่าบาก

Haemh ninz gonzlenlen

Dwgrengz mbouj ndaej dwen

Meh mizndang gouj ndwen

Ndaw sim suen baenz meiq

คำ นอน กานไฟ
หมดแรง ที่ รัก แม่
แม่ มีร่าง เป็น เด็ด
ใน ใจ สัม เป็น นั้

Lwg lij youd jasan
Boh meh fan qunheiq
Mbouj rox dat rox leix
Ngoenz qunheiq causim

ลูก ยัง นั้ สอน
พ่อ แม่ นั้ สอน
บ่ ฐู ตาข นั้ สอน
วัน ออดทน สอน

ความหมาย

เมื่อแม่ตั้งท้องก็เอาเต้านมไปให้แม่ต้านลำบาก ไม่รู้ลูกจะตายหรือจะรอด

วัน ๆ ออดทนลำบาก

พ่อค้าลงกินนอนหลับพักผ่อน แต่เรี่ยวหมดแรง จนพูดไม่ออก

เมื่อลูกยังไม่เกิด (แต่) ก็สอนแล้วว่าลูกที่ยังไม่คลอดออกมาวิญญาณยังอยู่ที่

ภูเขาวาซ่าน) พ่อแม่สุดกลัดกั้

2.

lwg ningq meh cix gyaez

Gaeq numh meh cix gyuk

Ninz sam ndwen ndaw mbuk

Bak cup lwg lingzleih

ลูก เล็ก แม่ จิง รัก

ไก่หนุ่ม แม่ จิง กก

นอน สาม เดือน ใน ฟ้าอ้อม

ปาก จูบ ลูก ร้องไห้

Daengz rim ndwen raen naj

Boh gaj mou gaj gaeq

Lwg ningq meh cix gyaez

Gaeqnumh meh cix gyuk

ถึง เต็ม เดือน หัน(เห็น) หน้า

พ่อ ข่า หมู ข่า ไก่

ลูก เล็ก แม่ จิง รัก

ไก่ หนุ่ม แม่ จิง กก

Laep lai yawj mbouj raen
 Diemj daeng coq ndaw rug
 Ninz Sam ndwen ndaw mbuk
 Bak cup lwg lirgzleik

ลับ(มัด) หลาย มอง บ่ เห็น
 ติด ตะเกียง ลู่ ใน ห้อง
 นอน สาม เดือน ใน ผ้าอ้อม
 ปาก จูบ ลูก ว่องไว

ความหมาย :

ลูกยังเล็ก ๆ แม่จึงรัก ใกล้เคียง ๆ แม่จึงกก ลูกนอนสามเดือนในผ้าอ้อม
 แม่ก็เฝ้าถนุถนอมรักใคร่

ถึงเมื่อลูกอายุเต็มเดือนแล้ว ให้ชาวบ้านได้ดูกัน พ่อก็จัดการฆ่าหมู ฆ่าไก่
 เลี้ยงฉลอง

ในห้องค่อนข้างมืด ต้องจุดตะเกียงเข้าไปดูในห้อง

3.

Daengz rox ruenz rox naengh
 Cungj mbouj haengj uq heiz
 Ganq ndaej song sam bi
 Giz cug giz goj gyoh

ถึง ฐู คลาน ฐู นิ่ง
 ต้อง บ่ ให้ เปื่อน ไคล
 ถึง ได้ สอง สาม ปี
 อะไร อะไร ก็ นำรัก

lij ningq meh baek ngaiz
 Muengh mbwk gvai ndaej baengh
 Daengz rox ruenz rox naengh
 Cungi mbouj haengj uq heiz

ยัง เล็ก แม่ ต้ม ข้าว
 หวัง โต ฉลาด ได้ ฟัง
 ถึง รู้ คลาน รู้ นั่ง
 ต้อง บ่ ให้ เปื่อน ไคล

Boh lau ciengx mbouj mbwk
 Meh lau lwg mbouj ndei
 Ganq ndaej song sam bi
 Giz cug giz goj gyoh

พ่อ กลัว เลียง บ่ โต
 แม่ กลัว เลียง ลูก บ่ ดี
 ถึง ได้ สอง สาม ปี
 อะไร อะไร ก็ น่ารัก

ความหมาย :

เมื่อลูกหัดคลานหัดนั่ง พ่อแม่ต้องดูไม่ให้ลูกเปื้อนฝุ่นเปื้อนไคล จนได้
 สองสามขวบ ลูกน่ารักไปหมด

เมื่อลูกยังเล็กแม่ต้มข้าวให้ลูก หวังให้ลูกได้เติบโต เฉลียวฉลาด เป็น

ที่พึ่งได้

พ่อก็กลัวจะเลี้ยงลูกได้ไม่โต แม่ก็กลัวจะเลี้ยงลูกได้ไม่ดี

4.

Bingz bae haw bae rungh

Goj ciengz umj lwg ioq

Riengz lwg caez guh doih

Van baenz oij caeuq dangz

เสมอ ไป ตลาด ไป หุบเขา

ก็ บ่อย อุ่ม ลูก อ่อน

กับ ลูก ด้วย ทำ คู่

หวาน ปาน อ้อย กับ น้ำตาล

Ndi miz goeng miz yah

Youh nanz ra vunz rungx

Rinz bae haw bae rungh

Goj ciengz umj lwg ioq

มี มี กิ่ง มี ย่า

อีก ยาก หา คน ดูแล

เสมอ ไป ตลาด ไป หุบเขา

ก็ บ่อย อุ่ม ลูก อ่อน

Raen lwg vunz baenz mbauq
Youh lau mbouj doxboiq
Riengz lwg caez guh doih
Van baenz oij caevg dangz

เห็น ลูก คน เป็น บ่าว (หนุ่ม)
อีก กลัว บ่ ได้คู่
กับ ลูก ด้วย ทำ เพื่อน
หวาน ปาน อ้อย กับ น้ำตาล

ความหมาย :

ไม่ว่าแม่จะไปซื้อของในตลาดหรือไปทำนาในหุบเขา แม่ก็เอาลูกน้อยไป
ด้วย แม่กับลูกไปด้วยกัน มีความสุข

ไม่มีคุณตา ไม่มีคุณย่า จึงหาคนมาดูแลลูกแทนได้ยาก

เห็นลูกคนอื่นโตเป็นหนุ่มแล้ว ก็คิดถึงลูกตนเอง กลัวลูกโตแล้วจะไม่มีคู่

5.

Ndi miz cij ma ciengx
Ngaiz ciengz mbouj hawj goenq
Daengz rox ruenz rox naengh
Boekbinq youh dwgrendz

มี มี จึง มา เลียง

ข้าว เสมอ บ่ ให้ ขาด

ถึง รั้ว คลาน รั้ว นิ่ง

พลิกตัว อีก ใช้แรง

Ok haw siengj lwg ningq
 Daeh mbouj bing cix diengz
 Ndi miz cij ma ciengx
 Ngaiz ciengz mbouj hawj goenq

ออก ตลาด คิด ลูก น้อย
 ย่าม บ่ ขนมปัง ก็ ลูกอม
 มี มี จึง มา เลี้ยง
 ข้าว เสมอ บ่ ให้ ขาด

Caih ruenz raemx ruenz namh
 Ngoenz vuenh sam bak daenj
 Doengz rox ruenz rox naengh
 Boekbing youh dwgrenz

ปล่อย คลาน น้ำ คลาน ตม
 วัน เปลี่ยน สาม ร้อย นึ่ง
 ถึง ฐึ คลาน ฐึ นึ่ง
 พลิกตัว อึก ใช้แรง

ความหมาย :

ไม่มีลูกจึงได้มาเลี้ยง ข้าวหนึ่งให้ลูก ไม่เคยขาด กว่าลูกจะรู้คลานรู้หนึ่ง
 แม่ก็เสียแรงไปมาก แม้จะพลิกตัวเวลานอนก็แทบไม่มีแรง

แม่ไปตลาดในใจก็คิดถึงแต่ลูกน้อย ในยามสะพาย ไม่มีขนมปัง ก็ต้อง

ลูกอมมาฝากลูก

ให้ลูกได้คลานเล่นตามใจลูก ลงน้ำ ลงตม ต้องเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นร้อยชุด

6.

Guenj ngoenz ndit ngoenz fwn
 Mbouj hawj hwnj hawj roengz
 Lwg ningq raeuz ndi noengq
 Cien yiengh doengh simdaeuz

ไม่ว่า วัน แดด วัน ฝน
 บ่ ให้ ขึ้น ให้ ลง
 ลูก น้อย เรา ไม่ อ้วนท้วน
 พัน อย่าง เต็ม ในใจ

Ceng seiqgyaiq hawj lwg
 Muengh mbwk ndaej baenz vunz
 Guenk ngoenz ndit ngoenz fwn
 Mbouj hawj hwrj hanj roengz

ทั้ง โลก ให้ ลูก
 หวัง โต ได้ เป็น คน
 ไม่ว่า วัน แดด วัน ฝน
 บ่ ให้ ขึ้น ให้ ลง

Meh lau mbouj ha vunz
 Gyanghwnz cix guh daenj
 Lwg ningq raeuz ndi noengq
 Cien yiengh doengh simdaevz

แม่ กลัว บ่ สู้ คน
 กลางคืน จึง ทำ เครื่องนุ่ง
 ลูกน้อย เรา มี อ้วนท้วน
 พัน อย่าง เต็ม ในใจ

ความหมาย :

ไม่ว่าจะวันฝนตกหรือวันแดดออก แม่ให้ดูแลลูกสม่ำเสมอ ลูกเราไม่อ
 วนท้วนน่ารัก ในใจแม่อีกคิดหนักเป็นพันอย่าง

อยากได้ของทั้งโลกให้ลูก หวังว่าลูกโตเป็นคนได้สมบูรณ์ แม่กลัวลูก
 เราสู้ลูกคนอื่นไม่ได้ กลางคืนก็ต้องเย็บเสื้อผ้าให้ลูก

7.

Lwg yaek hung cix ngeix
 Rox laenq ndei rox vaih
 Raen geij boux deng gai
 Siengj gag naiq ma ndang

ลูก อยาก หลวงโต ก็ คิด
 รู้ หลัง ดี รั้ว ร้าย
 เห็น ก็ ผู้ ลูก ชาย
 คิด เอง เห็นอ ย มา ร้าง

Laux liux deng dangbing
Cag gyoet fwngz dawz dae
Lwg yaek hung cix ngeix
Rox laeng ndei rox vaih

โต แล้ว ลูก ทหาร
เชือก มัด มือ ถือ ไป
ลูก อยาก หลวง ก็ คิด
รู้ หลัง ด รู้ ร้าย

Ciengx lwg hung baenz vunz
Youh lwnh de hag gvoi
Raen geij boux deng gai
Siengj gag naiq ma ndang

เลี้ยง ลูก หลวง(โต) เป็น คน
อุก บอก เขา เวียน ฉลาด
เห็น ก็ ผู้ ลูก ชาย
คิด เอง เห็นอย มา ร้าง

ความหมาย :

พ่อลูกจวนจะโตแล้ว พ่อแม่ก็คิดหนักอีก เพราะรู้ว่าจจะร้ายหรือดี
เห็นมามากแล้วที่ลูกถูกชาย ยิ่งคิดตนก็ยิ่งเห็นอย

ลูกบางคนโตแล้วก็ถูกทหาร

เอาเชือกมัดมือไป

เลี้ยงลูกให้เป็น

คนบอกอีกว่า เรียนให้ฉลาด

Lwg laux rox guh lwg

ลูก โต รั้ว ทำตัว ลูก

1.

Lwg mehmbwk bouxsai

Aen gvai sou yaek geiq

Ndi miz naz miz reih

Gangj cawjeiq ndi baenz

ลูก ผู้หญิง ผู้ชาย

อัน ฉลาด สู้ อยาก จำ

มี มี นา มี ไร่

พูด ความคิด มี เป็น

Miz lwg aeu songyauq

Mbouj caux guh simlai

Lwg mehmbwk bouxsai

Aen gvai sou yaek geiq

มี ลูก เอา สอน สิ่ง
บ่ ทำ ทำ ใจ หลาย
ลูก ผู้หญิง ผู้ชาย
อัน ฉลาด สู้ อยาก จำ

Gaej lau ndit lau fwn
Miz gwn yax yungzheih
Ndi miz naz miz reih
Gargj cawjeiq ndi baenz

อย่า กลัว แดด กลัว ฝน
มี กิน ก็ ง่าย
มี มี นาน มี ไร่
พูด ความคิด มี เป็น

ความหมาย :

ลูกผู้หญิง ผู้ชายทั้งหลาย สิ่งทีฉลาดสู้ควรจำไว้ ไม่มีนามีไร่

เสนอความคิดอะไรก็ไม่เป็นผล

ใครมีลูกก็ควรสั่งสอน อย่าให้เป็นคนหลายใจ ขออย่ากลัวแดด อย่า
กลัวฝน หากินได้ง่ายอยู่แล้ว

2.

Vah beij sang beij daemq
 Gangj bouxgaenx guhhong
 Seizneix hoj saek donq
 Hax byom miz ngoenz biz

คำ เปรียบ สูง เปรียบ ต่ำ
 พุด คนขยัน ทำงาน
 เวลา^{นี้} ชาด สัก ^{นี้} มือ
 มา ผอม มี วัน ฟ้า

It seiq ma yiengzgan
 Goj yaeh an yienzfaenh
 Vah beij sang beij daemq
 Gangj boux gaenq guhhong

เอ็ด(หนึ่ง) ลี่ มา โลกมนุษย์
 ก็ อยาก จัด ไซค
 คำ เปรียบ สูง เปรียบ ต่ำ
 พุด คนขยัน ทำงาน

Lij ningq gauq boh meh
 Mbwk le boux gag comz
 Seineiz hoj saek donq
 Max byom miz ngoenz biz

ยัง เล็ก อาศัย พ่อ แม่
 โต แล้ว ผู้ เอง หา
 ยามนี้ ชาด สัก มือ
 ม้า ผอม มี วัน พื

ความหมาย :

ถ้าจะพูดเปรียบแล้ว คนที่ขยันทำงาน ถึงยามนี้จะไม่มัสักมือ วันหนึ่ง
 ก็จะมีกิน เปรียบเหมือน ม้าผอมยังมีวันอ้วน
 หนึ่งในสี่คนที่เกิดมาเมืองมนุษย์ ก็อยากจะได้มีโชค

3.

Lwg laux rox guh lwg

Couh dwg swnj gya hung

Lwg baihya fouz yungh

Naz rim rungh ce ndwi

ลูก โต รู้ ทำ ลูก

ก็ คือ สืบ บ้าน ใหญ่

ลูก ทำลาย บ้าน เสีย ประโยชน์

นา เต็ม กุ้ง เสีย ดาย

Raen miz cienz miz reih

Lwg cix ndaej yiengj fuh

Lwg laux rox guh lwg

Couh dwg swnj gya hung

เห็น มี เงิน มี ไร่
 ลูก ก็ ได้ ความสุข
 ลูก โต รู้ ทำ ลูก
 ก็ คือ สืบ บ้าน หลวง

Doxsaek de sing sang
 Caux ranz mbouj vuenyungz
 Lwg baihgya fouz yungh
 Naz rim rungh ce ndwi

เถียง เขา เสีย สูง
 ทำ เรือน บ่ มีศักดิ์ศรี
 ลูก ทำลายบ้าน ไร่ ประโยชน์
 นา เต็ม ทุ่ง เสีย ดาย

ความหมาย :

ลูกโตแล้ว รู้จักทำตนเป็นลูกดี คือ ได้สืบสานวงศ์ตระกูลให้ยิ่งใหญ่
 ถ้าลูกทำลายวงศ์ตระกูลเสียแล้ว ถึงมีนาเต็มทุ่ง ก็ไม่มีประโยชน์อันใด
 เห็นลูกมีเงิน มีไร่ ลูกก็คงมีความสุข และอย่าไปมีเรื่องมีราวกับ
 ผู้อื่น จะทำให้ตระกูลเสียเกียรติและศักดิ์ศรี

4.

Lwg mbouj dingq boh naeuz
 Cix vaih gaeu vaih bauj
 Lwg luenh ndaej .luenh caux
 Seiogyaiq lau ndi baenz

ลูก บ่ ฟั่ง พ่อ พุด
 ก็ เสีย เขา เสีย ของ
 ลูก มั่ว ได้ มั่ว ทำ
 โลก กลัว มิ เป็น

Lwg luenh ndaej luenh gub
 Lau caux hux ma raeuz
 Lwg mbouj dingq boh maeuz
 Cix vaih gaeu vaih bauj

ลูก มั่ว ได้ มั่ว ทำ
 กลัว ทำ ภัย มา เรา
 ลูก บ่ ฟั่ง พ่อ พุด
 จะ เสีย เขา เสีย ของ

Lwg luenh ndaei luenh hengz

Meh goeengrengz ndi dauq

Lwg luenh ndaej luenh caux

Seigyaiq lau ndi baenz

ลูก มั่ว ได้ มั่ว ทำ

แม่ หมด แรง มิ ถึง

ลูก มั่ว ได้ มั่ว ทำ

โลก นี้ กลัว มิ เป็น

ความหมาย :

ถ้าลูกไม่ฟังการสั่งสอนของพ่อ อาจต้องเสียสัตว์เลี้ยง เสียเงินทอง
ลูกทำไปสะเปะสะปะ กลัวจะไม่ประสบความสำเร็จ แม้ก็ช่วยไม่ไหว

5.

Songyauq doih lwgsai

Huk gvai gag rox suenq

Raen duzvaiz langhbuengq

Sou gaej luenh bae riengz

สั่งสอน พวก ลูกชาย

โง่ ฉลาด เอง รู้ คิด

เห็น ตัวควาย แหกคอก

สู้ อย่า มั่ว ไป เอาอย่าง

Raen geilai bouxbox

Lij deng vaq cienzcaiz

Songyauq doih lwgsai

Huk gvai gog rox suenq

เห็น ก็ หลาย ผู้โง่

ยัง ถูก หลอก เงินทอง

สั่งสอน พวก ลูกชาย

โง่ ฉลาด เอง รู้ คิด

Lumj iucing hwnj ndang

Bouxbox ganj mwngz guengz

Raen duzvaiz langhbuengq

Sou gaej luenh bae riengz

คล้าย ปีสัจ ขึ้น ว่าง

ทุกผู้ พุด มิ่ง บ้า

เห็น ตัวควาย แหกคอก

สู้ อย่า มัว ไป เอาอย่าง

Ngoenz gaej youz bae mbanj

Raen vanj hoz youh haenz

Siengj lox saek can maenz

Gvaqlaeng vunz youh gangj

วัน ออย่า เที้ยว ไป บ้าน

เห็น ถ้วย คอ ก็ คั้น

คิด หลอก ลัก มือ มั่น

กว่าหลัง คน อีก พุด

Siengj gwn ngaiz gwn noh

Haenqrengz goq honggranz

Ngoenz gaej youz bae mbanj

Roen vanj hoz youh haenz

คิด กิน ข้าว กิน เนื้อ

พยายาม ทำ ในบ้าน

วัน ออย่า เที้ยว ไป บ้าน

เห็น ถ้วย คอ อีก คั้น

Lumj duzvaiz langhbuengq

Rungh cuenh rungh guhcaemz

Siengj lox saek can maenz

Gvaqlaeng vvnz youh gangj

เหมือน ตัวควาย แหกคอก

ทุ่ง เดินอ้อม ทุ่ง เล่น

คิด หลอก ลัก มือ มั่น

กว่าหลัง คน อีก พุด

ความหมาย :

วัน ๆ อย่าเที่ยวไปเล่นที่บ้านผู้อื่น เห็นถ้วยข้าวแล้วรู้สึกอยากกินข้าว
ทั้งยังจะหลอกกินต้มมันสักมือ ภายหลังคนเขาจะนินทาเอาได้

ถ้าอยากจะกินข้าวกับเนื้อทำกินที่บ้าน

คนที่เป็นอย่างนั้นเหมือนตัวควายที่เที่ยวเล่นไปหุบเขานั้นหุบเขานั้น

Raen geij lwg boux hoj

Aen bog aen gaemgienz

Danh caeuq max bi rieng

Danh caeuq yiengz bi gyaueuj

เห็น ก็ ลูก ผู้ ยาก

อัน เป่า อัน กำป็น

เพียงแต่ ก็บ ฆ่า แกว่ง หาง

เพียงแต่ ก็บ แกะ แกว่ง หัว

Hag guh boux sim lai

Aen dai goj ndi rox

Raen geij lwg bouxhoj

Aen boq aen gaemgienz

หัด ทำ ผู้ ใจ หลาย

อัน ตาย ก็ มิ รู้

เห็น ก็ ลูก ผู้ ยาก

อัน เป่า อัน กำป็น

Gwn coq bak laeblaeb

Caeuq bouxcaeg doxriengz

Danh caeuq max bi rieng

Danh caeuq yiengz bi gyaauj

กิน ลู๋ ปาก จับ ๆ

กับ ผู้ ลัก ด้วยกัน

ความหมาย :

เห็นมามากลูกคนยากจน พูดอะไรก็เหมือนเป่ากำปั้น เหมือนม้า
แคว่งหาง เหมือนแกะผงกหัวไม่มีประโยชน์อันใด

หัดเป็นคนหลายใจ (คนไม่มุ่งมั่น) ความล้มเหลวหา还不知道

เมื่อเป็นคนยาก กินลู๋ปากจับ ๆ ก็เหมือนกับขโมยเขากิน

Bouxlawz dungx coengmingz

Doeg saw sing gunj oj

Mbouj lau haemz lau hoj

Hag suenq soq roxbaenz

ผู้ใด ท้อง ฉลาด

ท้อง ลือ เสียง คึก

บ่ กลัว ขม กลัว ยาก

เรียน คิด ลู๋ รู้เป็น

Daengq sou gak lwgcoz
 Ndaw hoz yaek roxsingj
 Bouxlawz dungx coengmingz
 Doeg saw sing gunj oj

บอก สู้ แต่ละ ลูกเด็ก
 ใน คอ อยาก รู้ คิด
 ผู้ใด ท้อง ฉลาด
 ท้อง สู้ เสียง คึก

Ciuhlaux guh ndi daengz
 Ciuhlaeng yaek rox yo
 Mbouj lau haemz lau hoj
 Hag suengq soq sox baenz

คนรุ่นก่อน ทำ มิ ถึง
 คนรุ่นหลัง อยาก รู้ ได้
 บ่ กลัว ชม กลัว ยาก
 เร็ยน คิด สู้ รู้ เป็น

ความหมาย :

ผู้ใดเป็นคนฉลาดผู้นั้นท้องหนึ่งสือเสียงดัง อนาคตจะไม่กลัวยากลำบาก
 เป็นผู้คิดเป็นทำเป็น

บอกแก่ทุกคน ควรเป็นคนรู้จักคิด สิ่งใดที่คนรุ่นก่อนทำมิได้ คนรุ่นหลัง
 ก็ควรจะทำ

Gyau vunz yaek gyau sim'

คน คน อยาก คน ใจ

1.

Langh lwg lawz rox siengj

Ndaw dungx cienqvanvan

Bouxhek daeuj daengz ranz

Cix mbouj fanz bouxboh

ถ้า ลูก ใด คิด

ใน ท้อง หมุน วิต วิต

ผู้แซก มา ถึง เรือน

ก็ บ่ กวน ผู้พ่อ

Bingz hek gyae hek gyawj

Raeuz aeu hawj fuengbienh

Langh lwg lawz rox siengj

Ndaw dungx cienqvanvan

ไม่ว่า แซก ไกล แซกใกล้

เรา เอา ให้ สะดวก

ถ้า ลูก ใด รู้ คิด

ใน ท้อง หมุน วิต วิต

Ok rog gop baengzyoux
Boux nyiengh boux cij Sang
Bouxhek daeuj daengz ranz
Cix mbouj fanz bouxboh

ออก นอก ตัด เพื่อน

ผู้ ขอม ผู้ จะ ส่ง

ผู้แขก มา ถึง เรือน

ก็ บ่ กวน ผู้พ่อ

ความหมาย :

ถ้าลูกคนใดรู้จัก แสดงว่าเป็นคนฉลาด (ท้องก็คือที่อยู่มีปัญหา) เมื่อ
มีแขกมาถึงบ้าน ก็ไม่ต้องรบกวนผู้พ่อ

ไม่ว่าแขกใกล้แขกไกลเราต้อนรับ

เวลาไปนอกบ้านต้องรู้จักขอมเพื่อน

2.

Lwg gvai dungx mingzbeq

Rox nyiengh hek naengh daiz

Soengz baihlaeng daek ngaiz

Daiz cuq daiz goj ganq

ลูก ฉลาด ท้อง เข้าใจ

รู้ ให้ แขก นั่ง โต๊ะ

จาก ข้างหลัง ตัก ข้าว

โต๊ะ ที่ละ โต๊ะ ก็ รับประทาน

Laeuj sied cix dwk laeuj
 Daek haeux cix dem byaek
 Lwg gvai dungx mingzbej
 Rox nyiengh hek naengh daiz

เหล่า พร่อง ก็ เต็ม เหล่า

ตก ข้าว ก็ เต็ม ผัก

ลูก ฉลาด ท้อง เข้าใจ

รู้ ให้ แยก นั่ง โต๊ะ

Hek haenh miz gya gyauq

Gingqlaux caen hozhaih

Soengz baihlaeng daek ngaiz

Daiz cug doiz goj gang

แยก ชม มี เรือนสอน

ผู้เฒ่า จริง ค่อง่าย

จาก ข้างหลัง ตก ข้าว

โต๊ะ ที่ละ โต๊ะ ก็ รับประทาน

ความหมาย :

ลูกฉลาดที่ท้องจะเข้าใจ รู้จักเชิญแยกให้นั่งในบ้าน เวลาตกข้าวส่งให้
 แยกต้องส่งด้านหลัง ตกให้ครบไปที่ละโต๊ะ เหล่าหมดรู้จักเต็มเหล่า ข้าวหมดด้วยรู้
 จักเต็มข้าวเต็มผัก

ลูกเขื่อนั้นแยกจะชมว่า พ่อแม่มีการสั่งสอนลูก คนแก่ก็ได้สบายใจ

Miz duzlwg bouxsai

Aen gvai ndi miz faenh

Bae caeuq vunz caez naengh

Vunz haemq ndi rox han

มี ตัวลูก ผู้ชาย

อัน ฉลาด มี มี สักส่วน

ไป กับ คน ด้วย นิ่ง

คน ถาม มี รู้ ตอบ

Langh miz hek ma daeuj

Cingq roxoux vanj ngaiz

Miz dvzlwg bouxsai

Aen gvai ndi miz faenh

ถ้า มี แยก มา ถึง

แต่ รู้ ตวง ด้วย ข้าว

มี ตัวลูก ผู้ชาย

อัน ฉลาด มี มี สักส่วน

Raen bouxgeq ndi dongx

Raen bouxnuengx ndi daengq

Bae caeuq vunz caez naengh

Vunz haenq ndi rox han

เห็น ผู้แก่ มิ ท้วง(ทัก)

เห็น ผู้น้อง มิ ทัก

ไป กับ คน ด้วย นิ่ง

คน ถ้าม มิ ู้ ตอบ

ความหมาย :

ถ้าแม่มีลูกชายแล้ว แต่ลูกชายนั้นไม่ฉลาดในการต้อนรับแขก แขกถ้าม
ไม่รู้ตอบ ู้จักแต่ตักข้าว เห็นคนแก่มาบ้านไม่รู้จักทัก เห็นพี่น้องมาบ้านไม่รู้ท้วง

4.

Bae ranz vunz naengh daiz

Yaek aeu lai haeujsim

Nyiengh bouxlaux naengh gwnz

Vunz riuzmingz gvaq mbanj

ไป เรือน คน นิ่ง โต๊ะ

อยาก เอา หลาย เข้าใจ

ขอม คนแก่ นิ่ง บน

คน ล้อ กว่า(ผ่าน) บ้าน

Baengzyoux in ndoet laeuj

Gaej goemz gyaеuj bauz ngaiz

Bae ranz vunz naegh daiz

Yaek аeu lai haeujsim

เพื่อน เวียก คุด เหล้า

อย่า กั้ม หัว พู้ย ข้าว

ไป เรือน คน หนึ่ง โต้ะ

อยาก เอา หลาย เข้าใจ

Ndoet laeuj gaej yungh ngveiz

Byaek ndei gaej dom gwn

Nyiengh bouxlaux naengh gwnz

Vunz riuzmingz gvaq mbanj

คุด เหล้า อย่า ต้อง เม้า

ผัก ตี อย่า ตะละ กิน

ยอม คนแก่ หนึ่ง บน

คน ล้อ ผ่าน บ้าน

ความหมาย :

ไปบ้านผู้เฒ่าท่านข้าว ควรสนใจระวังหลายอย่าง หลายสิ่ง ให้คนแก่นั่ง
สูงกว่า คนจะได้รำลึกความมีมารยาทของเรา พอเพื่อนเชิญยกแก้วเหล้าก็อย่ามัว
กั้มหน้ากินอยู่ กินเหล้าแล้วก็อย่ากินจนเมา มีกับข้าวดีก็อย่ากินแบบตะกละ

5.

Gyou vunz yaek gyau sim
 Naek baenz rin dahgaix
 Yungh saek di cienzcaiz
 Bouxgvai dungx cix gvangj

คบ คน อยาก คบ ใจ
 หนัก ปาน หิน เทียว
 ไข่ สัก นิด เงินทอง
 คนฉลาด ก้อย จะ กว้าง

Ok rog baengh duzmaz
 Cingzngaih naek gvaq gim
 Gyau runz yoek gyau sim
 Naek baenz rin dahraix

ออก นอก ฟิ่ง อันใด
 น้ำใจ หนัก กว่า ค่า(ทอง)
 คบ คน อยาก คบ ใจ
 หนัก ปาน หิน เทียว

Song din byaij doh biengz
 Boux nyiengh boux cix gvai
 Yungh saek di cienzcaiz .
 Bouxgvai dungx cix gvangj

สอง ตีน เดิน บน ดิน

ผู้ ย่อม ผู้ จึง ฉลาด

ใช้ สัก นิด เงินทอง

คนฉลาด ท้อง จะ กว้าง

ความหมาย : คบคนควรคบใจ อย่าตระหนี่ถี่เหนียว ให้เป็นคนใจกว้าง ออก
 นอกบ้านต้องพึ่งผู้อื่น จึงควรเป็นมีน้ำใจ คนฉลาดย่อมเป็นคนที่ยอมผู้อื่นได้

Raeur caez guh mbanjriengh

เรา ด้วยกัน ทำ เพื่อนบ้าน

1.

Seizcin yaek ndaem naz
 Aeu vaiz ma doxcoengh
 Ranz ndij ranz roengz doengh
 Doxcoengh bae ndaem gyaj

ฤดูใบไม้ผลิ อยาก ดำ นา

เอา ควาย มา กันช่วย

เรื่อน แต่ละเรื่อน ลง ทุ่ง

ช่วยกัน ไป ดำ กล้า

Ciq cwz mbouj lau dai
 Yungh baez noih duzmaz
 Seizcin yaek daem naz
 Aeu vaiz ma doxcoengh

ยืม วิว บ่ กลัว ตาย
 ไข่ ครึ่ง เหนื่อย ละคร
 ฤดูใบไม้ผลิ อยากดำนานา
 เอา ควาย มา กันช่วย

Gag ranz cix gog goq
 Ciuh boh yax mbouj coengz
 Ranz ndij ranz roengz doengh
 Doxcoengh bae ndaem gyaj

ทุก เรือน จึง เอา ทุก ข้าวเปลือก
 รุ่น พ่อ ด้วย บ่ จาก
 เรือน แต่ละ เรือน ลง ทุ่ง
 ช่วยกัน ไป ดำ กล้า

ความหมาย : พอถึงฤดูใบไม้ผลิก็ใกล้ฤดูกาลทำนาแล้ว เอาควายมาช่วยกัน ทุก
 บ้านเรือนก็ลงไปทุ่งช่วยกันดำกล้า ยืมวิวมาไข่ ไม่ต้องกลัวมันตายเพราะใช้แค่ครึ่ง
 เดียวไม่เหนื่อยอันใด แต่ละเรือนจะได้ข้าว เป็นเช่นนี้ตั้งแต่รุ่นพ่อ

2.

Vunz caux miuz guh goek

Vaiz coek gaej langh buengq

Caij gomiuz beixnuengx

Mbanjriengh cix mbouj yungz

คน มีอยู่ ชาวกล้า ทำ กก

ควาย คึก อย่า ปล่อยคอก

เหยียบ กอกล้า ฟันอง

ชาวบ้าน จะ บ่ อภัย

Gaej hawj yiengz haeuj reih

Duz neix mbouj miz boek

Vunz caux miuz guh goek

Vaiz coek gaej langhbuengq

อย่า ให้ แพะ เข้า ไร่

ตัว นี้ บ่ มี ตะพาย

คน มีอยู่ ชาวกล้า ทำ กก

ควาย คึก อย่า ปล่อยคอก

Doihduz haeuj reihnaz
 Yaepda gwn baenz luengq
 Caij gomiuz beixnuengx
 Mbanjriengh cix mbouj yungz

สัตว์เลี้ยง เข้า ไร่ นา
 พริบตา กิน เป็น แถว
 เขี่ยบ กอข้าว ฟันอง
 ชาวบ้าน จะ บ่ อภัย

ความหมาย : เมื่อข้าวกล้าของชาวนาเริ่มแตกกอ อย่าปล่อยควายออกมาเพ่นพ่าน
 เขี่ยบต้นข้าวฟันอง ชาวบ้านจะไม่ให้อภัยเลย แพแคะอย่าให้เข้าไร่ นาได้ สัตว์
 เลี้ยงพวกนี้กินได้เร็ว

3.

Vih duzgaeq duzmou
 Gaej doxdaeuq doxdaj
 Guh vunz lumj duzma
 Dienyah cix riuzmingz

เพราะ ตัวไก่ ตัวหมู
 อย่า โต้กัน ตีกัน
 ถ้า คน เหมือน ตัวหมา
 โลก จะ ว่างลือ

Vih gofaex gobyaek
Gaej doxdwk doxsaeux
Vih duzgaeq duzmou
Gaej doxdaenq doxdaj

เพราะ กอไม้ กอฝัก
อย่า ตีกัน ทั้งกัน
เพราะ ตัวไก่ ตัวหนู
อย่า โต้กัน ตีกัน

Raeuz caez guh mbanjriengh
Boux nyiengh boux hwnjda
Guh vunz lumj duzma
Dienyah cix riuzmingz

เรา ด้วยกัน ทำ เพื่อนบ้าน
ผู้ ยอม ผู้ ชนตา (ไม่ดูถูก)
ทำ คน เหมือน ตัวหมา
โลก จะ ร่ำลือ

ความหมาย : เป็นเพื่อนบ้านกันอย่าทะเลาะกันเพราะเรื่อง หมู เรื่องไก่
ต้นไม้ ต้นฝัก โลกจะโจษขานกันไป เป็นเพื่อนบ้านกันควรยอมกันบ้าง และอย่า

ดูถูกผู้อื่น

4.

Ngoenz gaej gangjyaya
 Cunz ranz laj ranz gwnz
 Baklai mbouj baenz vunz
 Ngoenz caeuq hwnz aeugheiq

วัน ออย่า พุดนินทา
 ไป เรือน ใต้ เรือน เหนือ
 ปากหลาย บ่ เป็น คน
 วัน กีบ คีน ชุ่นเคื่อง

Gaej yoekyou doengzsauh
 Hawj de caux iengya
 Ngoenz gaej gangjyaya
 Cunz ranz laj ranz gwnz

ออย่า รบกวาน เพื่อนฝูง
 ใต้ เขา ท่า คัดรู
 วัน ออย่า พุดนินทา
 ไป เรือน ใต้ เรือน เหนือ

Langh miz seiz doxdingj
 Roxsingj nyiengh song coenz
 Baklai mbouj baenz vunz
 Ngoenz caeuq hwnz aeugheiq

หาก มี เวลา ทะเลาะ
 รู้คิด ยอม สอง คำ
 ปากหลาย บ่ เป็น คน
 วัน กับ คืน ชุ่น เคื่อง

ความหมาย : วัน ๆ อย่าพรวดแต้หนักาผู้อื่น เทียวไปบ้านเหนือบ้านใต้ คน
 ปากมากไม่ดี ทำให้ผู้อื่นชุ่นเคื่อง อย่าทำให้ผู้อื่นเป็นศัตรูกับเรา หากมีการทะเลาะ
 ควรจะยอมผู้อื่นบ้าง

5.

Vunz miz noh miz laeuj
 Sou gaej gaeuj dahoengz
 Raeuz gwn byaek gvaq ngoenz
 Yax guh vunz doengzdoih

คน มี เนื้อ มี เหล้า
 สู้ อย่า ดู ตาแดง (อิจฉา)
 เรา กิน ผัก ผ่าน วัน
 ก็ ทำ คน เพื่อนมิตร

Gwn mbanjranz yaek doh
 Ok loh de cix naeuz
 Vunz miz noh miz laeuj
 Sou gaej gaeuj dahoengz

กิน บ้านเรือน(ชาวบ้าน) อยากร หมด
 ออก ถนน เขา จะ พุด
 คน มี เนื้อ มี เหล้า
 สู อย่ำ ดู อัจฉา

Mbouj guh `lwg gaujvaq
 Gag caux ma cix baenz
 Reauz gwn byaek gvaq ngoenz
 Yax guh vunz doengzdoih

บ่ ทำ ลูก ขอกาน
 เอง ทำ มา จะ เป็น
 เรา กิน ผัก ผ่าน วัน
 ก็ ทำ คน เพื่อนมิตร

ความหมาย : คนเขามีเนื้อที่มีเหล้ากิน สูก็อย่ำไปอิจฉาตาเรือน มีผักกินไปวัน ๆ
 ก็คบหามิตรเพื่อนได้เหมือนกัน คนที่ไปกินกับชาวบ้านจนแทบอาหารเขาจะหมด พอ
 ออกไปถนน เขาก็จะนินทา อย่ำทำตัวเป็นคนขอคนอื่นเขากิน ตนเองทำด้วยตัวเอง
 ถึงจะดี

Din fwngc caux raemxmbog

ตื่น มือ ทำ ตาน้ำ

1.

Ngoenz caeuq namh doxdinqj

Boux mbouj singj yax nanz

Haemh haeuj ma daengz ranz

Yak gag ngvanh coq sim

วัน กับ ตม สู้

ผู้ บ่ ชิน ว่า ยาก

คำ เข้า มา ถึง เรือน

อยาก เอง คิด สู้ ใจ

Hai cieng cix dajndaem

Hoj haemz gvaq seizcin

Ngoenz caeuq namh doxdinqj

Boux mbouj singj yax nanz

ไท เดือนเจียง ก็ ด่านา

ยาก ขม ผ่าน ฤดูใบไม้ผลิ

วัน กับ ตม สู้

อยาก เอง คิด สู้ ใจ

Caux miuz ndi ma fwngz
 Mbouj ndaej gwn cix fanz
 Haemh haeuj ma daengz ranz
 Yak gag ngvanh coq sim

ท่า ซ้าง ไม มา มือ
 บ่ ได้ กิน ก็ ล่าบาก
 คำ เข้า มา ถึง เรือน
 อยาก เอง คิด สู้ ใจ

ความหมาย : วัน ๆ มีแต่เกลือกโคลนตม คนไม่เคยทำอะไรจะพูดว่ายาก ท่าแต่เข้า
 ถึงเห็นกลับมาบ้าน ก็มีแต่เรื่องคิด ต้นเดือนเจียงเริ่มดำนาน่า ผ่านฤดูใบไม้
 ผลิตด้วยความล่าบาก พอได้ข้าวน้อยก็ยังล่าบาก

2.

Ndwencieng gap ndwen ngeih
 Dau reih liux cix ndaem
 Miuz doekgong cix baenz
 Miuz doeklaeng mbouj sou

เดือนเจียง ติด เดือนยี่
 ไถ ไร่ แล้ว ก็ คำ
 ข้าว ตกก่อน ก็ เป็น
 ข้าว ตกหลัง บ่ เก็บ

Cib nyied daengz seizdoeng
 Haeuj bya ndoeng vuet reih
 Ndwencieng gap ndwen ngeih
 Dau reih liux cix ndaem

เดือนสิบ ถึง ฤดูหนาว
 เข้า ภูเขา ดง ถาง ไร่
 เดือนเจียง ติด เดือนยี่
 ไถ ไร่ แล้ว ก็ ต่ำ

Boux giklanx ndi rox
 Gvaq loh sou cix raen
 Miuz doehgonq cix baenz
 Miuz doeklaeng mbouj sou

ผู้ ไร่บ้าน ไม่ ไร่
 ผ่าน ถนน สู้ จะ เห็น
 ข้าว ตกก่อน ก็ เป็น
 ข้าว ตกหลัง บ่ เก็บ

ความหมาย : ช่วงเดือนเจียงต่อเดือนยี่ไถไร่แล้วก็เริ่มดำข้าว ข้าวรุ่นก่อนก็
 เก็บเกี่ยวแล้ว ข้าวรุ่นหลังยังไม่เก็บเกี่ยว ถึงเดือนสิบและฤดูหนาว เข้าป่าดง
 ภูเขา ถางไร่ คนที่เกี่ยวไม่รู้ทำอย่างนี้ จะเห็นคนพวกนี้อยู่บ้าน

3.

Hawsij gyau gingcig
 Ngoenz bae giblimlim
 Sam nyied gyau cingmingz
 Lwgminz yaek caux nyieb

ฤดูฝน ติด ฤดูจิงเจ้อ
 วัน ไป รวดเร็ว
 เดือนสาม ติด เข็งเม้ง
 ชาวนา อยาก ทำ เข็บ

Cien yiengh boh meh ngeix
 Gaenx hong ceih daih it
 Hawsij gyau gingcig
 Ngoenz bae giblimlim

พิน อย่าง พ่อ แม่ คิด
 มั่น ทำงาน คือ ที่ เอ็ด
 ฤดูฝน ติด ฤดูจิงเจ้อ
 วัน ไป รวดเร็ว

Doengnienz daengz cietheiq
 Muengh gyapceij roengz fwn
 Sam nyied gyau cingmingz
 Lwgminz yach caux nyieh

ฤดูหนาว ถึง วันเทศกาล
 หวัง ที่สุด ลง ฝน
 เดือนสาม ติด เช็งเม้ง
 ชาวนา อยาก ทำ เข็บ

ความหมาย : ฤดูน้ำฝน (กลางเดือนกุมภาพันธ์) ติดกับฤดูจิงเจ้อ (ต้นเดือน
 มีนาคม) ผ่านไปอย่างรวดเร็ว ถึงเดือนสามก็เริ่มเข็บผ้า ทอผ้า พ่อแม่คิดทำ
 หลายสิ่งหลายอย่าง และตั้งใจทำงานเป็นที่หนึ่ง ผ่านฤดูหนาวจนถึงเทศกาลตรุษจีน
 แล้วก็อยากให้ฝนตกลงบ้าง เพื่อจะได้ไถนา ดำนา

4.

Boux guh ndaem guh naz
 De cix caz gohaeux
 Hongliengz daengz gwnzgyaeuj
 Ndaem gonq haeux cix baenz

ผู้ ทำ ดำนา ทำ นา
 เขา ก็ ดู กอข้าว
 งานนา ถึง บนหัว
 ดำ ก่อน ข้าว ก็ เป็น

Sam nyied mbouj caux goek

Loeg myied bae lawz ra

Boux guh ndaem guh naz

De cix caz gohaeux

เดือนสาม บี้ ทำ กก

เดือนหก ไป ไหน หา

ผู้ ทำ ด่านา ทำ นา

เขา ก็ ดู กอข้าว

Langh -raeuz ndaem doeklaenq

Mbouj baenz yienghlawz sou

Hongliengz daengz gwnzgyaeuj

Ndaem gong haeux cix baenz

หาก เรา ด่า ตกหลัง

บี้ เป็น อย่างไร เก็บ

งานนา ถึง บนหัว

ด่า ก่อน ข้าว ก็ เป็น

ความหมาย : คนชานาเมื่อด่านาเสร็จ เขาจะตรวจตราดูต้นข้าวเสมอ ต้องเอา

ใจใส่ ถึงเดือนสามแล้วยังไม่แตกกอ เดือนหกจะเอาอะไรกิน หาเราถึงนาสายแล้ว

ก็จะไม่ได้ข้าวเลย

5.

Vunz guh rasuz yax guh
 Gaej siengj youq bienzngeiz
 Haj loeg nyied dungxgei
 Gongz mbouj miz boux gyoh

คนเขา ทำ เรา ก็ ทำ
 อย่า คิด อยู่ ตามสบาย
 เดือน ห้า หก ท้องอยาก
 ขาดแคลน ป่ มี ผู้ สงสาร

Reih bingz cix ndaem nqz
 Reih bya cix doek duh
 Vunz guh raeuz yax guh
 Gaej siengj youq bienzngeiz

ไว้ เพียง ก็ ดำ นา
 ไว้ ผา ก็ ปลุก ถั่ว
 คนเขา ทำ เรา ก็ ทำ
 อย่า คิด อยู่ ตามสบาย

Ndaem haeux lumj gohaz
 Ndaej dawz ma dwhfeiz
 Haj loeg nyied dungxgei
 Gongz mbouj miz boux gyoh

คำ ข้าว เหมือน กอหญ้าคา

ได้ ถิ่น มา ติดไฟ

เดือน ห้า หก ท้องอยาก

ขาดแคลน บ่ มี ผู้ สงสาร

ความหมาย : คนอื่นเขาเริ่มทำนา เราก็ควรเริ่มทำด้วย อย่าคิดว่าเริ่มเมื่อไรก็ได้ ถึงเดือนห้าเดือนหกแล้วจะไม่มีข้าวกิน ไร่ที่ราบก็ดำนา ส่วนไร่บนภูเขา ก็ปลูกถั่ว ถึงข้าวไม่เป็นข้าว จะโตเหมือนกับหญ้าคา จะได้เพียงแต่เอามาติดไฟเท่านั้นเอง

6.

Yinzseiz cix gwn ngaiz
 Dauz cwz vaiz laj riengh
 Mouxseiz ranz cij rongh
 Gvan gonq maex cimh laeng

เวลาตี 3-5 ก็ กิน ข้าว

ผูก ไร่ ควาย ได้ ถุน

เวลาตี 5 ถึง 7 โมง เรือน ก็ รุ่ง

ฝัว ก่อน เมีย ตาม หลัง

Ndwenngoenz mbouj caj vunz
Boux hwnj caeux cix gvai
Minzseiz cix gwn ngaiz
Dauz cwz vaiz laj riengh

เดือน วัน บ่ คอย คน
ผู้ ต้น เข้า จึง ฉลาด
เวลาตี 3-5 ก็ กิน ข้าว
ผูก วิว ควาย ได้ ฤๅ

Haemh laep cix ma ranz
Gaeq haen ganj hwnj romh
Mauxseiz ranz cix rongh
Gvan gongq maex cimh laeng

คำ มีด ก็ มา เรือน
ไก่ ชัน รับ ชัน เข้า
เวลาตี 5 ถึง 7 โมง เรือน ก็ รุ่ง
ผิว ก่อน เมีย ตาม หลัง

ความหมาย : ควรตื่นแต่เช้า กินข้าว แล้วออกไปทำนา

7.

Cib faen ndi miz naz
 Haeuj bya bae vet reih
 Miuz maz yax guh deiq
 Bonjsaeh gaej ce ndwi

สัณนิต ไม้ มี นา
 เข้า ภูเขา ไป ชุด ไร่
 ข้าว ใด ก็ ทำ ไร่
 ความสามารถ อย่า ปล่อย ดาย

Hwnz ngoenz cien yiengh ngeix
 Yax goj vih daihlaj
 Cib faen ndi miz naz
 Haeuj bya bae vet reih

คืน วัน พัน อย่าง คิด
 ก็ คือ เพื่อ คนรุ่นหลัง
 สัณนิต ไม้ มี นา
 เข้า ภูเขา ไป ชุด ไร่

Ranz haemz hoj daeuj daengz
 Ndwen caeug ngoenz goj heiq
 Miuz maz yax guh deiq
 Bonjsaeh gaej ce ndwi

เวื่อน ชม ยาก มา ถึง
 เดือน ติด วัน ก็ ล่าบาก
 ข้าว ใด ก็ ทำ ถี
 ความสามารถ อย่า ปล่อย คาย

วามหมาย : เมื่อไม่มีที่นา ก็อย่าอยู่เฉย ๆ เข้าป่า เขาไปทำอะไร ข้าวอะไรก็
 บุกไปเลย ให้มากเข้าไว้ ต้องคิดไว้ว่าทำเพื่อคนรุ่นหลัง

8.

Reihnaz guh mbouj gaeuq
 Ce mingh haeuj sanlimz
 Hwnz ngoenz gag causim
 Lax deiq gwn gej daeuj

ไร่นา ทำ ให้ พอ
 ปล่อย ชีวิต เข้า ปาดง
 คั้น วัน เอง เป็นทุกซ์
 หา ของกิน ก็ มาถึง

Guhhong mbouj lau rum
 Dinfwngz caux gohaeuux
 Reihnaz guh mbouj gaeuq
 Ce mingh haeuj sanlimz

ทำงาน บ่ กลัว พงหญ้า
 ตีนมือ ทำ กอหญ้า
 ไร่นา ทำ บ่ พอ
 ปล่อย ชีวิต เข้า ปาดง

Haeuj ndaw bya bae caux
 Raemj faex laux aeu bingz
 Hwnz ngoenz gag causim
 Lax deiq gwn gej daeuj

เข้า ใน ภูเขา ไป ทำ
 ห้า ไม้ ใหญ่ เอา เพียง
 คั้น วัน เอง เป็นหกซ์
 หา ของกิน ก็ มาถึง

หมายเหตุ : ถ้าทำไร่นาแล้วไม่มีพอกินก็ควรเข้าป่าเขาไปบุกเบิกที่นาอีก อย่า
 ยให้ชีวิตได้ลำบากอยู่อย่างนั้น

9.

Dinfwnz caux raemxboq
 Boh meh caux raemxrongz
 Boux giklanx guh hong
 Dungx gon ndi bouxgyoh

ตื่นมือ ทำ บ่อน้ำ
 พ่อ แม่ ทำ ไร่
 ผู้ครัว ทำ งาน
 ท้อง ทรน ไม้ ผู้ สงสาร

Mbouj rox suenq rox baen
 Ngoenzlaenq liux cix hoj
 Dinfwnz caux raemxboq
 Boh meh caux raemxrongz

บ่ ไร่ คิด ไร่ ปั้น
 วันหลัง แล้ว จะ ยากจน
 ตื่นมือ ทำ บ่อน้ำ
 พ่อ แม่ ทำ ไร่

Raen geij boux mbouj dingq

Ranz fanh gim yax gyoeng

Boux giklanz guh hong

Dungx gon ndi boux gyoh

เห็น ก็ ผู้ บ่ ฟัง

เรื่อน หมั้น ทองคำ ก็ กลวง

ผู้ คร้าน ทำ งาน

ท้อง กรน ไม่ ผู้ สงสาร

หมายเหตุ : มือเท้าของเราเปรียบเหมือนต้ำน้ำที่มีน้ำออกมาให้เราได้กินอยู่
 ด ส่วนพ่อแม่นั้นก็เปรียบเหมือนน้ำนองที่ผ่านมา แล้วก็จะผ่านไป คน
 จคร้านทำงานจะยากจน ถึงมีเงินทองก็จะหมดไป

10.

Gwn haeux youq gyangdoengh

Gaej yungh dam vuenyungz

Giklanx reih cix rum

Miz gwn ok lawz daeuj

กิน ข้าว อยู่ กลางทุ่ง

อย่า ต้อง ตะกละ ดีใจ

เกียจคร้าน ไร่ จะเป็น พงหญ้า

มี กิน ออก ไทน์ มา

Bouxlawz miz gij gwn
 Lij cingj mwngz daeuj coengh
 Gwn haeux youq gyangdoengh
 Gaej yungh dam vuenyungz

ผู้ใด มี ของ กิน
 ยิ่ง เชิญ มึง มา ร่วม
 กิน ข้าว อยู่ กลางทุ่ง
 อย่า ต้อง ตะกละ ดีใจ

Ngoenz youq ranz gaxnyax
 Bak goj law gij gwn
 Giklanx reih cix rum
 Miz gwn ok lawz daeuj

วัน ๆ อยู่ เรือน เลข ๆ
 ปาก ก็ หา ของ กิน
 เกียจคร้าน ไร่ จะเป็น พงหญ้า
 มี กิน ออก ที่ไหน มา

ความหมาย : เมื่อมีข้าวอยู่กลางทุ่งแล้ว อย่าเพิ่งชะล่าใจคนเกียจคร้านทุ่งนาก็จะ

เหนื่อยรอก ข้าวก็จะไหม้ได้ผลแล้วจะเอาข้าวที่ไหนมากิน

(แปลจาก "หมาชาน ชานเกอ" ของ "เสียง ถึงว่าง 1985,

สำนักพิมพ์ชนชาติส่วนกลางปักกิ่ง)

เพลงรักชาวจ้างอำเภอห้วยหมิง

NUENGX LUMJ DUJ VAMAI

น้อง เหมือน ดอกหมาย

(ชาย)

Nuengx lumj duj vamai
 Ciengz bi hai daihloh
 Dwggyaez youh dwgcoh
 Mbouj rox guhyawz lumz

น้อง เหมือน ชื่อ ดอกหมาย

นาน ปี บาน อยู่ถนนใหญ่

คิดรัก อีก คิดใฝ่

บ่ รู้ ทำอย่างใด ลืม

Nuengx, dangq va ndaw gingq

Gvaq rog ingj raen ngauez

Da raen mbouh ndaej aeu

Yaeuh simfouz mbouj dij

น้อง เป็น ดอกไม้ ใน กระจก

ผ่าน ข้างนอก เงา เห็น เงา

ตา เห็น บ่ ได้ เอา

ยิ่ง ร้อนรน บ่ ทนไหว

(หญิง)

Beix siengj nuengx caemh siengj

Hix ityiengh doengzsim

Mwngz vut haeux mbouj gwn

Gou lumz din mbouj swiq

พี่ คิด น้อง ก็ คิด

ก็ เหมือนกัน ใจเดียวกัน

มั่ง ทิ้ง ข้าว บ่ กิน

กู ลืม ตีน บ่ ล้าง

(เราได้มาพบกันแล้ว พี่ข้าวก็กินกิน ส่วนน้องแม่เท้าก็ลืมล้าง)

Beix niemh nuengx caemh niemh

Baenz raemx cienq gyang vaengz

Mwngz maengx gou caemh maengx

Lumj bya faengz raemx moq

พี่ คิด น้อง ก็ คิด

เป็น น้ำ วน กลาง วัง

มั่ง ต้ใจ กู ก็ ต้ใจ

เหมือน ปลา พบ น้ำ ไหม

MIZ SIM CAEZ MIZ SIM

มี ใจ กับ มี ใจ

(ชาย)

Song raeuz nienz lij oiq

Guhdoih haeuj sanlimz

Miz sim caez miz sim

Caen gim mbouj lau lienh

สอง เรา อายุ ยัง น้อย

เป็นคู่ เข้า ปาดง

มีใจ กับ มีใจ

จริง ทองคำ บ่ กลัว หลอม

(หญิง)

Miz sim caez miz sim

Lumj gim ngaenz dijbauj

Gyau cix gyau daengz laux

Dangq vunz caux hawciengz

มี ใจ กับ มี ใจ

เหมือน คำ เงิน ล้าค่า

คบหา ก็ คบหา ถึง ชรา

เป็น คน ทำ ตลาดนัด

(ให้ความสัมพันธ์เราคึกคักเหมือนตลาดนัด)

(ชาย)

Miz sim caez miz sim
 Gaem ceij sij habdoengz
 Danghnaeuz nuengx caen coengz
 caez caeuq doengz sij giet

มี ใจ กับ มี ใจ

กำ กระดาษ เขียน สัญญา

หาก น้อง จริง ยอมรับ

ด้วยกัน กับ อย่างเดียวกัน เขียน สัญญา

(หญิง)

Bak gangi cix saedsaeh
 Mbouj yaeuh beix youxcingz
 Gou gangj mwnagz mbouj saenq
 Nanz buq sim mwnagz gaeuj

ปาก พูด ด้วย ชื่อ

บ่ ปด พี่ ไมตรี

กู พูด มึง ไม่ เชื่อ

ยาก ผ่า หัวใจ (ให้) มึง ดู

(ชาย)

Mwngz gyaez gou caemh gyaez

Raeuz daihcaez duenq gvaq

Beix aeu yah dai yah

Nuengx bae haq dai gvan

มิง รัก กู ก็ รัก

เรา ทุกคน ตกลง ไป

พี่ เอา เมีย ตาย (จาก) เมีย

น้อง ออกเรือน ตาย (จาก) พี่

(แปลจาก FWEN VUJMINGZ ของ Vangz Gwz และ Vangz

Swsih, Gvangjsih Minzcuz Cuzbanjse, 1982.)

เพลงรักของชาวฉ้วงอำเภอเต๋อเป่า(ฉ้วงกลุ่มไต)

NDAEJ NYINH SIUHSIZ GANG YOZ KA

ไต ยิน ช่าง รียบ ยก ขา

Ndaej nyinh siusiz ganq yoz ka,
Sip yamh kyonj haet yamh dog maz.

ไต ยิน ช่าง รียบ ยก ขา
สิบ ก้าว รวม ทำ ช่าง เดียว มา

Gangj ku hazhaz gaenxlai taeuj,
Poenh nih daeuj noi roux yaemhngvaz.

พูดคุย หัวเราะ ฮ่าฮ่า ขนาดนั้น อบอุ่น
พวกคุณ มาถึง เข้า หรือ คำวาน

Gyauhliuz yigen goi saek yaemh,
Senq leh liuzlaemh mboengh gvaq maz.

แลกเปลี่ยน เรื่อง ดู ลัก คำ
นานแล้ว ล่าลือ ช่าง ผ่าน มา

Actciengz voenz geix ndaej dunghyab,
Song konz haet tab coux roux ndaz.

ในเมื่อ วัน นี้ ได้ มาคู่กัน

สอง คน ทำ หาบ จึง รู้ กิ่ง

Cax meuz taenz faez nyaengz lau ndued,

Seiq ngued gamj tag nded tangz yaz.

ถ้า แมว เห็น ไฟ ยัง กลัว ร้อน

เดือน ลี (ใย) กล้า ตาก แดด หาง หน้่า (ชายคา)

Fax lengx nanz lai goenzgoenz vienh,

Caengz vienh muengh poenz doek loengz mas.

ฟ้า แล้ง นาน หลาย ทุก คน บ่น

คอย หวัง ฝน ตก ลง มา

Raeuz leh baenzsaeng mbouh cijdung,

Aetciengz byax goem pungx twncaz.

เรา เลย เป็น หยิ่ง บ่ ชยับ

ในเมื่อ พริ้ว ทุ่ พบ หินลับ

Daihgya buenz roux hoj bienq ngaih,

Nyaemzsei kyozmbaih ndaej kae ta.

ทุกคน คิดอยากรู้ ยาก(จะ) เปลี่ยน ง่าย ๆ
 (หาก) ร้องเพลง ขอขอบคุณ ได้ ไช้ ตา

Veih saeng ding ndaengz youx haep bak,
 Rouxyax daeuh meiz nyak kaeuj ta.

ทำไม บีบ จมูก อีก ปิด ปาก (ไม่ได้ตอบ)
 หรือว่า ได้ มี ผง เข้า ตา

Cizyax saemdaeuz mbouh nduednyoig,
 Veihsaeng noi geix dauh yoz ka?

หาก หัวใจ(พี่) บ่ ร้อนรุ่ม
 ไช้ เข้า นี้ ยัง ยก ขา (มา)

Haihyax ta ciem coux touh nup,
 Geix deh up nix roux up bya.

หาก ตา มอง(แล้ว) ก็ใช้ ตะเกียบ หนีบ (เลย)
 ยามนี้ คิดจะ คีบ เนื้อ หรือ คีบ ปลา

Lieg kyaeh gyang raengz youz saem caeuj,
 Aen gaeuq aen moiq saih nih kya.

เลือก ไข่ กลาง รัง ตาม ใจ เจ้า

อัน เก่า อัน ใหม่ แล้วแต่ คุณ หา

Dungjci mbauh pah gva faenz naeuh,

Geix dauh Venghvangh box dwn pa?

เข้าหน้าหนาว บ่ ผ่า ฟักทอง เม็ดพันธุ์ จะ เน่า

ขามนี้ ยัง เกะกะ วาง(ที่) ดิน ผ่า (อยู่หรือ)

เพลงข้างต้นนี้เป็นเพลงที่ฝ่ายชายเป็นผู้ร้องท้าทายให้สาว ๆ ร้อง

โต้ตอบมา

POENZYWNZ OK BAK YEUHHAET BYOI (NYINGZ)

ผีนกลางคีน ออก ปาก ท้า ละเมอ (หญิงร้อง) ได้

Poenzywnz ok bak yeuhhaet byoi,

Vag cwnh dauqmaz baenz aennoi.

ผีนกลางคีน ออก ปาก ท้า ละเมอ

ขอ สะตั้ง ขึ้นมา ก็ เป็น เข้า(แล้ว)

Gaeq goq senq kaen dued laeb dued,

Deh taeuj maemx ndued suiq naj laiz.

ไ้ กี้ แล้ว ซึ้น ครั้ง แล้ว ครั้ง เล้า
 อยาก ต้ม น้ำ ร้อน ล้าง หน้า ลาย

Comqcej tangh fwnz nyaj gaiqgoq,
 Yaemhngvaz yab laizhoh box roiz.

คล่ำคล่ำ หา ฟีน หน้า ก่ายก่อ
 คำวาน กล่อง ไม้ขีด วาง ที่ไหน

Deh cau j kaeuj ndangj roux ceij moig,
 Noiniq meiz goenz daeuj noh lai.

อยาก ผัด ข้าว เย็น หรือว่า หุง ใหม่
 เข้านี้ มี คน มา ค่อนข้าง หลาย

Ruenz raeuz leh doen mbouh baenz daengq,
 Cingj naengh gwn saek amh naemx soi.

เรือน เรา นอน ตั้งฟาง บ่ เป็น ตั้ง
 เข็ญ นั่ง กิน ลัก อีก น้ำ ใส

Diemjsaem haet mingzdaeuz reizcah,
 Kaeuj raix pyaek caz gvaq ruenz ndaiz.

ของว่าง เอ็ดเอา แต่ชื่อ ก็พล

ข้าว แยม ผัก หยาบ กว่า เรือน อื่น

Pyaij mbouh conh gahsaeng leh yah,

Caij naemx caij sah vaih mad yaiz.

เดินมา บ่ หา อะไร ก็ข้างเถอะ

ลุย น้ำ ลุย โคลน เปื้อนรองเท้า ลุยเท้า (ขนาดนั้น)

Geix deh loih yenznaz daeb gvej,

Baet ngej ngamq caengj ok koenz laiz.

ยามนี้ อยาก เดินเลียบ คันน้ำ ตี เขียด (คุณ) เปิด น้อย พัง เริ่ม ออก ขน ลาย

(คุณ) เปิด น้อย พัง เริ่ม ออก ขน ลาย

Naemx dah gvaq ni naz doij mboek,

Geix raeuz deh loih kaeuj goek paiz.

น้ำ ทำ ผ่าน เหนือ นา ได้ ลดลง

ยามนี้ เรา อยาก เดิน เข้า ต้น ฝ้าย (ไปปล่อยน้ำ)

Mbouh meiz gwn leh hiuz nyauh,

Ndaemz ndaej suen king cauh boxdaiz.

บ่ มี ปลา กิน นอน คิด กุ้งฝอย
 ต่ำ(ปลุก) ได้ ส่วน ชึ่ง ไล่ไป เปลา

Tab bied gem laeng vaizoux ndaej,
 Pungx keij gong lueng lai ndaez lai

หาบ คาน ตาม หลัง ควาย จึ่ง ได้
 พบ ช้ กอง หลวง หลาย ตี้ หลาย

Tavoenz doek pya haemz deh laep,
 Haep dou leh nien kaeuj gvanh vaiz.

ตะวัน ตก ภูเขา เตี่ยว จะ มีด
 ปิด ประตู แล ไม่ลืม เข้า ชึ่ง ควาย

AEN CUENG PYAIJ BWNH LAI LAI

นาฬิกา เดิน ช้า หลาย หลาย

(ชายร้องตอบ)

Aen cueng pyaij bwnh taj lai lai,
 Gvaiqndaej moek yag gonq beanz ngaiz.

นาฬิกา เดิน ช้า แท้ หลาย หลาย
 แปลกใจ ท้อง อยาก ก่อน เป็น เวลาข้าว

Noi geix meiz cwnhgyah lotdoeuj,
 Laeglemx bae gaemx kaeux ruenzndaiz.

เช้า นี้ มี ญาติ โผล่มา
 ลักแอบ ไป ยืม ข้าว เรือน อื่น (มาเลี้ยง)

Ngamq maz taepndouj saeng mbouh coix,
 Ien gyaz daih yoixoux ceih gvai.

เพิ่ง มา ครั้งแรก อะไรก็ บ่ เอามา รับรอง
 บุหรี่ น้ำชา อย่างนี้ ยื่นมา จึง จะ ถูก

Seiqciz bak van dang laeuj baet,
 Haetbyouq dauh hoij dauq doengzdndaiz.

หรือว่า ปาก หวาน แทน เหล้า เบ็ด
 เป็นอย่างไร กลับ ให้ กลับ ไป เปล่า ๆ (ท้องว่าง)

Goenz raeuz leh goq ta goq naj,
 Saeng mbouh kaj gaeq haet pyaek ngaiz.

คน เรา หนอ มอง ตา มอง หน้า

ทำไม บ่ ซ่า ไก่ ทำ ผัก ข้าว

Caizmoiz leh songq tumungz caeuj,

Veih raeuz daej laeuj taij moix lai.

เล่นนับนิ้ว หนอ นับ นิ้วมือ ตนเอง

เพราะ เรา ระดับ เหล้า แท้ น้อย หลาย

Caencik youx mbouh ciengzseiz daeuj,

Dauhmaz gwn laeuj vaemx daengz ndaiz.

ญาติ ก็ บ่ บ่อย ๆ มา

อย่างไร กิน เหล้า ไข่ เป๋า ๆ

(กินไปก็ไม่มีประโยชน์ ไม่ได้คุยกับใคร)

Daihgya byaemh dunghcuz yoz touh,

Lah youh daengzndaiz, saenggaq coiz.

ทุกท่าน ด้วยกัน ตนเอง ยก ตะเกียบ

ดู อยู่ เป๋า ๆ ทำไม ให้โง่

ดอกบัว ขึ้น กลาง น้ำ ชูช่อ
 มด ตอม บ่ ได้ โม่โห จะ ตาย

Lengq buengz kae caeng goek tangmbengh.
 Goenz nyaengz lah lengh gvaq haujlai.

บาง ช่อ บาน ตรง โคน หางเป็ย
 คน ยัง ดู สวย กว่า มาก
 (บางช่อเสียบที่หางเป็ย, คนสวยกว่าดอกไม้)

Ngaq baek loengz pingz faz ngaixngeh,
 Yamh kaeuj dangxdou leh hom yaiz.

กิ่ง ปัก ลง ชาว ยิง เต๋น
 ก้าว เข้า ประตู ก็ หอม กลิ่นไอ

Goenzgoenz duq taen bengz taen caep,
 Kojisik yaepyeiz haemz deh gyoi.

ทุกคน ทั้งนั้น เห็น มีค่า(แพง) เห็น ชอบมาก
 เสียดาย ประเดี้ยว ก็ จะเหี้ยว

Tairah goekdigq gaenxlai myoenh,
 Loenq loengz pyoehpyoenh daih laemndaiz.

BAT VA HOMHOM NGEH GOENZ LAI

กระถาง ดอกไม้ หอม ๆ อวด คน หลาย

(เพลงรัก ชายร้อง)

Bat va homhom ngeh goenz lai

Mbuenghmbai faengz faengz deh ndaej tai.

กระถาง ดอกไม้ หอม ๆ อวด คน หลาย

ผีเสื้อ ตีใจ อยาก ได้ ตาย

Giuzndaengz kinh kinh deh ndaej daek,

Laemz baet gvaq roiz leh roux roiz.

จุมก โขยมา (จุมก)จะ เกือบ หัก

ลม พัด ผ่าน ทางไหน ก็ รู้ ทางไหน

(กลืนโขยไปไกล)

Mauhdan baenzsaeng mbouh fu gvei,

Lenggbouh cienz seix caengz meiz kai.

ดอกโบตั๋น ท่าไม(จะ) บ่ มีหน้าตา

บ่อยครั้ง มีเงิน ชื่อ ยังไม่ มี ชาย

Valienz kwnj gyang naemx mingzcik,

Moed tomj mbouh ndaej gik dah tai.

แยแล้ว(ตายห่า) ใบเลี้ยง ขนาดนั้น เป็อย
หล่น ลง กราว ๆ แท้ ๆ เสียเปล่า

Youx mbouh ndaej yingq saek penh sieng,
Lauyax ciuq yiengh aeu bit laiz.

อีก ไม่ ได้ ถ่าย ไว้ ลัก แผ่น ภาพ
หรือว่า ตาม อย่าง เอา พู่กัน มาทำลาย

Nien taengz leh saemdaeuz nduedvouh,
Yax youh suhden dumx meiz kai

คิด มา ก็ หัวใจ ร้อนรุ่ม
ว่า อยู่ ร้านหนังสือ นั้น มี ชาย

Haih nyaengz aeu maz dang nenzho,
Laekliemq nem box caeng najgai

หาก ยังมี เอา มา แทน ของไหว้
แอบ ติด ไว้ กลาง ตลาด

Seuq loengz tusuiz faz oksaek
Ywnz nonz mbouh ndaek duq nyaengz byoi.

ปีกลาย ลง ปลอกหมอน ยี่ง ส่วยซัน (ออกสี่)

กลางคืน นอน บ่ หลับ อีก็ ยี่ง ละเมอ

Ngeiz hoij gaucwnz gonq yaemh ndaep,

Va kae taep moi q naj mihroiz.

หวัง ให้ ในฤดูใบไม้ผลิ ก่อน ค่าวันดับ

ดอกไม้ บาน ครั้งใหม่ (ครั้ง)หน้า เมื่อไหร่

(หวังให้ถึงฤดูใบไม้ผลิเร็ว ๆ ดอกไม้จะได้บานอีกครั้ง)

NDAEJ LAH DAN GVEIQ CAENG NDOIZ HAI

ได้ เห็น ดอกกุยฮัว กลาง เดือนหงาย

(หญิงร้อง)

Seizcwnz maex mak mbued daengroiz,

Byai leh did va ngaq did mboiz.

ฤดูใบไม้ผลิ ไม้ หมด แดกหน่อ ทั่วไป

ปลายไม้ หนอ ผลิ ดอก กิ่ง ผลิ ใบ

Gogo ngiqngaq youh taez toek,

Kaeuj goek ndojngaem daengz lumz ngaiz.

ทุกต้น (กอกอ) กิ่งก้าน อีกรั้ง ไน้มลง
เข้าไป โคนต้น หลบเงา ถึง ลืม เวลาข้าว

Gvaq loh kyoj ingzkauj baez bouh,
Youh roiz ndaej yaeux bae yoizyoiz.

ผ่าน ถนน(มา) ขอ อิงพิง (สัก)ครั้ง สักครู่
ที่ไหน ได้ ยก ไป เจ็บเจ็บ (ยกเอาไปไม่ได้หรอก)

Kyaengzyiz poenzywnz ndaej dunghyab,
Vaksingj naemxta doek baenz yoiz.

ดูเหมือน ต้นกลางคืน ได้ (เป็น)คู่กัน
คิดมา น้ำตา ตก เป็น หยด ๆ

Cauxyiq ngauez youh caeng ndoiz gingq,
Cingh lah toen poetyiengh daengzndaiz.

จ้องมอง เงา อยู่ กลาง ใน กระจกเงา
แค่ดู เห็น รูปตนเอง เปล่า ๆ (ไม่มีรูปคุณ)

Naemx loi loengz paiz bya lueng byoiq,
Raeuz ndaemz suen soiq box daengzndaiz.

น้ำ ไหล ลง ฝาย ปลา หลวง หลุด
 เรา ต่ำ(ปลูก) สวน กระเทียม ไล่ไป เปล่า ๆ
 (ไม่ได้ปลามาทำอาหารใส่กระเทียมแล้ว)

Duen taengz deuz dwnx moek soej kad,
 Seiqciz caengz leux mad leux yaiz.

พูด ถึง เรื่อง นี้ ท้อง ไส้ (จะ) ขาด
 หากว่า ยังไม่ แล้ว โชคร้าย แล้ว เคราะห์ร้าย

Cingqcoux saemdaeuz tiuh laengh tiuh,
 Raix gvaq coengq yiuh ngaiz kad sai.

ตั้งนั้น หัวใจ เต็ม ต่อ ๆ เต็ม
 ร้าย กว่า ปล่อย ว่าว ถูก ขาด สาย

Kaemz tai mbouh meiz saek deih ceix.
 Bouh geixoux buenz noix gik lai.

ชม ตาย บ่ มี ลัก ที่ ชี(บอก)
 ยาม นี้ ก็ คิด น้อย (แต่)ภายในหลาย

Bienz gangj saek song vamz beij cah,
 Ndemxdah loengz paiz mbouh dauq paiz.

ถ้อโอกาส ฆูด สัก สอง ความ เสียเลย

น่าท่า ลง ฝ่าย บ่ คั้น ฝ่าย

Ngeiz hoij laemz lueng vwnzpaɯ sanq,

Ndaej lah dan gveiq caeng ndoiz hai.

หวัง ให้ ลม หลวง (พัด)ปุยเมฆ กระจายออก

ได้ ดู ดอกไม้กุ่มฮัว กลาง ใน เดือนหงาย

(แปลจาก SEI HANGHDONQ DWZBAUJ ของ Vangz Yinghein และ

Hoz Swyungz, Gvangisih Minzcuz Cuzbanjse, 1981)

อักษรภาษาจ้วง

พยัญชนะ

จ้วง	ไทย	จ้วง	ไทย
b	ป	n	หน น
c	จ	nd	ด
d	ต	ng	หง ง
f	ฝ พ	ngv	หงว งว
g	ก	ny	หญ ญ ^๒ ชั้นจุมก
gv	กว	r	หรร ร
gy	กย	s	ส ซ
h	ห ฮ	v	หว ว
l	หล ล	y	หย ย
m	หม ม		
mb	บ		
my	มย		

ภาษาจ้วงถิ่นใต้เพิ่มอักษร :

p	ผ พ
t	ถ ท
k	ช ค

สระ

a	อา
o	ออ เสียงยาว
e	แอ
u	อุ
w	อ้อ
i	อิ
au	อาว
aw	ไอ คล้ายออกเสียง อา - อ้อ ติดกัน
ai	อาย
ae	ไอ และ อะ มีตัวสะกด เช่น saez "ไซ" aen "อัน"
ou	โอ
oi	ออย
oe	ออ เสียงสั้น เช่น doenq "ดอน"
iu	อิ้ว
ui	อุย
wi	อ็ย
ei	เอย
eu	แอว
we	เอ้อ
ue	อิ้ว
ie	เอย

วรรณยุกต์

ไม้ไต่เครื่องหมาย	ต่ำเลื่อนขึ้น	ma	"หมา"
z	ต่ำ	ranz	"เรือน"
j	สูงระดับ	gaj	"มา"
x	สูงตก	max	"ม้า"
q	กลางเลื่อนขึ้น	mboq	"บ่อ"
h	กลางระดับ	meh	"แม่"

พยางค์ตายจะไม้ไต่เครื่องหมายวรรณยุกต์ แต่เราสามารถที่จะรู้ได้จากพยัญชนะท้าย คือถ้าพยัญชนะท้ายเป็น -t -k จะออกเสียงต่างจากคำที่มีพยัญชนะท้าย -b -d -g เช่น roeg "นก" ออกเสียงกลางระดับเท่ากับ h roek "หก" ออกเสียงสูงระดับเท่ากับ j ถ้าเป็นสระยาว และออกเสียงต่ำเลื่อนขึ้นถ้าเป็นสระสั้น